MARCI VERTRANIJ MAURI, DE IURE LIBERORUM LIBER...

Marcus Vertranius Maurus, Joachim Cluten, ...

Digitized by Google

NAZIONALE
13
6 MA
51
VITT. EMANUELE

13 - 12 . C . 20

Digitized by Google

Digitized by Google

Ex dono Francisci de
Guatteri Ravennaten.

Digitized by Google

MARCI VERTRANII
MAURI,

DE

IURE LIBERORUM LIBER
Singularis.

IN QUO NUMEROSAE PROLIS PRIVILEGIA EX ANTIQUO IURE

Romano ſumma diligentia recenſentur, & miro acumine pertractantur; omnibus ad ſolidam Romanæ Iuriſprudentiæ & plurimarū juris civilis legum cognitionem aſpirantibus maximè neceſſarius, nunc primùm in Germania editus

Cura

JOACHIMI CLUTEN PARCHImenſis Megapolitani.

ARGENTORATI.
Excudebat Johannes Carolus,
ANNO M. DC. X.

SAPIENTIA CONSTANS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
Digitized by Google

13. 6.A.51.

Digitized by Google

c

MAGNIFICO ET AMPLISSIMO VIRO,

DN. HAIONI A NESSA,
Illuſtriſsimorum & Celſiſsimorum principum, & Dominorum, Dn. ADOLPHI FRIDERICI, *& Dn.* IOANNIS ALBERTI *Ducum Megapolitanorum, principum Henetorum, &c. conſiliario intimo: Cancellario fideliſsimo: Iuriſconſulto & oratori eximio: Academiæ in urbe Roſarum Anteceſſori celeberrimo, Domino & patrono ſummo ſtudio obſervando*

IOACHIMUS CLUTEN PARCHIMENſis Megapolitanus S. P. D.

NVlla unquam res, Vir Magnifice & Ampliſsime, maiori curæ fuit ſapientiſsimis quibusq; Reipublicæ gubernatoribus, quam ut matrimoniis imperia & Reſpublicas homi-

num adiectione potius quàm pecuniarum copia replerent, ut præclarè D. Hadrianus in cauſa Abini, referente Paulo Icto in l. cum ratio 7. §. ſi plures 3. D. de bonis damnatorum, reſcripſit: ne ſi pars civium maior connubiis abſtineret, vel genus humanum prorſus intercideret, vel urbes perpetuo mæſtitia elangueſcerent. Qua de re eleganter D. Iuſtinianus Novella 22. Si, inquit, matrimonium ſic eſt honeſtum, ut humano generi videatur immortalitatem artificioſè introducere, & ex filiorum procreatione renovata genera manent: iugiter Dei clementia, quantum eſt poſſibile, noſtræ immortalitatem donante naturæ, rectè nobis ſtudium eſt de nuptiis. Alia namq́; omnia quæ ſancita ſunt à nobis, non omnibus competunt nec hominibus nec rebus nec temporibus: ſtudium verò nuptiarum totius eſt (ut ita dicatur) humanæ ſobolis: ex quo etiam renovatur ſolo, & ampliore quàm alia ſollicitudine digna eſt. Hinc Horatius ſapientiam fuiſſe quondam ait,

Concubitu prohibere vago, dare iura maritis.

Quod ea res procreationi non parum officere

Digitized by Google

ſicere ſoleat, Ac eo magis ſemper fuit veterum circa eam rem ſtudium, quod maximè vererentur, ne ciuitates ſuas abſq; ciuium copia & multitudine tueri ab hoſtibus & latronibus non poſſent. Hinc Ariſtoteles 2. Politicorum hanc Spartiatis legem fuiſſe aſſerit à Lycurgo datã, qua exuſcitaret ciues ad procreationem ſobolis numeroſioris: βουλόμενος ὁ νομοθέτης, inquit, ὡς πλείστους εἶναι σπαρτιάτας προάγεται τοὺς πολίτας ὅτι πλείστους ποιεῖσθαι παῖδας. ἐστὶ γὰρ αὐτοῖς νόμος τὸν μὲν γενήσαντα τρεῖς υἱοὺς ἄφρουρον εἶναι. τὸν δὲ τέτταρας ἀτελῆ πάντων. Id eſt, Volens, inquit, legislator quamplurimos eſſe Spartiatas, impellit cives ad plurimos liberos procreandos. Eſt enim ipſis lex, eũ qui genuerit tres liberos à cuſtodiæ onere immunem eſſe, vel præſidij gratiam habere: Eum qui quatuor, ab omnibus oneribus liberũ eſſe. Quæ lex relata etiam eſt ab AEliano lib. 6. Variæ hiſtoriæ cap. 6. Quamvis aliquantulum variet. Nam quod apud Ariſtotelem eſt quatuor liberorũ parentibus tribui immunitatem, eam AElianus quinq; liberis concedi ait. Hanc Lacedæmoniorum legem feliciter imitantes Romani, melius quàm ipſi obſervàrunt, magis enim, teſte

Athenæo lib. 6. tutati ſunt politiam Lacedæmoniorum quàm ipſi Lacedæmonij: & Romanos optimè ſolitos & aſſumere mores, & quod optimum viſum eſſet æmulari, Polybius auctor eſt. Huic rei fidem facit oratio Q. Metelli Numidici, gravis & diſerti viri, apud Gellium, 1. Noctium Atticarum 6. quam in cenſura dixit ad populum, de ducendis uxoribus, cum eum ad matrimonia capeſſenda adhortaretur: Si, inquit, ſine uxore poſſemus, Quirites, eſſe, omnes ea moleſtia careremus. Sed quoniam ita natura tradidit, ut nec cum illis ſatis commodè, nec ſine illis ullo modo vivi poßit, ſaluti perpetuæ potius, quàm breui voluptati conſulendum. Illuſtrior & uberior Auguſti de ea re ad populum Romanum oratio apud Dionem lib. 56. extat, quam, quia prolixior eſt, hîc referre ſuperſedebo. Quocirca non tantum laudarunt eos qui nuptias contraxiſſent, ſed etiã maximis honoribus & præmijs ampliſſimis afficere ſtuduerũt. Huius rei Iul. Cæſ. teſtis eſt locupletiſſimus, qui, referente Appiano lib. 2. belli Ciuilis, in agrorum diviſione, eos, qui circa Capuam erant, quod alijs eſſent fæcundiores

Digitized by Google

res, trium liberorum patribus diuidi iuſſit: qui triplicē antea frumenti teſſeram accipiebant, & in magiſtratuū petitione longè cæteris præferebantur. Sueton. Auguſto 40. Eius item teſtis eſt lex Iulia de Maritandis ordinibus ab Auguſto lata, qua cives ad progeniē propagandā præmijs & immunitatibus invitavit: ſiquidē cui tres erant liberi, vacatio muneris: cui plures, libertas donabatur. Anton. Auguſtin. libro de legibus & Senatusconſultis. Quinetiā præturas, quæſturas, & cōſulatus, honoreſq́ & magiſtratus Romani veteres, niſi parentibus pluriū liberorum, comitiis dedere. Quare exemplis palàm factū conſtat, plures candidatos quum ad comitia & campū deſcenderent, fictis adoptionibus liberos ſibi peſſimo more ementitos fuiſſe. Quod poſtea Senatusconſulto ſublatū fuit, ne ſimulata filiorum adoptio veris parentibus fraudi eſſet, ſemperq́ mariti, & pluriū liberorum parentes in omni negocio, pauciores liberos habentibus, aut ſine uxore degentibus antelati fuerūt. Perſarum more, qui ingentia munera his qui plures filios genuerant, proponere ſoliti ſunt: quorum Reges ſi quando Perſidem

Digitized by Google

adirent, ſingulis mulieribus ad ſobolis invitamenta ſingulos aureos dare conſuevere, prægnantibus verò duplices. Quo Rex Ochus, quum eſſet ſordidæ avaritiæ, ne quid elargiretur, adire recuſavit. Præterea mulieribus quæ triũ liberorũ matres forent etiã vivo patre teſtari, & ſine curatore de bonis diſponere, negociaq́s alia gerere permiſſũ erat. Et viro ſine liberis decedente omniũ bonorũ heres lege Romuli uxor erat: ſi verò cum liberis, æqualem bonorũ partem cũ liberis ferebat. Prætereo iam innumera alia præmia, iam inde ab Auguſti temporibus nuptias contrahentibus propoſita, & à claſſicis etiã auctoribus, quorũ lectio ad iuris cognitionem magnopere conducit, diligentiſſimè collecta. Cornel. Tacit. lib. 2. Annal. & lib. 3. & 15. Suet. in Auguſto. Seneca 3. de Beneficijs c. 34. Muſonius apud Stobæum. Euſebius in vita Conſtantin. Sozomenus lib. 1. Eccleſiaſt. Hiſtor. cap. 9. Martial. lib. 2. ad Cæſar. Idem in Nævolum lib. 3. Idem lib. 9. ad Iulium. Idem lib. 8. in Dentonem. Idem lib. 9. ad Fabullum. Pœnas econtra adverſus cælibes & orbos ac ſerò vel perperam matrimoniũ contrahentes, non

tantum

tantum Lacedæmonij, ſed & Romani excogitaverunt, quas deinde quidam principes Chriſtiani, cum virginitatem & cælibatũ Deo gratiorem eſſe & acceptiorem coniugio à Theologis didiciſſent, ſuſtulerũt l. 1. & 2. C. de infirm. pœnis cælibatus. De præmijs verò ob numeroſam prolem iure civili antiquiſſimo parentibus utriusq; ſexus conceſſis, tractatum elegantiſſimũ, ſolida, raraq; eruditione ex antiqua Iuriſprudẽtia referẽtũ, Marc. Vertranius Maurus, AEmilij Ferretti Anconitani, eloquentiũ iuriſperiſſimi & iuris peritiſſimorum eloquentiſſimi, (Ioan Fichard in vita eius,) qui Avinioni toto vitæ tempore docuit, diſcipulus, ſtylo eleganti conſcripſit: qui primùm anno 1558. cura Philiberti Bugnonij Matiſcenſis Icti, Vertranij noſtri ſtudiorum fideliſſimi comitis. Lugduni Gallorum excuſus, poſt in tractatuum Oceanum, Duce & auſpice Gregorio XIII. Pontifice Maximo tom. 8. p. 2. f. 2. relatus. In quo cum ferè ſubmerſus hodiè, adeoq; in paucorũ manibus extet, eum ex Oceani gurgite vaſto in vitã & lucem, in gratiam iuris ſtudioſorũ qui politiorẽ & liberaliorem doctrinã colunt, nec putidam,

)(5 *affecta-*

Digitized by Google

affectatam aut falſam, ſed nitidam verã & excelſam ſectantur Iuriſprudentiã, quique ad unguem civilis diſciplinæ rationem callere cordi habent, revocare volui: Tractatus autem hic Vertranij ingenij divitis ſpecimen, & eruditi maturiq́; iudicij indicium, exoticã commendationem non deſiderat: nam vino vendibili ſuſpenſa hedera nihil opus eſt: & invendibili merci oportet ultrò emtorem adducere, proba merx facilè emtorem reperit. Plau. in pænulo. Quid verò in repetita hac editione ſtudio meo præſtiterim, iudicij eorum facio, quos animi candor, & harum rerum peritia idoneos eſſe iudices ſinit. Qua de re ſub tuo nomine, Vir Magnifice & Ampliſſ. curæ & operæ precium exiſtimavi, novos Iuſtinianæos certiores reddere huius inſtituti, tituliq́; de liberorũ iure, quo qui olim frui liberis nixi ſunt, ne à principe impetrarent, ex legis præſcripto voluntariè nupſerunt. Hocce meũ qualecunq́; ſtudium ſi tuo iudicio probaveris, inde colligam me doctis viris placuiſſe: & de alijs libris, quos ad quaſdam partes iuris privati & imprimis publici, à noſtris nondum ſatis excul-

tas

Digitized by Google

tas inchoare meditor, ſpem optimam concipiam. Vale vir Magnifice & Ampliſſ. & diu DEO & patriæ vive, tuiq; obſervantiſſimũ, ſtudioſiſſimumq́; favoris & amoris tui aura fove, protege. Argentorati ex meo μελετητηρίῳ Calend. Septemb. Anno 1609.

INDEX EXPLICATORUM OBITER VEL EMENDATORUM, QUÆ SIGNIFICAT STELLULA.

EX PANDECTIS.

L. In orbe Romano. 17. de ſtatu hominum. Pag.	252
l Nam civium. 4. de his qui ſunt ſui vel alieni juris.	219
l Vltima. de adoptionibus.	308
l Sacra §. 1. de Rer. Diviſione.	257
l Sacra §. Muros. Eod. tit.	274
l Qui indignis. 4. de ſenatoribus.	156
l Nec quicquam §. 1. de officio Procoſ.	293
l 1. §. Item Senatuſconſulto. de Poſtulando.	61
l 1. §. Quid ſi depugnavit. Eod.	Ibid.
l 2. §. Vlt. de iis qui notant. infam.	Ibid.
l 3. Eod.	Ibid.
l 3. §. Ergo. de Minoribus.	224
l Adverſus. de Inofficioſo teſtamento.	176
l Hereditas. de Petitione hereditatis.	258
l Vlt. de Operis ſervorum.	77
l Pater. de Evictione.	224
l Si filius. de Probationibus.	298
l 2. de Ritu nuptiarum.	215
l In liberæ 24. Eod.	212

l Pro-

l Probrum. Eod. 218
l Si pater. de Pactis dotalibus. 31
l Si ab hoſtibus. Solut. matrimon. Ibid.
l Si dotali. Eod. 37
l Si quis ſic ſtipuletur. Eod. 35
l 1. De Concubinis. 211. 218.
l 3 Eod. Ibid.
l vlt de Tutelis. 241
l 6. de Teſtament. tutela. 299. 300.
l Iure noſtro. Eod. 241
l Non tantum. de Tutorib. & curatorib. 229
l Si impuberi §. ſed ſi puella. Eod. 237. & 238.
l Scire oportet. Eod. 241
l Seiæ egreſſæ. Eod. 239
l 2. §. νομικοὺς δὲ πάντας, de Excuſat. tutor. 312
l 2. §. οὐ μόνον. Eod. 296
l 6. §. tutela. Eod. 119
l Non tantum. Eod. Ibid. & 122
l Bello amiſſi. Eod. 316
l Propter litem. §. 1. Eod. 126
l 30. §. ult. Eod. 114
l Amiciſſimos. §. Lucius. Eod. 112
l Qui teſtamento. Eod. 128
l Quinquaginta. Eod. 126
l 2. Qui teſtam. facere poſſ. 220
l Qui in poteſtate. 6. Eod. Ibid.
l Vlt de Iure deliberandi. 309
l Item legato. de Legatis. 3. 161
l Qui uxori. de Auro & argent. legato. 22
l 76. De Condit. & demonſtrat. 311
l 1 §. ultim. Si quis à parente manumiſſ. 172
l. 2. de Iure patronatus. 303
l 20. Eod. 74
l Satis conſtat. Eod. 166. 167
l Si quis operas. de operis libertor. 66
l Vt jurisjurandi. §. Iurare 1. Eod. 68
l Vt jurisjurandi. §. Liberi. Eod. 65
l Cum patronus. §. Cum libertus Eod. Ibid.
l Qui libertinus. Eod. 58. 59
§. Amiſſi Eod. 69
§. Nihil autem. Eod. 64
§. Sed ſi creditori Eod. 75
§. Sed ſi creditori. Verſ. Nam verum eſt. Eod. 78

§. Non

§ Non ſolum. Eod. 70
§. Poſthumus. Eod. 69
§. Vlt. Eod. 75
l 32. Eod. 74
l 41. Eod. Ibid.
l 3. de bonis libertorum. 145
l Liberto ſine liberis. Eod. 94
l 33. Eod. Ibid. 74
l 37. Eod. Ibid.
l 8. de Aſſignand. libert. 164
l Si ad patrem. 10. de ſuis & legitimis. 176
*l Filius 12. Eod. Ibid.
l 2. §. ſed neque Ad Sctm. Tertyll. 171
* §. ſi ſit agnatus. Eod. 180
l 7. Eod. 181
l Quę libertis de Donationibus. 42
l Tam is. de mortis cauſa donat. 220
l Si rogatus. de Manumiſſis vindicta. 307
l Vlt. de liberali cauſa. 68
l 1. §. Quæ onerandæ. Quarum rerum actio non datur. 73
§. In ſumma. Eod. 70
§. Exceptionem. Eod. 82
l 2. §. Vlt. Eod. 73
l 5. §. Satis acceptio. de V. O. 79
l Quodcunque §. ſi quis ita. Eod. 66
l Vlt. de Duobus reis ſtipuland. 10.
l Lege Agraria de Termino moto. 100
l 1. Ad l. Iul. de ambitu. 265
l 23. Ad Municipalem. 149
l Vlt. Eod. 70
l 3. §. Corporalis. de Muneribus & honoribus. 280
§. Quamvis. Eod. 320
l 4. Eod. 274
l Sponte. 17. Eod. 264
*l 1. §. Quamvis. de Vacat & excuſ. muner. 123
*l 2. Eod. 117
§. Adoptivi. 310
§. Incolumes. 315
l In honoribus 8. §. 1. Eod. 356. 272
*l Prætor. Verſic. Verſi. Eod. 260
l Vlt. Eod. 316
l Semper. de Iure immunitatis. 14
§. Demonſtratur. Eod. 290
l 3. de operibus publicis. 274

Digitized by Google

l 6. Eod. Ibid.
l Vlt. de Pollicitationibus. 297
l Pronunciatio. §. 1. de V. S. 217
l 56. Eod. 297
*l Filij appellation. Eod. 303. 307
l Τῶν τέκνων Eod. 296
l Ter enixa. Eod. 203
l Iuſta interpretatione. Eod. 299
l. Liberorum. Eod. 296
§. Vlt. Eod. 303
l Pupillus §. Decuriones. Eod. 49
l 2. de Regulis juris. 241
l Omnia quæcunque. Eod. 293

EX CODICE IVSTINIANI.

l 1. de Officio Comit. Orientis. 270
l 2. de in integrum reſtitut. 282
l 7. de nuptiis. 224
l 1. §. Taceat. de rei uxoriæ actione. 33
l Dos à patre. Soluto matrimonio. 30
l 1. de Naturalibus liberis. 270
l 3. de legitima tutela. 228
l 1. Quando mulier offic. tut. 241
l Quinquaginta. de Excuſat. tut. 126
l 1. Qui numero liberorum ſe excuſ. 108
l 1. de operis libertor. 72
l 4. Eod. Ibid.
l Nec patronis. Eod. 67
l 2. de bonorum poſſeſſ. contra tabb. 74
l penult. Qui teſtam. fac. poſſunt. 222
l Nec emere. de Iure deliberandi. 118
l 1. de Conditionib. inſertis. 297
l In ſucceſſione. Ad Sctm. Tertull. 173
l Mater quæ. Eod. 182
l Vnica §. 1. de Latina libert. tollend. 201
§. Sed ſcimus. Eod. 204. 206
§. Vltim. Eod. 201
l Penult. §. ſi vero. de Adoptionibus. 311
l 1. de infirmand. pœnis cælibatus. 26
l 2. Eod. 25. 26
l 1. de Iure liberorum. 10
l 2. Eod. 193

l 1.

l 1. Vt nemini liceat in emtione ſpecierum. 277
*l 24. de Decurionibus. 287
l Vlt. verſ. Qualis erat. Eod. 157
*l 8. de Muneribus patrimonialibus. 270
l 1. de quibus muneribus vel præſtat. 277
l 5. De his qui num. lib. vel paup. excuſ. 279
l 1. de mulieribus in quo loco. 281
l 3. de Legationibus. 137
l 1. de ſumtuum recuperatione. 273
l 3. de Naufragiis. 196
l 2. de Præt. & honor. prætur. 57

EX LIBRIS INSTITVTIONVM.

§. Vltimus. Qui teſtamento tutores dari poſſ. 299
§. 1 De excuſat. tutor. 121. 252
§. Qui autem vult. Eod. 126
§. Vltimus. de legitima agnat ſucceſſ. 113. 114
§. Qua de cauſa. de Succeſſione libertor. 92 96
§. Poſtea verò. Eod. 92. 141

EX NOVEL.

§. Conſequens. de Hered. ab inteſtato. Venient. 178

EX CODICE THEODOSIAN.

l 2. de tutorib. & Curator. 228
*l 46. De Decurionibus. 267
l 55. Eod. 287
l 60. Eod. 268
l 74. Eod. 49. 54
l 77. Eod. 269
l 105. Eod. 272
l 132. Eod. 147
l 148. Eod. 263
l Quia ſplendididiſſimum. Eod. 54
l Vltima. de his qui numero lib. exc. mer. 319

EX INSTITVT. VLPIANI.

Tit. 3. de Latinis. 43
Tit. 4. de his qui ſunt ſui juris. 195
Tit. 5. de his qui in poteſtate ſunt. 47

Tit. 6.

Tit. 6. de Dotibus. 32
Tit. 9. de his qui in manu ſunt. 210
Tit. 11. de Tutelis. 126
Tit. 16. de ſolidi capacitate. 20
Tit. 26. de Legitim. heredib. 168
Tit. 29. de bonis libertorum. 91. 162. 164. 248

EX PAULI SENTENT.

* Tit. 8. de Inteſt. ſucceſ. 188
* Tit. 9. ad Senatuſconſ. Tertull. 205

EX LATINIS AUCTORIBUS.

Ciceron. 1. Finium. 87
* 3. Verrin. 85
* Epiſtola ad Brutum. 265
Sueton. 41. Cæſar. 105
Ejuſd. 47. Tiber. 243
Ejuſdem. 18. Claud. 340
Ejuſdem. 21. 244
Ejuſd. 23. 227
Ejuſd. 35. 204
Plinius Epiſt. 1. lib. 149
Ejuſd. Epiſt. 2. & 4. & ſeq. 260
Ejuſd. Epiſt. 10. 262
Traiani ad Plinium. 278
* Plinij in Panegyr. 18. 89
Tertulliani lib. de Monogam. 16
Juvenalis Satyr. 9. 145
Martialis lib. 3. ad Nævolum 337
Et lib. 8. ad Dentonem. 325
Et lib. 9. ad Iulium. 337
* Statij Papinij ex 4. Sylv. 12. 341
Iſidori Etym. 5. 333
Plutarch. in Numa. 208. 209
Ejuſd. in Cæſare. 105

EX INSCRIPTIONIBUS.

Lugdunenſis. 259. 269
Viennenſis. 257
Gebennenſis. 264
Piſaurenſis. 308
Baian. 218
Menteſce. Hiſpan. 263

MARCI

MARCI VERTR. MAURI

AD

Philibertum Bugnonium Matiſcenſ. I. C. de Iure liberorum, Liber ſingularis.

PRAEFATIO.

MAGNI viri noſtri majores ex Urbis moribus & modo Reſpubl. orbis Romani politicè fundaturi (ornatiſſime Bugnoni) nihil ſe potiùs mentibus cogitando verſaſſe literis teſtati ſunt, quàm ut hominibus replerent & popularent civitates. Quibus enim cordi curæq; fuit in oras orbis extremas imperij finesproferre, conſiliũ expetientia laudandũ in animum inductũ erat, ſe multitudine hominũ libertatis in hoſtes ſeveros aſſertores, & dignitatis ac ſplendoris autores, exteros debellantes glorioſiſſimè

fore futuros, aliterq́; non poſſe. Hinc à Cadmo per manus acceptum jus aſyli. hinc leges tutelares, quibus peregrinos Romæ fovebant, ut olim jam olim Athenis, Epheſi, Thebis, Troiæq́;. Nec ſolùm hoc priſcis ſtudium fuit alienigenas aſciſcendi, aſcitos receptosq́; fovendi in ſinu civitatis, cùm & civibus inter eos liberis replentes civitatē, honores ampliſſimos contulerint, privilegia tribuerint, immunitates conceſſerint. Ita ne quando matrimonijs ſpretis & nuptiis abjectis Urbs orbisq́; Romanus populi paucitate, hominúmve penuria, deſereretur, Cœlibatum veteres inſtar Platonis: *De legib. lib. 4. & 6.* viri divini ſpiritus, prohibuerunt. Cujus rei ergô lata fuit tandem lex Julia de maritandis ordinibus, quàm Julius Octavius Cæſar ex Metelli Cenſoris oratione de prole augenda integram in ſenatu recitavit: Illa uxores ducere omnes omninò coacti ſunt, ne orbitas in Urbe prævaleret. Verùm habendi cupidine quoniam velis & remis, ut ita dicam, ad aureum vellus per æquora ferimur, ſicut commoti ſpecie utilitatis, hallucinamur, ſi non eſt educatio ſine curis, oneribus, laboribusq́; maximis, opus certè fuit ad prolē populi frequentandam, & ſobolem propagandam, honoribus, præmiis, & invitamentis animos civiū allicere,

&

Digitized by Google

& in ſententiam commoditatis reiq; publicæ trahere, allectosq; tandem in utili jure, non verbis, ſed re ipſa commoditatibus retinere, quas Jus liberorum antiqui nuncupaverunt. De quo tractaturus, commendationis nomine quædam ſcriberem, niſi vererer rei magnitudini ex ſe ipſa commendatæ verbis exilibus detrahere, & claritudini, quam quiſque à natura deſiderat, obſcuris verbis nubilum obducere. JULII PAULI ingenio florentiſſimi Juriſconſulti, hac de re liber ſingularis argumento non diſſimili fuit, quem de Jure libellorum & alibi, *l. ſi abſenti. D. de legatio.* Et in Digeſtorum Indice non intelligentes appellant: & proculdubio ſi is in manus aut noſtras, aut patrum incidiſſet, humeris noſtris labor leviſſimus impenderet. Sed, ut à Triboniano poteſtatis fiducia magis quàm fide conſilii, Juriſconſultorum libri dilacerati, dilaniati, & variè diſſecti nobis per manus traditi ſunt, cùm graviter moleſteq; ferrem tot tantorumq; virorum nullis ſedibus poſitis, nullo occupato loco, errare vagarique ſententias, ad præſens me opus accinxi, & meliore parte mei majoreq; ad jus liberorum explicandum liberè ſcilicet, moreque meo, tetendi arcum cogitationis meæ. Eſt autem crebra illius in claſſicis autoribus

mentio, & crebrior in libris ſtudii noſtri; cùm liberorum gratia ſoluuntur legibus parentes, etſi non ſatis id noſtra minusque patrum memoria, intellectum aut explicatum fuerit. Quiſque verò ſentiet excurſu tractationis, quæ commoda, quæ item emolumenta ſequantur cauſam quam Adrianus Imperator apud ſe favorabilem fore reſcripſit, ut in Pandectis relatum legimus. *l. cum ratio. D. de bonis damn.* Et ſcimus. Hac de re, mi Bognoni, tota quæſtio futura eſt, ingenioſorum ſtudiis civilioribus excitandis non incommoda, & ad juris tum veteris tum novi cognitionem, ni fallor, non inutilis: quæ libentius à me inſtituitur, quòd illius autor approbando, & cenſor judicando (niſi fortaſſe nimium amicus, dum parum iniquus) fuiſſe videaris: intereà hujus mihi conſcius ſum, nulla niſi antiqua proferre me, vel ab antiquis tradita, ex quorum ſcriptis tota pendet noſtra & ratio, & oratio. Tu qui me tibi comitem & ſtudiorum & laborum ſoles honoris mei cauſa dicere, ſi quæ inter nos conjunctio animorum eſt, & conſiliorum communicatio, pro tua prudentia videris, & caveris utrique noſtrum: quod ſcribo ſciens cum Catullo, *Tibi hac fuiſſe & eſſe cognitiſſima.*

Digitized by Google

Quid ſit Ius liberorum, & definitionis explicatio.

CAPUT I.

QUAMQUAM inauditæ & minus uſitatæ rei definitorem ſe præbere, uſum meliore per omnia ingenio & animo virum deceat, ne tamen lateat propoſiti ſignificatio, & nomen & famam in diſcrimine periculoq; verſari malo, quàm juris quæſtionem utilitate percelebrem & tractationis novitate pleriſque commendabilem, in ſomno à tot ſeculis oblitam, & in pulvere ſemiſepultam, pro nihilo aut pro derelicto habere. Sic igitur definio Jus liberorum, ut ſit Privilegium publicæ fœcunditatis, quod parentibus reſcripto principali, aut legibus conceditur. *Privilegium* dico, ut ſingulis duntaxat hominibus, non univerſis, competat Juris liberorum vſus, in privatorũ ſolatium prodito jure ſingulari: priva enim Antiqui ſingula dicebant, ut ex Lucilio Marcellus, Feſtus, & Gellius *lib. 10. cap. 20.* ſcribunt: quo ſenſu Horatius alicubi. & Livius *lib. 30. in fin.* id nomen uſurparunt. Unde privilegium, ſicut ſpicilegium Varronis, & aquilegium, *Epiſt. Theodorici regis.* item & collegiũ dicimus, pro jure ſpeciali de multis in alicujus gratiam collecto. Privilegiorum autem quoniam

niam alia cauſæ ſunt quæ res affectas reddunt, alia perſonæ quæ cum perſonis extinguuntur: *l. privilegia. D. de reg. iur.* horum alia atque alia conſideratio eſt. Privilegia namque perſonalia dicuntur, & quæ nominatim legibus aliquem ſolvunt, illiq; ſoli competunt: *l. 15. de extra. & ſord. mu. C. The.* item & illa quæ perſonis conceſſa primùm, in eadẽ cauſa ſimiles quoque complectuntur, *Zaſ. reſp 2. c. 4.* ſingulis tamen, non univerſis diſſimilibus data. Hujuſmodi quando ad ſingulos ſpectant, & ſingulorũ perſonæ, ut individuæ, nunquam deficiunt, ex formula conceſſionis perpetuitatem continent. Unde ſunt militibus, tam tironibus, quàm veteranis, pupillis, fiſco, mulieribus, & juris ſtudioſis conceſſa privilegia, quæ & poſt illos quibus conceſſa primùm, eadem vigente ratione in poſteris locum habuerunt: qua in re non diſtinguo ut veteres, tam Galli quàm Itali, *Petr. & Cin. l. hæredem. C. ad ſenatuſc. velleia. Bal. conſ. 355. lib. 2. Bart. l 1. de conſt. princ.* inter quos numquam, ut ſunt homines, cõveniet. Principiò igitur jus natorum non alicui nominatim ut proprium conceſſum fuit, ſed ſingulis ſimilibus qui liberos ſuſtuliſſent, illorum gratia honores, aut ab oneribus vacationes, conceſſæ fuerunt. *Publica* verò *fœcunditatis* privilegium dicitur, quod

ob ſo-

ob ſobolem procreatam parentibus utriuſque ſexus, Reipublicæ charis, & ut ajunt Cæſares, *l. deportato. l. ſi aliquis* C. *Th*e. *de bon. proſcrip.* gratioſis conceſſum fuiſſe legimus, Nihil enim ducunt Reſpublic. melius, *l. 1. D. ſoluto matr. l. hoc modo. de condit. & dem. l cum ratio §. ſi plures. de bon. damn.* nihil habẽt antiquius aut gratius, nihil civitates honoratius, quàm ut populo frequentatæ, repleant ſedes ordinum, & augeant imperium hominibus liberis. Ideò quoniam præmio & pœna in officio retinetur ſtatus Platonicæ civitatis, quo magis in orbe Romano ad matrimonia proruerent ſinguli cives, & ad ſobolem procreandam excitarentur, fuere inter veteres conſtitutę leges, honores & onerum immunitatem parentibus proliferis, qui reſpublicas fœcundarunt, concedentes. De illis legibus Socrates Soſomenus ita ſcribit: *Ἐθεντο δὲ τοῦτον οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι, πολυάνθρωπον ἔσεσθαι τὴν Ῥώμην, καὶ τὸν ὑπήκοον οἰόμενοι, καθότι οὐ πρὸ πολλοῦ τοῦ νόμου ἔτυχον ἀποβαλόντες τὰ σώματα ἐν ἐμφυλίοις πολέμοις.* Quæ verba Tripartitæ *lib. 1. c. 9.* voluit Latina feciſſe Caſſiodorus, hoc modo: *Cæterùm has leges priſci Romani poſuerunt, frequentatam hominibus Romam, & illius ſubdita ditioni fore arbitrantes, propterea quòd non multùm antè plurimos in bellis inteſtinis amiſiſſent.* Hinc promitur Juris liberorum inveniendi cauſa, & intro-

troducendi ratio, *quod parentibus reſcripto principali, aut legibus conceditur*: quæ verba ſunt in definitione poſita, ut ſignificent ſimul & exprimant duplex eſſe Jus hoc natorum, de quo loquimur: quod ita Martialis vocat, ut Jus Coloniarum, Jus Latinorum, Quiritium, civitatis, Suffragii, & Poſtliminii ab antiquis dictum ex ſcriptis novimus.

Quotuplex ſit Ius liberorum, & diviſionis explicatio, conſtitutione Honorij enucleata.

Caput II.

Sciendum itaque Jus liberorũ in duo genera diduci ex duplici cauſa efficiente: unũ eſt, quod Dativum, alterum, quod Impetratitiũ factitiis verbis dixerim. Illud ſiquidem leges tam veteres quàm novæ tribuunt, fœcundisque parentibus cõcedunt: & quoniam iis qui liberos ab uno ad ſexdecim ſuſtulerunt, legibus latis ſcriptũ & datum eſt, Dativi nomen habet, quod ab antiquis legibus datum, & deinde à Theodoſio liberos habentibus conceſſum, amplius nec petere, nec exorare oporteat. Adeò ut cùm favorem liberorum ſentiendi ſe offert occaſio, nihil jam amplius parentibus opus ſit, quàm de liberis excipere, & eorum no-

mine

mine opponere ad onerum vacationem, aut honores obtinendum: quo jure Romani veteres utebantur, non quidem paſsim, aut ſine judice, ſed cum cauſæ cognitione, ſi modò excuſatio muneris, aut commodi affectatio ſua æquitate nitebatur: quo caſu Jure liberorum vacationes, aut favores per judicem parentes conſequebantur, ſi vera Ulpianus ait. *l. 1. de vac. mun.* Succeſſu tamen temporis cum imperio rebusque Romanis, in civium libertatem Imperatorum ditione incrementũ recipiente, ut principes occaſionem beneficiorum, & numeroſam obligandi imputandique materiam nacti à civibus rogari geſtiebant, ut inquit Plinius, *In Panegyrico.* paulatim Jus liberorum peti, & deinde orari cœpit: adeò ut quod priſcis civibus ipſo jure competebat, & ipſi ſuo jure ſibi vindicabant, fuerit tandem ut beneficium à Cæſaribus indultũ, & poſtulatum: quod ex epiſtola Conſtantini ad Dalmatiũ in promptu eſt & patet. *l. 1. de his qui num. lib. C. Th. & l. ult. eod. C. Iuſt.* Verùm enim verò ad faſtigium imperii & Honor. & Theod. evecti inanem & non neceſſariam diſcernentes impetrationem juris quod ex legibus communique jure competeret, quodque veteres ſibi, liberis ſuperſtitibus, per judicem vindicaſſent, & iniquum judicantes ſuaque

juſtitia indignũ ab homine peti quod Deus dediſſet, legibusque jus anteà tributũ, non niſi pręmiis, aut precibus cõcedere: eos qui legitimum natorum numerũ haberent, ſublata in poſterũ impetrationis ſolemnitate, voluerunt Jure patrio præmia, honores, item & vacationem onerum, cum priſca priſtinaque libertate, ſibi poſſe vindicare, ex latis jam antè legibus & principum reſcriptis. Auguſtorum autem verba ſunt: *l. 1. C. de jure lib. §. ulti. Novel. ut liberti de cæter. ann. Nemo poſthac à nobis Ius liberorum petat: quod ſimul hac lege omnibus concedimus.* Unde jure parentibus natorum gratia conceſſo, impetratione opus non eſſe quis non videt? Debet enim communiter omnibus conceſſum intelligi, qui liberos Imperatorum conſpectui offerentes, eorum & propriorum nomine id ipſum Ius natorum petere potuiſſent: de cujus æquitate cognoſcet Juridicus: hæc ita, ut generalis conceſsio juris gratioſa intelligatur, duntaxat in eorũ favorem, qui idonei erant juris ex impetratione recipiendi. *Arg. l. adigere. §. quamvis D. de jure patr. glo. & Bar. l. 1. C. de ſacr. eccl. l. ut gradat. §. etſi. de muner.* Quod voluerunt Impp. conſtituere, non ut quibuſdam placuit, Jus liberorum etiam orbis communicare, & tollere: ſi enim generaliter ſuſtuliſſent, inanis & evanida Juſtiniani

con-

conſtitutio fuiſſet, qua mulieres ſteriles multis pòſt annis, proliferis exæquavit, ut de Jure materno trium liberorum ſubjiciemus: quæ ante nos dotibus ingenii florentiſsimus Duarenus, idem argumentum tractans *libro priore Diſputationum. Anniverſ. cap. 40.* enucleavit. Et hæc ſint προλεγόμενα de jure Dativo. Aliud Jus natorum Impetratitium diximus, quod ſolitarii, vel orbi liberis, ſterile parumque fœlix experti matrimonium, impetrabant: etſi principes non niſi parcè & cum delectu, fortunæ (ut dicebant) malignitati indulgentia peculiari ſubvenientes, & bene in aliquē affecti, optimè de eo mereri volentes, honoris cauſa cōcederent: quare Jus hoc apud Romanos Honorariū dictū *Longol. ad Plut. περὶ φιλοστοργ.* ſcriptum reliquit. Porrò qui obtinebant, ſummū ſe pretium conſequi exiſtimabant, & juris impetrati ut magni beneficij maximam habebant gratiam, vel Plinio ad Traianum in teſtem citato, libro Epiſtolarum x. *Epiſt. exprimere domine & Suetonium Tranquill. & Quam parcè.* At neſcio cur nihil ferè niſi de jure trium Impetratitio in claſsicis autoribus legamus, apud Plinium non uno loco in Epiſtolis, *lib. 2. 7. & 10.* apud Martialem ſæpiſsimè, ut cum libro 11. à Cæſare jus petit natorum, & de eo exorato libro 111. in Nævolum gloriatur,

tur, & ad uxorem ſe obtinuiſſe ſcribit,

Natorum mihi ius trium roganti
Muſarum pretium dedit mearum
Solus qui poterat.

Equidem cogitationes meas excurrens, animadverti Jus liberorũ ſimpliciter & indefinitè petitum à veteribus, & à principibus indultum fuiſſe, cujus rei in poſterum Ulpianum autorem laudabo: ſed nominatim duorum, quatuor, quinquéve, &c. natorum jus exoratum aut petitum non memini legere: niſi de jure ſex liberorum obtento à Julio Menecrate Neapolitano Statius Papinius gratulabundus hos verſus edidiſſet, Sylvarum IIII.

-Auſoniæ pater auguſtiſſimus vrbis
Ius tibi tergeminæ dederat lætabile prolis.

Quod enim Martialis libro Epigrammatῶν XI. in Zoïlum ſcribit, per alluſionem & joculatoriè ab urbano facetoque viro dictũ puto,

Ius tibi natorum vel ſeptem Zoile detur.

Alibi autem non ſum memor, quæ ſententiam noſtram labefaciant, reperiri. Illi viderint quibus ex parte probari noſtra cupimus, quique politiori & feliciori ingenio nati, melioribus tincti imbutique literis ſplendidiorem doctrinam colunt, quibus magis quàm pragmaticis vigilo, ut eorum potius,

potius ſtudioſæ voluntati inter philologos benevolè & amanter inſerviam, quàm ut forenſibus negotijs ſuccurrere doceam cautores Gallicanarum, ſi diis placet, formularum. Dixerim autem Jus trium natorum oratum ſæpius olim fuiſſe, quòd plenior eſſet illius quàm cæterorũ favor & indulgentia, quod excurſu tractationis notius apertiusque fiet. Hæc ſi ratio non eſt (quod vereor) trium impetrationis principum auribus inculcatæ, cogitare quidem ampliùs, ut debemus, poſſum, at dicere nondum: & hæc quaſi in quibuſdam Muſarum latebris aut Apollinis adytis relinquens ad reliqua percurro, jus Dativum ex ordine explicaturus.

De iuris Datiui origine, & ſenectuti habita reuerentia.

CAPUT III.

PRINCIPIO placet juris Dativi à capite Romanarum antiquitatum originem arceſſere, quòd cùm hominum penuria jam res Romanæ laborarent, ſimul cum ſobole neceſſaria civitati & deſiderio Reipublicæ crevit, ubi fortiores imperii vires hominũ adjectione, cives avere cœperunt. Fuerat enim tempus, etiam ante mores à Lycurgi legi-

legibus in Latium Lacedæmone translatos cùm neque pecuniæ, neque generis ratio, ſed ætatis duntaxat habebatur: adeò ut qui conſilio, ſententia, & ratione præpollerent, quia ſenes, in ſummũ conſilium & ſenatum ut *γέροντες* in Laconum *γερουσίαν*, ampliſſimis honoribus, diis & hominibus fœliciter victuris chari, ut Plato *de legib. lib. 9.* volebat, in magiſtratus legerentur. Tunc à convivio, vel Gellio *lib. 2. cap. 15.* teſte, ſeniores à junioribus domũ reducebantur: tunc majoribus, loco cedebant minores natu: qui deûm propè & parentum vice, illos obſervarent, diligerent, vererentur & colerent; ſicut honos major rerum omnium, majori ætati habebatur, Ovid. v. Faſt. concinente,

Magna fuit capitis quondam reverentia cani,
Inq; ſuo pretio ruga ſenilis erat, & deindè
Nec niſi poſt annos patuit tum curia ſeros,
Nomen & ætatis mite ſenatus habet.
Iura dabat populo ſenior, finitaq; certis
Legibus eſt ætas, vnde petatur honos.

Ad quæ reſpexit Calliſtratus *l. ſemper D. de jure immun.* dicens, ſemper in civitate ſenectutem venerabilem fuiſſe, & honore cũ magiſtratibus penè pari. Sed cùm urbis ſplendidæ novitati finitimorum animos, exterorumq; manus, & orbem infenſum vererentur, UT EMINENTIA nunquam invidia carent,

rent, idem mores edocti peregrinos, de civibus illos qui uxorem non duxiſſent, honores nullos à junioribus conſequi voluerunt, Platonis *de legib. lib. 6.* exemplo, dum illos qui liberos haberent, ſenioribus neq; uxores, neque liberos habentibus prætulerunt: & honoribus ampliſsimis, & muneribus honorificentiſsimis ad Urbis multitudinem amplificandam, homines natura φιλοτίμους pellexerunt. Adeò verò ſobolis præmium extitit honor, ut ex *lege 1. C. de Conſulibus* regios faſces (*de quib. Livius lib. 11.*) poteſtas ſumendi fuerit, non plures annos nato, ſed qui liberos plures quàm collega, aut ſuperſtites, aut bello amiſſos haberet: item & de magiſtratibus lex lata, ut numerus liberorum in canditatis præpolleret *Tacitus lib. 2.* Qua fortè de cauſa Caleſtrius in Tribunatu liberorum jure præceſsit Plinium, qui id ad Fabatum VII. Epiſtolarum ſcribit. Hinc Papiniano *l. ſpurij. §. ult. D. de decurion.* qui plures liberos habet, in ſuo collegio primus ſententiam rogatur: cæteroſque filios non habentes, in albo decurionum honoris ordine præcellit. *l. in albo. C. de decurionib.* Sic exemplis Reipubl. ſalutaribus de ſimilibus ad ſimilia, Jus liberorum legibus eſt datum, & placidè à civibus acceptum in orbe Romano. Supereſt igitur ut ex

ut ex Jure civili illius favores numero componamus.

De Iure vnici filij in decimis percipiendis, & ſolidi capacitate: Tertullianus, Plinius explicati: item & tractatus de infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis.

Caput IV.

Religio & ſanctimonia, qua unitatem numeri ſub nomine patris & matris, maris item & fœminæ, Arithmetici colunt, ad Deum Opt. Max. cogitatione referentes, facit in præſentiarum ne jus unius liberi ſilentio ducam tranſmittendum. Ab illo enim ut à fonte manabunt cætera, de quibus tractatio ex antiqua Juriſprudentia futura eſt, cùm ad ſepultæ vetuſtatis cognitionem, tùm ad juris novi interpretationē non omnino inutilis. Primùm itaque videamus de Jure liberorum, & commodo quod unici filii gratia parentes ſentierunt, tàm in decimarum ratione, quàm in ſolidi capacitate. Exordior ab illo legis Juliæ capitulo, quod elicitur & aliunde, & ex his Tertulliani, *lib. de monogam.* verbis, *Aliud eſt,* inquit, *ſi & apud Chriſtum legibus Iulis agi credunt & exiſtimant cœlibes & orbos ex teſtamento Dei ſolidū capere*

non

non poſſe. Hinc fuit tempus, cùm exiſtimarem lege Iulia cœlibes & orbos è teſtamento civis Romani capere prohibitos, & peræquè uni ac alteri relictum fiſco vindicatum fuiſſe: in qua ſententia perſtant magni nominis magniq; plauſus interpretes quidam Iuris civilis. Sed ubi curiosè penſitavi, quæ Ulpianus hac de re non in uno loco ſcribit, diverſum jus in orbo & cœlibe magis placet conjectari. Ille enim, quem in tota tractatione Iuris liberorum potiſſimùm autorem habemus, *Tit. 22. Inſtit. §. 3.* De his qui hæredes inſtitui poſsint, cœlibẽ ita eſſe ſcribit, ſi tempore mortis teſtatoris vel intra diem cretionis legi Iuliæ paruerit: at orbi nullam mentionem facit. Idem de caducis *Tit. 17. Inſt. §* 1 tractans, in caſum cadere relictã ait, ſi cœlibi legatum fuerit, neque intra centũ dies uxore ducta legi morem geſſerit: at de orbo nihil expreſſit, imò nec ſignificavit quidem. Inde verò ſi deducta domum uxore intra cretionis, id eſt, centũ dierum tempus, cujus ſpatio liberos tollere non potuit, qui cœlebs fuerat cepit ex teſtamento, quis dicet orbum (liberis, non uxore intelligo) teſtamento civis Romani capere non potuiſſe? Iuſtior proculdubio contra cœlibes ferendæ legis occaſio fuit, qui ſtudiosè & conſultò à nuptiis abſtinerent, quàm ad-

B verſus

Digitized by Google

verſus orbos fuiſſet, qui ſterile matrimonium experti, malignitati fortunæ, ſive potius Dei voluntati orbitatem imputarent. Unde quod Plinius *in Panegyr.* dixit, *Locupletes ad tollendos liberos, ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur, pauperibus, educandi una ratio eſt bonus princeps*, non intelligo quicquam attinere ad orbos illos locupletes qui ab hæredipetis captabãtur, quo tempore orbitas Romæ in ſumma potentia, *Plin. lib.* 14. & in eximia autoritate fuit. Etſi enim invitamenta ad liberos tollendos uxores habentibus poſita eſſent, illud tamen quod habet Plinius *pares pœnæ,* &c. orbis accom̃odari nolo, qui nõ niſi rarentur à relictis arcebantur, vt mox enarraturus ſum. Coelibes autem & illi qui nunquam uxorẽ duxiſſent, & illi qui defuncta uxore ſine matrimonio vixiſſent, cœlibes dicti Suetonio, *in Claud.* 26. *Galb.* 5. ſunt illi ipſi locupletes, de quibus Plinius cogitavit: Pares enim pœnæ, id eſt, com̃odorum quæ obvenirent averſiones cotidianæ, illos ad nuptias contrahendas, & liberos ſuſcipiendos invitabant, pungebant, & excitabãt: quo ſenſu pœnæ nomen uſurpãt Ulpianus, *l. ſed ſi.* §. *ult. D. ad Senatuſconſ. Maced.* & Triphoninus *l* 22. *D. de his quæ ut indig.* ita quoq; à Julio Paulo acceptum autumo, *l. ſi is qui. D de vulg. ſub.* Illis autem cùm facultas non eſſet capeſ-

capeſſendi quæ judicio & voluntate defunctorum meruiſſent, dùm ſignis benevolentiæ, relictis quamplurimis, amici gratè pieque fidem amicitiæ facerent, alios plerumq; ſupponebant, ſi quando illicitè legatū fiſco applicari vererentur, quos tacitam fidē interponere, accomodare, tacitum miniſterium ſuſcipere dicebant Latini Prudentes. Nec conturbari debemus in conjectatione noſtra de orbi capacitate, citato ſcripto Tertulliani, qui non neſcius è nullius teſtamēto cœlibes honorari poſſe, orbos item è uxorū teſtamentis quandoq; ſolidū capere non poſſe, alluſit ad incapacitatem ex teſtamentis hominum, loquens de teſtamento Dei. Porrò cœlibes è teſtamento ut ſolidū non capiebant, ita nec partem relicti: ſolidum enim capere, *l. 62.. §. 1. D. de cond. & demonſt.* ſolidū relinquere, ſicut in ſolidū condemnari, *l. 17. §. ult. D. ſolut. mat.* ſolidum beneficiū conſequi, ad ſolidum pretium teneri, *l. 9. D. quæ in fr. cred.* ſolidum dominium habere, *l. 1. C. de bon. mater.* ſolidum ſolvere *l. 18. §. 1. D. ſolu. mat.* pro toto & integro dicimus. Sed qui totum capere non poteſt, nō ideò partis eſt capax: unde non capienti indigno ablatam ex aſſe hæreditatem, integrum legatum, totumq; fideicommiſſum legimus. *l. 12. D. de ijs quæ ut ind.* Senſere tamen gratiam abrogatis legi-

bus factā cœlibes illi, quibus dono Dei Opt. Max continentia tributa fuit, edita conſtitutione à filiis Conſtantini *1 C. de infir pœn. cœlib.* qua legum antiquarū vinculis continentes à re uxoria liberati ſunt, & per omnia maritis (non tamē patribus) exæquati ſunt: at illis, ut potè qui ſolidum capere plerunq; ex alienis teſtamentis ſolebant. Orbi enim mariti ex teſtamentis amicorū honore illo relicti, quem tanti vel ipſe Octavius Cæſar facit, *Suet. in Augu 66. l nec adjecit. D. pro ſocio. L. 10. de piſt. C. Th l. 36 D. de exc. tut.* quiq; ob merita conferri ſolet, indiſcriminatim afficiebantur dum leges non prohibebant. Sed illis ex ſupremis uxorum non ſemper ſolidū capere licuit, ſicut neq; fœminis orbis è virorum teſtamentis. Caſus autem complurimi præſcripto legis Juliæ & Papiæ è corpore ſcriptorū Ulpiani in epitomen *Tit. 16.* collati ſunt, quibus fuit jus ſolidi capiendi inter virum & uxorē, quos illinc ſibi quiſque promet. In præſenti duntaxat ad nos attinent quæ inibi de liberis ſic ſe habent. *Si filiū filiámve communē habeant: aut quatuordecim annorum filium, vel filiam duodecim amiſerint: vel ſi duos trimos, vel ſi tres poſt nonum diem amiſerint: ut intra annum & ſex menſes etiam unus cuiuſcunq; ætatis impubes amiſſus, ſolidi capiendi jus præſtet. Item ſi poſt mortem viri intra decem menſes uxor ex eo pepererit, ſoli-*

rit, ſolidum ex eius bonis capit. Quæ hîc conjunctim recito, neque particulatim executurus ſum de jure unius liberi matri, vel de jure duorum aut de jure trium, patri ſimul & matri conceſſo: licet in aliis ex ordine commoda diſtributio, nobis ſat familiaris ſit. Verùm priuſquam explanem ſententiam Ulpiani, inveſtiganda legis eſt ratio, quæ ſolidum capere conjuges prohibuerit, nec niſi enumeratis certis caſibus conceſſerit. Equidem moribus receptum apud Romanos accepimus, ne inter virum & uxorem donatio valeret, *l. 1. 2. 3. D. de do int. vir* niſi ex certis cauſis, ut puta mortis. *l. 9. § ult. & ll. ſeq. eod. l. 39 de mort. cauſ. don.* quò eſſet conjugibus ſtudium animos pignoribus natorum potius quàm donis & muneribus colligandi. Ad cujus recepti juris exemplum lex Julia conjuges orbos præter decimam matrimonij nomine capere prohibuit ex eorum teſtamentis: *Vlpian. Inſtit. titul. 15.* & cùm è jure vulgato vivi non niſi rarenter ſibi invicem donarent, cavit lex illa ne ſe invicem captarent morituri. In eo tamen fœcunditatis rationem habuit, quòd ſi ex alio antè contracto matrimonio liberos ſuperſtites habuiſſent, dum conjunx decederet, præter decimam bonorum omnium, quam matrimonij nomine cepiſ-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

ſent, totidem decimas pro numero liberorum accipiebāt: qua in re jus unius aut plūrium liberorum parentes, primùm ſenſerunt. Item ſi communis filius aut filia poſt nonum à nativitate diem exceſsiſſet è vivis, parentibus decimam adjiciebat, & poſt nonum diem duo filij filiæve mortui, duas decimas adjiciebant illi, quam matrimonij nomine alter conjugū à deficiente percepiſſet. His decimis adjectis Jus liberorū proditur: quod habuiſſe uxorem illā oportet dicere, cui maritus bonorum ſuorum decimam, & mancipia, & ſpecies argenti quas expreſſerat, annulos, & veſtem, &c. apud Scævolam *l. qui uxori. D. de aur. & arg. leg.* legavit: alioquin relicta pluſquam potuiſſet uxor capere, ſibi fiſcus vindicaſſet, neç de his uxoris & hæredis contentio, niſi inutiliter Scævolæ propoſita fuiſſet: cùm ea in illicitè relicto utilius multo ſe Officio nuntiaſſet, & apud acta detuliſſet: *l. 1 C. de his qui ſe defer. Th. & Iuſt.* ut partem illiciti electura, quæ integrū oppoſito fiſco amiſiſſet. Ita decimarum obſervatio fecit antiquis, ne quod extraneis ac ſæpe ignotis donatione ſucceſsioneque tribueretur, conjuges obtinerent, *l. ult. de leg. hær. C. Th.* adeò ſanctitatē fœderis conjugalis à viliſsima bonorum aucupatione retrahebāt. Ex his verò expoſui quid ſentiā de decimis: diſſen-

Digitized by Google

diſſentiens à Johannis Britannici ad Juvenalem, & à Cuſpiniani ad Euſebiũ, ſequiorumque traditione, qui volunt lege Papia cautum, ut ſi conjuges filios non haberent, eorum quæ alter alteri reliquiſſet, pars decima fiſco applicaretur. Equidem melius fecerint illi, ſi finibus cõtenti ſuis, in alienas poſſeſsiones temerè non irruerint. Enimverò in diverſo latere Ulpianus decimã non à fiſco, ſed à conjugibus inter eos nominatim accipi ſcribit, Scævola à viro uxori legari: & ſcitum eſt illud Trachali oratoris contra Spartalem, Placet, ait, hoc ergo leges diligentiſsimè pudoris cuſtodes decimas uxoribus dare, quartas meretricibus. Hoc amplius Honorius & Theod. AA. *l.2.C. de inf. pœn. cœl. Inter virum & uxorem ceſſare rationem decimarum ex lege Papia, & quamvis non interveniant liberi, ex ſuis quoque teſtamentis ſolidum eos capere, niſi forte lex alia, putà Falcidia, imminuerit relicta,* decreverunt: quòd ſi decimam fiſcus percepiſſet, inter ſuperſtitem è conjugibus & fiſcum, rationem decimarum, non inter virum & uxorem ceſſare præcepiſſent. Proinde conſtitutionis verba, ſi non ſpecialiter exprimunt, certè hoc ingenioſis indicant, ob liberos matrimonio ſuſceptos, conjuges ſolidum veteri jure cepiſſe: ſicut ante illos

Digitized by Google

Cæſares Conſtantinus Magnus *l. 17. de navic. C. Th.* edictũ Claudij renovans, *Suet. in Claud. 18.* navicularijs conceſſerat, ut vacantes à lege Julia & Papia, etiam nullis intervenientibus liberis, & viri ex teſtamento uxorum ſolidum caperent, & ad uxores eorum integra voluntas perveniret. Itaque ut jam Ulpiani mens aperiatur, pervenere parentes ob jus liberorum ad capacitatis privilegiũ, & liberã teſtamenti factionem, ſicut ipſe ille loquitur, qua alteri ex alterius teſtamento ſolidum & integrum capere licuit, nec ut illicitè relictũ, ſuperſtes parens liberorum, ſicut orbus, quod teſtamento meruiſſet, amiſit. Jus autem hîc liberorum in utroque parente ſimile fuit & idem, vel ob liberos ſuperſtites, vel ob amiſſos. De illis unicus filius communis unicáve filia ſupervivens morienti ex parentibus, fecit alterum ex defuncti teſtamento ſolidum capere poſſe, qui non niſi bonorum partẽ decimam ſine jure liberorũ matrimonij nomine percepiſſet. fiſco cæterũ in quo plus decima relictũ fuiſſet, vindicãte. Jus verò quod unicus importavit, à pluribus quin auctũ fuerit, nulla dubitatio eſt. Amplius tamen quiddã accepi, ubi foemina è conjugibus ſuperavit, quæ licet orba tempore mortis mariti fuiſſet, ſi ab eo tempore intra decem menſes filium

filiámve

filiámve peperiſſet, jus ſolidi capiendi habuit. De liberis amiſſis item unicus profuit, ſi impubes filius aut filia intra ter ſenos mẽſes à contracto matrimonio deceſſit, vel ſi pubes filius natus annos, XIV. vel filia, XII. obierit. Quo jure ſi filius unicus, unicáve filia, pubes, impubéſue, parenti vivo ſolatium capacitatis attulit, multò magis idem jus ob duos tréſue liberos antiqui parentes uſurpaſſent: at ex duobus filiis quemq; triennio vixiſſe voluerunt, etiamſi novem dies cujuſque liberorum trium ſuffecerint. Fuerunt hæc quidem recepti juris: ſed differentiæ diverſitatiſque ratio nos, ut vetera pleraque, fugit. An non æquius vel lex Iulia, vel ejus interpretes, analogiam ſecuti fuiſſent? Si jura annum ſexq; menſes poſt celebratas nuptias filium unicum deceſſiſſe oportuit, profuturum alteri ex parentibus, alteri ſucceſſuro, nónne conquievit ratio, quæ patres fœcundos vel matres proliferas præmiis afficiebat, in duobus ſuſceptis liberis, quorum quiſq; nono menſe deceſſiſſet? Quid ergo cauſæ fuit, quòd triennio quemque ex duobus natis ſuperſtitem oportuit? E tenebris tantis, ait Lucretius, clarum extollere lumen quis jam poterit, neſcio. Multa ſine dubio antiquitati danda ſunt, cujus reliquias venerantur literarum amantes.

Itaque jus liberorum Dativum parentibus ad ſolidi capacitatem profuit: item & ad ejus exemplum, Impetrativum: ſed infrà de poſteriore. Prius in hac ſpecie ferè explicatum eſt, quod tandem non neceſſarium Honor. & Theod. AA. exiſtimaverunt, cùm recepto cœlibatu, nemine ad liberorum ſtudium coacto, ab orbis nuptiarum infelicitate, natos requirere iniquum cernerent, quos cœlibibus remiſiſſent. Unde ſic habet eorum conſtitutio, *d. l. 2. de inf. pœ. cœl. Tantum igitur poſthac maritus vel uxor ſibi invicem derelinquant, quantum ſuperſtitis amor exegerit*: non exinde fiſcus verendus fuit, cui qualiacunque matrimonij jura præponi ſanctius habuerunt Imperatores. *d. l. ulti. de leg. hær. C. Th.* Illi tamen Cæſares, qui rationem decimarum nominatim ſuſtulerunt, non primi fiſco parentes orbos præpoſuerunt: Conſtantinus enim junior cum fratribus ante multos annos ad populum urb. Conſti. ita edixerant, *d. l. 2 C. de infr. pœ. cœl. Nec verò quiſquam orbus habeatur, & propoſita huic nomini damna non noceant. Quam rem & circa fœminas exiſtimamus, earumque cervicibus impoſita juris imperia, velut quædam juga ſolvimus promiſcuè omnibus*. Quibus ex verbis non exaudias coërcitos orbos notis, quas priores illi Cæſares, Cenſorum uſurpata poteſta-

te,

te, infligebant, & exemplorum plena ſunt omnia, ſed duntaxat damna propoſita, ne orbis nocerent, cautum edicto: non quòd ante illud tempus diminutionem patrimonij, quæ damnum eſt, *l. 3. D. de dam. infec.* orbitas afferret, ſed cùm præmiis conjugij maritus vel uxor gaudere prohiberentur, qui omnium bonorum communicationem & ſocietatem contraxerant nuptias celebrantes, & nihilomagis ſi liberos non habuiſſent, plus decima è deficientis ſupremis non capiebant, averſione commodi quod teſtatoris voto meruiſſent, damnum pati dicebantur. Sic quoque nomen pœna in rubrica De infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis, ſuperiùs expoſui, ut ex Ulpiano, *l. 2. §. quid ſi pater. D. ad SC. Tertul.* video matrem puniri, quæ filij hæreditatem capere prohibetur, etiamſi nihil ei de ſuo decreſcat aut diminuatur. Strictius tamen Modeſtinus, *l. 2. §. 1. qui pet. tut. vel cur.* de eadem & libertis filij defuncti ait, *Ex his quidam damnum patiuntur, quidam verò puniuntur.* Sed quamvis diversè puniri verbo utantur autores, damnum patitur mulier, quæ legibus acquirere vetatur, & ita in edicto, *propoſita damna* interpretor. Quòd verò ſe orbitatis juga fœminis impoſita ſoluiſſe edicto videri voluerunt,

AAA.

AAA fratres, ideò ſcriptū fuit, quòd ubi leges exigerent liberos, mulieribus parturiēdi pariendiq; conceptos onus erat cùm viri ante liberorum inſtitutionem nō æq; laborem impenderent: adeò ne à viris in eas collata pudicitiæ præmia ſine liberis caperent, *l.1. de bon. proſc. C.Th* dura erant legū imperia, quòd fortunæ caſus orbis non eſſent imputandi, ut latiùs alibi demonſtrabo. Sanè leges, quarum dura imperia tollere ſe Cæſares ajunt, putem fuiſſe varia capita Papiæ legis. Illa enim orbas eorum, quæ in teſtamentis relinquerentur, ſemiſſe multabat, cùm deforme ducerent liberos nō habere, ut quidam retulerunt. Ex his jus unici filij in decimis & ſolidi capacitate planum feciſſe mihi videor: obiterq; de jure duorum & trium per acceſſionem attigi, quod repetitio tractationis admodum difficilis & involuta in ordine duorum aut trium, faſtidium ſine faſtigio peperiſſet. Promiſcuè verò patris & matris hoc loco jura deduxi, quòd eorum duram & iniquam ſeparationem leges exiſtimarint, *l.1 com divid C.Th l. poſſeſ C. Iuſt Eod.* Et ita nobis materiæ dignitas & conjunctio viſa eſt quodammodo poſtulare.

De

Digitized by Google

De retentionibus ex dote, diſſoluti matrimonij ſpecies explicatæ, & inibi Ius unici filij gratia datum ex veteri Iuriſprudentia.

CAP. V.

ACCEDIT alius favor liberorum quē maximè pater ſenſit ante Conſtantini legem de bonis maternis, quo tempore omnia quæ filij familiâs acquirerent, pater ab eis ſibi ſuo jure vindicabat: *l. 1 in pr. ſi a par: quis manu.* ſenſit item & poſtea quo jure adhuc utimur, ſaltem in uſufructu bonorum quæ ad filios ex matris ſucceſſione pervenerunt. Diem enim uxor inteſtata ſuperſtite marito functa, vel materfamilias, vel filiafamilias in patris poteſtate moritur. Si materfamilias aut orba, aut relictis liberis. Illo caſu fuit tempus cùm maritus ob jus ſocietatis, & ob facultates communicatas in ſolidum uxori ex ratione legis Regiæ ſuccederet: poſtea ſi emancipata fuiſſet illa, cui pater emancipator ſupereſſet, ut manumiſſor, potior jure mariti fuit in bonorum poſſeſſione ex edicto prætorum at illo deficiente, maritus & agnatis & cognatis fuit potior. Quòd ſi deficienti ſuperfuiſſent liberi communes, cùm jure poteſtatis impediente

inca-

incapaces acquiſitionis forent, pater rerum quæ quondam uxoris fuiſſent, per liberos ſolidum perfectumq́; dominium accipiebat, in quo favor & gratia illorum, vel illius, ſi unicus fuiſſet, diſcernitur. Sed ubi Conſtantinus Imperator, *l.1.C de bo.mat.* decrevit res, quæ à matre filiis omnimodo obvenirent, ad eorum dominium pertinere, patri duntaxat relicto uſufructu, quod deinde ad omnia bona materni generis Arcadius, *l. 2. eod.* & Honorius produxerũt, favore liberorum tali caſu pater uſumfructum percipit, qui liberis orbus careret & proprietate & uſufructu. Si verò filiafamilias in matrimonio decedit, aut ei nati ſuperſunt, aut liberis caret. Hoc caſu quam dotem pater dedit, ſalva eſſe debet, ait Africanus, *l. ult. D. rem. rat. hab. l. 17. ad ſenatuſc. Maced.* cui Julius Paulus favet, *l. pater. de euict.* Jureq́ue ſuccurſum patri ſcribit Pomponius, *l. 6. de jure dot. l. 7. de pact. dot.* ut filia amiſſa, ſolatij loco cederet, ſi redderetur ei dos ab ipſo profecta, ne & filiæ amiſſæ & pecuniæ damnum ſentiret. Ita in liberis Conſtitutionum principalium Alexander A. intelligit dotem ad patrem redire, *l. 13. C. de negot. geſt.* qui ſic, *in l. 4. C. ſol. matr.* Apollonio reſcribit, *Dos à patre profecta, ſi in matrimonio deceſſerit mulier filiafamilias, ad patrem redire debet.* Hæc verò ita ſe habent,

etiamſi

etiamſi filia non in poteſtate patris, ſed in hoſtium manu, ab eis intercepta moriatur: illam enim captivitatis hora prima defunctam finxerunt Juriſprudentes, & ita in ſacris deceſſiſſe, ut patri repetitionem ſervarent, *l. ſi ab hoſtib. D. ſolu. matr.* Non tamen id eſt quod repetat pater, ſi dotem dederit, & pactꝰ ſit, ut mortua in matrimonio filia, dos apud virum maneret: Paulus enim putat, *l. ſi pater. de pact. dot. pactum ſervandum, etiamſi liberi non interveniant*, cùm placita ſervari æquitas naturalis ſuadeat, etſi nulli ſupperſint ex conjugio liberi: quorũ jure favorabili gratioſus pater non retinet dotem, ſicut Martinus ille doctor antiquus exiſtimavit, ſed quintas ex dote duntaxat, ut nos Ulpiani ſcriptum docet. Hinc ab orba matre ad proliferã perveniamus. Cùm defunctæ filiæfamiliâs eidemq; matri liberi ſupervivunt, aut pacto conventũ eſt, quid de tota dote ſoluto matrimonio fieri placeat, aut nulla conventio niſi vulgaris dotis reddendę adhibita intervenit. De poſteriore ſcitum eſt illud, matrimoniũ dirimi divortio, morte, & ſervitute filiæ, vel neceſſaria, cujus formæ ſunt, captivitas & addictio pœnæ, vel voluntaria, ut pœnæ participatio: quæ licet propoſiti noſtri non ſint omnia, conjunctio tamen ſuggerit nobis morti conſimiles ſolutio-

lutionis ſpecies adjungere. Itaque divortio ubi matrimonium dirimitur, *propter liberos retentio fit, ſi culpa mulieris aut patris, cujus in poteſtate fuit, divortium factum ſit: tunc enim*, ait Ulpianus, *Epit. tit. de dot. 6. § 10. ſingulorum liberorum nomine ſextæ retinentur ex dote.* Culpam uxoris aut ſoceri ex veteribus Conſtitutiones, *l. Iubemus §. inter culpas C. de repud.* explicant, ut ad mores referant & graviores & leviores. Sed cùm morum nomine, ſive graviorum ſextæ, ſive leviorum octavæ, à marito retinebantur ante judicium de moribus ſublatum, multò utilior fuit propter liberos retentio, iis partibus facta, quarum ſex dotem ſolidam abſumerent: *non plures tamen*, habet Ulpianus, *quàm tres ſextæ in retentione ſunt, non in petitione*, ut ſive tres ſive plures filij ſuperſint, tres ſextas duntaxat, & ita dimidiam dotis tantùm, jure liberorum retineat pater: dimidia namq; dotis maternæ ſatis fuiſſe videtur ad liberos apud patrem educandos, maximè ante conſtitutionem, *l. unica C. divort. fact. apud quem lib.* quæ apud locupletiorem parentem, divortio facto, liberos educari jubet. Illa verò retentione conſequebatur pater plures ob liberos ſextarum emolumentum, vel ob unicum ſaltem unius ſextæ: cùm adhuc juris antiqui vigerent ex dote retentiones, quas ſervari juſſe-

juſſerunt in antiquitatis honorem Imperatores Honorius, & Theodoſius *l. 2. § ulti. de repu. C. Th.* Sed Juſtinianus retentionibus ſilentium tandem injunxit, & ubi ob res donatas, ob amotas, ob impenſas, ob mores, retentiones ſuſtulit, propter liberos retentionem antiquavit, cùm ex eo, quod naturalis ſtimulus patres ad liberorũ educationem & curam ſine dotis maternæ ſubſidio ſatis moveat, tum ne varium culpæ genus mariti contra mulieres excogitantes allecti commodo retentionis, ludibrio matrimonia haberent Alia & Juſtinianus, *l. unic. § taceat. C. de rei uxo. act* quæ argumentum præbent eum non indiſtinctè, & generaliter liberorum rationem, ad pop. Urb. Conſtant. edita lege ſuſtuliſſe, ut circumſpecti quidam ex veteribus animadverterunt. Morte verò ſoluto matrimonio, Ulpianus ſcripſit, *d. tit. de dotib. mortua in matrimonio muliere, dos à patre profecta, ad patrem revertitur, quintis in ſingulos liberos in infinitum relictis penes virum:* verbi gratia, ſi c. in dotem data reſtitui oporteat, maritus vnici filij nomine, xx duorum, xl. trium lx. quatuor, lxxx retineat, & quinque filiorum nomine, aſſe dotis in quintas diſtributo, c. ipſe eorum nomine percipiat, ſocero penitus excluſo: ita ut à quinario citerior filiorum numerus, eorum avo ma-

terno det locum, in reliquo retentis quintis repetendo, & ulterior faciat ne quicquã ex dote ad illum revertatur. Quæ ſi fideliter retulit epitomator Ulpiani, non uſquequaque Martini ſententia vera fuit: licet contra jus ſcriptum conniventia & errore primùm introducta, cauſam inveteratæ conſuetudini dederit, à primis illis temporibus reviviſcentis Juriſprudentiæ. Inde tamen notandum illud, tunc maximè, cùm filiifamiliâs proprium non haberent, patrem in hac ſpecie commmodum Juris liberorum percepiſſe, qui dominus quintarum fieret, quas filiorum nomine percipiebat. Sed & poſt Conſtantini legem de rebus maternis, illorum uſumfructũ pater habuit: multis namque poſt annis in dote reddenda retentiones ex veteri jure ſervari Juliano A. *l. 2. de dotib. C. Th.* placuit. Quæ ita conjicio fuiſſe: niſi proclivius ſit, quoniam filiafamilias non habet hæredẽ, licet unum aut duos liberos pepererit, matrem eandemq; filiamfam. in retentis quintis ex dote reſtituenda hæredes filios non habuiſſe: imò illas patrem fœcunditate ſua gratioſum Reipublicæ, Jure liberorum in ſolidum dominium & ex integro putem fuiſſe conſecutum. Planè in nova legiſlatione hæc tacuiſſe & præteriiſſe

miror

miror Concinnatores: & certi proculdubiò juris ſunt, recepti non item: ideò nec quis adhuc ante ora patrum protulerit. Servitute præterea ſoluto matrimonio tres caſus exequendi ſunt, ut quorum alterutro nupta deſinit eſſe mulier, ſive capiatur ab hoſtibus, ſive deportetur, ſive ancilla fiat. Capta uxore maritus degens in civitate, poſt tempus legitimum licentiam habuit ad alias migrare nuptias, ait Julianus, *l. uxores. D. de divort.* ita tamen ut diſſolutum matrimonium bona gratia, id eſt, communi conſenſu tam viri quàm mulieris, *l 9. C. de repud. l. 14. §. 4. D. qui & à quib. manum.* & unanimi voluntate videatur, dum ſibi unuſquiſq; jus ſuum habeat imminutum. Exinde igitur nullum Jus natorum, nulla ob liberos retentio fuit, nec eſſe jam nunc poſſet, ſed integram pater captivæ potuit repetere dotem. Deportata mulier ſi in animum induxerit à marito diſcedere, autore Marcello Calliſtratus, *l. 5. D. de bon. damn.* ait, tunc de dote patrem acturum. Ancilla item majore xx. añis filiafamiliâs facta, & ita ſoluto matrimonio, idẽ dixeris. Ego utrobiq; arbitror retentionem quintarũ in ſingulos liberos locũ habuiſſe: non enim plus agenti patri quàm propter mortem hoc caſu reſtituitur, ut Julio Paulo, *l. ſi quis ſic. D. ſol. matr.* placuit. filia verò mortua,

C 2 ut

Digitized by Google

ut diximus, quintæ liberorum nomine retinebantur. Sed hæc omnia magis ingeniorum excitationem, & interpretamentum Prudentium habent, quàm exercitationis forenſis, lucíſue politicæ documentum. De illo priùs omiſſo, ſi dictum fuerit quid ſoluto matrimonio de dote fieri placeat, ex pactis conventis, quę ante nuptias vel poſt nuptias interponi ſolent, alia ad jus, alia ad factum pertinent. Quæ factum & voluntatem reſpiciunt, veluti, ut mulier aliunde quàm ex re viri ſe ſuosq; alat tueatúrue, univerſa onera ſua expediat, donec nupta ſit, nihil à patre petatur, aut ut certa ſumma viro præſtetur, & is vxorē alat. item his ſi quę pacta ſimilia ſunt, valēt *l. 4. §. ul. l. 11. l. 20 § 2. D de pact. dot* ut ſi quidē vivo patre deceſſerit filia, aut ſine culpa diverterit, omnino dos peti nō poſſit. In tali caſu ſi liberorū nomine pater uti retentione velit, nō poteſt: neq; enim qui non habuit priùs, anteáve tenuit, retinere dicitū. Quæ verò pacta ad jus pertinent, aut jus commune lædunt, aut minus. Lædunt ferè hæc, ne ob mores agatur, vel plus vel minus exigatur, ne ob res amotas, vel donatas, ne ob impenſas neceſſarias agatur, ne dos omninò non reddatur, *l. 5 12. 16. eod.* in quibus & ſimilibus non vtiq; voluntas contrahentium ſervatur. Non lædunt hæc, ut citeriore

die

die dos reddatur, & priore tempore quàm legibus eſt conſtitutum: vel ut plus aut minus quintis in ſingulos liberos retineatur: maritus enim, cujus præmio & emolumento ad educandos liberos retentio quintarũ cedit, poteſt favori ſuo renuntiare, ut potè liberis tollendis ſine retentione ſuffecturus *l. 7. l. 20 §. 1. eod.* item & pater, qui dat dotem, legem rei ſuæ poteſt, quam voluerit, dicere, Ad hæc ſpectat reſponſum illud ex VIII. Quæſtionum Africani; Pater, cùm pro filia dotem daret, pactus eſt, ut ea mortua, uno pluribúſue ex eo matrimonio ſuperſtitibus liberis, deducta tertia parte, reliqua dos ſibi, aut, ſe mortuo, filiis nec emancipatis redderetur: ut pactis ſubjici ſtipulationem, oportuit. *Pau. 2. Sent. tit. 22.* In eo movit patrem ad eam legem dicendam, quòd cerneret nupturæ liberos ex novo matrimonio ſuſceptos, ſi plures fuiſſent, dotem ſolidam exhauſturos, ubi quintas detraherent. Superiori quoque addendus ille caſus eſt quo dotali inſtrumento, Calliſtrato referente, *l. ſi dotali D. ſol. matr.* ita ſtipulatio interpoſita fuit, ut liberorum nomine dos apud maritum reſideat, ubi nepotum quoque nomine dos retinebitur: ſicut enim dotem totam & integram percepturus pater, *d. l. 12. de pact. dot.* nullis

 à filia-

à filiafamilias relictis liberis ſibi conventione præjudicavit, ita quoque liberis ſuſceptis à defuncta filia, potuit ſibi in dotis parte quintarum reliqua ſibi ipſi nocere, ſive defunctæ filij, ſive nepotes ex filiis ſuperſint: omnes enim in infinitum deſcendentes, liberorum appellatione continentur, *l. 220. D. de verb. ſign.* Illò quoque reſpicit conventio, qua apud Papinianum, *l. 26. §. cum inter. de pac. dot.* inter ſocerum & generum, ut in matrimonio ſine liberis defuncta filia dos patri reſtituatur, id actum intelligitur, ut liberis ſuperſtitibus filiæ defunctæ dos integra retineatur, ita ne ſeparetur dotis additamentum, quòd principalis dotis jure cenſetur. Ad idemque ſpectant ſpecies illæ, quæ in prætorum Iuniani & Petronij, *l. 2. & 30. eo.* cognitionem inciderunt, & alia multa, quæ voluntate duce, & diligentia comite, juris ſtudioſus conſequetur. His caſibus favor liberorum magis ex facto & induſtria & contractu patris, quàm ex Iure natorum cernitur. Ego verò quod putavi in retentionibus explicandis juris eſſe veteris aut novi, & ad jus unius filij, & conſequenter plurium attinere, mihi videor ſatis abundè exquiſiuiſſe.

De

Digitized by Google

De unico liberti, deq; operis impoſitis, & impoſititiorum differentia.

CAP. VI.

CAsus item juris unus hic eſt, quo filium ob unicum gratioſè & favorabiliter onus patri remittitur, ex verbis legis Iuliæ de maritandis, quæ retulit Iulius Paulus, *l. qui libertinus. D. de oper. liber.* & nos infra ſubjungemus. Cùm igitur è juſta ſervitute ſervus manumittebatur, illi patronus operas, donum, munus, aliúdve quicquam libertatis cauſa imponebat, quæ dare, facere, præſtare libertus ſtatim factus ſollemni ſtipulatione, *l. ut juriſiur. § jurare. 1. & 2. eo tit. l. ult. D. de liber. cauſa.* vel jurejurando promittebat, & ijs patrono ſuam devinciebat fidem: De quo ſi habuerit filium aut filiam, ait lex, *quinquennium, liberabitur operarum obligatione*, ſive officiales, ſive fabriles impoſitæ fuerint, ut ſunt indefinita, dum legem refert, Iuriſprudentis verba. Sanè quamvis operas in libris hujus ſtudij, Zaſius *Reſponſ. 1. ca. 3. nu. 40.* officiales per excellentiā interpretetur, & explicet, conſultoſque veteres locupletiſſimos teſtes proferat ad faciendam interpretationis fidem; aliter multò ſe res habet, cùm operæ generaliter

imponuntur, aut indicuntur: tam enim fabriles quàm officiales exaudiendū eſt impoſitas indictáſue fuiſſe, *l. operæ. 1.d. l. ut jur §. jur. 2. l. ejus artificij eo. tit. Zaſ. ibid nu. 31. & 32.* Nolim autem fallaci teſtimonio errorem Accurſij confirmare, *l. 4. 5. 6. & 7. eo tit. l. ſi. non ſortem. §. libertus. D. de condi. indeb.* cùm ſub operarum nomine incertas quaſdam operas paſſim exaudit, vocabulo in Operarum quęſtione legibus & prudentibus inviſo. Hinc obligationis operarum, tam fabriliū quàm officialium, quæ generaliter impoſitæ fuerant, generalis quoq; favore quinquennis unigeniti apparet liberatio propalàm ex verbis legis. Quæſtione tamen una & altera, ſcrupulus, qui malè haberet ingenioſum, ex animo evellendus eſt: primoque videndum cur potius in quimatu, quàm in bimatu, trimatu, aut quatrimatu filius in ſacris paternis ſuperſtes, patri ad operarum obligationis liberationem proſit. Equidem Jure civili in annis numero diſcriminandis, ſpecieq; non diſſimili, poſitivam quandam juſtitiam Accurſius, *in l. 1. §. pueritiam D. de poſtul.* comminiſcitur, cujus commentum Aldobrandino, *ad § 1 de excuſat. Inſt.* placuit, illi, cui tantum ab Italis tribui, & à doctiſſimis concedi ſcio: ego verò de illa juſtitia nihil ſtatuo, qui exiſtimarim hnnc de multis unū

eſſe

eſſe caſum, quo mens quidẽ legis Latinè ſcientibus perſpecta eſt, ejus verò ratio vix legislatori nota, nulli præterea cognita. Sed rationes omniũ, quæ jure ſunt conſtituta, nec reddi, nec inquiri oportere ait Neratius, *l. non omnium l. & ideo. l. minime. D. de legibus.* ne quæ certi receptique juris ſunt, mutentur, aut ſubvertantur: & huic ſimiles caſus obſervavit quam plurimos noſter VACCA, præſes Provinciæ Venayſſinæ, *ad d. l. non omnium.* in quibus ſatis ſuperque ſit dicere, quod Ulpianus *l. proſpexit. D. qui & à quib.* dixit *Ita lex ſcripta eſt.* Sequens quæſtio intercidit, an pater libertus, quinquẽnis filij gratia ſicut ab operarũ, ita à doni & muneris obligatione liberetur, ut operis legis gratia exolutis cætera non deſiderentur *argu. l. ſæpe ita. D. de verbor. ſign.* Julia lex duntaxat operarũ meminit: num bona occaſio erit, liberationem à dono & munere, ut Pædius dicebat, *l nam ut ait. de legib.* interpretatione ſuppleri? maximè cùm operarum vel naturaliter patrono debitarũ obligatio diſſolvatur, *l. ſi non ſortem. §. libert. de cond. ind.* quæ nexũ quendam fortiorem, ſtrictumque multò magis quàm aut doni aut muneris promiſſio, continet. Nihilo tamen minus jus aliud in operis, aliud in dono & munere dixerim. Siquidem libertus memor beneficij à patrono

accepti, gratum in illum animum munificentia teſtaturus, donationem ob patroni meritum, at ſine alia expreſſa cauſa (ne ſibi ipſi repugnet Ulpianus *l. inter donum. de verb. ſignific. l. nec adjecit. pro ſocio.*) in ſe recipit & promittit, itemque munus & donum, cum expreſſa cauſa: utroque dono, recipiens libertus, & recepta perſolvens, quæ fuere à patrono libertatis cauſa impoſita, genus liberalitatis exercet, & ut ſymbolo gratitudinis, fidem patrono facit animi obſequentiſſimi. Quo ſenſu ea verba Julij Pauli accipiẽda, ubi donum aut munus, quæ liberti præſtant, non donari ſcribit, quando rem ſummi pretij libertatem pro his antè à patrono acceperunt. *l. quæ liberti.* D. *de donatio.* Ne igitur Prudentes liberalitatem averſarentur, à liberto ſive orbo, ſive patre, omnimodo promiſſum donum, munus, aliúdve ſimile impoſitum exolvi voluerunt. Diverſum autem jus ideò in operis eſt, quòd laboris manuarij tractum, tædium, & moleſtiam ut plurimùm contineant, *l. 1. & 2. de oper. lib.* primùm impoſitæ, ut libertinas perſonas onerarent, & premerent: quæ ſi favorabiliter jure unius nati privilegiario, & ſingulari, à tabulis, rationibusque patroni circumductæ, & cancellatæ ſunt, fieri non poteſt interpretatione noſtra, ut ad conſe-

quentias

quentias producantur, in quibus ſimul cũ ratione verba Juriſprudentis defecerunt. *l. jus ſingulare. de legib. l. ſi vero. §. de viro. ſol. mat.*

De filio unico Latini, & de iure Latij & Civitatis.

CAPUT VII.

SIMILIS quoque adjicitur unici filij favorabilis ſpecies, ex jure veteri quidem illa, ſed eo, quod non minus in hæc ſtudia incumbentibus, quàm jus novum tenendũ eſt, propter reliquias antiquitatis venerandæ, *§. illud. Novell. 23. de appell. §. 1. Inſt. de teſtam.* & juris utriuſque cognitionẽ. Ulpianus autẽ hujus gratiæ autor eſt patri, ubi in Inſt. *Tit. 3. de Latinis.* ſic ait, *Liberis jus Quiritium conſequitur Latinus, qui minor XXX. annorum manumiſſionis tempore fuit. Nam lege Iunia cautum eſt, ut, ſi civem Romanam vel Latinam uxorem duxerit teſtatione interpoſita, quòd liberorum quærendorum cauſa uxorem duxerit, poſtea filio filiáve, nato natáve, & anniculo facto, poſſit apud Prætorem, vel Præſidem Provinciæ cauſam probare, & fieri civis Romanus, tam ipſe quàm filius filiáve eius, & uxor, ſcilicet ipſa Latina ſit.* Porrò ſciendum eſt hominum ditionis Romanæ, alios fuiſſe cives, alios

alios ſocios & fœderatos. Illi jus civitatis habentes, quod Ulpianus Quiritium vocat, maximè ſi cùm ſuffragio honoris cauſa dato, ſive in Urbe, ſive in Italia, ſive in Provinciis eſſent, magiſtratus creabant, petebant, leges ferebant, judicia faciebant, in cenſum deferebantur, & ſi voluiſſent, Romæ habitabant, jus connubij & in filios poteſtatis habebant, jureque gentilitatis, agnationis, togæ, militiæ, & ſimilibus utebantur. *Plin. Trai. x. epiſt. proxima infirmitas.* Socij verò & fœderati moribus & legibus propriis plerunque vivebant, quo jure Latium priùs uſum & Provinciæ tandem, ubi in eas uſque propagatum, & ejus communicatum fuit. De illis familiares hiſtoriæ ſunt: de his videamus quid ſubſerviat ſpeciei noſtræ. Ego reperio veteres Latinos nec Pop. Rom. legibus obſtrictos, neque eorum jure uſos fuiſſe, & qui ex foedere effigiem quandã & umbram ſocietatis retinerent, neque jus connubij, nec patriæ poteſtatis habuiſſe, nec jus capiendi ex teſtamento, nec teſtamentum faciendi, fortaſsè ne contra leges propriæ civitatis teſtarentur: hique tandem Latini Colonarij dicti. Ad eorum inſtar ſervi, *l. 1. C. de lat. lib. toll.* qui à domino Bonitario, *Verſ. qui tantum. de libert. tit. 1. Inſt. Ulp* non etiã Quiritario, id eſt, qui in bonis haberet, non itẽ

ex jure

ex jure Quiritium, vel qui à domino inter amicos, *verſ. hodie autem. verſ eadem lege eod.* etiã majores xxx. ann. manumittebantur, vel qui minore xxx. annis vindicta, autem domini teſtamento liberi fiebant, cùm obeſſet lex Junia Norbana eorũ integræ, ex omnique parte perfectæ libertati, inter cives Romanos jus ſimile priſco illi ſociorum nanſciſcebantur, & nomine communicato Latini dicti, ad Colonariorũ diſcrimen, à lege Juniani fuerunt. Inde Latinus (Junianum verò ſemper leges exaudiunt) excluſus jure civitatis, vel potius ad id nunquam admiſſus, & quod omnium maximè movit, ſervus patroni moriturus, jus illud Quiritium proprium civium Romanorum conſequi ſtudebat, & ad id variæ patebant viæ: Beneficium, principaléve reſcriptum, militia inter vigiles triennalis, navis frumentaria, iteratio manumiſsionis, item & mulieri trinus partus, viroque filius unicus, ſi quid Ulpiano credimus. Ad rem verò is ait, *Lege Iunia cautum eſt*: de minore lex Junia Norbana loquitur, at idem fuit juris in majore, puta dum in bonis tantùm eſſet à domino manumiſſus, qui ex Senatuſconſ. Largiano, ni fallor, liberis jus Quiritium & civium conſequitur. Amplius habet Ulpian. *Teſtatione interpoſita*: quæ mentis declaratio eſt apud

acta

Digitized by Google

acta magiſtratus facienda, qua ſe libertus profitebatur non niſi ſobolis procreandæ cauſa uxorem ducere, eoque animo quem in Athenienſibus Solon *Plutarch. teſte.* deſideravit. Planè teſtationem putem non ſine judice factam, cùm intervenire juramentum debuerit ab ipſo magiſtratu, ad quem ex lege notio pertinebat, deferendum. Deinde ſubjicit, *Nato natáve,* quò dubitationem tolleret eorum qui verba legum verentur producere, etſi familiare id prętorum interpretibus fuerit, totoque jure receptum, maris nomen & fœminam continere. *l. ſed etſi. §. hoc. SC. D. ad Maced. Anniculo facto.* Oportuit quoque annum exceſsiſſe filium aut filiam, *l. anniculus. 1. & 2. de verbor. ſign.* quem natū natamve non ſuffecit, ſed per anni ſtatiū ſuperfuiſſe, licet pauculorum dierū non nocuiſſe putem interſtitium, quod alterius quæſtionis, nec hujus ſpeculationis eſt. *l. qua ætate. D. qui teſta. fac. poſſ.* Obſervandum tamen hîc eſt, annum cœptū, pro exacto non haberi: quod in aliis juris Romani partibus magno uſui eſſe poteſt: *l. non putabam. D. de cond. & demonſtr. l. qui filium D. ad Trebell. l. ad Rempub. de muner. & hon.* & ex ijs apertum fit, quo pacto Latinus pater unius filij gratia jus civitatis nanciſcatur, quod & matri communicatum eodem favore fuiſſe arguunt illa, *& uxor ſcilicet, ſi & ipſa*

ipſa Latina ſit. Nam (inquit Ulpian.) *ſi uxor civis Romana ſit, partus quoque civis Romanus eſt, ex Senatuſconſult. quod autore D. Adriano factum eſt:* recteque illud intervenit SC. Status enim controverſiam moviſſet, & partui negotium faceſſiſſet lex Menſia, quæ ex alterutro peregrino natum deterioris parentis conditionem ſequi jubet, eodem referente. *tit. 5. §. connubio.* At peregrinos pro Latinis quidam exaudiunt, in reatu peregrinitatis ex Claudio Suetonij: *16.* ſed magis eſt, ne obſit nato lex Menſia, cùm multum inter Latinos & peregrinos eſſe conjiciã, ex eo quòd copula conjungat apud Ulpianum, *d. titul. 5. §. connubium.* ſi Jus connubij impetrandum ſit, quodque peregrini non amplius legibus ſuis utentes, ἀπόλιδες, & ſine populo ſint, Latini verò ſtatũ qualem qualẽ retineant: ex quibus natus conditioni matris accedit, ſic ut ex cive Romano patre, *d. titul 5. §. ex cive Rom.* qui Jus connubij (à pontificibus fortaſsè, vel deinde à principibus qui fuere Pont. Maximi *Boet. 2. Topic. Cic.*) non poſtulaſſet, & matre Latina, Latinus erat proculdubio: & illo caſu matri natus nõ acquirebat, neq; ſibi ipſi jus Quiritium, quoniam ter enixam oportuit Latinam ad jus civitatis conſequendum, ut in tempore demõſtrabo Equidẽ ſi Latinus fuiſſet pater, & mater

mater civis Romana, neque filio, neque matri Latini patris minor ſtatus nocebat: naſcebatur enim civis Romanus, ſed & patri jus Quiritium quærebat ex Senatuſconſul. dicente Ulpiano. *ſi civem Romanam vel Latinam uxorem duxerit*. Ubi verò & mater & pater erant Latini, patri, matri, ſibique & poſteris quærebat natus civitatem.

De unico Decurionis filio, & obiter de Decurionum origine

Caput VIII.

Superest alius caſus, quo filius unicus prodeſt, eò memorabilior, quò in ejus cognitione plurimùm antiquitatis latet. Isque de Decurione eſt in difficili ſatis obſcuroque poſitus, ut Decurionatus tractationem cum politiæ veteris imagine veneranda, à luce & civium oculis Tyrannorum imperia removerunt. Præcipiendum ergo, & antè conſtituendum eſt, ad urbis inſtar in coloniis plebem à Patribus diſcriminatam, *l. 2. §. in filius. l. honores §. ꝰ qui. D. de decurio.* & ad exemplum Senatus ampliſsimi ordinis Decurionũ ordinem (quem & Senatum dictũ in lege Pompeia de Bithinis ad Trajanum Plinius *lib. 10. epiſtol. Cautum eſt.* ſcribit) in civitatibus orbis Romani, ex decima parte colono-

colonorum conſilij publici gratia conſcribi ſolitum fuiſſe à Triumviris, *l pupillus. §. decuriones. D. de verb. ſignific.* quos S. P. Q. R. creabat ad colonias, aut Latinorum, aut Civiũ deducendas: cumque in coloniis veluti in ſpeculo, effigies Reipublicæ Romanæ cerneretur, ſimulachrum quoddã Senatus in illis, & demum in municipiis, ex Decurionum ordine fuit: quod licet Pompeius in lege de Bithinis nomine Senatus ornaſſet, Curiam minores poſteriq; dixerunt, & Decurionibus à Curia, nomen Curialium indiderunt. De illis videbit ſtudioſus quid alij: interea quod inſtat, agamus. Si Decurio adminiſtrationibus, aut ſuffragiis emendicatis, quæ ſunt Janitores dignitatum, ad Senatorium ordinem pervenit, orbus filiis & ſolitarius non potuit in tam honorifico dignitatis gradu conſiſtere, & glebæ ſenatoriæ brevibus eximendum Valentinianus, Valens & Gratianus AAA. conſtituerunt. *l. 74. de decur. C. Th.* Iniquum enim ducebant eum inter Senatores ſplendere, qui honoribus propriis ſtudens, patriæ ſedes vacuas, & parens genitaleque ſolum deſereret, cùm ejus vice civica munera ſubiret nemo, aut patriæ, ſi quando foret opus, auxiliaretur: & hac ratione Curialem à Senatu movendum ijdem AAA. reſcripſerunt, niſi jus gladij vel præ-

conum habuiſſet, id eſt, ſublimem quandã eminentia poteſtatem, libero meroque imperio fulgentẽ, quam Vacca noſter ad *l. Illicitas §. ſi quis Univerſ. D. de officio præſidis*, eſt proſequutus. Tu idem putes, ſi faſces habuerit, Decurio, non Duumviratus, ſed maximi cujusdam magiſtratus, ut proconſule, aut legationis cum imperio proconſulari: vel niſi Prætor. aut Tribunus plebis ſive defenſor civitatis fuiſſet: vel per multos annos Senatui antiquitate participaſſet: vel clariſsimatus dignitate potitus, & Senator ſuperfuiſſet ante XL. annos à Conſtantij X. & Juliani III. conſulatu: tanta fuit antiquitatis autoritas & prærogativa, ne diuturnitatis ratio negligi videretur: *l. 88. eod. tit. C. Th.* vel quæ ultima exceptio eſt, niſi filium unicum ſaltem, ſuſtuliſſet. Is enim ſolus in cauſa erat, cur pater nec gradu dejiceretur, nec incuriam rediret, in quo Jus liberorum verſatur, & cernitur: cùm filij gratia, patris ſalva & illæſa dignitas eſt, & à curiæ moleſtiis quaſi immunitas tributa. Ad hæc duo notanda ſunt, nec tranſcurſu prætereunda, ut maximè ad rem pertinent: primũ, quòd patrem Senatorem creatum, muneribus & honoribus propriæ civitatis ex ordine functum oportuit: ſecus erat legibus ad Senatoriam claritatem vetitus aſcenſus, & interclusa

cluſa via. *l. 29. l. 58. & 65. l. 94. & 184. ibid.* C. Th. Alterum eſt, quòd filius ille, unicus fortaſſe, debuit natus ſuperſteſque fuiſſe, antequam pater è Decurione Senator crearetur, ex eoque tempore in curia loco patris ſubrogari, periculo bonorum fortunarumque patris curiæ munera ſubiturus : *d. l. 74.* quamvis non ſatis ſciam, impubéſne filius ante XXV. ann. (quod tempus curiam ingreſſuris legitimum ferè fuit, ut voluere I. CC. *l. non tantum.* D. *de decur. l. ad rempub. de mun. & honor.*) aggredi Reipub. adminiſtrationem, patriſque locum in Republ. ſubire, & munera eius vice obire potuerit. Hæc ex aliis autoribus aliàs: *l. Lucius. § Imperator. ad munici.* interea non minus libēter quàm expoſitiones profero dubitationes meas. Ad ſummum illa duo neceſſaria fuere, ſi locum ſibi voluit Decurio inter Senatores facere, nomenq; (ut aiunt Cæſares) glebæ Senatoriæ brevibus dare: quam nihil aliud putem, niſi matricem, chartam ab aliis dictam matriculã, cui Senatorum nomina aliquandoque cenſus addebantur, ſimulque quid ſoli, quod poſsiderent, cauſa, ab eis æquo jure perſolveretur, ſub penſionis glebalis verbo. Eam verò mox explicaturus ſum, & ex parte Decurionatus quæſtionem, ſi quid magiſtra lectione & obſervatione didici.

Digitized by Google

Ad Ius duorum liberorum quæſtio.

CAPUT IX.

HIS DUNTAXAT caſibus, ſi filiũ ob unicum legum ſit gratia patri, de qua mentionem habuimus (nec amplius ullo caſu ſcio in libris tum juris veteris, tũ novi, Jus unius filij reperiri tributum: alij ingenio meliore nati, feliciore induſtria plura fortaſsè) nihil magis parentibus duorũ pluriúmve natorum concedendũ videtur. Juris namque civilis antiquiſsima eſt regula, Conjuncta illa inutilia, quæ ſeparata nihil proficiunt. Exemplo eſt Diocletiani & Maximiani conſtitutio, *l. à muneribus. C. de decurio.* qua reſcribunt à muneribus decurionatus nec ſententiam præſidis, prece vel præmio eblanditam, nec annos quinquaginta, nec podagræ valetudinem excuſare. Simile eſt ex Opinionib. Ulpiani *l. 1. §. ult. D. de vac. mu.* in eo, qui lxv. annos natus, tres liberos habet, & à mũnerib civilibus in Provincia non liberatur: & qui plures excuſationis cauſas habet, quæ per ſe auxilium non ferrent, nihilomagis, eas ſi jungat, proderunt aut juvabunt, autore Modeſtino *l. 15. §. ὁ πολλ. de excuſatio. tutor.* Sic imperfectæ diverſæ vacationis ſpecies, licet permiſtæ, ad excuſationem non valent, ut Severus & Antoninus Pom-

Pompeiano reſcripſerunt, *l. 1. C. qui num. tutel.* Quoniam igitur modo cum Ovidiana Byblide quærentes, an quæ non proſunt ſingula, multa juvent, plurium liberorum nomine favores ob ſingulos denegatos cõſequemur? Tres tutelæ aut tres liberi in Urbe civem excuſabant, *l. 2. §. ult. l. 3. de excu. tut.* ubi duo filij cum tot tutelis vacationem non præſtitiſſent. Verùm hoc ſimilitudini ſpecierum tribuendũ eſt, quæ ſi ſingulæ conſimiles in unum coaleſcant, concurſus earum utiliter & ſpectabitur, & proderit, ut non uno loco elucidavit Accurſius, ſcriptor ingenij judiciique dexteritate, ſi ſeculi ſui peccata cernimus, non levi honore proſequendus. Quare in vacatione parentibus concedenda, præmióve adipiſcendo, licet unius liberi ratio niſi rarenter admodũ non habeatur, ſi cũ uno alter, aut plures cõjungantur, videamus quid dicendum ſit.

De duob. liberis Decurionis: ſubinde de auro coronario, & glebali præſtatione.

CAPUT X.

EQUIDEM ſicut unitas numerus dicitur eſſe, ſed numerorũ origo, primusq; numerus in duitate cernitur, ita licet unius filij gratia nulli ferè, niſi admodum pauci, favores relati fuerint, à ſingulorũ tamen in unũ

conjunctione & conventu, parentibus primùm incipiunt adjumenta & commoditates importari. De cæteris caſus nobiliſsimus eſt huiuſmodi, ſi Decurio filium unicum ſuſtuliſſet, & eo ſuperſtite curiæ muneribus perfunctus, in collegium ordinis ampliſsimi perveniſſet, patri quidem in Senatu locus erat, at filius curiæ functionibus adſtrictus, non poterat ſe filium Senatoris prædicare, & à numero Curialium exilire: quamvis pater ſe ad curiæ munera regreſſurum reciperet, filium in Senatorũ ordinem adlegi ex voto poſtulans, ut Valentin. Valens & Gratianus *l. 74 l. quia ſplendidiſſ. 155. de decur. C. Theod.* conſtituerunt. *Quòd ſi ei* (aiunt ijdem de Decurione patre) *gemina vel numeroſa proles erit, tunc diſcrimen adhibendum eſt, ut de duobus eius liberis ac pluribus, ſortiendi unius filij ad collegium Senatus habeat optionem: ita ut ei qui cum patre, vel poſt patrem ad conſortium Senatus legetur, diviſio cum fratribus per ſortem ſucceſſionis patrimonij idonea ſolius glebæ ſubſtantia congregetur.* Ita duorum filiorum patri ex ijs unum à curiæ oneribus eximendi, & civem patriæ utilitatibus auferendi facultas olim jam olim fuit, cùm Senatus minores in colonijs Romanorum, municipijsque vigerent. Neque parvi aut pretij aut ponderis eſt, filium è βουλῇ coloniæ & parvæ plerumque civitatis, in ſummum

mum conſilium urbis maximæ, patriæque communis, & è Decurionatus honore municipali in Senatoriæ claritatis faſtigium eminentiſsimum, adeò ut Imperatorij corporis pars efficeretur, *l. quiſquis. C. ad leg. Iul. majeſt.* potuiſſe extollere & provehere: extollere, inquam, in culmen honorificentiſſimum juris & autoritatis ampliſsimi illius ordinis, cui annumerari Imperatores non dedignantur. *l. ius ſenat. C. de dignit. l. 1. de exhi. reis. C. Th.* Sanè qui de filijs in Senatum lectus erat, patre diem functo, fratribus ſorte patrimonium diviſuris, honoris, ut ita dixerim, cauſa, in fidem grati erga cæteros animi, ex ſubſtantia patris duntaxat, quod ad glebam ſenatoriam exolvendam, & juſtum cenſum ſufficeret, percipiebat, ut reſcriptũ AAA. interpretor. Verùm ſi portio quandoq; minor Senatori in diviſione paternæ hæreditatis obveniebat, cũ honore cõmodum ex alio latere ſentiebat idẽ, qui in ampliſsimũ ordinẽ cooptatus, & municeps eſſe deſibat, & à muneribus vacabat *l. municeps. D. ad munic. l. honor. D. de mun. & honor.* fortaſsè quia honorem ſuſtinenti munus non imponebatur. Sic ab originis & curię moleſtijs liberatus, aurum coronarium principio munus voluntariũ *l. 1. de au. coro. C. Th* (quod ut venitur de gramine ad aurum, obſoleta laurea in

aureis corollis, ſignisque diverſis, aut alia non diſsimili materia, *l. 4 & 6. eod. Spartia. Adriā. Gellius 5. c. 6.* triumphalis honoris cauſa, Imperatorib⁹ mittebatur, non ut quibuſdā placet, in nūmis coronatis) deinde pro bonorum facultate, ut onus neceſſariū poſſeſſoribus à Valentiniano & Valente *l. 2. & 3. eod. tit.* imperatum, ad eum nihil quicquam attinebat. Senatores enim, præterquā glebariæ praſtationis, cæterarū omnium functionum exortes erant, ut ijſdem Cæſaribus *d. l 2* placuit, cùm ordines curiarum admoniti, *d. l. 4 5. & 6.* C. *Th. l. 1. C. Iuſt. eod.* aut ex conſuetudine veteri, animis Auguſtæ Majeſtati faventibus, in indulgentiarū lætitia, rebúſve proſperè geſtis, de propriis facultatibus, ut conſuetudo mater eſt obligationis, ad collationem auri coronarij cogerentur. Admonebantur autem Decuriones & Satrapæ, ubi neceſsitas urgeret, & illis princeps ex arbitrio pecuniā, quanta opus erat, imperabat: ut captivis, quibus ob gratiam vitæ factam, pretium redemptionis jure militari, à victoribus olim imponebatur, quo jure adhuc utimur, & utrumque aurum ſubinde coronariū dictum Servius Maurus ad Vergilij VIII. Aeneid. annotavit. Interea dum aurum & ſimilia Decuriones & poſſeſſores pendebant, glebalis duntaxat præ-

ſtati-

ſtatio pro agri menſura, annis ſingulis à Senatoribus, non item à buleutis primum, *l. 138. de decur. C. Th*, (licet jus in eo mutatum) *Conſtit. 186. Th. de decur.* ſoluebatur, munus & collationis genus, pro ſolo impoſitum & datum, quod Solarium cum Ulpiano, *l. ult. §. præterea. D. de munerib. l. 2. §. ſi quis D. ne quid in loco*, rectiùs Cæſares nuncupaſſent. Senſêre tamen cum tempore Senatores poſſidentes gratiam conſtitutionibus factam, primumq; intra Italiam ſi poſſiderent ex reſcripto *Arcadij & Honorij AA. ad Theodorum PP. Conſt. 4 de indul. debit. C. Th.* his verbis. *Ab omni intra Italiam jugatione, quam munere annonariæ functionis abſoluimus, etiam glebalem penſionem jubet Serenitas noſtra removeri. D. id. Sept. Med. Baſſo & Philippo Coſſ.* Deinde & ſub eodem anno, qui ultimus eorũ imperij fuit, capientes exemplum de Italicis ijdem Cæſares, ab omnibus perſonis, rebus ac prædiis onus glebarũ aboleverunt, edita conſtitutione hujuſmodi, *l. 2. de præt. & hon. præt. C. Iuſt. Impp. Arcad. & Honor. AA. Glebam vel follem, ſive VII. ſolidorum functionem, ſive quamlibet hujuſmodi collationem, tam circa perſonas, quàm circa res ac prædia funditus jubemus aboleri, ut omnis hujuſmodi ſopita perpetuò conquieſcat exactio.* At his verbis nullus dies ſubjicitur, nulli Conſules ſubiunguntur: ſuperſcriptio tamen conſtitutionis, eoſdem

D 5 qui

Digitized by Google

qui & ſuperioris ſunt, hujus autores facit: & quò me inclinat conjectura, eò me dare ſi velim, hanc poſterius recitatam, editam quoque ab ijſdem Auguſtis epiſtolam dixerim poſterius, ne poſt generalem principum affatum, emiſſum ſpeciale ſuperfluò & inaniter exiſtimetur. Unde liquidò cognoſcitur, quantopere dignitatem Senatoriam fautrices leges adjutarint, & quantis eam commoditatibus honoraverint, quas & pater Decurio & alter ex filiis ejus ſentiebat in Senatum adlectus.

De duobus liberis libertini: explicatum legis Iuliæ caput de operis impoſitis, obiterq́ de infamibus & onerata libertate: varij Iuris autores in varijs elucidati.

Caput XI.

Alius caſus eſt, quo pater duorum liberorum leges propitias experitur, ſi libertinus, de quo ſuprà mentionem feci, duos aut plures filios habeat, quorum favore libertatis cauſa impoſitas operas lex Julia remittit, *l. 37. D. de oper. libert.* his verbis. *Qui libertinus duos pluréſve à ſe genitos, natáſve in ſua poteſtate habebit, præter eum qui artem ludicram fecerit, quiue operas ſuas, ut cum beſtijs pugna-*

pugnaret, locaverit, itemque qui eorum operas, donum, munus, aliúdve quicquam libertatis cauſa patrono, patronæve, liberíſve eorum, de quibus juraverit, vel promiſerit, obligatúſve erit, dare, facere, præſtare debet, etſi non duos eodem tempore in poteſtate habuerit, ſed vel unum quinquennem, liberabitur operarum obligatione. Ita ex lege Julia de maritandis ordinibus, cui Alexander A. reſcripto ad Minutium, *l. nec patronus. C. de oper. libert.* ſubſcripſit, liberto duo liberi proſunt: de quibus ait lex, *genitos, natáſve*, ſi vera eſt lectio libri Florentini, quam utilitatis gratia probarim, ne opus ſit legem interpretatione ſuppleri, quæ maſculinum genus ad fœmininum trahit, adeò ut fœminæ, ſicut Maſculi, patri liberationem procurent. Adjicitur in lege, *in ſua poteſtate habebit.* Unde conſequens eſt, amiſſum jam filium ad operarum, quæ poſtea imponuntur, diſſolvendam obligationem non prodeſſe, contrà quàm Julianus & Pomponius exiſtimarint: *d. l. 37. §. 1. & §. ſequent.* at ex verbis legis noviſſimis ſciendum eſt duos filios aut plures patri, eos in poteſtate habenti, ſed & illi qui habuerit, commoditatem abſolutionis importare: quod Alexander eo reſcripto ad Minutium ſignificat magis quàm exprimit, & lex Julia ibi, *etſi non duo eodem tempore in poteſtate habuerit.*

Verùm

Digitized by Google

Verùm quod ait lex, *præter eum qui artem ludicram fecerit*, non otioſum eſt: qui enim poſt ludos ſcenicos & ludiones ex Hetruria, ut in VII. refert Livius, accitos, artis ludicræ, pronuntiandíve cauſa prodiit in ſcenam, ſpectaculum ſui præbiturus, ſive illa in publico privatóve fuerit, loco paſſim & ſine delectu ſpectandi cauſa homines admittente, famæ notam inuſſit. *l. 2. §. ulti. de ijs qui not. infam.* Ideoq; ut novi homines libertini filios artificiis liberalibus inſtruerent, & à ſordidis miniſtriſque voluptatum avocarent, quod ad amplitudinem patronorum quodammodò pertinebat, conjicio lege Julia ſcenicos, utpote famoſos, jus liberorum patri non procuraſſe, qui ſui juris in eos exercendi negligens fuerat: & diſſoluta negligentia, qui filium cum viliſſimis ſcenicis conflictantem non vetuiſſet, *l. humilem C. de inceſt. nupt.* ex libertino obſcuroq́; genere natum, eo humiliorem & ſordidiorem voluiſſe videbatur. Idem dicendum ex lege, de eo qui *operas ſuas, ut cum beſtijs pugnaret, locaverit*: nihil enim quicquam patri proficiet ad impoſititias operas elevandas, & Jus duorum ſupplendum: quoniam qui pretio operam locantes, venalem ſanguinem habent, & quæſtus cauſa cum feris in certamen deſcendunt, vel prodituri mercede conveniunt,

niunt, duntaxat, nec in publicum exeunt, ut ait Ulpianus, *l. 1. §. item ſenat. D. de poſtul. l. 2. §. ul. de iis qui not. infam.* ex Senatuſconſul. ignominiæ & infamiæ labem à cervicibus avertere non poſſunt, vel eo ſolo, quòd vitæ periculum, ſi ſpes nummuli refulſerit, ſubire non verentur. In hac ſpecie is qui ſolummodò convenit, etiam notatur infamia ex Senatuſconſulto, quod edicto de infamibus negatum mirantur Patritij doctores: ſed de ijs prætor loquutus eſt, *l 3 de ijs qui not. infam.* qui in ſcenam prodierint, facta, non voluntatem, conſilium, aut cogitationem arguens. Senatus autem decreti verbis, Ulpiano referente, operas locari ad feras depugnandas prohibuit: ideò non modò pugnæ factum non vetavit, ſed etiam conventionem de pugna, & conſenſum qui locationem perficit Nihil autem edicto repugnans Senatus decrevit, nihil adverſum ſtatuit, ſed duntaxat addidit, & infamiæ vela explicavit Quòd ſi pro patritiis factioſi quidam adhuc obſtinatiores renituntur, nec facilè manus dant, dum rationem diſcriminis ex Apollinis adytis quærunt, & cur tam variè? inquiunt: amplius ipſi viderint, ita leges ſcriptæ ſunt. Illud quæſitum ſcio, *d. l. 1. §. quid ſi depugnavit.* an qui non pretio aut mercede, ſed Satrapæ cujuſdam magnifici prece, vel in

illius

illius gratiam gratuitò, & voluntaria opera virtutis ſpecimen oſtenſurus, vitam in diſcrimen dubij certaminis conjecit, & ut arenarius in amphitheatri cavea, quam arenam vocant, cum feris depugnaverit, infamia quoque notetur: quod nuſquam relatum eſt, nec unquam receptum: ludicra enim miniſteria in pugna nulla ſunt, ludicræ artes nullæ, ſed virtutis duntaxat ſignificatio, & quoddam elucens ſimulachrum. Itaque famæ notam inurit, qui ſanguinem, uno, ne quid amplius dicam, nummo venalem exhibet, non qui ſe pugnæ periculo ſubjicit: de quo & toto genere pugnandi implicato illo, & non paſſim ab autoribus explicato, eleganter Aurelius Caſiodorus Variarum lib. v. De illo verò qui pretio operas locavit, aliter enim locatio non ſubſiſtit, *l. 2. D. locat.* Iulia lex tantùm loquitur: de illo qui ingenij & ſtudij gratia pugnavit, nihil in lege ſcriptum, nihil expreſſum, nihil ſignificatum eſt, egoq; lege deficiente, omiſſum interpretor. Adeò ut, quemadmodum legis Iuliæ verbis à ſupplemento Iuris duorum, aut trium non avocatur, qui (ante venationem ab Honorio *l. 1. de ven. fera. C. Th.* ad Maurianũ Com. Dom. prohibitã) locaverit, operas ut feras venaretur, aut regioni nocuas occideret, & ita cũ illis

illis pugnaret, ſic neque illum, qui virtutis cauſa pugnavit, removerim, niſi ſe in arena honorari paſſus fuiſſet, *l. 1. §. deniq. D. de ijs qui not. infa.* tunc enim infamiæ nota afficitur, virtute locum præmio & muneribus concedente. Ex iis philologus, niſi patiatur ingenij aciem hebeſcere, ſubſiſtens paululum, dubitationem proferet in ſuperiori, an is duntaxat, qui opera locata, ludicræ artis cauſa prodiit in ſcenam, infamis fiat, an & is quoque qui gratis & ſine mercede exiit: Illud proculdubiò eſt edicto prætoris & prudentum reſponſis firmatum & conſtitutum, *l. 2. § ult. l. 3. illo tit.* hoc à conſultis veteribus prætermiſſum eſſe miror: verùm idem quod de alio caſu dixerim, *arg. l. palam de rit. nupt.* &, niſi φιλαυτία fallor, bona ratio eſt: cùm enim artis ludricæ, & virtutis gratia in publicum & in ſcenam exire, pugnantia diſcernat Ulpianus, *l. 4. illo tit.* qui ſe miniſteriis ludicris & ſcenicis officiis maculaverit, non poteſt virtutis ergò ſe proditum cauſari, ne noteturinfamia. Nihil igitur impedit & eum edicti verbis contineri, *d. l. 2. §. ait prætor. & l. 1. eod.* ex eo, Qui in ſcenam prodierit, infamis eſt, & ex lege Iulia patri libertino, ad ſupplendum Ius duorum inutilem dicere. Amplius, ſi judicio interpoſito veram lectionem comperi, habet lex Iulia,

Itemq.

Digitized by Google

Itemq́; qui eorum operas domum, munus, aliúdve quicquam, &c. non filios libertinorum cogitans, qui impoſititia libertatis cauſa promiſiſſent (neque enim potuiſſent ſine juſta manumiſſione exuere vincula ſervitutis, & fuiſſent parentibus colliberti) ſed ex libertinis illis duntaxat lex repetit, qui liberos ſuſtuliſſent, in quorum gratiam caput legis id eſt. Itaque ex libertinis qui donum, operas, munus, aliúdve ſimile dare, præſtare, facere libertatis cauſa promiſerit, juraverit, obligatúſve fuerit, quod ampliter ſuprà *cap. 6.* explicuimus, jure duorum gratiam impoſitorum, ſaltem operarum, ſentiet, ad quas tenebatur *patrono, patronæ, liberiſve eorum.* Sed non ſine myſterio liberorum meminit lex. Novit enim Julius Paulus ſervos peculiares à filiofamil. juſſu patris manumiſſos, ex patrisfamiliàs & patroni voluntate, filio manumiſſori cæteriſq; liberis, qui in ejuſdem ſacris ſunt, operas & ſimilia promiſiſſe, *l. filiusfa. D. de jure pat. l. ſi conſentiet. l. nepos. de manu.* ideoq; ait idem, *d. l. 37. § nihil autem. Nihil intereſt utrum ipſi promittat patrono, an eis qui in poteſtate ejus ſunt*: de liberto loquens, cujus obligationem diſſolvere Julia lex voluit, ſive patrono, ſive liberis patroni promiſiſſet: quibus ex ſponſu, & à liberto data fide, emolumentum & commodum omni caſu patri

quæ-

quærebatur: *l. 1. D. ſi quis à parent* & ea eſt Iulij Pauli aptata ad verba legis interpretatio. Quòd ſi per patientiam eruditiorum liceat (lividos enim, quos mihi nimium multos ſcio, aut nihili, aut flocci facio) apertè ſententiam dicere, de qua judicabunt ipſi, poſt veteratorem callidum & in arte prudentem, novitius non verebor, petita, neſcio an exorata venia, legis Juliæ illa verba *patrono, patronæ, &c.* cum alia explicatione referre, quæ curioſis & ſtudioſis, proferente me, multis placuit. Solebant autem priſci de ſervis liberos facturi, in lege manumiſſionis quandoque ſibi ipſis duntaxat, operas, domum, &c. ſtipulari, nec tabulæ liberorũ meminerant: quandoque item liberorum mentionem interponere, ſi quid lectione aut obſervatione Conſultorum, videor poſſe meo jure quodammodo vindicare: in quorum equidem conſuetudine notanda niſi plurimus fuiſſem, nunquam hæc perſequendi mentem ſubjiſſet cogitatio. Illo caſu Cajus, *l. cũ patronus §. cum libertus. l. 7. § ſi liberi. D. de oper. lib.* obligationem liberti ad liberos patroni profert, & explicat, ſi patri hæredes per ſe nec per aliũ extiterint, nec æqualitas hæreditariarum partium ſpectabitur in impoſititiis à liberto conſequendis, imò ex quantulacunq; parte factus filius hæres ſit,

idem dicitur, cùm filius imaginaria quadã perſona ſimul fit cũ defuncto: *l. ult. C de impub. §. 1. Nou. 48. de jureju. à mor.* ne opꝰ ſit dicere, homines plus ſæpè, quàm ſui, poſteritatis amãtes, non ſibi ſolis, ſed & hæredibus ex voto cavere, ſicuti veteres Conſulti conjecturis præſumpſerunt, *l ſi neceſ §. de vend. D de pign. act. l. ſi pactum de prob.* & nos re ipſa cernimus, modò nihil repugnans in contrarium agatur. Quòd ſi liberos patronus in ſtipulatione adjecerat, in eo non ſimplex utilitas fuit. Primùm enim pater filio, quantum legibus permittitur, ſtipulans, ſibi ipſi acquirit quæ juris ſunt, quæq; in comodum patris vergentia acquiri patri poſſunt, *l. dominus ſervo l. quid dicitur de verb. oblig.* ut ſunt operæ in peculio filij impendendo, & quod peculiũ augeat donum, munúſve, &c. Deinde ſicut liberorum filiorumq; nomine natos etiam patre mortuo poſthumos exaudimus, *l nomẽ filiarum de verb. ſign.* & patronus ſibi & poſt mortem ſuã, liberis operas, donũ, &c. ſtipuletur, & libertus ſpondeat, utilis actio in libertũ patroni filiis competet, *licet ei hæredes non exiſtant*, ait Ulpianus, *l. ſi quis operas D. de oper. liber. l quodcũq; §. ſi quis ita de verb. oblig.* & ita obligatio liberti contrahitur cum patrono, patronáve, liberíſve eorum, ut ego quidem interpretor, de cujus abſolutione duorum liberorũ favore

ex lege Julia contendimus. Remora tamen latet in ultimis verbis legis, *etſi non duo eodem tempore in poteſtate habuerit*, &c. quoniam in ejus fronte libertino ab impoſitorum obligatione exilienti, neceſſe eſt filios in manu & poteſtate habere. Sciendum igitur pro veterum ſtudio, ne deficeret multitudinis ſoboles, in calce legis gratiam factam etiam ijs, qui filios in ſacris non retinuiſſent, adeò ut & habentibus in manu & non habentibus, qui liberos ſuſtuliſſent, lex æquè faverit, ut initio diximus: & ita Alexander ad Minutium (aut illum non intelligo) legem intellexit, reſcribens, *l. nec patronis C. de oper. liber. Qui duos filios in poteſtate vel diverſis temporibus habuit, lege Iulia de maritandis ordinibus, obligatione operarum liberatur*: & ſicut in tutelæ remiſſione patri procuranda filios in ſacris non exigimus, *l. 2. §. ἄφεσιν. D. de excu. tut.* ita nec in operarum obligatione Jure liberorum tollenda. At verò in tutelæ remiſſione ſuperſtites filios oportet, dum tutela defertur, nec antè mortui proſunt, autore Modeſtino: quod in ſpecie noſtra jure diverſo receptum eſt, adeò lex libertinis favit. Obiter autem prius animadvertendum eſt, à ſervis manumittendis exactum jusjurandum, quo ſe operas donum, munus, &c. domino, aliíve, ejus vo-

luntate, ſi liberi fierent, prçſtaturos promittebant, non ut obligatione, ſed ut religione adſtricti, poſteaquàm ſui juris eſſe cœpiſſent jurandi neceſſitatē haberent, ſicut ait Venulejus, *l. ult. de lib. cauſ. dummodò incontinenti, cùm manumiſſus eſt, aut juret, aut promittat* ſervus, ne libertinus & novus homo factus, ex animo religionem eximat, qua ſe tangi cum tempore obliviſcatur: libertinus, inquam, qui ex poſteriori vel jurejurando, vel ſponſione obligabitur. Ita ſi prudens & caut⁹ paterfamiliæ à ſervo juſiurandum exigat, ſtatim poſt manumiſſionem curabit jurare libertum factum, ut obligetur: ſin minus, ut parum diligens dominus erit, quia nemo coget libertū poſt intervallum operas, etiam licitas promittere, *l. operis non impoſ. D. de ope. liber. l. 1. §. in ſumma. verſ. ſed ſi poſt. qua. rer. act. non det.* nec impoſitas principiò, nec promiſſas, in arbitrio liberti eſt, cum recuſare poſſit, an ſe obligari patiatur: quòd ſi juret poſt tempus, obligabitur, *d. l. ut jurisjur. §. jurare. 1.* & jurejurando ad præſtationem, jure licito, non onerandæ libertatis cauſa impoſitorum, devincietur: quo ſenſu Ulpianum Venuleio conciliandum ſemper duxi: alij & peritiores, ſi pugna eſt, viderint. Ad rem ergo. Si antequam ex intervallo operę liberto conſentienti imponātur, idem liberos amiſerit,

ſerit, ubi illũ impoſitionis pœnitebit, profi-ciẽt filij amiſſi ad impoſititia elevanda, quod ex Juliano, *d. l. 37. §. amiſſi & §. ſequen.* Paul⁹ ait. Sed etſi uno amiſſo obliget ſe libertus, deinde alter naſcatur, multò magis ait idem ex Pomponio, amiſſum huic jungi, ut duorum liberorum jure abſolutio fiat; uſquequaque enim verum eſt illum duos filios in poteſtate habuiſſe. Ideoq; poſthumus liberti hæredes patris, qui ad impoſititia tenebatur, non relevat: quoniam (inquit Juriſprudens, *d. l. 37. § poſthumus*) proficiſci liberatio à liberto debet, nec quiſquam poſt mortem liberari intelligi poteſt. Inanis autem eſſet ex caſu mortis impoſitorum abſolutio, ut ſemel locus ſubobſcurus elucidetur, & à liberto inutiliter proficiſceretur, originemq: duceret, cùm mors exemplis magiſtris, & Plutarcho *Conſolator. ad Apollonium.* fautore, laborum, dolorum, ſolicitudinum, curarum & onerum ſolutionem & liberationem afferat, quæ, ut ait Novella, omnia diſſoluit: ſitq; libertus ab impoſititiis & à cuſtodia corporis liberatus. Hinc *genitos* initio legis pro filiis natis, non pro poſthumis, ut libertino illiuſq; hæredibus proſint, accipim⁹, *d. l. 37. & § poſthumus d. t.* Iuvabunt autem ad operarum impoſitionẽ elevandam, non ſolùm futurarũ, ſed etiam præteritarũ,

licet jam per judicem petitæ fuerint: omniũ enim, ut ex Juliano Paulus, *l. 37. §. non ſolum.* abſolutio fiet, niſi condemnatio earum nomine ſequuta ſit, quoniam jam quaſi creditæ fient ex litis æſtimatione, *arg. l. fabriles. eod. tit.* id eſt, ex condemnatione, pecuniam, nec operas officiales, aut fabriles libertus debet: qui caſus neque propalàm verbis legis, neque ſententia continetur. Unum penè præterij quod minimè fuit prætereundum; ſi ſeruus & ancilla manumiſſi fuiſſent, adactiq; ſacramento ad impoſita ſuſcipienda, & eo momento, quo manumiſſi operas, ne quid imminens ſit contra legem, *d. §. in ſumma.* jurare deberent in poſterum ſe præſtituros, liberta marito colliberto ſuo duos filios peperiſſet, etiam ex incontinenti operarum, quas libertus promiſiſſet, abſolvenda fuit jure duorum obligatio. Idem dicendum, ſi ſtatim ac manumiſſus eſt libertus, impoſititia juret, aut promittat ſe ſoluturũ deinde liberos ſuſcipiat: illi n. à præteritis, ſi quas debet, & à futuris operis Jure duorũ liberatio continget. Nec debet libertus, qui juravit, moveri religione jurisjurandi, quod à Iulia lege remittitur, ut Tyberius Cæſar equiti Romano jurisjurandi gratiam fecit. *Suet. eo. 35.* Id enim lex ſeculi inter Veteres potuit, *l. ul. ad municipal. Roma. conſ. 437. n. 10. & conſ. 12. Guido.*

12 *Guido.Pap deciſ.178.& 194.* quod nos Apoſtolicæ & Pontificię tribuims, ut noluêre Sacratiſſimi Galliarũ principes omnia pro ſuo jure agere, utíve jure poteſtatis. Porrò quod ait lex Iulia, *liberabitur operarum obligatione,* explicat Iuriſprudens, ut etiam fidejuſſori proſit, *l.44 de ope liber. l. quoties quis de verb. oblig. glo.l. ſi quis pro eo. de fidejuſſor.* qui operarum obligationi accedens illàs præſtari ſe curaturũ promiſit, liberto in præſtandis moram faciente, jure & judicio agenda: nemo enim eſt, qui neſciat ſublato principalis rei nexu, acceſſionẽ fidejuſſionis tolli ex ſententia legis, ut Paulus ſcribit. At Iulia lex fidejuſſoris nõ meminit: nihil item de eo ſignificavit: magis tamen eſt, ut propalàm, abſoluto operarum obligatione liberto, ex conſequentia dicamus abſolutum fidejuſſorem. qui obligatione ſua viribus ſubſiſtente, exolutum mandati judicio, à reo debendi recuperaret, *l ex mandato. l. qui fide. D. mand l. Iulian. §. 1. de verb. oblig.* quem operarum obligatione, Iulia rogatio tali caſu non liberaſſet: & ſi parvi refert, protinus libertus patrono cogatur dare, an per interpoſitam fidejuſſoris perſonam, cùm ſit legis propoſitum in hujuſmodi impoſitorum liberatione reo ſuccurrere, *arg. l. 1. §. exceptiones §. ſeq. qua. rerum. act. non det.* niſi fidejuſſor quoq; obligatione eximatur,

Digitized by Google

non ſervabitur ejus voluntas. Verùm ſi *operarum obligatione* jure unius aut duorũ libertus eximitur, videamus ne nõ idem ſit, cùm disjunctim operas, aut in ſingulas certam ſummam promiſit, quod lex AElia Sentia non vetuit, & à quantitate, ſicut à facto, liberatio erit: *l. ulti § is qui. Qui & à quib. ma. l. adigere. §. ſtipulatus. De jure patron.* quod & verum eſt, ſi ſponte ſua libertus ob venditionem operarũ mercedem promiſerit. Solebat autem principio inter patronos & libertos convenire, ut aliquid pro operis præſtaretur, quod Severus & Antonin⁹ reſcripto teſtati ſunt, *l. 1. C. de oper. libert.* at conventio, qua negotium componeretur, à generali in aliud nomen non tranſibat: *arg. l. 1. §. conventio. & ſeq. de pact.* pretium itaque pro operis conſtitutum, non poterat ex anonyma conventione peti. Deinde fuêre qui de operis certò pretio cõvenirent, & venditio fiebat operarum, cujus meminit quædam Antonini Cæſaris ad Valerianum conſtitutio, *l. 4. C. de oper. libert.* neque enim venditioni verba conſtitutionis Alexandrinæ, *d. l. nec patronis* reſiſtunt, *nec patronis pro operis mercedem accipere licet*: quorum ſenſus eſt, non licere patronis, cùm ſint in facultatibus, & libertorum operis uti poſſint, *l. patronos eod.* eas aliis locare, ut libertis incommodent, cujus ex

Iuliano

Juliano ſententiæ Zaſius eſt, *reſpon. cap. 3. num. 50.* & ego ſum.) Igitur ſi libertus volens, ſe in certam ſummam operarũ vice fungentem obligaverit, extendo legem, ut Jus quoque duorum interpretatione ei proſit, quòd videatur de operis obligatus, qui eorum pretium debet, ſuccedens loco rei. *l ſi rem & precium D. de pet. hær.* Uno tamen caſu exceptione juris noſtri non erit opus, ſi cùm ſponte manumiſiſſet patronus, pecuniam liberto imperaverit, puta maximæ cuiuſdã ſummæ, non quidem illam exacturus, ſed libertum exactionis metu juſſurus quidvis ex præcepto ſuſtinere. Lex namq; AElia Sentia reſiſtit obligationi onerandæ libertatis cauſa contractæ, ex eaque actionẽ denegatam legimus, *l. 1. § quæ onerand. l. 2. §. ulti. quar. rer. act. non det. l. 32. D. de oper. lib.* etiamſi verbis decoris velans obvolvensq; dedecus (quod, ut graviſsimè Baldus ait, *ad. l. 2. §. ult. D ſi cert. pet.* non impedit conſcientiæ teſtimonium) ſub operarum titulo, patronus grandem illam pecuniã ſtipulatus fuerit: id enim perinde contra legem fraude cogitata inductũ licet cernere, ut ex Octaveno ſcribit Terentius Clemens. *l. ulti. §. ulti qui & à quib. man.* Sed in hac ſpecie ad libertatem onere liberandam, arguere libertum onus & comprobare oportebit, cui ſe metu ſolo, vel nimia

patroni reventia ſubjecit, & hoc eſt quod dixit. Antoninus ad Valerianũ, *d.l. 4. C. de oper. lib. oneranda libertatis gratia emiſſam eſſe cautionem probabitur*. Id fit in judicio, dũ de cauſa certatur & ope exceptionis ONERANDÆ LIBERTATIS cauſa, abſolvitur libertinus. Utrobique verò ſcilicet, hoc caſu ob onus libertati impoſitum, & in ſuperioribus ob favorabilem natorũ cauſam, tollitur obligatio liberti. Sed & aliud commodum libertinis hominibus importatur, aut, quod magis eſt, eorum futuris hæredibus, quùm à partis petitione, quæ patrono in bonis liberti teſtatò defuncti ex edicto debetur, liberatio fit. Si enim operas per judicem exigat patronus, ubi libertus de jure liberorũ excipiens, cauſa cognita, ut par eſt, judicio vicerit, obligatione operarum dimiſſus, liberam teſtamenti factionem aſſecutus eſt, & cõtra illius tabulas patronus præteritus bonorum poſſeſsionem non habet, minusque partis ab inteſtato petitionem, ſicut à Papiniano reſponſum, *l. 41. de oper. lib.* & à Modeſtino, *in l. 33. Eod. l. 33. De bonis libert.* & Ulpiano *in l. 37. Eod.* & Paulo *l. 20. De jure patr.* ſcriptum eſt, quodq; Anaſtaſio A. placuiſſe video. *l. 2. C. de bon. poſſ. contra tab.* Quoniam electio, quę patrono manet jure ſuo, aut partis bonorũ poſſeſsioné petendi, aut libertatis cauſa impoſita,

poſita, exactione & petitione operarũ conſumpta fuit. Itaque nihil eſt quod ex liberti ſucceſsione patronus ſperare poſsit, etiã ſi nõ per judicẽ petierit, ſed impoſitas operas delegaverit, ut mox dicetur: eo enim exegiſſe Domitio Ulpiano placet. *l. verbũ. exacta. de verb. ſignific.*

Quando Ius natorum liberto inutile ſit, & de operarum delegatione, deq́ expromiſſore & reis pluribus debendi; Pomponij ſcriptum enucleatum.

CAPUT XI.

HIs conſequens eſt dicere, non uſque quaq; libertinũ ob unum aut alterũ filium liberari, cùm duos caſus Julius Paulus exceperit, *d. l. 37. §. ſed ſi creditori. §. ult. de oper. lib.* ſi ſe libertus creditori patroni ſui delegari paſſus fuerit, itemq́ue ſi expromiſsorẽ impoſititiorũ dederit: neutrobi enim Iure liberorũ gaudebit. In priori ſpecie meminiſſe oportet ejus quod Alexander *l. 1. l. nec creditor. C. de novat.* Timotheo reſcripſit, Delegationẽ debiti niſi cõſentiente debitore, & creditoris creditori ſtipulanti promittente, non perfici. Ubi verò debitor conſenſum delegationi accomodat, is ſi libertus ſit, qui patrono quicquam debeat libertatis cauſa impoſitum, cavendum eſt ab operarum lubrica diverſitate: Officiales enim

vult Marcellus *l. ſi non ſortem. §. libert. D. de cond, indeb.* non delegari: & cùm proprietas earum in edentis perſona, & eius cui eduntur, conſiſtat, alij deberi non poſſunt, *l. 9. de oper. lib.* ne cum officij præſtatione, quæ miniſterio perſonæ patroni accommodo circunſcribitur, operæ officialium nomen amittant: quod maſcula ratione Zaſius *reſponſ. ſing. cap. 3. num. 48.* ita confirmat, & eius ſententiæ acquieſco. Fabriles autē, aliæue eius generis, quas, ſi in artificio ſunt, artificiales nō ineptè ille nuncupat, à quocumq; & cuicumque jubente patrono edi & exolvi poſſunt. *d. §. libert. & l. 9.* Artificiū verò ſequutus, Veteres autores utilitatis aut voluptatis interpretor, quod poſt manumiſsionē, vel ante, libertus didicerit, ſive faber, ſive pictor, ſive librarius, ſive calculator, ſive nomenculator, ſive medicus, ſive pantomimus, ſive archimimus, ſive muſicus, ſive ſaltator, ſive citharœdus fuerit; *l. 7. § Dabitur l. 16. 23. & 25. l. 38. §. ſi tamen. de oper. lib. l. ult. de lib. cauſ.* Itaq; fabriliū & artificialium, omniū præter officiales, fieri poteſt ſicut locatio, ſi ſit inops patronus, *d. l. 25.* ita & delegatio, quoniam recipiunt æſtimationem, *d. § libertus.* & vice pecuniæ creditori patroni ſui à liberto ex juſſu exolventur. Nec me movet ſententia diſtinguentium ex autoritate Papiniani, ab

artifi-

artificialibus operis eas, quæ voluptariæ ſunt, ne delegari poſsint: ſi enim patroni creditor, cui delegatæ ſunt operæ liberti, velit hiſtrionem ludere, non in loco ſine delectu homines admittente, ſed (poſt interdictam à Domitiano hiſtrionibus ſcenam, & jus artem exercendi intra domum conceſſum *Tranquill.* 7.) intra privatas cuiuſdam ædes, cùm quiſque ſpectatorum ſymbolum dederit, an non & voluptarij artificij erit æſtimatio? contrà quàm Zaſius *d.c.* 3. *num.* 44. & 48. ſentiat, dum percipiet creditor ſimul cum voluptate & delectatione lucrū. Quod autem Ulpianus *l. ult. D. de oper. ſervor* ait, diverſum eſt, non repugnans: ut operæ ſervi, quem dilexit, aut in delicijs habuit dominus, ex eius, quam habuit quondam, affectione, aut ex ea voluptate quā cepit, æſtimentur, ne certo pretio delectationem taxemus, quæ pretio nummario non ſolet æſtimari. Sed id non facit, quo minus operatum liberti, qui fortè ſcenicus in publicum prodire, & operas locare ſolitus fuiſſet, verbi gratia, citharœdus, habeatur æſtimatio: habita enim & ſervi artificis fuiſſet, quod Mela ſcripſit, & Ulpiano *d.l.ult.* placet. Quare ſi voluptarium artificium, quod libertus novit, præter voluptatē quæſtui poſsit deputari, dixerim & illas à patrono delegationem

nem factam recipiendam. Nunc de operis, quarum delegatio probatur, diſcriminatio eſt, ſint ne poſt impoſitionem ex intervallo, an confeſtim delegatæ: ſi poſt temporis ſpatium libertus, in id quod patrono promiſit, alij vice patroni detur, lex Julia, quæ tollit operarum obligationẽ, ei proderit illo caſu: *Nam* (inquit Iuriſprudens *d. l. qui libertinus 37. §. ſed ſi creditor, Verſ. Nam verum eſt.*) *verum eſt patrono eum promiſiſſe, quamvis patrono nunc non debeat*: & qui jam legis beneficio liberatus erat, non videtur ignorans juri ſuo renuntiaſſe, minusque delegationi conſenſiſſe. Ideò patronum, qui libertũ delegavit, eo caſu condictione ei teneri placuit: *d. l. 1. §. quod ſi patr. qua. rer. act. l. ſi quis deleg. de novat.* ne creditor juſtus ſuum recepturus exceptione repellatur, aut ſi acceperit, litis moleſtias ſubire cogatur, Habet autem & hac in ſpecie libertus Jus natorũ favorabile. *Quòd ſi ab initio delegãte patrono libertus promiſerit* (ſtipulanti ſcilicet patroni creditori) *non liberari eum* ob jus, de quo quærimus, Juli⁹ Paulus ſcribit: quùm enim ſe libertus conſtituit patroni creditori ſoluturum, *ſolutionis vicem continet hæc delegatio*, id eſt, patrono creditori ſuo libertũ delegante, cùm libertus in ſe obligationẽ ejus recipiat, brevi manu patronus debitum exolvere, & creditum recipere videtur: *l. qui debitorem,*

rem. D. de fideiuſſor. l. quamvis §. interdum, ad Velleian. adeò ut ſolutione, obligatio ſublata legis Juliæ, neque verbis, neq; ſententia contineatur, quę ab oligatione libertinum liberat, non ſoluti repetitionem inducit. Hîc ergo natorũ Jure indebiti nulla condictio eſt: adjicioque caſum diversè quidem contingentem, ſed jure definitũ perſimili, quo debitorem ſuum ab initio, & confeſtim poſt impoſitionem, ante duos natos liberos, libertus patrono delegaverit: ſolviſſe namq; impoſita debitorem delegans videtur. Ideò neque ſuum exigenti patrono delegatus excipiet, neq; lege Julia libertus patrono impoſitorum æſtimationem condicet, *arg. l. 1. §. item ſi libertus. quar. re. act. non det.* SI NON ONERANDÆ, &c. Alia ſpecies eſt in hac queſtione de Jure filiorum ſterili, *Si libertus expromiſſorem dederit,* quo caſu, inquit Juriſprudẽs, *nihil hoc caput ei proderit*: intellige de capite legis Juliæ de maritandis ordinibus, ad cujus ſingula verba, præeunte Paulo, aptata fuit interpretatio. Expromiſſorem autẽ in Latino veterũ ſermone exaudimus eum, qui rogatu liberti pro eo reus debendi factus eſt, & idẽ cum ſatisdante liberto patrono ſatis accipienti, verborum obligatione ꝓmiſit? *l. 5. §. ſatis acceptio. D. de verb. obl. l. 7. §. ſervus pact. de dolo. d. l. 8. §. ſi cõvenerit. ad ſenatuſc. Velleian. l. 110 de reg. jur. l. 53. de contr. emp.*

Quare

Digitized by Google

Quare ſi in lege manumiſsionis, aut poſtea, libertus duorum aut plurium liberorū pater, pro impoſititijs reum dederit patrono, cuius intereſt debendi plures reos habere, *l. 3. in fin. de liber. leg.* expromiſſor, quem patronus accepit, tenetur in ſolidum: & licet ubi duo rei facti ſunt, in cuiuſque perſona, propria ſingulorum conſiſtat obligatio, *l. 2. l. 3. in fin. l. eandem in fin. D. de duob. reis.* ex qua non ſolùm pars debiti, ut Papinianus reſpondit, *l. inter. 2. §. duo. de fideiuſſ.* ſed & totum exigi ab alter utro poteſt: electio tamen actori auferenda non fuit, etiam ubi omnes rei ſolvendō ſunt, quem voluerit conveniare: quòd iuſtiùs cenſuit Marcellus, *l. cum apparebit. D. locati.* modò actiones ſuas adverſus cæteros actor idem præſtare non recuſet. Judicio enim eodem, quo ab altero conreorum debitum creditor exiget, judex providus ex officio reum, qui in ſolidum conventus exoluit, actionibus in conreos translatis adjuvabit, ut à Diocletiano & Maximiano conſtitutū *l. creditor. C. de duob. reis* Quadrat autem ijs aptiſsimè, quod Pomponius *l. ult. D. eod.* ad Q. Mutium ſcribit, *Cùm duo eandem pecuniam debent, ſi unus capitis diminutione*, alióve ſimili, civilique caſu, puta legis Juliæ beneficio, quo de agimus, *exemptus eſt obligatione, alter non liberatur: multū enim intereſt, utrum res ipſa*

ſolvatur,

Digitized by Google

ſolvatur, an perſona liberetur. Cùm perſona liberatur, manente obligatione alter durat obligatus. At ſi res ipſa ſolvatur, acceptilatione unius tota ſolvitur obligatio: olimque idem erat de petitione, ut Jabolenus ait, *l. 2 d. tit. l. ſi ex plurib. de acceptil.* ſed hodie diverſo jure utimur ex Juſtiniani lege novella, *l. ult. C. de fidejuſſ.* quæ creditori ex unius rei electione præjudicium fieri negat, integris eius actionibus, donec per omnia ſatisfiat. Ideoque ſi expromiſſor agatur pro liberto, ſive Jus liberorum habente, ſive non habente, rectè patrono agenti ſolvet, & ſolutum actionibus legitimis à conreo conſequetur: quod expromiſſoriæ obligationi cũ fidejuſſoria cõmune eſt, quamvis in alio diſconveniant, cùm in debitoris & fideiuſſoris nexu, fortior & plenior obligatio dicitur rei principalis, *l. ſi reus. D. de duo. re. l. generaliter. de fideiuſſ.* & inter conreos promittendi æquè unum ac alterum nexu devincit Venuleius. Hinc ſi obligationum, cùm ambæ eiuſdem poteſtatis ſunt, non poteſt reperiri alteram potius quàm alteram conſummari, ubi legis Juliæ favore perſona liberti liberata eſt, quæ voluit conreo obligationi addito de impoſitis patrono cavere, bona ratio in promptu eſt, cur expromiſſor non liberetur, etſi cum rei principalis obligatione, fidejuſſoria ſublata

ſit Jure duorũ, à nobis explicato. Nec moveor ſententia Domitij prudentis, *l. 1. § exceptiones onerand. quar. rer. act. non det.* Onerandæ libertatis cauſa impoſitorũ exceptionẽ expromiſſori & fidejuſſori, ſicut liberto reo principali dantis, cùm ait, propoſitum Prætoris in eiuſmodi obligationibus reo liberto ſuccurrentis, non ſervari, niſi fidejuſſor, & is qui rogatu liberti conreus eius factus fuerit, adverſus patronũ defendatur: quòd parui referat, protinus libertus patrono dare cogatur, an per interpoſitam fidejuſſoris reíve perſonã. Quod ita ſe habet, cũ lex obligationis initio occurrit, obſtat & reſiſtit: cui nihil niſi fruſtrà & inutiliter adjicitur. *l. cũ lex. D. de fideiuſſ. l. non dubiũ. C. de legib.* Unde liquet liberti, expromiſſoris & conrei, itẽ & fidejuſſoris onerans libertatẽ obligatio, ſic ex edicto reſciſſa, ut ope exceptionis reddatur inanis actio. Jus autẽ diverſum in noſtra ſpecie receptum eſt, quo lex Julia fidejuſſori à liberto duorum filiorũ patre dato, proficit, quippe qui non debuit in duriorẽ cauſam quàm principalis obligari: at expromiſſor nullo legis Juliæ favore juvatur, cùm legibus non averſis à liberto volente datus, idem quod ille ſpoponderat, promiſſurus, à patrono acceptus eſt, quò magis ei caveretur. Ne igitur in vanum conventio interceſſerit, etſi perſona liberti liberata ſit, adhuc

conrei ſuperſtes eſt obligatio. Unũ porrò literatis notũ, avidioribus ſive juris, ſive loquentiæ politioris, notandũ eſt, legis Juliæ caput, quod explicavimus, dum *Libertini* meminit, ſtatum illius duntaxat, qui manumiſſus fuit, ſignificaſſe, *l. 6. de ſtatu hominũ.* ut ſub Auguſto eius nominis fuerat acceptio mutata: primùm enim vel temporibus Appij Claudij Cæci, & deinceps aliquandiu *Libertini* dicti fuêre, non ipſi qui manumitterentur, ſed qui ingenui ex ipſis procreati erant, ſi quid Suetonio antiquario & probatiſsimo ſcriptori *In Claud. 24.* credimus: favetq; Ciceronis illud de gentilibus, *in Topic.* quorũ majorũ nemo ſervitutẽ ſervivit, adeò ut Libertinorũ nulla gentilitas eſſet, dum nõ manumiſsis ipſis inter ſe gentilitas denegatur, q̃ ſine gente habere nõ poſſunt, ſed eorũ poſteris, q majores habuerint macula ſervitutis fœdatos. Itaq; Libertini dicebantur ij, ex quorũ majoribus aliqui ſevitutẽ ſervierant. At hæc ſum̃o digito. Sanè quæ ſuperiùs diximus, ex legum fontibus puriſsimis hauſimus, Germanis, qui Zaſio doctore *d. c. reſpon.* proprios homines jure non diſsimili quàm quo patroni olim libertos, tractant, non inutilia futura, ſi fortè ſenſa noſtra ad eorum manus perveniunt: licet pragmaticis ob Juris patronatus deſuetudinem, non tam

ac ſtudioſis juris & rerum antiquarum, futurum ſit ut placeant. Sed omnium votis & voluntati facere ſatis Dei proprium, non humani hominis eſt.

De Iure duorum, & lege Voconia reſtituta, Ciceronis & Plinij locis emendatis & explicatis.

Caput XIII.

FVIT præterea, ſi verũ diſcernimus, Jus duorum liberorum patri contra legem Voconiam à veteribus uſurpatũ, ſed quod abrogata lege, tenebræ oblivionis ſepelierunt. Verbis legis, quam de mulierũ hæreditatibus coërcẽdis Q. Voconius Saxa Trib. plebis tulit inter ſecundum & poſtremum bellũ Carthaginenſe, ut ait D. Auguſtin. *De Civit. 3. c. 21.* primo capite ita cavebatur, *Ne quis cenſus hæredem fœminam, filiámve unicam facito:* quoniam elatæ divitijs mulieres ſe viris æquaſſent, quæ fortaſsè in eblandiendis hæreditatibus nimiæ tunc temporis erant, ſive uxores illæ, veteri lege Regia abutentes, quę certam fœminis portionem è bonis mariti dabat, *Dionyſ. Halicarn. lib. 2. Alex. Geni. 4. cap. 8.* ſive non uxores, ſed alio facto benevolentiæ, aut conſanguinitatis affinitatiſve conjunctæ: quæ legis ratio fuiſſe videtur, argumento

mento illius Verris edicti, quo Voconium imitaturus, cupiditati hominum ſe obviam edixit iturum. De hac lege in illum actione III. Cicero dicebat, *Imitatus eſſes illum ipſum C. Voconium, qui lege ſua hæreditatem ademit nulli, neq; virgini, neque mulieri: ſanxit in poſterum, qui poſt eos Cenſores eſſet, ne quis hæredem virginem, néve mulierem faceret.* quo in loco mendosè C. pro Q. omnes codices habēt. Unde verba legis interpretari licet, ut fœminæ vocabulo virginem intelligamus: *l. argumēto. §. muliebri. de auro & arg. leg.* & mulieris, ut virginē & fœminā exaudias, in recitando capite legis L. Florus *Epit. Liv. 41.* meminit, apud quem Volumnius pro Voconio malè ſcriptum, ante nos alij animadverterunt. Cenſum verò bonis, non capite, aut proletarium prohibuit lex, id eſt, pecunioſum, ait Pædianus, & eum qui centum millia æris in bonorum profeſſionem detuliſſet: quippè illos ut abjectos vilesque neglexit, Sanè expreſſa fuit unica filia in lege, ne pietatis ratione, jus diverſum in illius, quàm in cæterarum mulierum cauſa conſtitueretur: ſed quo motu, quáve ratione, idipſum revelent Manes M. Catonis, qui ſenex legem ſuaſit, Q. Servilio Cepione & Q. Martio Philippo iterum Coss. ut ait Cicero, *De ſenectute.* & Gellius *lib 17. ca. 6.* confirmat: qui ubi dixit, *Quid utilius plebiſcito Voco-*

nij de coercendis mulierum hæreditatibus? ineat ſi voluerit pacem, animos componat cum Auguſtino, & eum repugnantem ſibi conciliet, ubi de Voconia inquit, *Qua lege quid iniquius dici aut cogitari poßit, ignoro.* Neque enim me eum eſſe profiteor, cui omnia comperta ſint & pateant: contrà, ſi quis eſt qui ſe multa ignorare confiteatur, is ego certè ſum, id uſurpans Telemachi,

- ἠ δύναμαί τε πεπνυμένα πάντα νοῆσαι.

Unum tractari poteſt, an Voconius, ſive lege Tribunitia, ſive plebiſcito, cùm voluit mulierum capacitatem & teſtantium libertatem coërcere, acerbus ne plus æquo, nimiúmve rigidus videretur, in quota bonorum parte certum modum poſuerit, conſtitueritque ſummam, ad quam uſque poſſet ad virginē mulierémve ex patris alteriúſve inſtitutione pervenire: Dion lib. LVI. refert, lege Voconia mulieres prohibitas, majorem C. M. HS. hæreditatem adire, in quo à cæteris diſcrepat. Latinis ſcriptoribus magis placet, imò nec centū millium fœminam hæredem fieri potuiſſe. Itaque XCIX. milliū capax ex lege mulier fuit. Sed dum hæres illius ſummæ mulier eſſe nequibat, in fraudē legis, conſequi potuerit ex titulo legati an plus an minus, ſubdubitatio eſt ex M. Tullio de Finib. lib. II. *Memini me*, inquit, *adeſſe P. Sextilio*

tilio Ruffo, quùm is ad amicos rem ita deferret, ſe eſſe hæredem Q. Fabio Gallo, cuius in teſtamento ſcriptum eſſet, ſe eſſe adeò rogatum, ut omnis hæreditas ad filiā perveniret, id Sextilius factum negabat. Poterat autē impunè: quis enim redargueret? nemo noſtrum negabat, eratq́ veriſimilius hunc mentiri, cuius intereſſet, quàm illum qui id ſe rogaſſe, ſcripſiſſet, quod debuiſſet rogare. Addebat ſe etiam in legem Voconiam juratū, contra eam facere non audere, niſi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adoleſcentes, ſed etiā multi ampliſsimi viri, quorū nemo cenſuit plus dandū, quàm poſſet ad eam lege Voconia pervenire. At quantum illud eſſet, quoniā inſtituta non fuerat filia, in difficili eſt, ego teſtē produco in Inſtitutionibus Theophilū, *De lege falcid.* & eius verba de lege Voconia recito, ne nobis, quod aiunt, ſine pignore non credatur: *ἀλλ' ἐτέθη ἐν τρίτῃ τάξει ὁ βοκώνιος νόμος, ὅστις εἶπεν μηδένα πλέον λαμβάνειν τὸν ληγατάριον τοῦ κληρονόμου.* Quæ ſi nolunt legatariū plus habere quàm penes hæredē inſtitutū remaneat, filiæ dimidiā ex bonis Q. Galli dandā cenſuiſſe illos putē, quando tantundē debuit & potuit P. Sextilius ex hęreditate retinere uti lege cautū fuiſſe Anteceſſor exiſtimat. Sic extrario hęrede ſcripto, filiæ alteríve fœminæ cùm cenſus hæreditatem non relinqueret, neque fideicōmiſſum valebat, quo plus fideicōmiſſarius quàm hęres fiduciarius habuiſſet emolumēti. Dimi-

diē igitur tantùm capax erat fœmina, Theophilo teſte. Quid ſi teſtatori c. c. m. hs. in bonis fuiſſent, mulierine relictum c. m. valuiſſet? primum certè legis caput legatum non improbat, neque ſecundum, cuius verba fuiſſe conjicio, *Ne vir muliérve quo relicti jure, plus quàm hæres conſequitor.* Amplius verò ſi in re tenebris antiquitatis obvoluta, per patientiam peritiorum nobis hariolari licet, tentabo dicere ſubjectam verbis legis, quæ protulimus, pœnæ mentionem, quod Theophili poſt Cicer. autoritas evincit, his ferè, *Néve id omne quod plus legatario legatariæve, quàm hæredi relinquetur, alterutrius commodo ſit, ſed ut multatitium, ærario Quæſtores vindicanto.* Equidem non is ſum qui neſciam ante Cæſares rarenter admodum habitam in pœnis ærarij rationem, niſi ob delictum in Reipub. adminiſtratione fuiſſe: ſed me ad divinationem allicit, qui & conjectationem ſuadet, Plinius in Panegyrico, dicens, *Locupletabant & fiſcum & ærarium, non tam Voconiæ & Iuliæ leges, quàm majeſtatis ſingulare & unicum crimen, eorum qui crimine vacarent.* Quibus verbis innuit Voconiā legem & Julias ærarij & fiſci vires adauxiſſe. De Juliis legibus nulla dubitatio eſt: *l. quidam teſtam. § quoties. de leg. 1. l. 4 §. eadem. D. de fideicom. libert.* quas in citandis cœlibum pœnis & ærario augendo

ſanxe-

ſanxerat Julius Octavius Auguſtus, Tacito lib. III. referente, tàm de maritandis ordinibus, quàm de Caducis, & decimis, quas exequutus ſum, *cap. 4. & 5.* Sed non video quare Plinius Voconiæ legis meminerit in numero multitudinis, nec poſſum mihi perſuadere, Voconiam illam Plinium cogitaſſe; quæ uſucapionem ſuſtulit ſervitutem conſtituentem, *l. ſequitur. §. ul. D. de uſucapionib.* quid enim potuit ad fiſcum ærariúmve hujuſmodi lege pervenire? Fortaſſis more Ciceronis ſui, quem idem lib. IX. niſi memoria fallor, Epiſtolarum ſcribit in ſimili obſervaſſe ſe, nuperq́; facundiſſimus Paulus Manutius, *De legib.* amplificans ſermonem ſuum Plinius, coram Traiano, coramq́; Senatu, quò laus Imperatoris honoratior & amplior videretur, Voconias leges dixit, cùm Voconiam dicere vellet idem, & poſſet: ſed neque temerè in ejus poſſeſſiones irruerit, lecturus, *Locupletib. & fiſcum & ærar. non tam Voconia & Iuliæ leges,* &c. Qua de re aliorum eſto judicium: ego ſuſpenſa, quod ait ille, manu, & timidè, aperui quid ſentirem. Augebant itaque leges Juliæ principis fiſcum, & ærarium populi lex Voconia, niſi nos conjecturæ fallunt. Verùm ubi metu publicationis teſtator ex lege Voconia, nec quam percupiiſſet, ſibi hęredem habere

poſſet, nec ab hærede filiolæ unicæ legare quantum vellet, frænum liberæ natura voluntati quis à lege impoſitum non videt? ſupremi judicij libertatem ereptam quis non contemplatur? Si tanti faciunt leges ultimam illam libertatem, cujus, ubi deſierit, nulla teſtatio eſt, cautio nulla: ſi cupiunt leges liberum ultimum illud, quod amplius non redit, arbitrium: ſi tanti faciunt ſupremam illam cautionem, quæ velut agmen cæteras cogit, cùm duobus liberis, putà filia & filio, filiabúſve una & altera, liberas habenas voluntatis, judicij, arbitrij facultatem recuperaret pater: an non Jus duorum liberorum hoc caſu maximè ſenſit? qui cùm omnia filiæ ſuæ, ut ajunt, ex voto paraſſet, *l. pen. D. de bon. libert.* aliũ ſibi habere hæredem, quàm filiam, cogebatur. Si defunctorum intereſt ut ſucceſſores habeant, quod Ulpianum dixiſſe lego, *l. & quia. D. de interrog.* intereſſe quoq; videtur an habeant quos ſibi ſuccedere velint, aut nolint. Quare ſi quiſquam eſt aut fuit, qui favorem ob liberos nactus fuerit, is certè pater duarum filiarum, filiæve & filij olim jam fuit, cùm legem eluderet Tribunitiam: quæ ſi teſtandi facultatem ex animi ſententia, patri filiæ unicæ negaverat, per contrariũ illi qui plures habuiſſet, concedebat: & ita argumentantur & colligunt Iu-

Iuriſprudentes, *l. cùm prætor. D. de Iudicijs.* Ideoque duorum, ut diximus, pater contra legis Voconiæ verba, fœminam, & extraneam, & filiam inſtituere poterat, ex lege XII. *Vti quiſque legaßit ſuper pecunia, tutelàve ſuæ rei, ita jus eſto*: & ſi cum ea filia filium haberet aut filiam, illo caſu priſtinam recipiebat libertatem: ſed hæc ſublata omnia Falcidij lege fuerunt, *l. 1. D. ad leg. Falcid.* Volui tamen eorum de induſtria meminiſſe, ut dubitationes illas in Ciceronis & Plinij libris proderem, & explicarem, in gratiam eorum, qui à profanis literis remotiſſimi, pervigili labore ſapienter ſapere ſtudent. Sanè quod Jure natorum fœminas quaſdam ut capere poſſent, lege Voconia ſolutas ab Auguſto Dion ſcribit, ut incompertum, quod non planè conſtat, in medium relinquo.

De duobus liberis patronæ, & lege Papia, Vlpiani ſcripto luce donato: deq; patronæ & patroni diſcrimine.

CAP. XIV.

SED caſus adhuc ex Jure patronatus ſupereſt, quo ingenuæ patronę lege Papia cònſultum ſcio, laudoque in Inſtitionibus autorem aſſiduum & locupletem Ulpianum, *titul. 29. Lex Papia*, inquit, *patronæ inge-*

ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus, id juris dedit quod patronus habet ex edicto. De illo ſic habetur in juris elementis, *§. qua de cauſa. de ſucceſ. libert. Prætoris edicto-ſive-faciebat teſtamentum libertus, jubebatur ita teſtari, ut patrono partem dimidiam bonorum ſuorum relinqueret: & ſi aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat, dabatur patrono contra tabulas teſtamenti, partis dimidiæ bonorum poſſeſſio: ſive inteſtatò moriebatur, ſuo hærede relicto filio adoptivo, dabatur quoque patrono contra hunc ſuum hæredem partis dimidiæ bonorum poſſeſſio.* Igitur ad prętoris exemplum lex Papia, qua, ut inquit Juſtinianus, *§. poſtea. eo.* adaucta ſunt jura patronorum, jus item patronarũ auxit, non quidem æquali incremento, ſed omiſſis edicto mulieribus, dũ illud patronis duntaxat putarent conſulere, in eo favit, quòd edicti gratiam ad patronas, & patronorum maſculum nomen ad fœminas, *l. patroni. de verb. ſignif.* explanatione prudentibus familiari explicavit, & protulit. Id Romanos forenſis uſus docuerat, & utilitatis neceſſaria ratio eorum ingeniis ſuggeſſerat, cùm ex uſu quotidiano illa verba XII. *Inteſtato liberto mortuo primùm ſui ſuccedunto, ſi ij afuerint patronus*, ad patronas porrigerent & extenderent, edictum verò diſſimilimo jure & ſtrictiori interpretarentur. Quare Papiã rogationem juris interpretum officio honeſtiſſi-

neſtiſſimo ſapientiſſimè fungi voluerunt, ut edicti verba ad patronas producerentur, & eas ac patronos indiſcriminatim ſignificarent, & continerent: ſi modò ingenuæ patronæ duobus liberis, aut libertinæ tribus honoratæ ſupereſſent. Verùm expreſſiùs, ut nihil antiquitatis penitùs ignoretur, ſciendum eſt, quo jure ante legem Papiam olim patronæ fruerentur. Ego Ulpiani veſtigiis, *tit. 27. Inſt.* indagavi, ſuis liberto deficientibus patronam eodem jure quo & patronum ſucceſſionem occupaſſe, ſcilicet, ſi inteſtatò libertus decederet. At ſi edita voluntate, licet ſine ſuo hærede, vel inteſtatus ſuo relicto, functus diem libertus fuiſſet, nihil patrono, nihil patronæ præſtabant XII. tabulæ. Ideoq; illis mox edicto conſultum: ſed, ne dicam acceſſores hebetes prætoris verba aut mentem non intellexiſſe, improbi diſſimularunt propoſitum prætoris, & patronas in eo jure, quod lex XII. introduxerat, perſtantes pro derelicto habuerunt. Quamobrem Papia lex earum miſerta, expectatum diu & deſideratum rationis temperamentũ adhibuit, quò dimidia pars bonorũ omnium, quę liberti, dùm moreretur, fuerint, omni modo & omni caſu patronæ, ſicut patono, cũ actionibus poſſeſſoriis ad debitam partẽ conceditur: intellige, ſi Jus libero-

berorum habeat. Hîc duplex quæſtio intervenit, quid pro debita portione exaudiendum ſit in libris hujus ſtudij, *l. ſive patronus, ſive libert. D. de ju. patro. l. 3. §. toties. l. libertinus. l. 2. §. ult. l. ſi libertus 41. de bon. lib.* & cur eam dimidiam interpretentur Juriſprudentes: ſed illud, utpotè alterius ſpeculationis, nihil quicquam ad nos impræſentiarum attinet. Sequens quæſtio ad rem belliſſimè facit, quomodo locus Ulpiani, *l. 17. de bon. lib.* explanandus ſit, & libro VII. ad edictum, cùm ait, *Liberto ſine liberis mortuo, imprimis patronus & patrona bonorum poſſeſſionem accipere poſſunt, & quidem ſimul,* putà ſi ſimul manumiſerint, an id ex prætoris edicto intelligendum ſit ἐπιγραφῆς argumento, an ex legis Papiæ voluntate: & quoniam illud nuſquā prolatum eſt, nec unquam probatum, magis puto de lege in comentario ad edictum tractaſſe Iuriſprudentem. Is voluit ſine ſuis inteſtato liberto mortuo, patronum ex edicto & patronam (quoniā non ſolitæ erant patronæ ex edicto ſuccedere) ſi duos liberos ingenua, aut tres libertina haberet, & Papia rogatione in jure ſuccedendi exequatos, & viriles ex inteſtati bonorum poſſeſſione. Unde legitimi accipere, *l. 3. §. ulti. ſi quid in frau. patr.* quamvis ex eadē lege in bonis liberti locupletioris auctum in aliquo jus patroni fuiſſet, *d. §. poſtea.*

ſed

ſed cùm ſimul patrona & patronus ſuccedebant, ſalvam ita fuiſſe ſcio virilem mulieri poſt legem Papiam, *d. l. 3. ſi quid in frau. pat.* ut adverſus eam beneficio novo à lege donatam, patronus juris adaucti & amplificati non potuerit uti prærogativa, quæ illi ſolùm adverſus liberti liberos eſt, ne privilegiarius adverſus privilegiariam, &c. At Tribonianus Iuſtiniani principis placito, aut propriæ indulgens voluntati, ſciens Papiam legem abrogatum iri, Iuris liberorum mentionem de verbis Ulpiani amputavit: quod Vivianus Bononienſis, dum ſe nimis argutum oſtentat, parũ percepiſſe ſcripto teſtatus eſt, pace Manium dixerim, quibuſcum pugnare aut contendere nolim. Ex iis liquidò conſtat differentia juris, quod olim habuerunt patronus & patrona, non quidem ex lege Decemvirali aut ex edicto, ſed ex uſu forenſi & lege Papia Poppæa: nullis enim ſuperſtitibus liberto ſuis, cùm locus eſt legi, x 11. idem jus quod patrono fuit & patronę, ſi non ex verbis legis, ſaltem ex prudentium Iuris & juſtitiæ conſultorum ad legem interpretamentis, & fori diſputatione, quam communi nomine jus civile anonymum, ut ait Pomponius, *l. 2. §. his legibus. D. de orig. jur.* appellaverunt. Dein cùm prætor illis in caſu teſtati liberti læſis ſuccurrere voluit, ſicut

ſicut lex XII. Tab. patroni duntaxat, non etiam patronæ meminerat, illius tantùm edicens mentionem fecit, putans, exemplo interpretationis ad Legem, verba prudentes interpretatione ſuppleturos quod in omnibus prætorum edictis factum ferè fuit, & ſtant in Pandectis fidiſſima teſtimonia. *l. 3. negot. geſt. l. 1. de conſt. pec. l 1. de pecul. l. ait divus. de jur. fiſci.* Sed neſcio qua de cauſa uſus judiciarius ſe intra cancellos edicti cõtinuit. Sanè lex Papia mulieribus opem tulit, & ad exemplum juris, quod patronus habebat ex edicto, patronæ bonorum poſſeſſionis auxilium dedit, contra liberti tabulas, ſi aut nihil aut minus dimidia teſtamento reliquiſſet, ſine ſuis naturalibus decedens, qui & patronum & patronam excluderent, *l. 21. in fi. de jure patro.* item & dedit ſubſidium bonorum poſſeſſionis ab inteſtato contra ſuos hæredes non naturales, ut filius adoptiuus, aut uxor, quæ in viri poteſtatẽ venit: quam neſcio cur veriti ſint Juris concinnatores referre in Inſtitutionibus, *§. qua de cauſa. de ſucceſ. libert.* ubi filij adoptivi meminerunt. Non tamen jus hoc paſſim, aut ſine delectu fœminis patronis indultum eſt, ſed ita demùm ingenuis ſi duobus, libertinis ſi tribus honoratæ liberis eſſent, quos etiam S.P. & vulgò quæſitos approbant leges, *l. patronæ*

D. de

D. de bon. libert. quod ſemel de filiis matri proficientibus dictum ſit. Cæterùm ad patronorum gratiam convertit ſe quoque lex Papia, cum ſuis liberto decedente & cavit, in bonis liberti centenarij, ſive teſtatò decederet, virilem æquè ac ſuis hæredibus patrono deberi: & ita accepi, *d. §. poſtea lex.* niſi tres liberto ſupereſſent liberi, de quibus in pòſterum agemus. Illo verò caſu, quo prætor naturam reverebatur, patronæ fœminæ quàm patroni deterior conditio fuit: quod notandum data opera ſubjeci, Papiniani loco, *l. in multis. de ſtatu ho.* ſubſerviens. Et hæc ſunt breviter à nobis informata, neque placuit vagari longius in iis perſequendis, quæ tractationis noſtræ propria minimè ſunt: quia tamen disjuncta non videbantur, & quodammodo ad rem pertinere, hæc attigimus. Quæ de Iure duorum ſatis ſuperq́; claudant ſermones noſtros. Iam ad Ius triũ, & hàc gradientes, in hiſtoriam veſtigium ponamus.

De Iure trium liberorum ex lege Iulia agraria.

Caput XV.

IUS trium liberorum, ut perſonæ, quibus tribuitur, diſſimiles ſunt & diverſæ, pro

G cir-

cumſtantiarum varietate fit diverſum & cõmutatur. Pater enim alia in re, & mater in alia favorabilem cauſam filiorum experitur: at priùs de patre videndum: inter cujus præmia exemplum memorabile ſeſe offert, quo utilis & proficuus trium filiorum numerus patribus fuit, cùm agrum Capuanum Cajus Iulius Cæſar lata lege diviſit iis qui tres liberos incolumes haberent. Erat Capua, olim jam olim ab Oſcis Oſcella dicta, ſi quid Originum autori credimus, in regione totius Italiæ fertiliſſima, ob populi ineffabilem perfidiam, & immanem crudelitatem, ſpoliata omni jure civitatis, & in præfecturam redacta per Q. Fuluium Flaccum Proconſulem ſecundo Punico bello: intereaq; Capuanus ager Lucretia lege à Cenſoribus locabatur, & ex eo annuum vectigal maximum, & ob loci commoditatem certiſſimum, ampliſſimo reditu Reſpublica percipiebat. Quùm C. Iul. Cæſar, ut alterum lumen imperij Romani civium omnium excellentiſſimus, & munificentia effuſiſſimus, Conſul cum M. Bibulo (qui Plutarcho Calfurnius eſt) creatus v. c. dcxcvi. gloriam & potentiam aucturus, vireſq; ſuas confirmaturus, ad largitiones impertiendas, & populi favorem magis magiſq; conciliandũ, animum ſuum appulit: qui ab adoleſcentia

prima,

prima, fœlicitate quadam gratum multitudini ſe præſenſerat, Appiano lib. 11. Civiliũ referente. Itaq; dum popularis benevolentiæ mercedem cogitaret Cæſar, tenuiores homines ad multa millia in unum convenêre, idem ferè dicentes quod Plini⁹ ait in Panegyrico, magnum educandi incitamentũ tollere liberos in ſpem alimentorum, & in ſpem congiariorũ: cumq; trium liberorum alimoniam è publico poſcerent, annonæq; largitionem illam, quę Romę pauperib⁹ impendebatur, Cæſar de campo Stellate, fundamento, ut ait Cicero, *In Rull.* vectigalium, horreo regionũ, ſolatio annonæ, deq; agro Capuano toto ferè dividendo, in illorũ gratiam ad Senatum legem tulit. Qua in re quoniam ager ad ſubſidia Reipublicæ vectigalis relictus, inquit Suetonius, *Iul. Cæſ 20.* dividi, & Reſpublica reditus detrimentum ſentire videbatur, occaſionem arguendi Cæſaris nonnulla cauſa nactos ſe quidam putantes, livorem tacitum non cuniculis ſimultatis auxerunt, ſed invidia apertiſſima, & odio repentino detexerunt: cùm non tam agrum populo quæri dicerent, quàm Cæſari faſtuoſam quandam autoritatem & potentiam, eo nomine legem Agrariam graviter moleſteq; ferentes. Unus ex omnibus Bibulus, Cæſaris collega,

G 2 cum

cum agrum Capuanum Tribunorum poteſtate agitatum, & actionibus infeſtatum cerneret, Cæſariſq; actiones magis vellet impedire quàm poſſet, majore parte anni domi ſe tenuit, & intra privatos parietes de Republica conticuit: quo facto, habet Vellejus, dum augere vult invidiam, collegæ auxit protentiam, adeò ut Cæſare rogante lex tandem lata fuerit, populoq́; Capuana placuerit: quam quidam Campanam Ciceroni ad Atticum lib. II. autumant, ſicut Campanus ager Tranquillo pro Capuano dicitur. Equidem quòd agrorum diviſionem contineret, eandem Iuliam Agrariam dictam putem, cujus in Pandectis concinnatores fragmentum ex Calliſtrato retulerunt, *l. lege agraria. de term. moto.* Ea lege Ius civitatis coloniæ novæ reſtitutum, Capuanus ager dividi juſſus, & civium XX M. eò deductis diſtribui, per XX. Viros diviſioni deſtinatos & delegatos, poſt annos circiter CLII. quàm bello Punico exciſa & à Romanis in præfecturæ formam relata fuerat, ut Vellejus Paterculus lib. II. ſcriptum reliquit. Nullus tamen ex his, qui in coloniam exierunt, niſi trium liberorum pater, ſedes in agro Capuano locavit: quod notandum & memorandum eſt, cùm ob favorem filiorũ in novis ſedibus ponendis, tũ ob numerum dedu-

deductorum percelebrem, qui trium natorum omnes patres eſſe debuerunt.

De Iure trium in alimentis è publico percipiendis, & de frumentatione: Suetonius & Plutarchus repugnantes, collati.

CAPUT XVI.

QUONIAM verò trium liberorum alimoniæ obiter mentio facta eſt, ne quid vetuſtatis lateat ad cognitionem hiſtoriarum, & ut intelligatur quemadmodum rerum publicarum ſit facies commutata, ſciendum eſt Tulli Hoſtilij temporibus, cùm Romani & Albani de imperio, ingenti bello & exercitu numeroſo contenderent, ne hominum cæde ſanguinaria, ſtragéve populorum victoria compararetur, Metium Suffetium pro rege Albano Dictatorem cenſuiſſe, rem, Marte judice, ferro per paucos decidendam. Quare icto fœdere tres hinc inde, ut ſors tulit, gemini lecti fuêre, Horatij pro Romanis, & pro Albanis Curiatij fratres, qui vita & proprio ſanguine bellis æmularum civitatum finem impoſituri, eorum fortunæ commiſſum eventũ experirẽtur. Dictaq; ſubinde facta hiſtorici principes Livi⁹ & Dionyſius cupidis

Digitized by Google

ob oculos ponunt. Tandem poſt diverſos certaminis caſus, cùm Horatij fœliciter, & non minùs viriliter pro urbe, pro imperio, pro libertate pugnaſſent, eorum fœlici memoriæ monumenta nobiliſſima Romani conſtruxerunt, & de ſpoliis Curiatiorum Horatiis Pila in virtutis teſtimonium erexerunt. Mun⁹ præterea, cujus Dionyſius, non item Livius meminit, magnificentia extollendum, in Tergeminorũ honorem, ſibiq; & poſteris injunxerunt, quo danda patrib⁹ filiorũ trium ex publico alimenta ad filios, donec pubuiſſent, educandos, quandiu res Romana duraret, edita ſacrataq; lege ſanxerunt. Unde Jus liberorum principiò manaſſe quibuſdam fortè placebit, qui me non admodum repugnantem aut infenſum habebunt, niſi magis animus in ſententiam Ariſtotelis inclinat, *Politi. 2.* qui jus hoc à Lacedæmone deducit in civitates, ubi trium natorum pater à cuſtodia immunis erat, quatuor verò ab omnibus oneribus exiliebat. Neq; ſanè de rebus à literarum monumentis evulſis, & ab hominum memoria effluxis, aliud opinio quàm conjectatio eſt. Mihi ſatis eſt originem Iuris trium protuliſſe, vel hoc loco, quando hiſtoriam texere, aut chronologiam ſervare nobis non eſt inſtitutum. Porrò lex illa, quam ſub Adriano

vigen-

vigentem uſu & honore florentem Dionyſius ait vidiſſe ſe; cauſam frumentariæ, ni fallor, Romanorum largitioni dedit, qua victus plebi ſine labore, ſumptu publico ſuppeditabatur, etſi primò his duntaxat faviſſet, qui Iure liberorum decorati tres liberos ſuſtuliſſent. Sed ut omnia exemplis in pejus ruêre, plebeis tandem omnibus & patribus & orbis alimenta publica communicata ſunt, quòd æquum diceret Gracchus, *Florus lib. 3. Hiſtor.* inopem populum ex ærario ſuo vivere. Itaq; frumentum è publico comparabatur, quod deinde viliſſimo pretio, ſingulis menſibus ſingulæ tribus, in horreis publicis percipiebant. Tanta verò plebeiorum confluebat ad frumentationem multitudo, *ut ex viginti tercentisque millibus accipientium frumentum è publico, ad centum quinquaginta retraxerit* C. Cæſar, ſi qua Suetonio, *In eod. 41.* fides. Gratis autem primùm largitio fiebat ex lege, quæ per aliquot annos ob ærarij & pecuniarum exhauſtum ceſſaverat, donec C. Sempronius Gracchus, ut ſemiſſibus & Trientibus in ſingulos modios frumentum plebi daretur, legem tulit: & quamvis in hominis odium fluctuarit legislatio, & ejus variaverit uſus, donec eam L. Apulejus Saturninus (ut credo) honori priſtino reſtituit, aut ſaltem conatus eſt,

populus tamen, quæ dulcedo victus parati ſine labore, deſidibus eſt, nunquã Semproniam frumentariam aboleri permiſit. Interea verò & P. Clodius tribunitiam legem evulgavit, quam añonariam valde popularẽ dicit Aſconius, ut frumentum gratis plebi daretur, quod ducẽtis quinquaginta ſupra mille talentis Reipublicę quotañis ſtare ſolitum Plutarchũ accepi dicere: qui frumenti menſtrui largitionem in plebem, ſuadente Catone, diſtributam ad tenuiorum animos, cibariis pro eo ac ſi fuiſſent, demulcendos, cęteris añuis impenſis quinquies vicies ſeſtertiûm adjeciſſe ſcribit, *In Cæſare.* at nihil quod meminerim præterea. Vtrum autem menſtrui quinquies vicies HS. in anno ducentos quinquaginta ſupra mille talentos adæquarint, Calculatores explicent, ubi de decem anni, aut duodecim menſibus, ante Julium Cæſarem, inter ſcriptores convenerit. Quippè menſtruum frumentum tanti æſtimatum (neſcio an per id tempus annona cariore) noviſſe permagni refert, ad ſumptus publici diminutionem ab eo tempore laudandam & admirandam, quo C. Jul. Cæſar, ait Tranquillus, *recenſum populi, nec more, nec loco ſolito, ſed vicatim per dominos inſularum ègit: atque ex viginti trecentiſque millibus accipientium frumentum è publico, ad centum quin-*

quinquaginta retraxit: id eſt, non venientis in Campum Martium coram Cenſs. populi vires & cenſum recognovit, in vicos ſingulos Urbis poſſeſſoribus primariis viris, qui ad eum referrent, deſtinatis: in quo non eſt cõtroverſia. Sed in eo, quod *ex viginti*, &c. *ad centum quinquaginta retraxit*, Tranquillo cum Plutarcho non convenit: quod non viderunt illius interpretes, dum in multis congerendis otio & literis abutuntur: hic enim ait, *in Caeſ. Plutarch. Cenſu peracto centum & quinquaginta millia reperta, cùm antea tercentum ac viginti fuiſſent. tam magnam cladem, tantáſve populi ſtrages inteſtina bella pepererunt.* Ampliorem verò multò fuiſſe numerum cenſus oportuit, in quo Senatorij, Equeſtris ordinis, & Plebei viri omnes continebantur: aut eorum, qui frumento participarent, minorem multò quàm referat Tranquillus. Veriſsimè quidam habet, non oportere ſine examinatione ſequi ſententias antiquorum. Equidem unum ex omnibus ſcriptoribus, quotquot fuerunt, Plutarchum facio maximi: ex adverſo latere Tranquillo omnes eruditi, ut candidiſsimo ſcriptori, in hiſtoria prærogativam tribuunt. Ita in dubio eſt animus, cùm in diverſa autores trahunt: & ſi conjectura præpollet autoritati, non deerunt qui ſenſum numeroſiorẽ quàm Plutarchus

tarchus exiſtimabunt, etiam in Romanorũ ſtrage immaniſsima, pro ea, quæ fuit in Urbem gentium & nationum affluentia. Mihi verò, dum neutram in partem ſatis conſtat, hoc inter dubia referendum videtur. Illud notandum, ſi verè Tranquillus, jure Cenſorij magiſtratus retraxiſſe quãplurimos Cæſarem ab annona, quòd magis deſides eſſent quàm pauperes, ait Appianus, *lib. 2. bell. civil.* vel quòd locupletiores eſſent quàm qui annonam percipere jure poſſent, ſolitam inquit ille, tantum pauperibus diſtribui. Utut autẽ ſe numerus habeat, alimonia menſtrua principio dabatur, quod mutavit Octavius Cæſar Auguſtus, dicente Tranquillo, 40. *Pop. Rom. cenſum vicatim egit: ac ne plebs frumentationum cauſa frequentius à negotijs avocaretur, ter in annum quaternûm menſium teſſeras dare deſtinavit: ſed deſideranti conſuetudinem veterem, conceſſit rurſus, ut ſui quiſque menſis acciperet.* Verùm ſi quiſque ſui menſis accipebat teſſerã, quam omnium optimè in conflagratione Veſeui explicuit Dio, quid amplius patri liberorũ trium (à quo in frumentationem exceſſeramus) quàm cæteris datum arguas, vt ex veteri lege Jus liberorũ conſervaretur? Quod etiam ſub Adriano viguiſſe ſignificat Dionyſius: vereor ne illum dicant, qui ad ſimilia nati ſunt, falſo teſtimonio poſteris impoſuiſſe.

poſuiſſe. Dicere ſimplares teſſeras quibuſcunque & triplares partibus trium datas, ut quibuſdã placet, *Ioan Brit. ad 9. ſat. Iuven.* quouſque amplius appareat, divinare eſt: quid teſſeram frumentariam eorum qui acciperent, ex integro familiam non aluiſſe, & in alimenta patribus triũ ad filios uſq; ad pubertatem educandos, neceſſaria omnia ex publico data? item plebeis dũtaxat frumentum donatum, ſed alimenta pro filijs tribus cuiuſcunq; ordinis patribus, qui petiiſſent, diſtributa? ſiquidẽ panaria & teſſeras, quinquagenas aliquando, in ſingulis Theatri cuneis. Equeſtres & Senatorij viri participarunt. *Sueton. Domit. 4.* Utrunque tentari certè poteſt, affirmari non poteſt. Pubertatem autem filiorum priſci Romani non annorũ xiiij. ſed plenam, quam vocat Modeſtinus, *l. adrogato D. de adopt.* exaudiebant: *l. mela. de alim. & cib. leg.* quam & Homerus, cùm primùm ſub temporibus florent genæ, in illis verſibus *Vlyſſeæ λ.* intelligit.

> *Αμφοτέρω περὶν σφῶϊν ὑπὸ κροτάφοισιν ἰȣ̓́λȣς*
> *Ανθῆσαι, πυκάσαι τε γένος εὐανθεῖ λάγχυ.*

In qua ſententia Caſsiani fuerunt, eiuſque veſtigia remanſerunt quædam in Inſtitutionibus, quæ ex corpore Ulpiani excerptæ circunferuntur. Sed ea de re Pruden-

tium

tium *διαφωνίαν* Juſtinianus placito ſuo *l. ult. C. quando tut. vel cur. eſſe de.* ſuſtulit, magis quã in conſonantiam redegit.

De tribus liberis tutoris ſe excuſantis, Severi & Antonini conſtitutione, & Pauli reſponſo, explanatis.

Caput VII.

Sequitur in Jure trium, tutelæ aut curæ vacatio, de qua ſic Severus & Antoninus, *l. 1. C. qui nu. lib. ſe exc.* *Qui ad tutelam vel curam vocantur, Romæ trium liberorum incolumium numero, de quorum ſtatu non ambigitur, habent excuſationem*: quæ verba tutelæ & curæ vacationem arguunt *πολυπαιδίᾳ* procuratam, ſi jam cùm pater tutor curatórve creatur, ſuperſtites liberi ſint, & vivant. *l. 2. §. remittit D. de excuſ.* Neque enim qui naſci ſperatur, in hac quæſtione civiliúmve munerum, ubi nihil de ipſius jure quæritur, patri proficiet, *l. quod dicimus 231. de verb. ſign. l. qui in utero de ſtatu hom.* quod verbo *Incolumium liberorum* ſignificant Cæſares: quamvis & potius velint, mortuos, antequam pater crearetur, liberis non connumerari, qui non proderunt, ſicut nec ij, qui poſt excuſationem deceſſerint è vita, nocebunt. De illis tamen in acie belli pro Republ. mortuos excipiũt leges. *l. bello amiſſ. de excuſ.*

de excuſ. Generaliter autem qui ad tutelam aut curam ſive ad alia munera vocantur, vivorum, ſe liberorum numerū habere, tempore quo propter eos excuſari deſiderant, probare debent. *l. 2. §. qui ad mun. de vac. mun.* Verùm amplius exigit conſtitutio ibi, *de quorum ſtatu non ambigitur,* ut de liberorum ſtatu, id eſt conditione liberi ſint an ſervi, *l. ult. ſi tab. teſt. nul. extab.* legitimi an non, hæſitet dubitéve nemo, ambigátve ſint nécne ſuperſtites. Si enim filiusfam. longinquū iter acturus ab hoſtibus captus, ſervus, ut putabant Conſulti, factus Jure gentium ſit, *l. 5. ubi Vacca. de ſtatu hom.* aut à prædonibus ſpoliatus in id egeſtate peſſum jerit, ut ſe vendi pateretur, & major xx. annis pretium participans, ſervus jure civili factus fuerit, quoniam ex regula Juris antiqui ſervitutē mortalitati comparamus, filius huiuſmodi patri non proderit, ſicut Philippi Cæſares *l. 2. C. de his qui num. lib. ex.* conſtituerunt. Idem dicendum in filijs, de quibus, síntne juſti an illegitimi, cauſæ cognitor judex dubium comperiet teſtimonium: verbi gratia, ſi jus liberorū allegans cùm longo tempore abfuiſſet, & reverſus uxorem prægnātem, aut domi ſuæ anniculum inveniſſet, vel cùm infirmitate interveniente aliáve cauſa ob valetudinem uxore abſtinuiſſet, mota partus
quæſtione

quæſtione tandem, quòd non liqueret judicio ampliatione pendente, aut cum cauſa remiſſo, ſive nitida mulieris, ſive ſuſpecta pudicitia, filios idem, quos potuerat negaviſſe ad ſe pertinere, de induſtria & libenter agnoverit, & ut ſibi Satyrici curruca placet, alieno ſe oneri ferundo exhibuerit, certe neutrobi, Juliano *l. filium. de ijs qui ſunt ſui. l. 1. § Julian. de lib. agn.* judice, juſtus erit filius, eiúſve ſtatus poterit non ambiguus exiſtimari. Minùs patrem illi juvabunt, quorum apud extremas orbis regiones peregrinantium incerta vita & fortuna eſt, etiam intra xx annos: quorum ſpatio elapſo, ut de rebus humanis varijs & mutabilib⁹ eſt judicium, filium mortuū Baldus conjicit & præſumit *lib. 11. Reſponſorum. conſil 90. maritus. num. 2.* Ex adverſo, ſi certum & non labaſcens teſtimonium juridicus in filiorum conditionem ſummatim inquirens, comperiat de eius ſtatu legitimo & incolumi, ſive pater filios offerat judicis conſpectui in auditorio ex jure veteri, ſive non, è re erit vacationem edicere patri, & eum decernere Jure liberorum excuſatum ex ea, quam protulimus: conſtitutione Cæſarum Severi & Antonini, quam eandem eſſe negat Ant. Auguſtinus cum illa Severi eiuſdem ſenſus, cuius Herennius meminit, *d. l. 2. de excuſ.* ductus hoc argu-

argumento ſcilicet, quòd illius & varia & multiplicia capita fuiſſe cōjiciat, quùm hujus noſtræ ad Herodianum conſtitutionis paucula verba ſint, quantumvis magni ponderis & pretioſa. Ego reperio Severi reſcriptum à Modeſtino *l. 1. §. penult. D. de excuſ.* produci, quod in libris Conſtitutionum Severus & Antoninus emiſerunt: *l. 3. C. eodem* ſimiliterque putem eum, ubi Severi in ſpecie noſtra meminit, illius & Antonini ad Herodianum conſtitutionem intellexiſſe. In rem quidem præſentem Auguſtinum deducere injuria temporum non poſſum: ſed ſi conjecturis locus eſt, nihil moror multiceps Severi reſcriptum fuiſſe. Juſtinianus enim, ut ipſe ſibi teſtis eſt, *Orat. ad Codic. 1. 2. & 3.* adjici veteribus reſcriptis & detrahi juſsit: eorumque verba mutari, circumduci, repleri & transformari, ubi res ita poſtularet. Unde tot trunca reſcripta, tot conſtitutiones imperfectæ, in eius enucleato (ſi diis placet) Codice reperiuntur, ex antiquis conſtitutionum libris excerptæ, quas ſi autographis conferas, re ipſa diſcernes Anteceſſores, quibus Juris P.R. digeſtio commiſſa erat, Juſtiniani dicto audientes nimiùm fortaſſe, & obſequentes fuiſſe, dùm nō forent reviviſcentes principes leges editas agnoſcituri pro ſuis:
quæ

quæ latius libris poſterioribus *Συνταγμάτων* ſum proſequutus. Sed ad rem, in adverſo latere nullum eſt teſtimonium, aut argumentum, quo diverſæ putentur Severi leges, illa in Pandectis relata, hæc in Codicem tranſlata. Mihi de conſtitutione, quam laudat Modeſtinus, decerptum videtur reſcriptũ quod in Codice legimus, & jam ex bona parte explicavimus: ſicut ex Arcadij & Honorij literis video medium, ut ita dixerim, umbilicum detractum, & ex Theodoſiani tractatu de Decurionibus *Conſt. 149.* in juris deliberandi quæſtionem, *l. nec emere.* eadem inſcriptione & ſubſcriptione non diſsimili translatam à Concinnatoribus fuiſſe. Hæc ſtudio veritatis, non Auguſtino obſtrigillandi, repugnandíve cauſa, tantùm ſcribo, qui magnis ingenio, doctrina & dignitate viris, illi conſimilibus, nefas & piaculum invidere ſemper duxi. Obex tamen excuſationi, cuius mentionem habuimus, erit in ſpecie, quam excipi rationi conſequens eſt, ſi filius emancipatus pubes curæ paternæ committitur, ex Pauli reſponſo hujuſmodi, *l. amiciſſimos. §. 1. D. de excuſ. tut. Lucius Titius ex tribus filijs incolumibus vnum habet emancipatum, eius ætatis ut curatores accipere debeat. Quæro ſi idem Titius pater petente eodem filio emancipato, curator à prætore detur, an Iure publico uti poßit, & nihilominus*

nus trium filiorum nomine vacationem poſtulare? Reſpondi. *præmium quidem patri, quod propter numerum liberorum ei competit, denegari non oportet: ſed cùm filio ſuo curator petatur, contra naturales ſtimulos facit, ſi tali excuſatione utendum eſſe putaverit.* Hoc caſu dictat ratio viva & ſpirans, iniquum eſſe præmium filiorum cauſa ad aliorum onera detrectanda patri conceſſum, eis eſſe detrimento. Ideoque pater adverſus alios quoslibet, filiis exceptis, fœcunditatis privilegio gaudebit, ſi Jus trium liberorum allegans ſe excuſet, *l. pen. §. ſi à præt. D. de excuſ.* dum curator minori, aut mente capto, aut muto, ſive ventri, aut tutor pupillo datur. AEquiſsimum eſt enim parentes liberis, non dicam oneratos, ſed honoratos, in civitate libera coli, quò cæteri ad liberorũ ſtudiũ excitentur. Sed ne filij tutelæ laxamentum patri offerentes, eo ſibi ipſis incommodent, quo pater præmium conſequitur, magiſtratus cauſa cognita decernet, SALVO Jure vacationis in cæteros, patrem adverſus filium *iure publico uti* non poſſe. Porrò quid ſit apud Paulum Jus hoc publicum, quæſitum memini, quum ex ſtudioſis meis quidã non inargutè retulit, conſultum fuiſſe Juriſprudentem, an pater, qui contracta fiducia filium emancipaverat (quo jure eo ſeculo & ſequentibus ante Juſtinianum utebantur) *§.*

ult. Inſt. de legi. ag. ſuc.) Jure publico & cōmuni ſalvum ſibi jus ſucceſsionis in filij præmorientis bona deſiderans, de præda ſolicitus duntaxat. juſtè curam adulti filij dante prætore recuſaret, cuius impuberis emancipati foret tutor legitimus. *Inſtit. de leg parent. tut. l. 3. § ult. D. de leg. tut.* Sed laudata adoleſcentis patritij & nobilis, neque à literis abhorrentis argutia, nimium ſcrupuloſa eius interpretatio viſa eſt, & non ſatis prudentiæ communis, minusque ſimplicitatis amica, cuius alibi veritatem excuſsi: interea juris publici ſpeciem apud Suetonium lego, *In Tyb. 50.* & ea forma à Paulo quæſitum puto, an pater Jure publico uti poſſet: qua Papinianus ait *l. 30 §. ult. de excuſat.* Iure publico excuſari, id eſt, ex juris Romani & comunis forma & autoritate, ut loquuntur Cæſares. *l 1. C. ut quæ deſ advo. l. ſi quis homi. C. de accuſa. l. Iudæi communi. C de Iudæis. l. 2. de decurio. C. Th. l. 42 D. de oper. lib. & ſimil.* Amplius verò Pauli lubrica videntur verba, qui dum *contra naturales ſtimulos* facere patrem cenſet, ſi excuſatione privilegiaria contra filios utatur, nihil conſtituit, excuſetúrne pater, an non: ita labaſcendi Accurſio *ad § 1. Inſtit. de excuſat.* & ſequioribus *Angel. Cyno ad d. l. amiciſsimos.* argumentum nec opinatò dedit, in quorum nomenculatione manum ex more retineo, ne ambi-

ne ambitioſus in teſtibus citandis eſſe videar, aut ſtudioſis ſine ulla utilitate afferre faſtidium. Ego Juriſprudentem reor ad conſultationem reſponſurum, ſcrupulũ, in quo magis hæſitabatur, evulſiſse, cætero neglecto: intuitus autẽ videtur id Papiniani, *l. nec in ea. §. ult. D. de adult. l. propter. C. qui accuſa. non poſſ.* quòd plerunq; pietas paterni nominis, conſiliũ pro liberis capiens, in patrem aculeos emittat, & bono pudentiq; parenti ſtimulos admoveat, qui naturali rationi, charitati, pudoriq; conjuncti, etiã in ſenſum patris in filiũ animum revocarent. Itaque ſi Deus Opt. Max. hominem animal ratione ornatum & civile, ad Juſtitiam legis, ut cenſuit Plutarchus, edidit, religionem & benevolentiam humanis animis infudit: illam, qua coleretur, & ab hominibus obſervaretur: hanc, qua cœtus mortaliũ mutuis vinculis colligatus, ſe in unanimi concordia contineret. Hinc ſunt tot gradus humanæ conjunctionis & ſocietatis omniũ optimè deſcripti à Mar. Tull. de quibus ſi poſt communitatẽ primam, quę in ipſo eſt conjugio, proxima in liberis cernitur, ſicut natura *φιλοϛοργίαν* & amoris quandam flagrantiam in procreatos ingeneravit, eadem vi rationis excitat parẽtes, ſtimulat & pungit, ut natos charos habeant & tueantur, quorũ commu-

niter omnibus animantibus ingenita cura eſt. Ideò naturam ducem, nullo præeunte, nullo præcipiente ſecuturum patrem l. Paulus exiſtimans, cùm ars ſimia naturæ nihil, niſi quod omnibus ratio ſuadet, illius menti ſuggereret, à reſponſo apertiori abſtinuit: cogitans, ſi quis pudor eſt patri, divina providentia conſtitutam naturæ legem obſervaturum, quæ Triumviris *§. ſed naturalia. Inſt. de jur. nat. gent.* firma & immutabilis dicitur, Ciceroni conſtans & ſempiterna.

De patris excuſatione nodi ſoluti, Antonini reſcripto, & Ulpiani ex Opinionibus ſcripto, emendatis & reſtitutis.

Caput XVIII.

Dubitatio tamen exanimis radicitus evellenda eſt, quam tacitus præterire non poſſum, ſi tutela honor aut onus eſt. Hoc diverſimodè pro tutorum detrectantium, aut affectantium proficuis emolumentis diſcernitur, & humeris ipſi ſentiunt. Si tutela honor eſt, ut eam ratione administrationis bonorũ & rei tutelaris Baldus appellat, *ad l. cum quidam. C. de verb. ſignif. & conſ. 516. lib. 5.* non Jure trium, ſed neque ſedecim liberorum parenti remittetur, poſt Antonini A. placitũ, *C. de his qui num. lib. exc.*

Numerus

Numerus liberorum ab honoribus non excuſat. Sed honor ille adminiſtrandi, cuius Baldus ex Julio Paulo meminit, *l. 51. de manum. teſt.* inter ſervos rebus dominicis ex imperio magis quàm ſtudio incumbentes, dignationis paululùm quiddam habet, quæ liberos homines rerum ſuarum adminiſtrationi intentos nihil movet, meque multò minus: quamvis honorarij & honoris cauſa dati tutores legantur in libris Juris civilis, *l. quod ſi forte. §. 1. D. de ſolut. l. 3. §. 2. de admin. tut. l. 26. de teſt. tute. l. ſi quis. §. quid ergo. §. 2. de ritu nupt.* pro iis omnibus, non qui à prætore dantur, ut Catanæus Mediolanenſis *ad Plin. 10. epiſt.* putat, ſed qui ex abundanti adminiſtratione vacaturi conſtituuntur, quaſi cæterorũ obſervatores & cuſtodes. Quòd ſi onus eſt tutela, ut non affectata ferè ſemper dicitur, *l. tria onera. 1. & 2. de excuſ.* adhuc illius remiſſioni illa conſtitutio objicitur, ſi vera lectio vulgaris eſt *ab oneribus*, in eadem. Verùm ſi ad propoſitum aciem cogitationis inclinamus, cùm non ſit novum leges legibus explicari, rectè contemporanea ex æquali recipiet interpretationem, & Antonini A. epiſtolæ Ulpiani ſententia ex Opinionum libro III. conjungetur, *l. 2. §. 1. de vac. mu.* dum hic ait, *Numerus liberorum, aut* LXX. (ſic enim legendum, remoto V. quinarij nota ab Her-

vagij codicibus) *annorum ab honoribus vel muneribus his cohærentibus excuſationem non præſtat, ſed à muneribus tantùm civilibus.* Quibus ex verbis, licet tutela ſit onus, legum diſsidium compoſiturus fœdere diſtinctionis, ex quo veritas illuceſcit, dixerim ab oneribus patrimoniorũ, ſive indictitiis, *d. l. 2. § quæ patrimon l. 10. & 11. eod. l. reſcripto in fin. de mu. & honor.* ſive honorũ comitibus, nihil excuſare, diverſum autem in ijs quæ perſonalia ſunt, ut tutela. Neque tamen de illa conſtitutione ſatis certa opinio eſt, in qua libri variarunt, dùm alij *muneribus*, alij *oneribus*, alij *honoribus* habent. Quo nomine re ipſa ſæpiùs quàm vellemus, experti, quantùm mendoſi codices noceant & bonis viris & viribus ingeniorum, ſi fallimur & labimur, cùm peccatum nec voluntarium ſit, ab aliis veniam petimus, damusque viciſsim. Sed neſcio quid aptius & ad rem convenientius habet honoris nomen, ſi apud Antonini reſcriptum in ſuo gradu retineatur: quoniam honor, ut Calliſtratus *in l. 1. de mun. & honor.* dicebat, eſt adminiſtratio reipublicæ cum dignitatis gradu, ſive cum ſumptu, ſive ſine erogatione contingens. Inde quàm favorabiles Juriſprudentes fuerint rerum publicarũ ſtatui & gubernationi, videre licet, cùm nihil ab honoribus excuſet, *l. 8. D. de vac. mu.*

eſt

etſi pediſſequam erogationẽ habeant. Porrò Modeſtinus *l 6. de excuſ.* habet, *Tutela non eſt reipublicæ munus, nec quoad impenſam: ſed civile nec provinciale videtur tutelam adminiſtrare.* At hinc remotione arguitur, ſi non eſt tutela munus, quod in adminſtranda repub. cum ſumptu ſine titulo dignitatis ſubeatur, *d. l. honor. §. 1. Ibi publicum.* D. *de mun. & honor. l. 1. & ult.* C. *eod.* à publicorũ genere removetur: item ſi minimè ſumptuoſum eſt, & periculo damnóve patrimonij adminiſtrantis expediri non poſtulet, patrimoniale dici non poteſt: itemque, ſi provincialem *ὑπηρεσίαν* & miniſterium non habet tutela, non eſt de muneribus, quæ publica aut perſonalia, aut patrimonialia, aut mixta munera ſunt omnia *l. ultim. illo tit. l. 1. §. ult.* C *de veteran.* Qua ratione igitur, *ſed civile*, id eſt corporale, ait ipſe? qui fovet & adjuvat plurimùm ſcripto diverſam ſententiam, *l. 15. de excuſ.* dum eum qui accepit, vel habet immunitatem civilium aut publicorum munerũ, à tutela vel cura vacationem non habere cenſet: ſicut & collegia, quæ muneribus municipalibus & civilibus obſtricta non ſunt, remiſsionem tutelæ non habent, niſi nominatim id privilegium eis indultum ſit, dicebat Calliſtratus: *l non tantum. de excuſ.* qui huic ſententiæ addit (ſi ve-

rè negatione appoſita locum difficilem & ſubobſcurum reſtitui) *ædilitas inter eos magiſtratus* non *habetur, qui privatis muneribus excuſati ſunt*: ergo ædilis rectè tutor datur, adeò ut excuſare ſe à tutela non poſsit, tanquam à munere privato. Erit ergo tutela quid amplius, Modeſtine? Tu qui civile dixeras eam eſſe munus, noluiſti civilium nomine in data immunitate exaudire. Calliſtratus ad idem privilegio concedi oportere cenſet, ut civilium verbo exaudiri poſsit, qui & amplius voluit illam privatum eſſe munus: ut etiam nullo exemplari adſtipulante & contendere & interpretari audeo, ne pugnantes ejuſdem autoris ſententias contiguas, uno ſpiritu effatas & uno contexu ſcriptas dicam, & in Prioribus explicavi: facitque Pomponius ne tutela munus publicum videatur, cùm ita definit, *l. pupillus. §.3. de verb. ſignific.* Munus publicum eſt officium privati hominis, ex quo commodum ad ſingulos univerſoſque cives, remque eorum, imperio magiſtratus extraordinario pervenit. Sed Hermogenianus *l. 1. §. æquè.* & Chariſius *l. ult. §. 1. de mun.* inter civilia & publica munera ex adverſo latere onus tutelæ referentes, Juſtiniano Cæſari autores fuêre dicendi, *in §. 1. de excuſ. tutelam & curam placuit publicum munus eſſe*: hocque locus ille Calliſtrati

ſtrati ſine negatione ſignificat, AEdilis inter eos magiſtratus habetur, qui privatis muneribus excuſati ſunt; at ædilis tutela non excuſatur: ergo tutela privatum munus non eſt, ſed publicum: quod fortaſſe Concinnatores ijdem & Inſtitutionum autores ita legi & intelligi voluerunt, quò magis ſibi conſtantes & ſimilimi viderentur, dum ſui diſſimilimum Juriſprudentem videri necquicquam illis curæ fuit. Jam verò ſi in gravium autorum diſſenſione difficilimum eſt internoſcere verum, quid dicemus in tanta ſententiarum varietate? Hæc viſa fuêre ſubobſcura Antonio Auguſtino, Juriſprudentiæ lumini, in cujus fulgentiſſimis monumentis veterum conſultorum numē elucet: at (quæ in homine ingenij comitas eſt) illum non puduit aciem retuſam animi, & hoc diſcrimen à ſe non intellectum confiteri, Dicere in ſingulis civitatibus publicam tutelam minoribus deberi, ut ait Conſtantinus, *l. 19. de decur. C. Th.* vel publicè utilem eſſe tutelam, quæ ad curam publicam pertineat, ex Severi Epiſtola, *in l. 2. §. qua autem 2. qui pet. tut.* nihil aut paululū juvat, cùm privatim duntaxat utilis & neceſſaria ſit: niſi quis eam ſecundariò & quaſi per cognationem utilem publicè contendat ex ſententia Accurſij nutantis. *ad §. 1. Inſt. de exc. l. 10. in fi.*

de teſt. tutel. Sed ſi privatum aliquid aut publicum dicitur, eò quòd primùm & præcipuè ſit privatim, aut publicè utile, non eſt tutela publicum munus appellanda, quaſi populicum, ſi populi uſibus & commodis non inſervit: *l. 2. §. penult. D. ad munic.* & hîc planè non conquieſcit animi cogitatio. Fortaſſe rectior & probabilior opinio foret, tutelam publicum munus dici, non pro officio civili, ſed pro onere, quod paſſim, idoneis tamen, & publicè datur, defertur, geriturq; publicitùs, *ar. l. 9. de ijs qui ſunt ſui. l. 6. de contr. empt.* at hoc ſubtile nimis eſt, falſumq; & futile fortaſſis. Equidem ne Veritas, quæ à Luciano fingitur fuſco & dubio colore, vix apparens ſubterfugiat ſemper & ſubterlateat, ut initium ejus inveſtigationi faciam, quæ vepribus obductis occultata fuit, vereor ne principiò tutela privatum munus in album civilium & publicorum munerum ex jure ſingulari, privilegiario, & impetratitio venerit, quod arguũt judicio ſcientibus & prędítis, illa Calliſtrati verba, *d. l. non tantũ §. 3. de excuſ. Ni nominatim id privilegium eis indultũ ſit*: quæ deinde ex multiplici aſſiduaq; conceſſione, inter publica munera locũ tandem ſibi vindicarit, Idẽ ſignificãt illa verba in Juris elementis, *Tutelam & curam placuit*, &c. Id enim demum placuiſſe in libris hujus ſtudij exaudi-

exaudiunt Juris & eloquẽtiæ conſulti, quod poſt varias concertationes cognita cauſa tandem obtinuit, & aſſenſione unanimi poſt varios diſputationis fluctus receptum & conſtitutum eſt, ut nobis pueris Stephanus Forcatulus polyhiſtorum coryphæus, è loco ſuperiore explanabat, Budæi autoritate, *de Senato. in prior.* motus, & multis argumentis, eoq́; fortaſſe, quòd *Placere* ſolitum fuerit Senatuſconſultis, *l. item veniunt §. 6. ibi item placere. D de pet. hæred. l. 1. ad SC. Maced. l. 1. ad SC. Trebell. l. 28. de fideic. libertat.* cognitionibus Imperatorum, *l. ulti de jure patro l. 10. de manumiſſ.* & diſputationibus Juriſprudentũ adhiberi, *l. veterib. de pact. l. 1. de manumiſſ.* Hæc nos cunctanter & timidè: illi viderint, quibus mens divinior, atq; os magna ſonaturũ eſt, curæq; veteres errorũ foſſas expurgare. Sed ab illis ad operas noſtras revertamur. Ex his tutelam publicũ & civile munus eſſe conſtat, ſed neq; tamen adhuc patri ob tres liberos vacatio eſt, dicente Ulpiano, *l. 2. de vac mu. Quamvis L X V. annorum ſit aliquis* (ut altero x. ſemoto legendum) *& tres liberos incolumes habeat, muneribus tamen civilibus propter has cauſas non liberatur.* Quòd ſi eſt, ut eſt, pater trium non habet tutelæ remiſſionem ex Severi & Antonini tot rationibus illuſtrata conſtitutione: an pugnantia, nõ dico in Pandectas

deſtas translata, ſed à veteribus prolata dicemus? viris divini ſpiritus, dotibus ingenij & ſtudiorum ſimilimis & convenientiſſimis, quodq́; pariter indoctis perſuaſum eſt, eminentiſſimis ſeculi ſui. Ego, ne de induſtria videar excitare νεκρομαχίαν, cùm proſequamur Jus vacationis, qud Romæ ſibi pater trium parabat, ut Triumviri poſt Severum & Antoninū diſtinguunt in Inſtitutionibus, *d. §. 1. de excuſ.* dixerim Ulpianum agere de vacatione in provinciis conſequenda, quòd ex ſpeciebus diſſimilibus & imperfectis, ut pote ſi quis non LXX. annos, ſed LXV. natus ſit, nec V. liberos habeat, ſed III. duntaxat, à muneribus neutiquam liberabitur: quod obiter ex Modeſtino in ſuperioribus, *cap. 9.* attigimus. Cùm autem Romæ dico, ad Italiæ & provinciarum diſcrimen accipi ſcriptum velim, cujus ratio vix antè cognita ſuo loco proferetur: ut interea remiſſio tutelæ Jure liberorum ſit patri, & intra muros urbis & in continentibus ædificiis, *l. 2. l. ut Alfenus de verb. ſig. l. pen. §. Romæ. de exc.* ſive à teſtatore, ſive à præfecto urbi, ſive à prætore ſit tutor conſtitutus,

De

De forma Iuris trium in tutelæ excuſatione proponendi, notatoq́ʒ Scævolæ reſponſo & explicato.

CAP. XIX.

ITAQUE pater filiorum trium, tutor pupilli creatus à magiſtratu, aut à teſtatore datus Jure trium liberorum excuſatur, ſicut de curatore dato mente capto, aut muto, ſive ventri, dicebat Tryphoninus, *d. l. pen.* §. *ſi. à prætore.* Hîc omitto dedita opera tutorem à lege factum, qui in jure, id eſt, in judicio, tutela fœminarum & virginum cedere quidem poteſt, ait Ulpianus, *de tutel. titul. 11.* maſculorum non item: ſed abdicare ſe, id eſt excuſare, à tutela lege delata jure veteri non poteſt, quia ipſo jure tutor exiſtit: in qua ſententia Cujacius eſt, & ego ſum: niſi rectiùs facturi videamur, ſi mente illum & ſcripto quoque complectimur, quando Anaſtaſiana lege, *l. frater. C. de leg. tut. l. 2.* §. *hic illud. C. quand. mulier. offi. tut. l. 7.* §. 1. *de navicul. C. Th.* fratris excuſatio admittitur, ſi ea ſit quæ in alio probaretur. Ergo in omnimoda excuſatione proferenda, prudentium & conſultorum exequenda ſententia eſt. Primùm igitur ubi ſe creatum fuiſſe, datúmve tutorem pater trium cognoverit, certior à magi-

magiſtratibus aut coràm, aut domi ſuæ factus, quinquaginta dierum ſpatium ad proponendas excuſationis cauſas habet, *l 13. L. quinquaginta. D de excuſat. Cod. eod.* intra quod ſe apud tribunal ſiſtit, & aut viva voce apud acta, aut per ſupplices libellos remiſſionem conteſtabitur, & exponet, officio judicis mero poſtulato: explicabitq; nominatim, & exprimet eam quam habebit excuſationis cauſam: idemq;, ſi plures habeat & diverſas, coram Ius dicente proponet, intra quinquaginta continuos dies à ſcientia numerandos. Quòd ſi pluribus cauſis teſtatis in tempore legitimo, *de quibuſdam non probaverit, aliis uti intra tempora non prohibetur*, ait Martianus, *l. propter litem §. 1. eod. §. qui autem vult. Inſtit. eod.* Sed quæ tempora intelligat Iuriſprudens, dubitatum fuit, & in hoc rei cardo vertitur. Neapolitanus Nicolaus ad Martianum, putat quinquaginta dies juſtum eſſe tempus, intra quod aliam exceptionem rectè proponet, ab alia qui ſuccubuit: quod Bernardo illi Pontificio, *glo. c. paſtoralis. verb. audiantur. de exceptio.* equidem & doctiſſimo placuit. Ego aliter totam quæſtionem explico, penſitatis Martiani verbis: & tractans de illo, qui ſe cupiens excuſatum, cauſas, quibus remittendum onus tutelæ ſibi prætendebat, non probaverit, non mihi

mihi videtur illum cogitaſſe, qui duntaxat quaſdam non omnes, quas habebat, excuſationis ſpecies teſtatò & nominatim propoſuerit: aliud ſiquidem eſt nominare, aliud nominata probare. quod ſignificant illa verba, *de quibuſdam non probaverit.* Verùm qui multis de cauſis excuſationem prętendit, & eas omnes ſimul nominatim exprimere intra quinquaginta debet, *d. l. 13. §. ſcire autem oportet.* & quod amplius quiddam eſt perſequi (neque enim ſufficit ſe ſiſtere repræſentareq; judicio, & deſiſtere ab excuſationis probatione, quod ex Severi & Antonini conſtitutione improbat Modeſtinus, *d. l 13. verſi. διόπερ ἐὰν*) ubi à probatione, quam proſequitur, quarundam ſpecierum ex nominatis ceciderit, *l. 3. in fin. D. de appellat. alijs uti intra tempora non prohibetur*, ait Martianus, quodq; Triumviris placet, *d. § qui autem vult. Inſt. de excuſ.* id eſt, intra continuos illos quatuor menſes, qui ex die nominationis peragendo negotio conſtituti ſunt, & controverſiæ definiendæ, *d. l. quinquaginta.* Sed qui ſint dies nominationis, non ſatis interpretibus liquet, poſtquam lumina veterum, magiſter & diſcipulus, Azo & Accurſius, *ad d. l. propter litem.* in pugnantes ſententias jerunt, & nos alibi compoſuimus. Interea qui ſe excuſaturus eſt à tutela, ubi

Digitized by Google

ubi de Jure liberorum exceperit, an falſis allegationibus vacationem affectet, tota res pendet ex officio judicis, qui ne liberis ſuppoſititiis decipiatur, cognoſcens de cauſa cavebit: & qui ſine fraude Jure liberorum ſibi vacationem vindicat, niſi allegationem ejus exaudiat Juridicus, Ulpiano conſultore, *l. 1. §. ſi quis tut. D. quando ap. ſit.* appellationem juſtiſſimè interponet: hoc enim, inquit, divus Marcus effecit, quod item retineo Modeſtinum, *d. l. 13.* dicere à Severo & Antonino conſtitutum, *l. tutores. C. de excuſ.* Quæ ſi percepiſſet tutor ille teſtamento datus, *l. qui teſtam. D. de excuſ.* qui adito prætore dixit ſe tres liberos habere, adjecit præterea habenti patruũ ſe vitiosè tutorem datum, non eò moratus fuiſſet, quòd patruus legitimus foret tutor ab inteſtato futurus: ſed in excuſatione petenda ob Jus trium liberorum perſtitiſſet, & in caſu depulſionis appellaſſet. Ejus verò, pro religione ſua, debuit inſcitiam prætor circunſpicientia & accurata conſideratione ſuppleviſſe: niſi fortè nugator quidam Tarentinus licentia joculari objiciat, non ſpectaſſe tunc ad religionem judicantis, aut juvare clientium & litigatorum jura, aut patronorum peccata corrigere & emendare, quod poſt Scævolæ tempora Dioclet. & Maximi. præceperunt,

l. unica

l. unica. C. ut quæ deſ. adu. par. Quamobrem non ſine vitio decretum prætoris habet, *Si legitimum tutorem habenti tutor datus es, non eſt tibi neceſſaria excuſatio:* quandiu enim teſtamentaria tutela ſperatur legitimam ceſſare, pueri ſciunt, *l. ſi quis ſub cond. l. idem fiet. D. de teſtam. tutel.* & hoc prætorē latêre non debuit, ſi putatur hominis cautio potior cautione legis: item, ſicut OPORTET praxeos uſuſq; forenſis nō eſſe ignarum eum, qui Tribunali præficitur, debuit prætor tutoris teſtamento dati neglecta allegatione, cauſantis patruū ſuperſtitem legitimum tutorem decernendum, excidiſſe illum ipſum teſtamentarium ab illo defenſionis capite pronunciare, & certum ſe excuſaturo tempus præſcribere, intra quod filios tres, quorum gratia ſibi excuſationem vindicabat, ejus conſpectui in auditorio obtuliſſet, aut die prætorio, *l 6. de opt. leg.* ſive, ut loquimur, dicto, de eorum incolumitate fidiſſimum teſtimonium protuliſſet. Hinc apparet vitium pronunciationis, cùm, ubi patruus nemo impuberi tutor futurus eſſet, ſuper excuſatione ob Ius liberorum nihil decretum, nihil pronunciatum fuerit. Ideoq; Scævola conſultus, an poſt decretum prætoris illius modi remanſerit idem teſtamento tutor datus, reſpondit, *quamvis juſtas cauſas excuſationis haberet, non tamen*

I *eſſe*

Digitized by Google

eſſe excuſatum propter vitium pronunciationis: id ſcilicet, ne ad id, quod non cogitavit prætor, verba ſententiæ explicentur, de quibus ſemper ſtrictum eſt judicium, *l. 3 § 1. in fin. D. de decurioni. Bart. l. ſi expreſ. nu. 2 de appellat.* ut ajunt Parlamentares noſtri. Unde licet cernere, quantum privatorum interſit habere qui fideliſſimè eorũ deſideria judicibꝰ explicent, & clientium ſimplicitatem cautionibus & prudentia juvent: hujusmodi enim ſi aliquis dato tutori adfuiſſet, neq; Scævolæ, neq; nobis labor fuiſſet impendendus. Inde quoque videre eſt, quantum Reipublicæ interſit judicem veſtigia juris & juſtitiæ ſequi: quantumq; proſit aut obſit peritia imperitiáve judicantis, cùm illa in mortalium levamentum jus ſuum cuiq; diſtribuat, hæc gravatos inter homines injuriam ne diſcernat quidem, eò maxime culpæ annumeranda, ut Celſus dicitur ſcripſiſſe. Cautus itaq; & providus prætor de tutoris excuſatione, ſine vitio pronunciaturus, cognoviſſet: quam ubi neglexit inſcitia, neſcio an confidentia, utraq; certè magiſtris & magiſtratibus turpiſſima & nocentiſſima, perinde in vitio fuit, ac ſi contra jus conſtitutum de illa pronunciaſſet: adeò ut ſi quid ea in re poteſt judicium meum, invalida & reſciſſa ipſo jure & ſine appellatione illa ſententia
vide-

videatur, non ex capite quod contra jus receptum de beneficio liberorum quicquam habuerit, de quo AEmylius Macer, *l. 1. §. 2 verſ. contra. quæ ſent. ſine app. reſ.* ſcribit, ſed ex eo quod finibus certis condemnationis aut abſolutionis concluſa minimè fuerit, ut judici præcipitur mandatis Principum, *l. præſes. l. ex ſtipul. l. poſt. ſententiam. C. de ſenten. & inter.* Neq; enim Prætoria verba, *Si legitimum tutorem habenti,* &c. à delato munere tutorem teſtamentariũ excuſant, non excuſandúmve decernunt: ne dicam, omiſſa principiò cauſæ cognitione de liberis neceſſaria, in eo quod excuſationi ob liberos adjectitium ex ſuperabundanti fuerat, non debuiſſe prętorem ſub conditione, multoq; minus falſa, decernere, quę nullam efficit ſententiam ipſo jure, ſicut Ulpiano duce, *l. 1. § biduum. quando app. ſit.* Scrib. *l. qui Romæ § duo frat. de verb. oblig.* Angelus Peruſinus cenſuit, cujus opinioni Joannes Imolenſis favet. Potuit igitur is tutor, ſi juſto tempore intra legitimos L. dies Jus liberorũ pro excuſationis cauſa propoſuerat, dũ prętor dubiam & incertã ſententiã protulit, quaſi pro beneficio liberorum ſpreto, ſi diſplicebat ſentẽtia, auxilio appellationis uti, Severi & Antonini, *l 1. C. ſi ſæp. in integ. reſtit.* conſiliũ ſequutus: vel liberum illi fuit, mero prętoris officio poſtulato, denuo

Digitized by Google

tutelæ remiſſionem in auditorium deducere, & cauſam eiſdem actis ut ab initio agitare: *l. ſi ut propon. C. quomod. & quando jud.* quod familiariſſimum veteribus Romanis fuit, & inter patritios doctores Bartolum, *d. l. ſi expreſ nu. 12 13. 14. & ad l. cum quærebatur. de re jud.* & Baldum, *d. l. ſi ut propon. nu. 17.* ex Butrij ſententia convenit (quorum recito teſtimonia, non equidem ut videar, ſed ne non videar protuliſſe.) Litigatoribus enim non eſt prohibitum ſive in primaria, ſive in accidentaria cauſa coram illo ipſo, qui decrevit, ſententiæ vires excutere, & nullitatem, ſi ruſticè loqui per civiliores homines liceat, diſquiſitione redarguere, ſi modò judex jure magiſtratus & propriæ juriſdictionis judicaverit: qui repetitus, ait conſtitutio, *l. ſi præſes C. quom. & quand. Bal. conſ. 442. & 517. lib. 5.* notionem ſuam exhibebit, & ſi ex actis error aut iniquitas reſiliat, iterum de cauſa cognoſcens, in melius reformabit, quodq; optimum putaverit, ſtatuet. Sed hîc duo in quæſtionem cadunt, nec ſatis ad huc explicata: unũ, quod novitium inventũ diſcernet ingenioſus: alterum ex reſponſo Scævolæ, quod explicamᵘˢ, ſupereſt. In primo ſi culpa & imperitia magiſtratᵘˢ, apud cujus tribunal intra legitimos dies tutor datus cauſas excuſationis teſtatus eſt, quatuor menſes con-

ſtituti

ſtituti negotio peragendo effluxerint, quos obſervat Paulus, *d. l. quinquaginta. D. & C. de excuſ.* à nominatione tutoris qui repetere excuſationem & cauſam retractare parat, quæro an res tutelares ſint in periculo tutoris teſtamento dati? Et ſententiam exequi poſſe debereq; judicem, priuſquam ejus vires coràm ſe agitari patiatur, ſummis ingenio & autoritate viris placuit, *Clem. 1. de ſequ. poſſ. & 1. de ſent. & re jud. auth. quæ ſuplicatio. C. de precib. Imp. offer.* qui in eventu revocationis executionē quoq; decreti prioris retractari cenſuerunt. Quæ ſi vera ſunt, implicatus eſt tutor adminiſtratione, dū tutelæ remiſſionem repetit. Sed iis conturbari non debemus, quando per judicem ſtetit, quominus cauſa intra juſtum tempus terminaretur, qui alibi ſæpe legitimam præſtat cauſam ad dies fatales prorogandos, *auth. ei qui C. de temp. & rep. app.* ut Baldus, *lib. 3. Reſponſorum conſi. 166. & ad l. contra major. nu. 4. C. de inoffic. teſtam.* exiſtimat, quod æquiſſimum videtur. Itaq;, me judice, quadrimeſtre illud ſpatiū periculo tutoris non laberetur, per quem non ſtetit, quominus excuſationis cauſa prętoris definitione ſopiretur: ſed detrimentū rerum pupillariū, eo interſtitio repetitæ qnæſtionis ad magiſtratū pertineret, *l. 1. § magiſt. de magiſt. conve.* niſi tutorem temporariū aut curatorem, ſaltē

ex Pij reſcripto, *l. 2. de tut. & cur. dat. ab ijs. l. cũ in una. de appell* monit^a, dediſſet. Sequẽs illa quęſtio eſt. Q. Cervidij Scævolæ, ſi tutor, quo de agimus, *acquieviſſet ſententiæ*, nec intra fatalia tempora appellationis coram eodẽ prætore de viribus ſententiæ nullis quæſtionem agitaviſſet, ad majorémve provocaſſet, conſenſum taciturnitate ſententiæ accommodans, *an ob id quòd non geſſit tutelam, utilis actio in hunc dari debeat.* Reſpondit, *Si errore potius, quo ſe pro Iure trium liberorum, quod allegabat, excuſatum crediderit, quàm malitia ab adminiſtratione ceſſaſſet utilem actionem non dandam.* Cæterùm erroris à malitia diſcriminatio nunc erit in religione judicantis: olim erat in cognitione prætoris actionis formulam & judicem concedentis, aut denegantis: qui ſi non mala mente & malo animo ceſſaſſe tutorem opinabilem videret, illum ab utili, nedum à directa actione tutelæ abſolvebat, vel potius ab actionem impetrante negotij ſerie explanata, adverſum illum non concedebat: cùm in eum duntaxat, qui tutelam gerere noluit, & ceſſavit, cùm ſciret ſibi geſtionem incumbere, utilem dari placuerit, *l. 39. §. in eum de admi. tu.* Quæ Scævolæ reſponſum elucidant, nuper ab Hervagio obſcuratum, de verbis ultimis ſublata negatione: cùm adverſus pruden-

tis

tis mentem, tùm contra exemplarium fidem. Ita culpa deprehenditur hominum, qui liberiori ſtylo in emendandis libris proruentes, de correctoribus plerunque corruptores fiunt. Cæterùm non is ego ſum, qui reſponſo viri principis, & Juriſconſultorum prudentiſſimi (ſic enim illum, *l.* 3. *de teſtam.* C. *Th.* A A) vel cum Alciato, παρ. 4. *cap.* 1. autoritatem imminuere & fidem elevare poſſim, aut velim etiam cùm poſſem, magno illum ingenio virum Claudio Tryphonino aſſerente, *l. à teſtatore. de cond. & demonſt.* cni plus injurato quàm mihi jurato crederetur: nihilo tamen minus meam apertè ſententiam proferam: at eò cunctantius & timidius, quò mihi cum mortuo res eſt, ne manes illius è ſomno excitare, aut, quod ille vetat, dilaniare videar: & ſi mens cunctis impoſta manet, ut aiț Jupiter Statianus, viderint meliore & feliciore ingenio nati, apud quos manſurum & nõ revocabile verum. Itaque non opus fuiſſe diſtinctione Cervidiana ad quęſtionem terminandam magis puto, cùm rei tutelaris periculum ad imperitiam & imprudentiam magiſtratus ſpectet. Nec ſententiæ acquieviſſe tutor, de quo ſermo habetur, videri poteſt, à qua non debuit appellaſſe, ut erat ipſo jure inanis & evanida, lata contra for-

mam juris manifeſti, *l. 2. C. quando prov. non eſt neceſ.* Quod enim verbum vulgus habet in ore, & properant pleriq; dicere magis quàm diſcere, Acquieſcentē & taciturnitate conſentientem videri probare ſententiam, ut citius is agat, qui denuo cauſam agitaturus eſt, dictum putem, *l. 3. Cod. quom. & quand. ju.* &, quod ſemel dicam, ſicut qui appellavit à nulla invalidaq; ſententia, præſcriptione fatalium temporum ſubmotus, ex eo non videtur ſententiam comprobaſſe: qui tacuit, cùm non debuit appellare, neq; videtur ſilentio ſententiam confirmaſſe, quod Modeſtino placuit, *d. l. ſi expreſſ. de appellat.* & ejus ſententiæ doctorum hominum calculus & conſenſus acceſſit, *Acc. Bar. l. 2. C. ſi ex falſ. inſtr. Guid. Pap. deciſ. 426. nu. 13.* ne dicam ſententiam nullam confirmari non potuiſſe, ſi non exiſtenti qualitas non accedit. Quæ non tam adverſus Scævolam perſuadendi ſpe quàm experiundi voluntate producta, quò magis vulgaria ſunt ex regulis Iuris antiqui, mirabundum animum meum remorantur, ut in oculos eruditos viri prudentiſſimi nō incurrerunt. Ea nos certè fuſius & copioſius tractavimus, quòd à noſtrorum temporum uſu & luce fori non abhorreant, licet ab elegantiorū eruditione vulgari fugiſſe quodammodo videantur.

De

De tribus liberis legati, deq́ legationis & tutelæ diſcrimine.

CAPUT XX.

EXEMPLUM quoque ex principalibus conſtitutionibus profero, ne heluo Pandectarum eſſe videar: quas tamen & auribus & oculis devorare doctos oportet. Illud verò ex placito Valentiniani & Gallieni AA. & Cæſarum ſic habet, *l. 1. C. de legatio. Pater trium incolumium liberorum legationibus publicis liberatur.* Unde ſive in municipiis, ſive in Urbe à legationis munere Jure trium eximitur pater, etiamſi ex ordine ei obeundum eſſet, putà quia priores, qui in Senatū electi ſunt, omnes jam functi fuêre, idemque extra ordinem delegato munere, putà ſi de primoribus viris & optimatibus legatio perſonas deſideret, ad quam non eſſet quis aliâs, ait Martianus, *l. ſciendum. §. 3. D. de legatio.* compellendus. Sicut enim à perſonali munere tutelæ tres liberi vacationem præſtant, de quibus tam multa in ſuperioribus, ita in propoſito à legatione patri remiſsio eſt, quę ſolo perſonæ miniſterio obitur, & perſonale munus Hermogeniano *l. filio. D. eod. tit.* & Arcadio, *l. 1. §. 2. & ult. §. 12. de mune. & honor.* dicitur. Adnotanda tamen obiter differentia eſt, quam ἀπροσδιόνυσον non erit addidiſſe,

& tranſire ſine admiratione non poſſum, cur mādatis principalibꝰ diſcriminata fuerit Urbs ab Italia, & hæc à Provinciis in tutelæ excuſatione, & in legatione non item: licet & tutela & legatio civica perſonalia munera ſint. Equidem quantumvis in numerato habeas ingenium, diſſolutionis ratio ſtirpitus erui non poteſt, cùm hæc ſolemni potius antiquitatis autoritate, quàm ratione conſtitutionis firmata liceat cernere. De quibus leges ſcriptas reperio, *d. l. 1. Cod. de leg. l. 1. C. qui num. lib. ſe excuſ.* quæ vim, mentem, & poteſtatem in fronte promptam gerunt, at rationem non item: & quædam de Jure quinque liberorum infrà dicemus. Interea dùm alij meliora docerent, quoniam legatio ex locupletiſsimo Juriſprudentum teſtimonio, autoritate & utilitate munus civicum eſt, ei fautum diligens & multiſcius amicus quidam noſter exiſtimavit, ſive in Italia, ſive in Provinciis, multò magis quàm muneri tutelæ: ut autoritate publicum quidem tutela munus eſt, ſed utilitate privatū diſcernitur: quæ prius Acurſio *ad l. 1. de muner.* ad Hermogenianū placuerant. Sed ratio illa differentiæ mihi non ſit veroſimilis, quę publicis municipiorū civitatum & provinciarum utilitatibus adverſatur: nec civici muneris utilitas quicquam ad rem facit,

cur in legatione detrectanda patri faveatur magis quàm in onere tutelæ ab humeris avertendo. Quocirca in vera diſcriminis ratione inveſtiganda, ab alijs laborem impenſum velim: ego, ut de quarundam rerum inſcitia confiteri ſummam ſcientiã exiſtimo, dicam primùm cum Ovidio, Non liquidò ſatis eſt cognita cauſa mihi: quòd ſi me officio mero prætoris aliquis premat, cogereque velit pronuntiare ſententiam, prudens inſcitiæ jurabo de cauſa N. L.

De tribus liberis liberti centenarij ex lege Papia, & liberti à Iure patronatus liberatione triplici.

CAPUT XXI.

AMPLIUS tres liberos aut plures ex lege Papia favorabiles fuiſſe reperio liberto centenario, adeò ut nihil quicquã ex eius bonis petere patronus poſſet, ſive teſtatò, ſive inteſtatò libert⁹ decederet. Cuius quidẽ capitis Triumviros indices habeo Juris elementorũ & Inſtitutionum *lib. 3. de ſucceſſ. libert.* Ubi inter cætera, de quibus in Jure duorum mentio habita, ex jure veteri lege Papia dicitur conſtitutum, ut patronus liberto, qui c. mille ſeſtertios minores haberet, cum filio unico liberti ſucceſſurus, hæredita-

reditatem æquilibrio divideret, quaſi reliquias vetuſti juris & antiquæ ſocietatis retinens, cuius teſtis adhuc ſupereſt Ulpianus: *l. 1. D. de bonis lib.* item ut cum duobus liberis ſuperſtitibus liberto, in trientes aſſem diſpertiret, virilemque conſequeretur, dum tamen ne idem eſſet, tribus liberis à liberto ſuſceptis, & patrono ex lege XII. Tab. objectis. Illis enim antiquitùs, vel eorum uni, facultas fuerat excludendi & arcendi patroni, quæ ſuprà explicata fuêre. Sanè ad legem Papiam ſciendum eſt introductam illam fuiſſe in ſolatium patronorum, qui libertos aſsiduos & locupletes habebant, & & à filijs naturalibus (intelligo, ut Suetonius, *Tiberij* 52. morte Latinorum, natura filios juſtos & legitimos) ex quantulacunq; parte ſcriptis à patre hæredibus, libertis ſuccedere prohibeantur. Sed neſcio quid cauſæ eſt, quòd jus noviſsimum legis Papiæ de Jure patronorum augendo in bonis libertorum, Concinnatores transferre in libros Juris civilis neglexerunt, tam multa de eo, quod ante illam vigebat, referentes. *l. 21. in fin. de jure patr l 6. D. de bonis libert.* Dum ita ſubſiſto ad legem Papiam, duo notanda animadverto: unum, mediocris fortunæ liberti locupletis liberos tres patri favorabiles fuiſſe. In primo vel unicus liberti filius pa-

trono.

tronum excluſit ab hæreditate, quam lex Papia ut ſummæ minoris intactam & illibatam filio reſervavit, ſi is legitimus & naturalis eſſet ex jure conſtituto, cùm minor libertus centenario. Sed hîc tractari commodiſsimè potuit quæſtio, ſi duorum liberorum pater libertus, cùm major eſſet centenario, ſe minorem in fraudem legis Papiæ fecerit, ad hoc, inquit Ulpianus, *l. ſi libert. min. de jur. patr.* ut judicium legis everteret, intereaq; tertio illi filio naſcente, ſi probaſſet patronus voluiſſe libertū legem circumvenire, an qui ob duos ſe legis vinculis non exuiſſet, detecta fraude in legem Papiam commiſſa, indignus legis beneficio, & Juris trium liberorū fuiſſet? quod mihi magis videtur, ne commodo legis gauderet, in quam ipſe nixus erat: cuius ſententiæ multa ſunt ex Prudentibus in libris Civilibus, *D. de ijs quæ ut ab indig.* & opinioni noſtræ favent. In poſteriore, libertum locupletem ingenti præmio poſito lex Papia ad procreationem excitabat: cui ſi tres liberi ſupereſſent incolumes, cuiuſcumque ſexus, teſtato vel inteſtato liberto invito patronus non ſucceſsiſſet, illumque tres liberi procul ab eius bonis pepuliſſent: quæ ſi non expreſſa, à Triumviris ſignificata ſcio, *§. poſtea verò. d. tit.* Fortaſsè tamē ſciolus obſtrigillabit, quò minus apta

Juris

Juris trium in hac ſpecie tractatio illi videatur, cùm præmium nullum liberorũ gratia ſentiret pater libertus, ipſisq; filiis duntaxat lex commodaret ad patronũ à paterna hæreditate repellendum Idẽ verò nobis hoc loco, quod & alibi, ſapiendum eſt: nempè favorabile fuiſſe patri liberto, qui omnia ſua ex voto liberis paraverat, voto inquam omnibus parentibus cõmuni, *l. nihil intereſt. §. 2. de bon. libert* explicatam ex animi ſententia familiam relinquere: favorabile quoq; (niſi idem recito) illi ob Jus trium fuiſſe, animi libertatem in ſupremis cautionibus habere, & ad debitã portionem ſive dimidiæ, ſive trientis, patrono ex legibus relinquendam ſæpiſsimè contra voluntatem, non teneri. Tam enim gravis & moleſta fuit antiquis inhiatio illa patronorum in libertorũ fortunas, quàm maximi beneficij loco habita fuit à Jure patronatus liberatio Cuius tres modos fuiſſe comperio: unus in natalibus reſtitutis cernitur, quibus non ſoliti fuêre Imperatores reddere libertum, niſi patrono conſentiente: Jus enim patroni, ait Modeſtinus, natalium jure impetrato amittitur, *l. 2. & 5. de nata. reſt.* & patronus ad liberti ſucceſsionem venire non poteſt: quæ fuit cauſa reſtitutionis natalium introducendæ, ut libertus quaſi ingenuus mori poſſet, qui jure annu-

annulorum potuiſſet ingenui jure vivere. *l. 3. in pr. de bonis libert.* Alter modus fuit liberæ teſtamenti factionis impetratio, cuius Ulpianus *d. l. 3.* meminit. Libertus enim, niſi operarum obligatione dimiſſus, ſolutione putà, aut Jure liberorum, teſtamenti factionem liberam non habebat, quæ fuêre in ſuperioribus à nobis enucleata *cap 10. & 11.* Verùm callidus & prudens patronus, aut nihil manumittens, poſteáve, liberto imponebat, aut ſi impoſuiſſet, cernens libertum amplificatione rei familiaris fore locupletiſsimũ, nihil exigebat, & ita jus in liberti bona ſibi ſervari putabat: neque enim in huiuſmodi ſimilíve caſu nataliũ reſtitutioni conſenſiſſet. In eo contra patronos Jus liberæ teſtamenti factionis impetratitium excogitatũ fuit, ex quo teſtaturo liberto licebat patronum præterire, ita ne cõtra tabulas eius patronus uti auxilio prætoris poſſet. Sic illum princeps jure ſpoliabat ſuo: recténe, quando quæ ſunt recta & honeſta, liceant ſolùm principi verè principanti, ait Livius, alij viderint: interea hic caſus obſervetur. *Bald. l. 2. C. de ſervitut. & aqua.* Alius & tertius modus fuit, Jus trium, de quo agimus: & ſine impetratione liberæ teſtamenti factionis, teſtatus libertus trium pater impunè præterivit patro-

patronum, vel illibatas à patrono, inteſtatus, filiis reliquit facultates. Hæc de jure priſco, pro ea ac ſi vigeret hodie, ad Pandectarum locos quam plures elucidandos, duximus legem Papiam reſpicere, in eo capite quod miror legilegulos omnes & Gallos & Italos ſilentio præteriiſſe, vel negligentia diſsimulaſſe: obſervatum autem reperi induſtria memorabili Alexandri Neapolitani ſcriptoris, cuius ſuper claſsicos autores Geniales caput extulerunt, *lib. 4. cap. 22.*

De Iure trium verſus Iuvenalis explicati.

Caput XXII.

Postquam verò in ſermonem de lege Papia venimus (ſive Julia & Papia conjunctim, ſive Papia Poppæa dicenda ſit, utpote lata poſt Julias Rogationes, Tacito lib. III. ſub Auguſto Cæſare, M. Papio Mutilio Q. Poppæo ſecundo ſuffectis, non ordinarijs Conſulibus, ut Iſidorus cenſuit, *can. quædam. 2. diſt.* cuius opinionem confirmat Dion) volui ad remoram accurrens, ingenij vela contrahere, Satyrici locum explicaturus, quem vidiſſe quidem, ſed non pervidiſſe principes viros, juris & eloquentiæ magiſtros, eorũ ſcriptis comperimus. Ver-

Digitized by Google

ba Juvenalis ex Satyr. IX. ſunt.

Iam pater es, dedimus quod famæ opponere poſſis,
Iura parentis habes, propter me ſcriberis hæres,
Legatum omne capis, nec non & dulce caducum:
Commoda præterea iunguntur multa caducis,
Si numerum, ſi tres implevero, &c.

Ubi cùm Cinædus, vulgò pater creditus, liberos ſuſtuliſſet, ope & auxilio Nævoli, vicem illius cum uxore ſubeuntis, Poëta ſub Nævoli perſona turpitudinem Cinædi ejus auribus inculcat, & objicit, dùm jura paterna generaliter exprobrat, dumque ſeriatim commodis liberorum enumeratis infeſtat: commemorans illi ſua opera jura parentis & civibus Romanis propriâ poteſtatem in filios eſſe, itemque teſtamenti factionem, quam triviales magiſtri paſsivam dicunt, & honorem illum ſummum (de quo Plinius ſæpiſsimè *Epiſt. lib. 1. & 7. ad Tacit.*) tanti à veteribus factum, percipiendi relicta alienis teſtamentis, *l. ſed & ſi ſuſ D. de judic. l. 36. de excuſ. tut. l. 28. de teſta. tutel. l. 10. de piſtorib. C. Th.* quo ab uxoris teſtamento caperet, obveniſſe: cùm antè liberis orbus & ſolitarius, non tutiùs quàm cœlebs ex ſuprema civis Romani voluntate, ab ea hæreditatis vel legati honore affici poterat, *Inſtit. Vlpian. tit. 22. §. 3.* &, ut generaliter dicam, jus capiendi ex teſtamento uxorio non habebat, lege Ju-

lia & Papia præpedimentum objiciente: quod tamen Chriſtianiſmo indignum rati Conſtantinus filius & Fratres edita lege aboleverunt. C. *de infir. pœn. cœlib.* Ampliùs quo jure Cinædus hæres inſtitui, & legatum omnis generis capere poterat, eodem dulce caducũ retinebat, & percipiebat, id eſt, id omne, quod ab honorata perſona judicio defuncti, mortuoque teſtatore vel honorati morte vel alia incapacitate ceciderat, quod Jure antiquo, id eſt ante leges Caducarias, Juliam ſcilicet & Papiam, apud hæredẽ remanebat. Illud verò, quoniam accreſceret & accederet hæreditati, jam teſtatoris deſtinatione abalienatum, hæredisque cederet commoditati, dulce caducum dicitur: in quo explanando Commentarij non ſatisfaciunt. Sed de his quis contrà nunc Rhynthon non geſtit Satyricum ridere? qui caducum apud hæredem remanere intelligit, agens ſub Domitiano & Traiano, lege Papia vigente, à tot annorum ſpatiis, ſaltem ab illo tempore quo latam eam fuiſſe diximus, aſsiduos autores ſequuti, & fiſco principali caduca vindicante, ut ſignificant ea verba Plinij, *In Panegyr. Locupletabant & fiſcum & ærarium, non tam Voconiæ & Iuliæ leges*, &c. Equidem hoc nollem coryphæos, majorumque gentium doctores, diſsimulatione neglexiſſe: vel-

Digitized by Google

ſe: vellem autem Cælium Secundum in ſupplenda Cōmentarij ad Juvenalem diligentia animadvertiſſe. At ne jam næniis contendere videar, ſpectatæ brevitatis memor, dixerim ad Jus antiquum, quod ante leges Julias vigebat, Poëtam reſpexiſſe, non neſcium, ut vir fuit qui tot docta priſcaq; norat, ſervatum duntaxat lege, Jus vetus caducarium liberis aut parentibus teſtatoris, à reliquis caduco confiſcato. *Inſtit. Vlpian. tit. 17. & 18. in Cod. de cadu. tollend.* Id verò placuiſſe Juvenali ea libertate judico, qua Poëtæ lineas impunè tranſilire poſſunt, ut ait Varro de Analogia lib. II.

De tribus liberis Decurionis, deq; Buleutarum ſtatu, & ſuper eo varijs principum reſcriptis: obiterq; de ordine Senatorum Pomponij ſcriptum explanatum.

CAPUT XXIII.

VT autem ad jus patrium revertamur; ſpecies eſt nobiliſsima: de qua Valentin. Theod. & Arcadius ad Aurelianum *l. ult. C. Iuſt. & 132. C. Theod. de decurio.* reſcripſerunt: *Si quis curialis tres mares filios ſuſceperit, unum dare Senatui non vetetur.* Sed quò facilius reſcriptū intelligatur, memoria tenenda ſunt, quæ

fuêre de Decurionibus relata, cùm Ius duorum excuteremus, dilucidius fortaſſe quàm L. Romanus alioqui gentis Italæ memorabilis ſcriptor: *conſil. 551. num. 9.* at illi quod nobis idem ſtudium non fuit. Ampliùs verò legimus in coloniis & in municipiis, item & in oppidis, populum in duos ordines generatim diſtributũ, Plebeiorum ſcilicet & Patrum. Illi variis corporibus & collegiis attributi, quorum ſpeciem artificum φρατρίαι gerunt (nullos autem vacantes à corporis ſocietate veteres ferebant *eo tit. conſtit. 179*) cives duntaxat plebei dicebantur: qui ſenſim per rei familiaris & facultatum incrementũ, ſplendidioris fortunę, & idoneiores ad munia ſubeunda facti, à Decurionibus adlecti, & in ordinẽ relati fuêre. *conſt. 53. 72. 96. & 133.* Cenſum tamen ex lege municipali cuiuſque Senatus perſcriptũ fuiſſe & definitũ putem, ut coloniæ, municipij, aut oppidi privatorum opes & facultates erant, ut item in ordine Decurionum plures aut pauci, qui munera ſubire cum impendiis poterant: & Calliſtratus *l. eos qui utenſilia* D. *eod.* opinionem & conjecturã meam firmavit. Hæc legi propriæ, aut moribus cuiuſque civitatis tribuo, ne pro generali jure recipiamus C. M. ſeſtertiûm cenſeri Decurionem oportuiſſe, quod ad Romanum Plinius epiſtolarum

lib. I.

lib. 1. ſcribit his verbis: *Eſſe autem tibi centum milliũm cenſum ſatis indicat, quòd apud nos Decurio es.* Cæterùm qui eius cenſus eſſent, expenſis & æſtimatis propriis, non etiam ex dote mulieris facultatibus, *l. Lucius. §. Idem reſpondit. 4. D. ad municip.* patres & Decuriones, quòd in hominum luce & civium conſpectu cum ordinis dignitate verſarentur, ſuæ curiæ (quam promiſcuè Senatũ Plinius & Trajanus appellant) Senatores & erant, & dicebantur: *conſt. 85. & 108. Th. l. omnes. Iuſt. C. de decurion.* quos item à conſilio bulevtas vocavit Plinius, *10. epiſtol. Theatrũ. & Lex Pompeia.* Latio Græcũ nomen pro ſua autoritate donaturus. Illis conceſſæ fuêre vacationes & immunitates multæ, in ſolatium tot munerum & onerum, quibus pro ſalute patriæ obnoxij tenebantur: quæ omnia ex poſterioribus Codicis & Pandectarum familiaria ſunt ſtudioſis. Ut tamen hominum ingenia ſunt, ex Decurionum ordine complures, curiæ moleſtias pertæſi, cùm vitæ liberioris deſiderio tenerentur, honorariis dignitatibus ſe dedecorari, & in ampliſsimum ordinem adlegi curabant: de quibus ſic Hermogenianus, *l. 23. D. ad municip. Municeps deſinit eſſe, Senatoriam adeptus dignitatem: hoc autem quantum ad munera: quantum verò ad honorem, retinere creditur originem.* Deſinere autẽ ita videtur

Ulpiano, *l. filij. §. Senatores 5. eo.* ut filios filiaſque, nepotes pronepoteſque ex filio, ſive ante Senatoriam dignitatem ſuſceptos, ſive poſteà, ordine municipum eximat, & originem eorum eludat. Quæ ſub Latinis Cæſaribus fuerunt. Sed fracta deinde huiuſmodi municipũ conſilia, & deliberationes conturbatas, varijs Græcorum Imperatorum ſcriptis legibus, ex reliquijs Theodoſij ſcimus: dum hæ vetant generaliter, ne quis ſe patriæ utilitatibus auferat, vel ſubducat, *conſtit. 129 157. 170. & 172. 176. 178.* & dum illæ bulevtas omnes ad curias redire jubent, utpotè oppidaneis obſequijs (ſic eſt ſermo) & curijs ſorte nativitatis obnoxios. *conſtit. 76. & 119.* Adeoque Cæſaribus hoc curę fuit, qui ordinis ipſius detrimento, & Reipublicæ univerſæ incommodo, curias hominũ paucitate langueſcere cenſuerũt, *l. generaliter. §. ult. D. de decurio. conſtit. 32. Th. eod.* ſibique ipſis cordi eſſe curiarum ſplendorem edixerunt, *conſt. 66.* ut etiam honore Perfectiſsimatus, Egregiatus, vel Clariſsimatus ornatũ, amiſſis codicillis, privandum dignitate, & declinatæ curiæ reddendum tam Conſtantinus ad Bithynos *conſtitut. 5. 15. 26. 27. 36. 42. 44. 82. 118.* quàm Arcadius & Honorius ad Eutychianum *Conſtit. 159. 172.* reſcripſerint: quòd curiæ deſolentur, ait ille, ad diverſa officia curren-

currentibus ijs qui originem propriæ civitatis eludunt. Hinc Decurioni curiam fugienti inquiunt, ad Senatum orbis inclytum vetitum aſpirare: *conſtitut. 18.* ad quem ſi jam perveniſſet, excidebat à gradu umbratilis dignitatis, & obſecundaturus functionibus, curiæ mancipabatur: *conſtit. 13. 14 48. 73. 93.* & cum ipſo illius quoque ſoboles, quam eximebant codicilli dignitatis, ut nominatim cavetur conſtitutione ad Clearchum P. P. Oportuit enim ex ordine patriæ munera obijſſe illum omnia, qui è Decurionum conſortio exiliens, ad curiam (per eminentiam Senatoriam intelligo *d. cap. 48.*) exultabat: *conſtitut. 29. 57. & ſequen. 65. 94. 182.* neque Provinciæ muneribus functum ſatis fuit, niſi origini propriæ civitatis debitum naturaliter exolviſſet: *conſtitut. 106. & conſtit. 24.* XXX. librarum argenti multa in eos, qui contrà feciſſent, conſtituta, id eſt, centum & quinquaginta aureorum, quorum quini libræ argenteæ æquipollebant. *C. de arg. pret. ad Theſaur. inf. Theod. 8 & Iuſt.* Crevit autem & uſque ad XXX. libras auri intermінatio, non adverſus privatos, ſed contra civitatum ordines emiſſa, niſi curiales repetijſſent: *conſtitut. 110. d. titul. de decurion. Theod.* quarum quæque libra LXXII. aureis

Digitized by Google

ſolidis æſtimabatur, *l. quotieſcunque. de ſuſcept. C. Juſt. & Theod.* ſolidus autem æris libris xx. *l. 1. C. de collat. æris.* Verum enimverò in his fluctuavit poſtmodum legislatio, & variarunt conſtitutiones pro Cæſarum alia atque alia voluntate, dum Valentinianus & Valens Decuriones, qui ordinis ampliſsimi facti fuiſſent, patriæ quoque ſubjici oneribus, & liberos ante Senatoriā dignitatem ſuſceptos curiæ adſcribi voluerunt: *conſt. 69. Th. de decurio.* ex diametro verò repugnans illis ipſis cum Gratiano ſententia placuit, *conſt. 74. §. cæterum,* filio, qui curiæ ſufficeretur, non ſuperſtite Decurioni jam facto Senatorio: illo enim caſu Decurio à brevibus glebæ Senatoriæ eximebatur. Hinc demùm Decuriones ad Senatum aſpirantes, loco proprio ſubrogaſſe quàm maximè idoneos oportuit, dignos quibus munera civica & functiones committerentur, ut Gratia. Valentin. & Theod. Dario Conſulari reſcripſerūt. *conſt. 90. & ſeq.* Sed ijdem Cæſares ſemel & iterum placita mutaverunt, cùm illum, qui ſe ordini Senatorio implicat, filio, vel vicario obeundis muneribus ſubrogato, diſpendiis enormibus bonorum, & facultatum jacturæ ſubjiciunt, reſcriptis uno & altero ad Cynegium P. Prætorio. *conſtitut. 111. & 118.*
Quod

Quod ita cum Arcadio iidem Valentin. & Theodoſius, *conſt. 123.* quandoq; probaverunt (ironicῶs accipi velim) ut manente dignitatis imagine, patriæ functionibus ſubſervire Senatores illos ipſos è Decurionib⁹ factos præceperint: deinde, in creatis jam Senatoribus duplicem perſonam probantes, in futurum vetuerint Curiales in Ordinem ampliſſimum adlegi, *conſt. 129.* At in Protei modum ſui diſſimiles & commutati, Jus antiquum iidem A A A. amplexi ſunt, quo muneribus perfunct⁹ Decurio potuit, idoneo ſubſtituto, de municipe fieri Senator, quod iterum idem Arcadius cum Honorio fratre ad Florentinum reſcripſit, *conſt. 130. & ſeq. 4. §. 1. & 55 in fi.* Neq; tamen perpetua aut conſtans hæc illis ſententia fuit, qui honore privandos jam Clariſſimatum conſecutos, & non ſolùm ad curiam revocandos, ſed etiam in dimidia facultatum multandos edixerunt, *d. conſt. 159.* Quo quid iniquius? quid injuſtius? quidue inſolentius pro lege obtrudi potuit? cùm illi ſcilicet, qui legibus obſervatis, & forma recepti juris conſervata, curiæ nexib⁹ ſoluti erant, ut ſontes multati in piſtrinũ, è quo exilierãt, retrudũtur. An pro legitimè facto pœnas miſeri debebant? Si hoc contra jus nõ eſt, ſi hoc tyrañidem non ſapit, neſcio quid æquo juri

 juſtóve

juſtóve principatui poſſit eſſe contrarium. Hac verò fortaſsè de cauſa Arcadius Imperator à familiaribus, ut probabile eſt, increpatus, quòd leges cereas fingeret & refingeret, intra paucos dies vincula legis novellæ diſſoluit, in eoq; capite quo factum Senatorem de gradu clariſſimorum dejiciebat, illique multam irrogabat, denuò præcipiens Decurioni Senatori facto, de idoneo ſubſtituto dignoq; ſuo periculo, cavere, *conſt. 160.* At poſteaquàm Curialibus per ſuffectos patriæ muneribus fungi, ejuſdem cum Theodoſio Epiſtola, *conſt. 167.* ad Anthemium PP. interdictum fuit, & obiri non poſſe patrias functiones cũ Senatoria dignitate ſibi perſuaſerunt, *conſt. 180.* mirum quibus artibus ad Senatum fuerit occluſa via: mirandumq; magis quo pacto jam honore Senatorio florentes, regredi ad curias oportuerit, *conſtit. 181. C. T. & l. 54. C. Iuſt.* in eos, ut in ſervos vindicandos, conceſſa manus injectione. Magis tamen eiſdem placuit, patriæ muneribus functo, qui omnia ordine excurriſſet, non claudi portas dignitatum, ut ad Monaxium PP. reſcripſerunt, *conſtit. 182. & ſeq. Theod.* Ita quoque AEmilium L. F. Pap. Arcanum, non niſi omnibus honoribus in colonia ſua functum, ab Adriano Imperatore in ampliſſimũ ordinem adlectũ ex ejus monumen-

numento & marmorea columna intra Narbonem legimus. At aliud tandem poſt vagos & errantes fluctus, id habentes in animo, quod ait Juriſprudentia, TURPE incerto jure vagari, Theodoſ. & Valentin. conſtituerunt, ut Decuriones in Senatus ordinem inferiorem admiſſi, putà titulos ex adminiſtratione ſpectabilum, ut tribunus, *l. 2. C. de primicerio.* judex, *l. 2. de prox. ſac. ſcrin.* magiſter ſcriniorum, *l. 1. C. de magiſt. ſcrin.* & clariſſimorum, ut prætor, uſq; ad illuſtres, conſequuti, per ſe tam curialia quàm Senatoria munera ſubirent: eorumq; liberi poſt Senatoriam dignitatem nati, patrum tenerentur exemplo: nihil exprimentes de illis qui à Decurione ſuſcepti fuerãt, ut Curiæ jam devinctis. Decuriones item in Senatus ordinẽ ſuperiorem admiſſos, honorum titulis de illuſtrib. ad ſummũ uſq; gradum Imper. majeſtatis, *l. 60. 63. & 64.* C. *Iuſt. de decurio.* etiam ſine adminiſtratione codicillis honorariis elucentes, & ſuperioribus dignitatibus conſpicuos, Senatui per ſe reſpondere voluerunt, *l. 74. in fin. de decurio.* C. *Thod. l. ult.* C. *Iuſt. eod.* curiæ autem noluerunt, ob dignitatem ordinis ampliſſimi, ne functionibus macularentur, eorum ſubſtitutos admittentes, *d. l. 60.* C. *Iuſtin. eod.* ita tamen ut poſt eos liberi aliis aſſimilati, fungi per ſe utroq; tenerẽtur.

Sic

Sic juris novi commiſſione ex legibus Juſtiniani illorum conſtitutionem interpretor, *Novell. ut ordin præfectur.* & *Novell. ut ab illuſtrib.* vel ſummo digito indicaturus hinc pendere Pomponianę ſententię explicationem ex Variis lectionibus. *l. 4. D. de ſenator. Qui indignus eſt inferiore ordine, indignus eſt ſuperiore.* Neque verò inferiorem pro Equeſtri accepit Juriſprudens: fuit nanq; dictus ordo uterque ampliſſimus, ut in eo Suetonij, *in Veſpa. ca. 9. Ampliſſimos ordines & exhauſtos cæde varia, & contaminatos veteri negligentia purgavit, ſupplevitq́;, recenſo Senatu & Equite.* Fortaſſe volebat Pompon. indignum remotúmve ex cauſa ab ordine Decurionum, qui minores Senatores erant extra Urbem, *l. divus l. qui injuriarum. D. de injur.* non poſſe ad Senatum Urbis & orbis Romani aſpirare, *l. 1. ad l. Iul. de vi priu.* Sed ſi ad tempora Juſtiniani ſcriptum referatur, accipiendum id eſt de ordinibus Senatorum inferiori & ſuperiori, ut qui dignitatibus inferioribus functi, cùm Senatores fieri ſolerent, inferioris ordinis fiebant, & functi eminentibus, ordinis ſuperioris, *l. ultim. de præp. ſacr. cub C. Iuſt.* quòd ſi ex cauſa malæ fortaſſe adminiſtrationis, ut ſæpe legimus, indignus quis ordinis loco judicabatur, quem antea muniis functi ſimilibus erant conſequuti, indignus item & ſuperioris

erat,

erat, *l.* 7. §. *ulti D. de interd. et releg.* Hæc obiter & *παρέργως.* Sic autem, ut deduximus, legislatio de Decurionibus ſe habuit, & in eo reſcripto, quod ultimum protulimus, conquievit. Manifeſtum eſt igitur, quàm difficile fuerit Decurionibus in ordinem ſplendidiſſimum aſcendere: à quibus nati ſi patrum originem ſequentes, curiæ nexibus ſorte nativitatis obligabantur, *conſt.* 14.89.98.101 172.& 178 *C. Theod. de decurio,* ſicut leges, quæ patria parentes non concedebant excedere, *conſt.* 122. & 123. §. *ſuper filijs l. in filijs. C. Iuſt. eod.* filios à muneribus curiæ non liberabant, quiſq; jam oculis cernit à quot moleſtijs filius Decurionis exemptus fuerit, à quot oneribus liberatus, quantaſq; commoditates ſenſerit, qui de tribus liberis Decurionis ab eo Senatui oblatus, ab ordine orbis inclyti ampliſſimo, in curia maxima complexibus exceptus, & honoratus fuit: quamvis hoc Juſtinianus antiquarit, *l. ulti. verſic. qualis erat. C. eod.* ab interpretibus ſuis non ſatis explicatus. Sed ſi hæc ita ſe habent, idem lividi noſtris auribus inculcabunt, quod alibi diximus, Si unus filiorum Senator creari poteſt, quid ad Decurionem patrem liberorum trium? Eſt autem mortalibus iñata cupiditas altum ſapiendi, & gloriæ aucupandæ, quam ſi quis pater eſt, qui

Digitized by Google

qui filiũ inter purpuratos in ſupremis ſubſellijs cernat, & ſplendoré ordinis intentis oculis contempletur, omnibus bonorum præmiis facilè filij honoré anteponat: quod proſpicientes Cæſares, in reſcripto, non de filio, ſed de patre dixerunt, *Si quis curialis, &c.* & Jus liberorum inde patribus diximus, de quo hæc ſatis ſint: jam ad matres vultum & faciem convertamus.

De Iure trium matribus fam. dato, & earum ornamentis.

Cap. XXIV.

Matres autem, ſicut & patres, ob liberos favores ſentiunt, de quib⁹ ſecuturus eſt ſermo, ut initio polliciti ſumus. Cùm enim exemplo Cyri ſolerent Perſarum reges urbem aliquam ingreſſuri, in ſingulas ejus mulieres ſingulos aureos erogare, quò ad liberorum ſtudium excitarent, Auguſtus Cæſar, *teſte Suet. 46.* eorũ largitionem imitatus, Italiæ regiones recognoſcens, ſingulis è plebe liberos oſtentantibus, ſingula nummorum millia viritim, & in ſingulos diſtribuit: ampliore multò donativo, quàm Alexander Macedo, qui cùm mulieribus ſingulis dari ſingulos nummos juſſiſſet, prægnantibus binos dedit. Sed in alio ſenſiſſe li-

Digitized by Google

liberorum gratiam ante Auguſtum matres reperio, vel ab eo tempore quo C. Julius Cæſar, *Suet. 43.* lecticarum uſum, item conchyliatæ veſtis, & margaritarum, niſi certis perſonis & ætatibus, perq; certos dies, ademit: adeò ut prohiberentur mulieres, quæ quadraginta quinq; annos natæ non eſſent, neq; viros neq; liberos haberent, margaritis, purpura, & lecticis uti, ſi quid Euſebio Chronographo fidei damus. Neſcio tamen an gemmæ & lapilli, ſicut margaritæ, prohibitæ fuerint. cùm diverſæ materiæ ſint Servio, æquè verò nomine ornamentorum contineantur, *l. 19 §. Gemmæ 17. l. 26. D. de auro & arg. leg.* Equidem pro certo apud me eſt, auri uſu mulieribus nō prohibito, fraudum omniū conſcias fœminas ornamentis muliebribus margaritas cōtexuiſſe, ita ut in his aſpect⁹ auri potentior eſſet, & auro facto cederēt & añumerarentur, *l. 19 §. perveniā l. 32. §. 1. eod.* in quo fraudem legi facit principale, cui acceſſio, etſi pretioſior multò, ex juris ratione cedit At tantò magis in hac ſpecie Jus liberorū fœminæ cupierunt, quantò plus in corporis, quàm in animi dotibus poſuerūt, ut hodie quoq; ponunt, ornamenti. Proh Dei atque hominum fidem, ſi tot peccatis inquinata ſecula nunquā circumvoluta fuiſſent, luxuriam ad poſteros non tuliſſet re-
rum

Digitized by Google

rum viciſſitudo. Jam in animis accenſa eſt, quæ gloria erat fœminarum, referente Plinio, *lib.9. & 11.* binos ac ternos uniones auribus ſuſpendere, nec in aliam corporis partem fœminæ magis quàm in aures impendunt, margaritis, ait ille, dependentibus: quas orbiculatas proceriores, margaritas elenchos Scævola de inauribus legatis conſultus intellexit, *d. l. 32. §. Item cum 8. de auro & arg. leg.* id eſt, de cellulis, quibus margaritæ, elenchi & ſmaragdi incluſi in auribus penderent, *Ambroſ. de Abraham patriar. 1. ca. 9.* Margaritarum ſanè uſus in fœminis antiquiſſimus fuit, ut Valerius opinatur, at à Caio Cæſare legis cancellis circunſeptus. De purpura, cujus ad Varronem totam rationem explicui, ſcitum eſt in Veturię matris Coriolani & Volumniæ uxoris gratiam matronis omnib⁹ uſum purpurè indiſcriminatim cõceſſum: & in hoc nihil ambigui eſt. De lecticis unum ſcio, militarem, cujus meminit Q. Curti⁹, quando nihil ad mulieres pertinuit, prohibitione non contentam fuiſſe quamvis lucubratoria lectica & muliebis ſella cõtinerentur, *Sueton. Augu. 78.* Communiter lectica Imperatores, *Dion. lib. 60.* Conſulares & nobiliores viri & mulieres utebantur: ſed & illa muliebri ſella (ſi eadem ſunt, quæ diverſa innuit Suet, 25. ex Claudij edicto) qua

matrem-

matrem familias lecticarij portabant, *l. item legato. de leg.3.* abditus Otho properè in castra dicitur contendiſſe, *Sueto. Oth cap. 6.* Senſerunt igitur matres ornamentis decoratæ, & veſtimentis ornatæ, lecticarum uſu permiſſo, liberorum gratiam: adeò ut paſſim ad probroſas uſq; fœminas (ob liberos exaudi; fuit enim aliâs vetitum) uſus purpuræ, margaritarum & lecticæ pervenerit, quas tamen à matronalibus decoramentis coërcuit Domitianus, *Sueto Domit. 8.* Verùm bíſne ſuffecerit, an ter mulierem peperiſſe oportuerit, defectus teſtimonijs pro certo affirmare nō poſſum: conjecturā duntaxat habeo, quam ex Auguſto Dionis & Xiphilini, Catanæus ad Plinium, *epiſt. lib. 2.* prodidit. Hoc unum inter nos minimè conſtat, quòd ob Jus liberorum matres honoribus & privilegijs donatas ait, à quibus ſteriles arcebantur: cùm enim fœminis corporalia munera ſexus ipſe deneget, *l. 3. §.3. D. de muner. & hon.* remotæq; fœminæ ſint ab omnibus officijs civilibus & publicis, quibus eas fungi iniquum eſſe fertur, *l. 2. D. ad ſenatuſc. Velleian.* Senatuſconſulto, non video in Rep. Romanorum fœminas honores adeptas fuiſſe, quamvis oneribus patrimonij functas nulla dubitatio ſit, *l. 1 C de mulier. in quo. l. patrimon. C. de mune. patrim.* Sed fortaſsè voluit ille, ne in

L alie-

aliena cauſa temerè judicemus, matrib. honores tributos dicere, ob honeſtiorem cultum & matronalem ornatum, qui proliferi Jure natorum conceſſus, aut certè non vetitus fuit: & honores illos, privilegia quoque intelligit & nuncupat, & rectè: quamvis Pontificales, *Cardi. c. privilegia 3 diſtin. Sebaſt. Derr. in Iuriſprud.* ab ſcripto juris beneficio, prvilegij nomen avocent, adverſus Latinum Juriſprudentium, *D. de privileg credit.* ſermonem, nullo argumento, nullo ſigno, poſtquam Papinianus, *l. 8 § 2. D. de vacat. muner.* dicit, Vacationum privilegia, &c.

De matris patronæ Iure trium ex lege Papia.

CAPUT XXV.

FUIT item & caſus, quo tres filij matri patronæ proderant. ſi libertini generis ipſa fuiſſet ex lege Papia Poppæa: de qua ſic habet Ulpian, *Epit. tit. 29. §. 6 Lex Papia patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus id juris dedit quod patronus habet ex edicto.* Ubi libertinam intelligo, nō illam, cujus aliquando majores ſervi erant, ad differentiam gentilium ita dictam, ſed ipſam illam ex juſta ſervitute manumiſſam, *l. 6. D de ſtatu. homin.* ut ab ingenua diſcriminatur, quæ ſi de ſervis ſibi

ſibi libertos feciſſet, id juris ei in eorum bona erat ex lege, quod patrono ex edicto. Sed quid illud, quale, quantumq; fuerit, cùm Jus duorum ingenuæ patronæ explicaremus, *ſuprà cap. 14.* prodita fuêre omnia quæ judicavimus neceſſariò ad rem pertinere: quorũ huc non incom̃oda translatio cùm æquam utilitatẽ afferat, labori ſuperſedebo, locum curſim contentus indicaſſe.

De Iure trium filiabus patroni & patronæ liberis competente, Caij explanata ſententia.

CAPUT XXVI.

OBSERVATA quoque ex eadem lege Papia ſpecies fuit, cùm liberi patroni virilis ſexus eadem jura in bonis libertorũ parentum ſuorum haberent, quæ & ipſe patronus, ſive hi filij, ſive nepotes eſſent, ſive in poteſtate parentis, ſive emancipati, ſive hæredes, ſive ab hæreditate abſtinentes. Quod ſi eſt, ut Juriſprudentes, *l. filij l. divi D. de jure patro.* retulerunt, fortaſſe lege Papia, quæ juri patronorũ attulit incrementũ, filij patronorum com̃odum auctę legitimę portionis in bonis liberti ſenſerunt: quæ miror tacitum Tribonianũ præteriiſſe. Porrò filiæ *patronorum ex lege* XII. *Tabularum perinde jus ha-*

bent atque maſculi patronorum liberi: id eſt, quo caſu patronus ex XII. liberto ſine ſuis inteſtato ſuccederet, deficiente patrono, vicem ejus filia tenebat, liberto patris ſucceſſura: & nihil quicquam minus habebat juris in liberti bonis, quàm ſi filius extitiſſet, ex mente legis & per conſequentiam. Unum hîc tractari potuit, an filiabus jus etiam cum filiis & fratribus fuiſſet, in quo nihil diſcriminis ponendum videtur. Verùm ex edicto contra tabulas teſtamenti liberti, aut ab inteſtato contra ſuos hæredes non naturales, bonorum poſſeſſio fœminis non competit: *Sed ſi Ius trium liberorum habuerint, etiam hæc jura ex lege Papia Poppæa nanciſcuntur*, ut ex Ulpiani fragmentis comperimus, *Epit. tit. 29* Ita liberi patroni quamquam in pleriſq; cauſis, inquit Modeſtinus, *l. 8. D. de aſſig. libert.* manumiſſoris jure cenſentur, id eſt, utuntur, non tamē æquè placentes juri publico fuerunt, quod diſſimiliter eis favet, & non ſimiliter eorum ſtudia amplectitur, ſine lege Papia Jus patronorum augente: quæ ad filias quoque patronorum ſe gratioſè & favorabiliter convertit, ſi antè ex uſu forenſi, non perinde fœminis ac maſculis edicti beneficio ſuccurrebatur. Sed Jus trium liberorum in fœminis patronorum filiabus, caput illud legis deſiderat: quod quidam impetrati-

tium

tium exaudient requiri, ſed nunquam ante legem Papiam Jus liberorum oratum fuiſſe putem, & adfirmare auſim. In eo ſubſiſti poteſt, quod diximus, an lex Papia, quo capite Jus patronorum auxit, filiis maſculis profuerit, ſicut & fœminis favit: qua de re veſtigium nullum, aut argumentum reperio; alij dubitationem tollant, antiquitatem ſi cordi eſt è tenebris eruere. Equidem, ut mea fert opinio, & Juſtinianus in orationibus ad Digeſta ſignificat, ſententias virorum prudentum ad ſectam & mores ſuorum temporum Concinnatores in libris civilibus, maximeq; in quæſtione de libertorum bonis interpolarunt, legis Papiæ, non ſine ingeniorum & ſtudiorum magno malo, prӕterito jure, & nulla facta mentione; in quo neſcius conſilij quod illorum in animis fuit, ſi quid erratum & peccatum eſt, id obſervaſſe magis quàm reprehendiſſe hoc loco videri volo. Eadem verò quæ de patroni liberis dicta ſunt, de li[illegible]ris patronæ dicenda fuiſſe videbuntur, vel ex eo quòd Jus patronatus legitimo jure, in liberos transferat patrona mater, *l. ſatis conſtat. de jure patron.* & Paulus dicat, *in l. Patronæ 18. D. de bon libert.* Patronæ quidẽ liberi etiam vulgò quæſiti, accipient materni liberti bonorum poſſeſſionem: patroni autem, non niſi jure

quæſiti. Sed quoniam manumiſſoris liberi non in omnibus ipſi patrono aſſimilantur, ſicut de filia ſine Jure liberorum obſervandus eſt caſus ad Modeſtinum, *d. l. 8. de aſſig. libert.* liberi patronæ, jure, quod mater in bonis manumiſſi haberet, uti non poterunt, niſi Jure trium liberorum ingenua mater fuiſſet decorata: quod extremum verſum in Inſtitutionibus Ulpiani claudit: & ut ex omni parte depravatus miſerrimè libellus ille, & fœdiſſimè corruptus eſt, mendum ſubeſſe, qui verba ſuperiora cum illis commiſerit, verebitur: aut, quod magis probo, caſum hunc ad Modeſtinum referet, quo liberi matris, quæ manumiſit, jure minimè ſemper utuntur. Itaq; differentia inter patroni & patronæ liberos, quæ fuerit, anacephalæoſi comprehendenda eſt: ut dicamus ex illis, maſculis jus integrum in libertorum paternorum bona omni caſu fuiſſe, & fœminis ſi Jus trium natorum habuiſſent; liberis verò patronæ, nec maſculis nec fœminis Jure liberorũ opus fuit unquàm, ſi à matre Jus patronatus habuerunt: oportuit autem, ſi frui illo & gaudere voluerunt, Jure trium liberorum honoratam matrem ingenuamque fuiſſe? ex lege Papia, Ulpiano referente. At inde quis non colligit Caij prudentis illa verba, *l. 22. de jur. patron. Satis conſtat,*

etiamſi

etiamſi in poteſtate ſit parentis filius patronæ, nihilominus legitimo jure ad eum pertinere hæreditatem, non ſic ab eo ſcripta, non ſic ab eo ſenſa fuiſſe? quibus ſignificatur generaliter & ſine diſtinctione, ſicut patronæ liberis officium, *l.* 1. *illo tit.* & animi grati ſignificatio à liberto debetur, ita & liberti hæreditas ex jure conſtituto illis legitimè obvenit. Quod tamen olim jam olim non fuit, niſi mater patrona tribus liberis cohoneſtata fuiſſet, ex legis Papiæ præſcripto, quæ poſt jus prætorium noviſſimè rogata eſt, & viguit. Itaque memoria ejus deleta à libris & monumentis juris civilis, non ſatis ſcio, voluerintne Concinnatores juri Juſtinianeo quàm maximè ſententias virorum prudentium accommodare: cùm jus antiquum legesq; veteres uſu judiciorum & Urbis approbatione florentes, qualis erat Papia, juſſerit Juſtinianus, *Digeſt conſtit.* 1. in Pandectarum opus transferri. Unum ſcio, quò tempori ſervirent, deformatas à Triboniano & ſociis veterum omnes penè ſententias fuiſſe: quas ſi reviviſcentes oculis autores cernerent, aut non internoſcerent, aut ſubinde illud efferretur, HEI MI QUALIS ERAT, nihilò tamen minus antiquitatis & autorum dignitatis habitam, à ſe rationem Juſtinianus, *Digeſtis conſtitut.* 3. videri

deri voluit, in quem & ſuos invectivæ, proprios libros exigunt.

De materno Iure trium in filiorum ſucceſſione, deq́ Senatuſconſ. Tertulliano, Iure manumiſſorum parentum, & bonorum poſſeſſione Vnde X. perſonæ, varijs Diocletiani, Theodoſij & Iuſtiniani, Vlpiani, Modeſtini, Pauliq́ placitis luci priſtinæ reſtitutis.

Caput. XXVII.

Veteres ad puerperium diſcrimenq; ſalutis, in quo mater liberorum cauſa verſatur, vbi ſemel reſpexerunt, prærogativā illi tribuerunt, im̄unitates præſtiterunt, variaq; varijs caſibus privilegia conceſſerunt: quædā ex ijs enarrata ſunt. de reliquis videamus, Ulpianus, *Epit. § 8. tit. 26.* ait *Inteſtati filij hareditas ad matrem ex lege* XII. *Tabularū non pertinet: ſed ſi Ius liberorū habet ingenua trium, libertina quatuor, legitima hares fit ex Senatuſconſ. Tertulliano.* Inteſtatorū ingenuorū hæreditates pertinent primùm ad ſuos hæredes, id eſt, liberos, qui in poteſtate, cæteroſq; qui in eorum loco ſunt. Si ſui non ſunt, ad conſanguineos, id eſt, fratres & ſorores ex eodem patre, *§. poſt ſuos l. 1. de ſuis & leg. hæred.* Si nec hi ſunt ad

ad reliquos agnatos proximos, *l. 2. eod.* id eſt, cognatos virilis ſexus, per mares deſcendentes, eiuſdē familiæ, inquit Ulpianus. Sic enim lex XII. habet, *Si inteſtatus moritur, cui ſuus hæres nec extabit, agnatus proximus familiam habeto.* Ita jure civili, ſcilicet XII. Tab. aut eius forenſi recepta interpretatione, cùm nihil filijfamilias habere poſſe viderentur, nihil de ſucceſſoribus eorū cautum fuit. Quòd ſi de manu filij emiſsi fuiſſent, lex, ut neque omnia cogitaſſe potuit, de parentibus nihil caverat. Itaque poſt varia diſcrimina, ſicut autorem novæ legis nova neceſsitas implorat, Claudius Cæſar edictum propoſuit, ex quo in ſolatium liberorum amiſſorum, matres eorum legitimā hæreditatem obtinuerunt, ſi vera de eo retulit Tribonianus. Deinde ut liberis honoratiores fœminæ pluribus commodis donarentur, quàm eæ quæ ſterileſcentes inveteraſcerent, de his, Tertullo & Sacerdote Conss. Imperator Cæſar Antoninus Pius maximusq; princeps propoſuit, libello complexus quid fieri placeret, D. Q. E. R. I. C. Patres, ingenuæ ſcilicet matri, ſi Jus trium liberorū habuiſſet, libertinæ ſi quatuor, filiorum ſucceſsionem, non etiam aviæ, transferendam: quod ex Conſulis Tertulli nomine ad Antoninum ab Adriano revoco, licet per conniventiam illi

Triumviri Senatuſconſ. Tertullianum tribuerint. *Inſtit. eod.* Id porrò certi juris fuit in matre, quæ civis Romana & nata & alta eſt, item & in ea, quæ manumiſsione cũ maiore libertate civitatem adepta eſt, dummodò illa ter, hæc quater vivos & pleni temporis liberos peperiſſent. At ſubſiſti potuit in matre Latina ingenua Jus Quiritium conſecuta, quis numerus liberorũ exigeretur, inde mota dubitatione, quòd ipſa Latinorum libertorum filia, generis libertini maculam retineret, videreturque ipſamet libertina, cuius maiores ſervitutẽ ſervierant ex veteri Libertinorum acceptione, cuius in ſuperioribus fuit autor Suetonius: nihilo tamen minùs illi ingenuæ natæ trinus partus ſuffecit: *nõ eſt enim manu emiſſa,* inquit Paulus, *lib. 4. Sentent. tit. 9* ideoq; ut à libertina liberi quatuor ab ea non exiguntur: quæ ab Ulpiani verbis more ſuo reſcidit Tribonianus. *l. 2. D. illo tit. Sive ingenua ſit mater, ſive libertina, habebit Tertulliani commodum.* Planè matri Jus antiquũ nihil deferebat, *§. liberi. d. l. 2. & l. 5. eod. l. 4. Cod. ad Senatuſc. Orſi. l. 3. de leg. hæred. C. Th.* filioque defuncto, tam virilis ſexus quàm fœminini, tam naturales quàm adoptivi, tam ſui quàm emancipati, ſi ſupereſſent liberi, ex lege XII. Tab. matri obſtabant: ita demum autem à Senatuſconſulti beneficio excludebant, ſi legitimam hære-

ditatem adijſſent *d. l. 2. §. Ita demum d. tit.* omittentibus enim illis, mater ex Tertulliano admittebatur. Præterea pater defuncti objiciebatur matri, *d. l, 2. §. obijciatur.* ſive hæres, ſive bonorum poſſeſſor exiſteret, ſi naturalis, non etiam adoptivus fuiſſet: *l. 3. eod* quod in avo & proavo non receptum arguunt Ulpiani verba, *Sed neque avus nec proavus in Tertulliano matri nocent, quamvis fiduciam contraxerint.* id eſt, quamvis nepotes aut pronepotes è manu trina venditione ſecundum legem emiſſuri, cum emptore avus aut proavus de remancipando mancipato convenerint, quò ſibi ipſis jus ſucceſsionis manumiſſorum acquirerent (ſic enim contractã fiduciam eruditis jam cognitum eſt, & curioſis omnibus edito libro ſingulari de Fiducia planum faciam) nihilo magis prætextu juris, quod manumiſsione ſibi comparare rati ſunt, avus & proavus in ſpecie Tertulliani Senatuſconſ. matri nocent, inquit ille. Cur verò de patre & avo tam varia, non ab re fuerit rationem diſquiſijſſe: ſi per methodicos hîc omnia licent, aut decent. Jure cõſtituto mœrens pater ordine mortalitatis perturbato, hæres filio, niſi emancipato, nunquàm fuit. Qui enim erant in poteſtate parentum, non teſtabantur, quia nihil ſuum haberent de quo teſtari poſſent, inquit

inquit Ulpianus: *titul. 20 de teſta. fact. l. 6. D. qui teſtam. facere poſ. Sueton. Tyber. 15.* unde colligat quidam Paradoxon, filiofamiliâs hodie teſtari licere, qui tam adventitia, quàm quaſi caſtrẽſia ſibi ipſi habeat. Caſtrenſia verò & olim habuit, quæ patri non quaſi hæreditas ſed quaſi pecu'iũ, *l. 2. D. de caſtr. pec.* filio inteſtato defuncto deferrentur; & in illis pater ob ſtabat matri. *l. ult. D. ad ſenatuſc. Tertul.* Cùm itaq; filijfamiliâs omnia ſibi pater ſuo jure vindicaret, nõ habuit eo caſu ſucceſſorẽ, neque alium, neq; patrem: idemq́; dicendum in pronepote & nepote, ne proavum, aut avum hæredes habuerint. E diverſo filius emancipatus manu emiſsione à parente beneficium habuit bonorum quærendorum: *l. 1. ſi à par. quis fuer*: unde vulgari forma toties ſub conditione emancipationis filiosf. hæredes inſtitutos legimus, ne patri quidpiam ex inſtitutione acquireretur. *l. 44. D. de hæred. inſtit. l. 68. 75. 90. 91. de condi. & demonſt. l. 8. unde lib. l. 3. C. de cond. inſtitut. l. filiusf. §. ſecundum. D. de legat. 1. l. 21. D. de tut. & cu. dat. ab his. l. ita tamen. §. qui rogatus, ad Trebel. Plin. epiſtol. libr. 4. Clement.* Hic operæ pretium eſt mirari Juriſprudentium ſubtilem perſpicaciam. Filium enim pater emancipabat vel contracta fiducia, id eſt, poſt trinam venditionem manumiſſurus, recipiens illum ab emptore remanci-

mancipatum: vel ſimpliciter ſineque fiducia, emptore ſcilicet imaginario illum è manu miſſuro. Illo caſu teſtamentum filius aut fecerat, aut minus. In priore, ſi pietatis oblitus, patrem aut exhæredaverat, aut præterierat, in arbitrio parentis erat querelam inofficioſi inſtituere, *l. pater. & ſeq. D. de inoff. teſt.* aut ſi maluiſſet præteritus, adverſus filij tabulas totorum bonorum conſtitutæve partis poſſeſsionẽ petere, *l. 1. & 3. ſi à par. qui man. l. 16 D. de inof. teſt.* quam exemplo patroni manumiſsionis jure accepiſſet. Quòd ſi filius ſine teſtamento deceſsiſſet, inſtar patroni ad patrem manumiſſorem filij inteſtati legitima hæreditas perveniebat, matre defuncti ſubmota, ut cenſuit Modeſtinus. *l. 10. D. de ſuis & leg. hæred.* Ita ex ordine legitimorum, interpretatione prudentũ ad legem XII. de liberti ſucceſsione, aſsimulatus patrono parens manumiſſor, ſuccedendi filio emancipato jus habuit. *§. ult. inſt. de leg. agn. ſucceſſ.* Unde enucleatur Conſtitutio Dioclet. & Maxim. *in l. 2. C. ad ſenatuſc. Tertul. In ſucceſsione filij vel filiæ communis ſine liberis, & fratribus, & ſororibus morientis, pater manumiſſor, quia ei ſit vetus ius ſervatum, matri præfertur.* Hæreditas enim ad patrem ex veteri Jure pertinet ab inteſtato, quòd manumiſerit defunctum, ut Caius *l. 1. & 3. de petit. hæred.* eleganter

ter probat. Dicitur autem Jus vetus à Cæſaribus, quod Jus antiquũ Ulpiano, pro eo quod prudentum interpretatio in hac quæſtione, ad jus XII. Tabularum introduxit. Nec muto ſententiam, aut nuto in expoſitione mea, ob hæc Ulpiani verba, *l.* 1. § *ult. ſi à par. qui manu. ſu. Patrem autem accepta contra tabulas bonorum poſſeſſione, & Ius antiquum, quod & ſine manumiſſione habebat, poſſe ſibi defendere, Iulianus ſcripſit: nec enim nocere debet ei, quòd Iura patronatus habeat, cùm ſit & pater.* Quæ, ut eſt in Hervagianis, copula tranſpoſita, patri ſine manumiſsione Jus antiquum ſucceſsionis innuunt. Verùm & libri excuſsi & ſcripti vacui mendo ſic habent, *& Ius antiquum & quod ſine*: eo ſenſu, ut pater accepta bonorũ poſſeſsione contra tabulas, & Jus antiquum ex manumiſsione per illam tueatur, & nihilominus ex alio capite, nempe legitimorũ, integrum ſibi jus ſervet: quod ſcilicet invenit, vel potius detexit edicto Pætor, ut pater jure patrio & non manumiſſoris, filio poſsit ſuccedere: *d. l.* 10. *de ſuis & leg.* de illoq; videamus. Cùm pater filium ſimpliciter, ſi neque fiduciæ contractu emancipaverat, & imaginarius emptor manumiſerat, quęſtionis eſſe potuit, hícne Jus patronatus haberet, vel ex eo ad ſimilitudinem patroni manumiſſo ſuccederet, ; an pater naturalis.

Theo-

Theophilus anteceſſor §. *ſunt autem. de bon. poſſ. Inſtit.* ſcribit, fuiſſe tempus, quo jura legitimæ ſucceſsionis propter libertatis dationem ad ſimilitudinem patroni extraneus manumiſſor liberi capitis haberet, qui, ſi contigiſſet manumiſſum inteſtatò decedere, cognatis omnibus præferebatur. Sed, ut ego puto, cùm imaginaria emptio pro non facta ſit, *l. nuda. D de contr. empt.* qua nec res alienata videtur, imaginarius emptor in emancipatione, pro non emptore habendus & exiſtimandus fuit, filiusq; illi mancipatus, pro non alienato: adeò ne potuerit emptor in filium, de quo manumittendo cum patre convenerat, jactanter ſe beneficium prædicare, itaque nec conſequi iura ſucceſſionis legitimæ. Inde prætor bonorũ poſſeſsionem VNDE X. PERSONÆ edicto propoſuit, quæ manumiſſori extraneo, in ſucceſsione emancipati defuncti ab inteſtatò anteirent. Hæ verò fuerunt omnes uſque ad ſecundum gradum filius, filia, nepos, neptis, ſive ex filio, ſive ex filia. pater, mater, avus, avia, ſive paterni, ſive materni, & frater & ſoror, quibus exceptis manumiſſori extraneo locus in ſucceſsione fuit. Planè hæc neceſſe habui dicere cũ Theophilo, quamvis in uſu cõmuni minimè verſentur, ut colligamus quomodo ſine manumiſsione jus fuerit

fuerit patri naturali adverſus teſtamentum filij in adoptionem dati de inofficioſo agere, quod Martianus *l. adverſus. D. de inoffic. teſt.* ſcriptum reliquit: item ut aperiamus ſtudioſis juris & juſtitiæ, ſine manumiſsione quid pater juris habuerit in petēda cōtra filij tabulas, vel ab inteſtato, ut legitimus Unde x. perſonæ, bonorum poſſeſsione, cuius meminerunt Ulpian. *d. l. 1. ſi à parent.* & Modeſtinus *l. 10. de ſuis & leg. hæred.* in loco non nimiùm peregrino, ut loquuntur noſtri, at commentarijs incognito: illorum verò in exponenda voluntate, Gloſſulatij magiſter & diſcipulus implicati, tanquam in ſalebris hæſerunt. Hîc obiter ponendum eſt, ſi filius patri adgnatus & proximus eſt, ut quidam inſcienter & impudenter contendunt, proculdubiò pater quoque filio agnatus erit: quod ſi eſt, quid opus fuit Prudentibus ad leges XII. exemplo patroni, Jus manumiſsoris patris in filij manumiſsi bonis tàm ſubtiliter excogitare? quid prætori jus patrium, ſi extraneus manumiſiſſet, invenire, qui ut agnatus ex lege XII. vocatus ſuccederet? Reſtituatur itaque priſtino nitori honoriq; ſuo Modeſtini ſententia, *l. 12. præd. tit.* Filius patri adgnatus proximus non eſt, & negatio temerè ab Hervagianis & ab aliis deſciſcens, redeat jam in locum ſuum: pro

quo

quo tam viriliter ante nos Alciatus magnus, & elegans Hotomanus inſudarunt, ille *Parergωn tertio, cap. penult.* hic *libro primo de gradibus cognationum.* Sed ut ad rem redeamus, ſi non ſuus hæres pater eſt, quo jure hæres erit, qui ſine dubio non eſt agnatus, in ſimili quærit Papinianus: *l. ſcripto. ſi tab. teſt. nul. ext.* equidẽ ſi quid ſentiã indicandum: habet juris indulgentiã pater, cùm, ſi bonorũ poſſeſſionem accipiat, *mater defuncti ſubmovebitur*, inquit Modeſtinus, ſive jus liberorũ habuerit, ſive nõ habuerit: quoniã in patre manumiſſionis jure filio ꝓprio ſuccedente, nulla ſanguinis miſeratio matrẽ admittit, ſed Jus illud vetus Diocletiano, & antiquũ Ulpiano, quo patrono parens exæquatus fuit: itẽ in patre nõ manumiſſore excluſionis ratio eſt, quod edictũ Unde x. perſonæ juri paterno priori loco, & citius quàm materno faverit, ſic ut plus multò quàm mater, ſibi pater in filijs juris poſsit vindicare. Quæ producta ſunt de patre & matre, ut illi, undecumque acceperit bonorum poſſeſionem, ſive ut legitimus ex x. perſonis, ſive contra tabulas matri præferatur. *d. l. 2. §. obijcitur. ad S ctum Tertyll.* Contrarium autem diximus in cæteris manumiſſoribus enumeratis edicto, *§. præferuntur. Inſtit. ad SC. Tertul.* avo ſcilicet, & proavo, quos ad bonorũ poſſeſsionem Ul-

inde fœliciter ac avo & proavo, adgnatis defuncto filio fratribus ſeſe mater oppoſuit, quæ ab illis excluſa fuit, poſt legis verba, *l. pronuntiatio. §. 1. de verbor. ſig. Adgnatus proximus familiam habeto*: idque malo Ulpiani quàm meis verbis referre, ubi ſic habet, *d. l. 2. §. ſi ſit adgnatus. 17. ad ſenatuſconſult.* Tertul. *Si ſit adgnatus defuncti, & naturalis pater in adoptiva familia ſit, & mater, matrem* non *admittimus: quoniam patrem agnatus excludit.* Agnatus enim proximus hæreditatem ex lege conſequitur: ſed pater matrem, ut ſuprà explicuimus, excludit: ergo & frater matrem, ſi conſanguineus ſit, putà etiam ex diverſis matribus: is enim in bonis defuncti fratris defunctæve ſororis, matri ex diametro objicietur, ſicut in juris elementis Triumviri *d. §. præferuntur. Inſtitut. eod.* retulerunt: quorum ſi mentem, Ulpiani verbis committas, qualia vulgò circumferuntur, peccatum hominum ſciolorum comprehendes, qui cuncta, quæ non intelligunt in emendandis autoribus delent: ego gloſſographum è veſtigio ſecutus, excidiſſe negationem ab orationis & rationis ſtylo, in codicibus omnibus, quos excuſſos videre licuit, graviter moleſteque tuli. Quæ verò de fratribus conſanguineis, ex eodem ſanguine patris unius connexis & generatis diximus, ad adoptivos ita Julius Pau-

Digitized by Google

us Paulus *l. 7. D. ad ſenatuſc. Tertul.* trahit, *Si quis inteſtatus deceſſerit, relicta matre, & fratre conſanguineo, vel ſorore, quamvis per adrogationem quæſitis. eadem jura in perſona matris ſervantur, quæ & naturalibus extantibus liberis.* Adoptio enim jus adgnationis, familiam novam ingreſsis attulit, *l. 23. D. de adopt. l. 2. §. ult. de ſuis & leg. hæred. l. 2. C. Theod. de leg. hæred.* ut jura ſucceſsionis legitimæ non ſolùm habuerint naturales, verùm etiam adoptivi, ex jure conſanguinitatis cum his, qui in familia ſunt, contracto. Sed non idem jus in ſorore, ſive naturali, ſive adoptiva, ac in fratre ſervatũ, magiſtra lectione didici, licet ſine differentia peræquè verba Prudentis referantur. Obfuit enim matri cum fratre defuncti ſoror, eo jure, ut nihil quicquam ad matrẽ perve- [illegible] ſi quid Triumviris credimus. *d. §. præ-* [illegible] *nextre.* Quòd ſi ſorores ſine fratre [illegible] ſſent diem functo fratri, functæve [illegible]orori, adhuc matris liberæ ſucceſsioni ſal[illegible]tem ex parte obſtiterunt. Fratre namque mortuo virilem tantùm mater ob jus liberorum & ex Senatuſconſulto cum filiabus [illegible]tinuit, ſicut Auguſtale reſcriptum ad [illegible]lorum P. P. *l. fœminæ. §. illud. de ſecund. nupt. C. Theod. & Iuſtin.* interpretari nobis placet. Diem verò functa ſorore, eademque filia, mater æqua lance cum ſororibus ſuperſti-

Triumviri Senatuſconſ. Tertullianum tribuerint. *Inſtit. eod.* Id porrò certi juris fuit in matre, quæ civis Romana & nata & alta eſt, item & in ea, quæ manumiſsione cũ maiore libertate civitatem adepta eſt, dummodò illa ter, hæc quater vivos & pleni temporis liberos peperiſſent. At ſubſiſti potuit in matre Latina ingenua Jus Quiritium conſecuta, quis numerus liberorũ exigeretur, inde mota dubitatione, quòd ipſa Latinorum libertorum filia, generis libertini maculam retineret, videreturque ipſamet libertina, cuius maiores ſervitutẽ ſervierant ex veteri Libertinorum acceptione, cuius in ſuperioribus fuit autor Suetonius: nihilo tamen minùs illi ingenuæ natæ trinus partus ſuffecit: *nõ eſt enim manu emiſſa,* inquit Paulus, *lib. 4. Sentent. tit. 9* ideoq; ut à libertina liberi quatuor ab ea non exiguntur: quæ ab Ulpiani verbis more ſuo reſcidit Tribonianus. *l. 2. D. illo tit. Sive ingenua ſit mater, ſive libertina, habebit Tertulliani commodum.* Planè matri Jus antiquũ nihil deferebat, *§. liberi. d. l. 2. & l. 5. eod. l. 4. Cod. ad Senatuſc. Orfi. l. 3. de leg. hæred. C. Th.* filioque defuncto, tam virilis ſexus quàm fœminini, tam naturales quàm adoptivi, tam ſui quàm emancipati, ſi ſupereſſent liberi, ex lege XII. Tab. matri obſtabant: ita demum autem à Senatuſconſulti beneficio excludebant, ſi legitimam hære-

ditatem adiiſſent *d. l. 2. §. Ita demum d. tit.* omittentibus enim illis, mater ex Tertulliano admittebatur. Præterea pater defuncti obiiciebatur matri, *d. l. 2. §. obiiciatur.* ſive hæres, ſive bonorum poſſeſſor exiſteret, ſi naturalis, non etiam adoptivus fuiſſet: *l. 3. eod.* quod in avo & proavo non receptum arguunt Ulpiani verba, *Sed neque avus nec proavus in Tertulliano matri nocent, quamvis fiduciam contraxerint.* id eſt, quamvis nepotes aut pronepotes è manu trina venditione ſecundum legem emiſſuri, cum emptore avus aut proavus de remancipando mancipato convenerint, quò ſibi ipſis jus ſucceſsionis manumiſſorum acquirerent (ſic enim contractã fiduciam eruditis jam cognitum eſt, & curioſis omnibus edito libro ſingulari de Fiducia planum faciam) nihilo magis prætextu juris, quod manumiſsione ſibi comparare rati ſunt, avus & proavus in ſpecie Tertulliani Senatuſconſ. matri nocent, inquit ille. Cur verò de patre & avo tam varia, non ab re fuerit rationem diſquiſiiſſe: ſi per methodicos hîc omnia licent, aut decent. Jure cõſtituto mœrens pater ordine mortalitatis perturbato, hæres filio, niſi emancipato, nunquàm fuit. Qui enim erant in poteſtate parentum, non teſtabantur, quia nihil ſuum haberent de quo teſtari poſſent,
inquit

inquit Ulpianus: *titul. 20 de teſta. fact. l. 6. D. qui teſtam. facere poſ. Sueton. Tyber. 15.* unde colligat quidam Paradoxon, filiofamiliâs hodie teſtari licere, qui tam adventitia, quàm quaſi caſtrēſia ſibi ipſi habeat. Caſtrenſia verò & olim habuit, quæ patri non quaſi hæreditas ſed quaſi pec[u]liū, *l. 2. D. de caſtr. pec.* filio inteſtato defuncto deferrentur; & in illis pater obſtabat matri. *l. ult. D. ad ſenatuſc. Tertul.* Cùm itaq; filijfamiliâs omnia ſibi pater ſuo jure vindicaret, nō habuit eo caſu ſucceſſorē, neque alium, neq; patrem: idemq́; dicendum in pronepote & nepote, ne proavum, aut avum hæredes habuerint. E diverſo filius emancipatus manu emiſsione à parente beneficium habuit bonorum quærendorum: *l. 1. ſi à par. quis fuer*: unde vulgari forma toties ſub conditione emancipationis filiosf. hæredes inſtitutos legimus, ne patri quidpiam ex inſtitutione acquireretur. *l. 44. D. de hæred. inſtit. l. 68. 75. 90. 91. de condi. & demonſt. l. 8. unde lib. l. 3. C. de cond. inſtitut. l. ſiliusf. §. ſecundum. D. de legat. 1. l. 21. D. de tut. & cu. dat. ab his. l. ita tamen. §. qui rogatus, ad Trebel. Plin. epiſtol. libr. 4. Clement.* Hic operæ pretium eſt mirari Juriſprudentium ſubtilem perſpicaciam. Filium enim pater emancipabat vel contracta fiducia, id eſt, poſt trinam venditionem manumiſſurus, recipiens illum ab emptore remanci-

mancipatum: vel ſimpliciter ſineque fiducia, emptore ſcilicet imaginario illum è manu miſſuro. Illo caſu teſtamentum filius aut fecerat, aut minus. In priore, ſi pietatis oblitus, patrem aut exhæredaverat, aut præterierat, in arbitrio parentis erat querelam inofficioſi inſtituere, *l pater. & ſeq. D. de inoffic. teſt.* aut ſi maluiſſet præteritus, adverſus filij tabulas totorum bonorum conſtitutæve partis poſſeſsionē petere, *l. 1. & 3. ſi à par. qui man. l. 16 D. de inof. teſt.* quam exemplo patroni manumiſsionis jure accepiſſet. Quòd ſi filius ſine teſtamento deceſsiſſet, inſtar patroni ad patrem manumiſſorem filij inteſtati legitima hæreditas perveniebat, matre defuncti ſubmota, ut cenſuit Modeſtinus. *l. 10. D. de ſuis & leg. hæred.* Ita ex ordine legitimorum, interpretatione prudentū ad legem XII. de liberti ſucceſsione, aſsimulatus patrono parens manumiſſor, ſuccedendi filio emancipato jus habuit. *§ ult. inſt. de leg. agn. ſucceſſ.* Unde enucleatur Conſtitutio Dioclet. & Maxim. *in l 2. C. ad ſenatuſc. Tertul. In ſucceſsione filij vel filiæ communis ſine liberis, & fratribus, & ſororibus morientis, pater manumiſſor, quia ei ſit vetus ius ſervatum, matri præfertur.* Hæreditas enim ad patrem ex veteri Jure pertinet ab inteſtato, quòd manumiſerit defunctum, ut Caius *l. 1. & 3. de petit. hæred.* eleganter

ter probat. Dicitur autem Jus vetus à Cæſaribus, quod Jus antiquũ Ulpiano, pro eo quod prudentum interpretatio in hac quæſtione, ad jus XII. Tabularum introduxit. Nec muto ſententiam, aut nuto in expoſitione mea, ob hæc Ulpiani verba, *l. 1. § ult. ſi à par. qui manu. fu. Patrem autem accepta contra tabulas bonorum poſſeſſione, & Ius antiquum, quod & ſine manumiſſione habebat, poſſe ſibi defendere, Iulianus ſcripſit: nec enim nocere debet ei, quòd Iura patronatus habeat, cùm ſit & pater.* Quæ, ut eſt in Hervagianis, copula tranſpoſita, patri ſine manumiſsione Jus antiquum ſucceſsionis innuunt. Verùm & libri excuſsi & ſcripti vacui mendo ſic habent, *& Ius antiquum & quod ſine*: eo ſenſu, ut pater accepta bonorũ poſſeſsione contra tabulas, & Jus antiquum ex manumiſsione per illam tueatur, & nihilominus ex alio capite, nempe legitimorũ, integrum ſibi jus ſervet: quod ſcilicet invenit, vel potius detexit edicto Pætor, ut pater jure patrio & non manumiſſoris, filio poſsit ſuccedere: *d. l. 10. de ſuis & leg.* de illoq; videamus. Cùm pater filium ſimpliciter, ſi neque fiduciæ contractu emancipaverat, & imaginarius emptor manumiſerat, quęſtionis eſſe potuit, hícne Jus patronatus haberet, vel ex eo ad ſimilitudinem patroni manumiſſo ſuccederet, ; an pater naturalis.

Theo-

Theophilus anteceſſor §. *ſunt autem. de bon. poſſ. Inſtit.* ſcribit, fuiſſe tempus, quo jura legitimæ ſucceſsionis propter libertatis dationem ad ſimilitudinem patroni extraneus manumiſſor liberi capitis haberet, qui, ſi contigiſſet manumiſſum inteſtatò decedere, cognatis omnibus præferebatur. Sed, ut ego puto, cùm imaginaria emptio pro non facta ſit, *l. nuda. D de contr. empt.* qua nec res alienata videtur, imaginarius emptor in emancipatione, pro non emptore habendus & exiſtimandus fuit, filiusq; illi mancipatus, pro non alienato: adeò ne potuerit emptor in filium, de quo manumittendo cum patre convenerat, jactanter ſe beneficium prædicare, itaque nec conſequi iura ſucceſſionis legitimæ. Inde prætor bonorũ poſſeſsionem VNDE X. PERSONÆ edicto propoſuit, quæ manumiſſori extraneo, in ſucceſsione emancipati defuncti ab inteſtatò anteirent. Hæ verò fuerunt omnes uſque ad ſecundum gradum filius, filia, nepos, neptis, ſive ex filio, ſive ex filia. pater, mater, avus, avia, ſive paterni, ſive materni, & frater & ſoror, quibus exceptis manumiſſori extraneo locus in ſucceſsione fuit. Planè hæc neceſſe habui dicere cũ Theophilo, quamvis in uſu cõmuni minimè verſentur, ut colligamus quomodo ſine manumiſsione jus

fuerit

fuerit patri naturali adverſus teſtamentum filij in adoptionem dati de inofficioſo agere, quod Martianus *l. adverſus. D. de inoffic. teſt.* ſcriptum reliquit: item ut aperiamus ſtudioſis juris & juſtitiæ, ſine manumiſsione quid pater juris habuerit in petẽda cõtra filij tabulas, vel ab inteſtato, ut legitimus Unde x. perſonæ, bonorum poſſeſsione, cuius meminerunt Ulpian. *d. l. 1. ſi à parent.* & Modeſtinus *l. 10. de ſuis & leg. hæred.* in loco non nimiùm peregrino, ut loquuntur noſtri, at commentarijs incognito: illorum verò in exponenda voluntate, Gloſſularij magiſter & diſcipulus implicati, tanquam in ſalebris hæſerunt. Hîc obiter ponendum eſt, ſi filius patri adgnatus & proximus eſt, ut quidam inſcienter & impudenter contendunt, proculdubiò pater quoque filio agnatus erit: quod ſi eſt, quid opus fuit Prudentibus ad leges XII. exemplo patroni, Jus manumiſsoris patris in filij manumiſsi bonis tàm ſubtiliter excogitare? quid prætori jus ſpatrium, ſi extraneus manumiſiſſet, invenire, qui ut agnatus ex lege XII. vocatus ſuccederet? Reſtituatur itaque priſtino nitori honoriq; ſuo Modeſtini ſententia, *l. 12. præd. tit.* Filius patri adgnatus proximus non eſt, & negatio temerè ab Hervagianis & ab aliis deſciſcens, redeat jam in locum ſuum: pro

quo

quo tam viriliter ante nos Alciatus magnus, & elegans Hotomanus inſudarunt, ille *Parergωn tertio, cap. penult.* hic *libro primo de gradibus cognationum.* Sed ut ad rem redeamus, ſi non ſuus hæres pater eſt, quo jure hæres erit, qui ſine dubio non eſt agnatus, in ſimili quærit Papinianus: *l. ſcripto. ſi tab. teſt. nul. ext.* equidẽ ſi quid ſentiã indicandum: habet juris indulgentiã pater, cùm, ſi bonorũ poſſeſſionem accipiat, *mater defuncti ſubmovebitur,* inquit Modeſtinus, ſive jus liberorũ habuerit, ſive nõ habuerit: quoniã in patre manumiſſionis jure filio ꝓprio ſuccedente, nulla ſanguinis miſeratio matrẽ admittit, ſed Jus illud vetus Diocletiano, & antiquũ Ulpiano, quo patrono parens exæquatus fuit: itẽ in patre nõ manumiſſore excluſionis ratio eſt, quod edictũ Unde x. perſonæ juri paterno priori loco, & citius quàm materno faverit, ſic ut plus multò quàm mater, ſibi pater in filijs juris poſsit vindicare. Quæ producta ſunt de patre & matre, ut illi, undecumque acceperit bonorum poſſeſionem, ſive ut legitimus ex x. perſonis, ſive contra tabulas matri præferatur. *d. l. 2. §. obijcitur. ad S ctum Tertyll.* Contrarium autem diximus in cæteris manumiſſoribus enumeratis edicto, *§. præferuntur. Inſtit. ad SC. Tertul.* avo ſcilicet, & proavo, quos ad bonorũ poſſeſsionem Ul-

pianus *d.l. 1. ſi à parent. qui.* admittendos cenſuit: illud enim vitiatur matre ſuperſtite, quæ faciet regulam perdere officium ſuum: & hujus varietatis diſquiſitio non excurſus aut exceſſus, ſed operis progreſſus, nec inutilis ſcitu videri debet. Juris ſiquidem novi mirandi profeſſores, qui lingua ſpirituq́: venali opibus conflandis tantùm ſtudentes, venalitiariam colunt prudentiam, neſcio dixerim, an impudentiam, hinc promant neceſſe eſt Juſtinianeæ conſtitutionis rationem & interpretationem *Novell. de hæredibus ab inteſtato venientibus, cap. 1. Verſ. conſequens. Auth. defuncto C. ad Senatuſconſult. Tertull.* ubi *diem functo ſine liberis filio, parentes, ſi ſoli ſunt, ſuccedunt, ſalva gradus prærogativa*: ut mater, inquit Accurſius, avum paternum excludat, cùm pater non ſuperſit. Sed quare conſtitutum illud, noviſse virtutis opus eſt: & ſi amputatio Triboniani & Concinnatorũ libertatem ſentiendi de veterum autorum ſcriptis non eripuit, quid mihi videatur, indicabo. Planè Senatus ampliſsimus ordo, fœcunditatis lætitia mulieres frui deſiderans, quæ fontes humani generis eſſe videntur, liberorum multitudine conceſsit matribus beneficium, quo etiam avis & proavis defunctorum filiorum, eorundemque nepotum & pronepotum, in ſucceſſione præferrentur: etiamſi avus aut pro-

pro avus manumiſſores defunctorũ jus ſucceſsionis ex contractu fiduciæ manumiſſioni adhibito, prætendiſſent. Adeò ut illis potiores matres ſemper fuerint, niſi deficientis pater, cum avo aut proavo ſuperfuiſſet: qui eiuſdem gradus cum matre, illi ipſi objectus, avo manumiſſori defuncti jus ſuum conſervaret, ut Julio Paulo *l. 5. D. ad Senatuſconſult. Tertull.* viſum eſt prudentiſſimè. Quòd ſi avus aut proavus ſimpliciter nepotem aut pronepotem, ſineque fiducia emancipaſſent, in bonis ab illo, dum viveret, quæſitis, mater vidua marito non tam ex Senatuſconſul. Tertulliani beneficio, quàm ex ratione proximitatis prælata fuit in edicto UNDE X. *perſonæ.* Prætor namque peritiſsimus juris civilis, noverat ex XII. Tabulis legitimam hæreditatem proximis quibuſque deferri, *l. 10. D. de grad. & affinib.* & illarum exemplo, bonorum poſſeſſionem proximo cuique dedit. Ita matrem, quæ primo gradu filium contingit, prætulit avo, qui ſecundo, multoque magis proavo, qui tertio illi & pronepoti gradu fuit: Jure autem liberorum opus illi fuiſſe, cùm ex edicto ſuccederet *Unde x.* nondum comperi. Ex quibus liquidò apparet, cur gradus prærogativa ſalva ſit parẽtibus inter ſe, etiã in Juſtiniani lege novella. Sed non per-

inde fœliciter ac avo & proavo, adgnatis defunɔ filio fratribus ſeſe mater oppoſuit, quæ ab illis excluſa fuit, poſt legis verba, *l. pronuntiatio. §. 1. de verbor. ſig. Adgnatus proximus familiam habeto*: idque malo Ulpiani quàm meis verbis referre, ubi ſic habet, *d. l. 2. §. ſi ſit adgnatus. 17. ad ſenatuſconſult. Tertul. Si ſit adgnatus defuncti, & naturalis pater in adoptiva familia ſit, & mater, matrem* non *admittimus: quoniam patrem agnatus excludit.* Agnatus enim proximus hæreditatem ex lege conſequitur: ſed pater matrem, ut ſuprà explicuimus, excludit: ergo & frater matrem, ſi conſanguineus ſit, putà etiam ex diverſis matribus: is enim in bonis defuncti fratris defunctæve ſororis, matri ex diametro objicietur, ſicut in juris elementis Triumviri *d. §. præferuntur. Inſtitut. eod.* retulerunt: quorum ſi mentem, Ulpiani verbis committas, qualia vulgò circumferuntur, peccatum hominum ſciolorum comprehendes, qui cuncta, quæ non intelligunt in emendandis autoribus delent: ego gloſſographum è veſtigio ſecutus, excidiſſe negationem ab orationis & rationis ſtylo, in codicibus omnibus, quos excuſſos videre licuit, graviter moleſteque tuli. Quæ verò de fratribus conſanguineis, ex eodem ſanguine patris unius connexis & generatis diximus, ad adoptivos ita Julius Pau-

us Paulus *l. 7. D. ad ſenatuſc. Tertul.* trahit, *Si quis inteſtatus deceſſerit, relicta matre, & fratre conſanguineo, vel ſorore, quamvis per adrogationem quæſitis. eadem jura in perſona matris ſervantur, quæ & naturalibus extantibus liberis.* Adoptio enim jus adgnationis, familiam novam ingreſsis attulit, *l. 23. D. de adopt. l. 2. §. ult. de ſuis & leg. hæred. l. 2. C. Theod. de leg. hæred.* ut jura ſucceſsionis legitimæ non ſolùm habuerint naturales, verùm etiam adoptivi, ex jure conſanguinitatis cum his, qui in familia ſunt, contracto. Sed non idem jus in ſorore, ſive naturali, ſive adoptiva, ac in fratre ſervatū, magiſtra lectione didici, licet ſine differentia peræquè verba Prudentis referantur. Obfuit enim matri cum fratre defuncti ſoror, eo jure, ut nihil quicquam ad matrē perve- ſi quid Triumviris credimus. *d. §. prænextre.* Quòd ſi ſorores ſine fratre ſſent diem functo fratri, functæve orori, adhuc matris liberæ ſucceſsioni ſaltem ex parte obſtiterunt. Fratre namque mortuo virilem tantùm mater ob jus liberorum & ex Senatuſconſulto cum filiabus tinuit, ſicut Auguſtale reſcriptum ad Florum P. P. *l. fœminæ. §. illud. de ſecund. nupt. C. Theod. & Iuſtin.* interpretari nobis placet. Diem verò functa ſorore, eademque filia, mater æqua lance cum ſororibus ſuperſti-

 tibus

Digitized by Google

tibus diviſit hæreditatem, dimidiam ſcilicet percipiés, altera ſororibus inter eas diſpertienda. Utrobique verò mater Jure liberorum plenum dominium rerum, quæ ſibi in dimidiam obtigiſſent, conſecuta eſt, niſi ſecundò nupſiſſet: quo caſu illa, quæ ab ipſo defunĉto, ipſáve defunĉta quæſita eſſent, pleno jure habitura mater, eorum, quæ eiſdem liberis à patre obveniſſent, uſumfruĉtum duntaxat habuit. Proprietas verò ad ſuperſtites defunĉtorũ ſorores redijt, quas Theodoſius & Valentinian. *l. 8. de legit. hæred. C. Theo.* ſub illis verbis ad Senatũ Urb. Rom. intelligebant, *Proprietatem fratribus tranſmiſſura defunĉti*: neque enim novum fuit ſorores fratrum appellatione exaudiri. *l. tres fratres. D. de paĉt.* Quod ubi Concinnatores juris novi non perceperunt, translatũ fuit in C... dicem conſtitutionum lib. vi. *l. 5. C... tuſc. Tertull. Proprietatem & ſororibus &... tranſmiſſura defunĉti.* Id porrò tranſc... ita non niſi ab oblitis & immemoribus fu... cùm in Inſtitutionibus relatum ex veteri jure legamus, *d. §. præferuntur. Theop.* extante au... cum, aut ſine ſororibus fratre, matris ne... lum eſſe ob liberos Tertulliani beneficium. At ſi verum id fuit, quo jure potuit mater ex filio, cui fratres ſupereſſent, ea conſequi, quorum proprietas ad alios ſe mortua pertineret?

tineret? Fortaſſe Concinnatores quàm juris antiqui veſtigiis inſiſtere, novo juri, ut alibi ſæpè diximus, ſubſervire maluerunt: in quo reverentiam illam, qua ſe maiores coluiſſe Juſtinianus videri vult, quin rideant ſtudioſi, nihil impedio. Hæc de fratribus & ſororibus uſitata fuêre. Sed ſi Maſſilienſium exemplo, cuius Valerius libro II. meminit, vel in minimis quibuſque rebus, omnia antiquæ conſuetudinis monimenta obſervanda ſunt, non fuit frater emancipatus ſilentio prætereundus, cuius, quoniam agnationis jura emancipatione, & capitis diminutione amiſiſſet, *l. 3. de cap. minutis.* nulla ratio habebatur in fratris defuncti ſucceſsione, & qui ſi à patre communi nunquàm emancipatus fuiſſet, matri penitus obſtitiſſet, ab ea omninò excludebatur. Eius miſerti Theodoſius & Valentinianus, *l. 7. de leg. hæred. C. Theo.* neglecta agnationis ſublatæ ſtropha, tertia portione fraternæ hæreditatis matrem illi cedere edita lege voluerunt. Verùmtamen an non & alij fuêre, qui agnationis jure matri objicerentur? Et conſtitutionibus principalibus ſecerni duos caſus reperio: alter eſt, quo mater Jus liberorum habuit, alter quo liberorum ſuffragio caruit. In primo ſi patruus, patruíve filius, filiíve eorũ uſq; ad ne-

potes extitiſſent, ſimul illis omnibus, vel ſingulis de gradus ordine convenientibus, adgnati defuncti mater, filij ſucceſsionem occupans, ex SC. tertiam portionem hæreditatis juſſa fuit concedere. In poſteriore jus è converſo receptum & conſtitutum eſt, quo patruum adgnatóſve in infinitum, occupata ſucceſsione defuncti, matri, quæ Jure liberorum careret, tertiam hæreditatis partem dare juſſos fuiſſe, Conſtantini ad Baſſum epiſtola novimus: *d. l. 1. illo tit.* C. *The.* cui primùm Valentinianus & Valens ad Auxonium, *l. 2. eod.* & Theodoſius deinde cum Valentiniano ad Albinum ſubſcripſerunt. *l 7. eod.* Quæ omnia filio morte naturali diem functo viguerunt. Superaddendi porrò ſunt caſus, unus & itē alter, de morte civili, & violenta, quorũ ne mentio quidē eſt in libris civilibus, &, niſi prorſus fallor, eorũ cōtemptus arrogationis vice fuit. Studioſis tamen, qui idem cum doctiſsimis quibuſq; ſeculi noſtri probant, ex illorum ſe moribus & modo componentes, juris veteris inveſtigatio non diſplicebit, cuius novo juri interpretando non utilis tantùm, ſed neceſſaria cognitio eſt. Agedũ ex Gratiani, Valentin. & Theodoſ. epiſtola *l. 8. de bonis proſcript. Cod. Theod.* diſpiciamus de filio mortuo civiliter, deportato, & proſcripto: cui ſi liberi ſui,

vel

vel emancipati, item & nepotes, ſive ex filio, ſive ex filia ſupereſſent, ſemiſſem bonorum capiebat fiſcus, *l. ulti. §. 1. C. de bon. proſcri.* reliquo inter liberos pro eorum jure æqualiter aut minùs diſpertiendo: ita tamen ne minùs ſextante proſcriptus retineret, quo ſe ab extremæ inopiæ miſerijs & calamitatibus vindicaret. Quòd ſi deportatus ſine liberis, patrem aut matrem habuiſſet ſuperſtites, vel etiam utrunq;, beſſem facultatum fiſcus uſurpabat, reſiduo triente inter parentes & proſcriptum filium æqualiter dividendo: adeò ut illi ſextans, & utriq; parentum uncia bonorum cederet: at hîc fœcunditatis privilegio fruituram matrem, tres liberos oportuit peperiſſe. Favor enim liberorum illam marito exæquavit, juſq; par & conſimile tribuit: quæ niſi Jus liberorum (trium intelligo, matribus familiariſſimũ, etſi non diſtinguant AAA.) habuiſſet, patri & marito unciam alteram habenti, ſemunciam mater ex ſua concedebat. Cùm verò deportato alteruter duntaxat parentũ ſupererat, ſextantem capiebat ex triente diviſo, cum filio miſerrimo: at tunc matri Jus liberorũ, ſi pater defeciſſet, opus non erat, ut iidem Imperatores conſtituerunt. Alter caſus eſt in filio, qui ultimo ſupplicio affectus, morte violenta raptus fuit. Illi ſiquidem impri-

Digitized by Google

mis deſcendentes ad tertium uſq; gradum, ſervata cujuſq; prærogativa, poſt varios cõſtitutionum fluctus ſuccedebant, *l. 2. 3. 4. 6. eod.* Ubi autem primi ordinis ſucceſſores deficerent, ſuperioribus patri, videlicet & matri, locus fiebat: & beſſe bonorum damnati publicato, iidem A A A. alia conſtitutione, *l. 9. eod* trientem parentibus conceſſerunt, ſextantibus inter eos æquè diſpertiendũ, ſi mater Jus liberorum habuiſſet, ſine quo pater quadrantem, & mater duntaxat unciam percipiebat. Quòd ſi pater ſolus ſuperfuiſſet, trientis eodem jure uti poterat: itemq; & mater Jure liberorum decorata, tantùm fœcunditas mulieris valuit. Per contrarium mulier nec trino partu cohoneſtata, non trientem ex filij bonis, ſed ſextantem duntaxat conſequi potuit, ut *Papiæ legis prvilegijs deſtituta*, inquiunt Imperatores: pro ea quæ liberis careret, & quæ Jus liberorum ex lege Papia celebri uſu receptum non haberet. Itaq; ſine patre, ſineq; fratribus, ſororibus, aliisve adgnatis, filio defuncto, mater ingenua Jure trium honorata, ſuccedebat. Sed cùm nulli fratres defuncto ſuperabant, unde matri obveniebat Jus liberorum trium? proderántne filij, qui ante eum, cujus de bonis agerent, in fata conceſſerant? numerabantúrne in liberorum albo, qui incolumes

mes eſſe deſierant? quod magis placet ex his Pauli verbis, *Sent. 4. tit. 9. Ius liberorum mater habet, quæ tres filios aut habet, aut habuit, aut neque habet, neque habuit. Habet, cui ſuperſunt: habuit, quæ amiſit. Neque habet, neque habuit, quæ beneficio principis Ius liberorum conſecuta eſt.* Poſtrema hęc de Impetrativo natorũ Jure ſuo in loco explanabo. Illa pertinẽt ad jus noſtrum, quod Dativum diximus, & datum in hac ſpecie fuit mulieribus ex SC. Sane id eis adeò favit, ut etiam mortui liberi profecerint: quod aut rarenter, aut numquam alibi reperias receptum, aut conſtitutum. Neq; ratione favor hujuſmodi deſtituitur: ſi enim ter ingenuam, quater libertinam peperiſſe ſatis fuit, ſicut retulit Julius Paulus lib. IV. Sententiarum, nequicquam trinum partum impedivit natorum mors ſuperveniens. At vivos diximus, & pleni temporis naſci filios oportuit: id eſt, perfectè vivos, & in tempore quod juſtum Ulpianus, *l. 3. §. ulti. de ſuis & legi. hæred.* appellat. Tractari verò potuit, an partus vocem emittere neceſſe habuerit, ſicut in aliis juris articulis quæſtionis olim fuit, at mutus naſcens vocẽ non emiſiſſet, dicebant Sabiniani magis tamẽ eſt, niſi motitatio pueri ſuffecerit, vagitũ rectè à veterib᷒ deſideratũ fuiſſe, *l. 3. C. de poſt. hære. inſt.* quòd & mutis

mutis futuris, & omnibus naſcentibus, miſeriaſque tenebrarum lucis hujus deplorantibus, humanæ vocis initia vagitus dicta, communia ſint. Licet autem illicò, poſtquam in terram de matre cadentem exceपiſſent, is viuus in manibus obſtetricis deceſſiſſet, nihilo ſecius proderat matri, ad nullum interea declinans monſtrum, ait Juſtinianus, vel prodigium. Qua de re meminit Gellius, *lib. 3. cap. 16.* accuratè quæſitum Romæ, negotio tunc rei non paruæ poſtulante, & ſimul maturum, plenum, juſtum, legitimumq́; tempus naſcendi, eruditiſſimè, moreq́; ſuo Cujacius ad Paulum, *d. tit. 9. lib. 4. Sent.* perſecutus eſt: cujus ſcriptis, ut de alieno, infarcire noſtra neq́; volumus, neq́; decet, maximè cùm ejus libri omnibus pateant, unde quod hìc opus, haurire poterunt ingenioſi, & cupidi ſtudiorum ſitim explere. Amplius autem hoc unum adjiciam, habuiſſe Antoninum Piũ autorem Senatuſconſ. Tertulliani, quos ſequeretur, quorumq́; veſtigia impleret. Primoq́; Jus civile, de quo Pauli ſententia eſt, *lib. 4. tit. 8. Fœminæ ad hæreditates legitimas ultra conſanguineas ſucceſſiones non admittuntur: idq́; jure civili Voconiana ratione videtur effectum. Cæterùm lex* XII. *Tab. nulla diſcretione ſexus cognatos admittit.* Ex XII. Tabulis ſine ſexus diſcrimine

mine locus eſt cognatis, ſive linea virili, ſive fœminea conjungantur, ut lex Decemviralis ſimplicitatis amica fuit, §. *cæterùm. Inſt. de leg. agn. ſuc.* Verùm Juriſprudentes ſubtilitatem commenti ſunt, qua intra conſanguineorum lege obvenientes hæreditates mulieres continuerunt, quod Ulpianus, *tit. 26 de legit. hær.* quoq; retulit: & ita libertatem ſuccedendi, quam lex XII. dederat, ſapientum interpretatio & fori diſputatio fœminis eripuit, quæ, ait Pomponius, *communi nomine appellatur Ius civile.* Inde Julius Paulus, ut receptum ſcribit, *idq; jure civili, Voconiana ratione,* &c. quoniam Juriſprudentes, quorum autoritate uſus forenſis Jus civile dictum eſt, ſimili ratione excitati fuêre, qua Q. Voconius Saxa Trib. Pleb. legem tulit de mulierum ſucceſſione coërcenda, ne ſcilicet earum animi divitiis efferrentur, quibus tandem in viros ipſos ſuperbiſſent. Hæc auſim ita interpretari, quòd non liqueat ad inteſtatorum hæreditates Voconij legem pertinuiſſe: emendationi verò noſtræ cùm graves ſciam adverſarios conſtitutos, illorum, quibus ſine invidia ingenium ſublimius eſt, judicium rectum expecto. Sed jam ad Senatuſconſultum Tertullianum revertamur. Antonino præterea Pio Auguſto conſilij exemplo fuit Claudij Cæſaris edictum,

Digitized by Google

ctum, cujus meminimus ex Triumviris, Inſtit. lib. III. licet nihil de illo Sueton. niſi ad illud, *Claud 19. Conſtituit pro conditione cujuſque civis vacationem legis Papiæ Poppææ, Latinis Ius Quiritium, fœminis Ius quatuor liberorum, quæ conſtituta hodie ſervantur*, Beroaldi interpretatione delectemur, cujus collectio eſt ex illorum verbis de SC. Tertulliano, penè conſimile Jus IV. liberorum pro beneficio fœminarum à Claudio inſtitutum fuiſſe, quod ab Adriano libertinis poſteà tributum accepimus. Sed cùm Tranquillus in eo tam jejunè & exiliter ſcripſerit, vereor ne commentum ſit hariolorum potius, quàm interpretamentum, quicquid in medium expoſituri proferent. Illa ſanè, *quæ hodie conſtituta ſervantur*, niſi Traiano imperante paraverit Suetonius, qui Magiſter epiſtolarum ſub Adriano, floruit (cùm hujus temporib' Jus quatuor in fœminis deſideratum non appareat, & receptum ferè trium Jus ſufficeret) dubitationem augent, & uſus vigentis mentio autoris ſententiam implicat magis atque magis: ego exquirendam interpretationem aliis relinquo, & in ſequentia differo quid ſentiam, exponere, dum perſequor inſtitutum.

De

De Iure trium ex Tertulliano, Iuſtiniani legibus una & altera ſublato, ſubindéq; poſterioris conſtitut. Cod. de Iure liberorum explanatio.

CAP. XXVIII.

DISPLICUIT verò Juſtiniano Cæſari tam anxia & ſolicita legum in matres miſerrimas obſervatio, quas cùm ratio miſerationis ad liberorum bona vocaret, inde natorum paucitas orbitáſue plerumq; revocabat. Quod Imperator, à cujus nutu penderet omnia, nec ſine cauſa, ægrè ferens, anteà recepti juris autoritatem elevavit Sicut autē ſunt res humanæ, nihil eſt perpetuò datū, nihil quod eadē facie perſiſtat & non mutetur. Illum Ulpiani ratio movit, *l. quæret. D. de verb. ſig.* non imputandum matribus quæ qualiter potuerunt, cœlitus ſtatutis obtemperaverunt: neque id quod fataliter acceſſit, damnum injungere debet. Vnde nefarium & impium ducens caſum fortuitum, ſic vocat ille, nec ex matris voluntate, in ejus converti detrimentum (*quid enim peccavit ſi non plures, ſed paucos peperit:* cùm ſint οἱ παῖδες τῶν δῶρα θεῶν, donoq; divûm dicatur gratiſſima proles?) & iniquum idem exiſtimans nō ter enixam liberorum ſucceſſione de

Digitized by Google

defraudari, duplici conſtitutione ad Mennam Pr. Pr. ſcrupuloſitatem nimiamq́; difficultatem juris antiqui ſuſtulit: quarum altera in Imperatorij Codicis libro v i. *l.* 7. C. *ad ſenatuſc. Tertul.* commentarijs notiſſima eſt: & eam ſi legulei operam induſtriamq́; venditantes percalluerunt, quanto magis familiariter cognitam judicemus ſtudioſis, qui politiorem & liberaliorem doctrinam colunt, nec putidam, affectatam, aut falſam ſed nitidam, veram, & excelſam ſectantur philoſophiam? Ideoq́; miſſa de illa in præſentiarum multa facio, quæ ſibi quiſq́; ex alijs venabitur. Hoc ſolùm dico, proferri & poni jus in illa novum de bonis filiorum, quos naturali morte è vivis ſuprà diximus exceſſiſſe: ad bona verò defunctorum civili duntaxat morte, aut violenta, nihil quicquam illa pertinet conſtitutio, quæ nec nominatim Juris liberorum differentiam inter matres ſuſtulit. Sed altera pleniùs matribus favit, quę diſcrimen inter ingenuas & libertinas rejiciens, omnimodo, & omni caſu quo de luctuoſis filij bonis agitur, ſive civiliter, ſive naturaliter, ſive violenter defecerit, matrem legitima jura (non ſolùm ex Tertulliano, ſed ex forma conſtitutionis, quæ illi jus tribuit, etiam ſuperſtite filij patre maritoq́;) habere juſſit his verbis, *l.* 2. *C. de jur. libero.*

Illam

Illam injuriam, quæ contra matrem defuncti, vel defunctæ, præteritis fiebat temporibus, pro juſtitiæ ratione amputamus: & legitima jura, quæ ex Tertulliano ei præſtantur, omnimodo eam habere ſancimus, licet tres liberos ingenua aut libertina quatuor minimè pepererit, Sanè Juſtinianus Cæſar, ſicut ſe duntaxat ad injuriam matribus illatam refert, qua dulcium liberorum triſti ſucceſſione denegata, matres iniquiſſimè afficiebantur, aliis Juris liberorum ſpeciebus nihil derogat, abrogátve, nec quicquam de cæteris caſibus detrahit, ex partéve mutat, licet in liberorum omnimoda ſucceſſione, matres inter ſe, ſive unius, ſive duorum, ſive trium, &c. nolit in poſterum diſcriminari. Quæ ut notiora ſunt, cùm minus egeant ſtylo, faciunt, quo magis mirer non diſcreta fuiſſe ab Italis, judicio in literis & in ſtudijs ingenio ditiſſimis (libenter viventium nomini parco, libentius autem mortuorum) dum ſcribunt, *Ius liberorum pridem à Theodoſio, deinde etiam à Iuſtiniano ſublatum eſſe*: quod, ſi de re liberrima cũ amiciſſimo *Vacca. l. nõ ſunt lib. D. de ſtat. ho.* liberè contenderet liceat, nulla ex parte verum conſtitutione jam explicata manifeſtiſſimum eſt. Sed inſipiens Homero nulliuſq; pretij vir eſt, qui cũ amico aut re aut verbis pugnat: ad âlia igitur tranſeamus.

De Iure trium Latinæ Iunianæ civitatem dante, & modis civitatis adipiſcendæ, Vlpianus, Tranquillus, & Iuſtinianus explicati.

Caput. XXIX.

LIbertinorum hominum genus, ſicut manumiſſio gentilis juris eſt, Romanorum, omniumq́; aliarum gentium uſu cõmune fuit: & apud omnes peræq; cuſtoditũ ſcimus, ut è juſta ſervitute miſſi, libertati naturaliq́; facultati redderentur: quò reſpiciunt autores, *l. 4. D. de juſt. & jure. §. 1. Inſtit. de libert.* ubi manumiſſionem è manu dationem pro conceſſione & miſſione dicunt. Inde qui per dominos ubi velis gentium extra civitatem Romanam liberi erant, priſtinæ conditioni redditi, nihil à dominis ipſis differebant: & ſicut à Romanis domini peregrinæ conditionis exiſtimabantur, ita & libertini. Inde quoque in orbe Romano, id eſt, in orbis partibus, quas P. Rom. poſſidebat, à dominorũ manu emiſſi, libertatem recipiebant: ſed quod, ut illi dominis ſimilimi libertatis conceſſione fierent. Jus civile non probavit. Hinc tres veteribus libertinorum ſpecies in uſu fuère, *§. libertinorum autem Inſtit. de libert.* cùm alij Cives Rom. alij Latini, alij De-

Dedititij eſſent & dicerentur. Poſterior nihil ad nos: de prioribus quædam ſuprà relata ſunt, ubi Latinos Jus Quiritium & civitatis liberorum gratia conſecutos diximus: ſed & hîc amplius. Habet Ulpianus, *Epit. tit. 4. Latini Ius Quiritium conſequuntur his modis: beneficio principali, liberis, iteratione, militia, nave, ædificio, piſtrino: prætereà ex Senatuſconſ. veluti quæ ſit ter enixa.* Beneficio principali civitas Latinis libertis impetratione data fuit collataq; diplomate Romanæ civitatis: *§ ult. Inſt. de ſuc. libert.* neque iis ſolùm, ſed & peregrinis libertis patuit illa via: quod ſignificat Plinius ad Traianũ pro libertis Antoniæ Maximillæ & pro Harpocrate medico ibi, *Rogo des ei civitatem Romanam: eſt enim peregrinæ conditionis, manumiſſus à peregrina.* Item liberis, ut civitas data, in ſuperioribus poſitum, ut iteratione manumiſſionis, Ulpiani lectio cupidis planum faciet, ut militia, Cujacius explicuit, ut nave, ponit Ulpianus, *Si non minorum quàm x. mill. modiorum navem fabricaverit, & Romam ſex annis frumentum portaverit, ex edicto Divi Claudij.* Quùm enim aſſiduis ſterilitatibus annona Pop. Rom. laboraret, in id egeſtatis anguſtiarumque redacta, ut vix xv. dierum frumentum Urbi reliquum eſſet Claudius Imperator, ut inquit Oroſius, *lib 7.*

N 2 cor-

correptus à populo conviciis, & fragminibus panis turpiſſimè infeſtatus, nihil non ex eo cogitavit ad invehendos commeatus, etiam hyberno tempore, per quod ſuſceptionis nulla neceſſitas fuiſſet, *l. 3. C. de naufrag.* à III. Idus Novemb. ad VI. Id Mart. ut plerumq; Vegetio ad Idus uſque Majas maria clauſa, numquàm, aut non niſi cum periculo navigabantur. De illo ſcribit Suetonius, *Et negotiatoribus certa lucra propoſuit, ſuſcepto in ſe damno, ſi cui quid per tempeſtates accidiſſet: & naves mercaturæ cauſa fabricantibus, magna commoda conſtituit, pro conditione cujuſque, civibus, vacationem legis Papiæ Poppææ, Latinis, Ius Quiritium, fœminis, Ius quatuor liberorum, quæ conſtituta hodie ſervantur.* Illos igitur lucris allexit, qui frumenta cibariaq; ex provinciis frumentariis Sicilia, Sardinia, Hetruria, Hiſpania, Africa, AEgyptoq; Romam deportari pecuniis ſuis curarent, quos adiuvaſſe urbis annonam dixit Calliſtratus, *l 5. §. 3. D. de jur. immunit.* Naviculariis item frumentationis & mercimonij cauſa naves habentibus, quæ urbis annonæ ſervirent, præmia pro cujuſq; ſtatu & conditione decrevit: Rom. civibus, qui à nuptiis abhorrerent, (ad quas lege Papia cogebantur, exacta vacatione quam Auguſtus, *teſte Sueton. Auguſt. 34* conceſſerat) dum navem marinam, annonam populo prebentem

tem haberent, legis Papiæ Poppææ immunitatem dedit. At *Latinis* non Colonariis, ſed Junianis, (ſcilicet lata jam antè ſub Tyberio lege Junia Norbana) *jus Quiritium* nave conceſſit, edicens illum navis modum, cujus Ulpianus meminit: quamvis immunitatẽ publicorum munerũ omnium aventibus, aut quintuplo navis amplior, aut quinq; illius amplitudinis neceſſariæ fuerint, *l. 3. D. de vac. mun.* Unde manifeſtariam inſcitiam nutantium commentariorum ad Suetonium ridere liceat. Amplius *fœminis Ius quatuor liberorum* edicto generali tribuit, quæ marinas haberent naves, annonam Pop. Rom. præbentes: hoc ita, ſicut antea Jus trium ſub Tyberio, mulieribus decretum fuerat, de quo in extremo de Impetratitio liberorum jure dicemus. Sed à Suetonio ad Ulpianum redeamus. AEdificium is poſt navem modis conſequendæ civitatis connumeravit, ſed qui epitomen ex ejus monimentis compoſuit, hujuſmodi explicandi & duorum ſubſequentium oblitus eſt. Planè quî civitas ædificio obveniret, nondum comperi, & neſcire me ingenuè confiteor. Id auſim unum affirmare, non dixiſſe Ulpianum ædificio civem Latinum fieri, ſi voluiſſet civitatem artificio ſtructoribus, id eſt, *l. 1. C. de excuſ. artif.* ædificatoribus dari, quorum ſordidum

munus Gratiani & ſociorum lege fuit, *l. 12. verſ. publicis. C. de excuſ. mun.* licet illam Honorius & Theodoſ. junior antiquarint. *l. ad inſtructionem. C de ſacr. eccleſ. l. abſit. C. de privileg. domus Auguſt.* Neque vero certius mihi quicquam eſt de piſtrino Jus Quiritium adferente: hæc tamen pro conjectura exhibuerim, in Plinio ſeniori legiſſe me piſtores Romæ non fuiſſe, ad Perſicum uſq; bellum: ſibi enim ipſis Romani panem faciebant, mulierumque id opus erat. Deinde piſtoribus ſervis uti cœperunt, à quibus ſenſim ad libertinos, & ab his ad ingenuos patresfamiliâs panificium pervenit, licet æquè omnibus ſordidum fuerit piſtrinum, ſive per ſe, ſive per alios exercerent: unde M. Antonius Auguſto, *teſte Sueto. Auguſt. 41.* maternam originem objiciens, proavum ejus dicebat piſtrinum exercuiſſe. Piſtorij operis & paneficij ferè totam rationem ad Varronem de lingua Latina lib 1. ex autoribus ſum executus: hæc ex libris civilis ſtudij promo, Patres familiâs in piſtrino & loco, ubi pinſeretur (ab eo quod ibi agerent, ita Varroni dicto) piſtorium inſtrumentum habebant, *l. 18. §. 1. D. de inſtr. vel inſtru. leg.* & molis, ut ex veteribus Javolenus refert, *l. 26. §. 1. eod.* aut manuariis, aut jumentariis utebantur, quas machinas frumentarias fortaſsè Ulpianus *l. 12. §. & mo-*

las.

las. eod appellat. Illis piſtores ſervos familiæ cauſa paratos frumento frangendo adhibebant, & his, ut ait Tranquillus, jumenta, ut Plinius, equi, ut Pomponius, *l.* 15 *eod.* caballi, ut Paulus, *d. l.* 18 *§.* 2. aſinæ, ut Ulpianus, *d l.* 12. *§. & molas.* aſini, ſi machinarios illi machinæ adſcriptos rectè puto: qui tamen, ut mihi quidem videtur, & aliis molis quàm frumentariis, putà & olearijs, dedebantur: omnibus autem & ſervis, & jumentis nomen piſtrinenſium additum accepimus. De illis patribus familiâs fuere qui non ſolùm familiæ cauſa piſtores haberent, vel vendendi, panes & mellita (ideò ab Apuleio, *lib.* 10. *Aſini.* & Martiali dulciarij dicti) ſed & ex eo cum primùm è publico vivere populus cœpit, fuere qui per ſervos panifices ſumptib⁹ publicis ſubvenirent annonæ, panificiumq; in urbe in piſtrinis publicis exercerent, quæ domus erant in ſingularum regionum vicis ampliſſimæ, Theodoſij præcepto dirutæ, *Hiſtoria Tripart. lib.* 9. *c.* 24 Nec ſolùm fuere ſub patribus illi, ſed etiã poſtquam à Senatu ad Imperatores cura frumentationis, & omniũ rerũ translata fuit. In graviori namq; annona difficiliq; remedio, tumultus principes metuentes, ut neſcit Lucano plebs jejuna timere, quo ſterilitatibus occurrerent, nõ minorem aratorũ & negotiantiũ, quàm populi

rationem & numerum deduxerunt, *Sueto. Auguſt. 25. & 42.* & ne panis Romæ deficeret, tam per ſuos quàm per alios obnixè& omni ſtudio caverunt. Ipſi enim de facultatibus rei dominicæ & privatæ, ad lætitiam in populo Romano ſaturitate retinendam, piſtrinum per ſervos & rerum actores exercuerunt (piſtrinenſiumq́; principis meminit alicubi Suetonius, *Calig. 39.*) & imperio ſeneſcente quàm maximè Cæſaribus alimonia panisq́; gradilis curæ fuerint, ſuperſunt memoriæ in reliquiis Theodoſij, *lib. 14. tit. 3. l 15. 16. 17* Verùm cum ſervi rei dominicæ panificio non ſufficerent ad piſtorium opus, & piſtrini obſequium, quamvis eſſet ſordidum munus, *l. 12. §. ſordidorū. C. de excuſ. mun. l. 1. C. de perfectiſ. dign.* varijs comoditatibus ſubditi à principibus invitati fuerunt, *l. ulti. D. de excuſ. tut.* & ad urbis ſimilitudinem deinde in civitatibus piſtrina & piſtrinorum curatores eſſe cœperunt, *l. ult. §. legati. de muner. & honor.* de quibus libri hujus ſtudij teſtabūtur: neq; enim nos uno in loco omnia. Inter cætera, qui de ſervis Latini liberti facti erant, ut innuit Ulpianus, majorē perfectamq́; libertatem piſtrini privilegio conſequebantur, cùm Jure Quiritium & civitatis, putà, ſi piſtorum corpori ſociati, publicè neceſſariam operā panificio impendiſſent: quanto

verò

verò tempore, illud ipſum amplius quæro. Hæc liberiore fortaſſe ſtylo emiſſa ſint, dum ſuſpicor, & coniicio ita ſe olim habuiſſe: non antè tamen quàm eruditis probari intellexero, aut amabo opinionem meam, aut aſſeverationem adhibebo. Reſtat modus ultimus adipiſcendæ civitatis, qui maximè ad nos attinet, ex Ulpiano quidē prolatus, ſed ab Epitomatore pro derelicto habitus & neglectus, quo liberta Latina, *quæ ſit ter enixa*, ex SC, recepit Jus Quiritium. Ad hæc lege Junia, quæ Tyberij anno v. M. Junio Syllano, & C. Norbano Flacco Coss. Latinitatē libertorum introduxit, ſcitū eſt eos qui minores xxx. annis, vel à domino Bonitario, qui naturale, non item legitimum dominiū haberet, vel per naturales manumiſsionis modos, non item legitimos, manumiſsi eſſent, vixiſſe à domini poteſtate liberos, ſervos autem manumiſſorū vita exceſsiſſe: *Theoph §. ult. de libert*, eademque lege ſcitum eſt, multiplici via Jus Quiritiū Latinis acquiri potuiſſe. Deinde (quod non ſatis Juſtinianus *l. 1. c. de Lati. liber. §. 1. & ult.* ad Joannem P. P. animadvertit) Traianus A. Latinis libertis omnibus Jus Quiritium edicto conceſsit, dùm viverent: morientium conditionem intactā legi Junię Norbanæ relinquēs, ut etiam ijs, qui cives Romani vixiſſent, ma-

numiſſores jure dominico ſuccederēt. Tandem verò Antonini Pij temporibus, Largo & Meſſalino Coss. perlatum ad Senatum fuit, de Latinitatis difficultatibus remittendis, quo Latinis, maioribus quidem xxx. ann. ætatisq́ue legitimæ, & à Quiritario legitimoq́ue domino, naturali manumiſsionis modo per menſam, inter amicos, aut per epiſtolam, manumiſsis, idem jus fuit civitatem adipiſcendi, unici filij gratia, ac illi ex lege Junia, qui modo legitimo, à dominoq; legitimo manumiſsus, minor xxx. annorum, ætatisq́ue naturalis tantùm, non etiam legitimæ fuiſſet. Liberis autem Latino illi datam ex Largiano civitatem interpretor, vel filium ob unicum, ſicut lex ipſa Junia liberis monens Jus Quiritium acquiri, uno ſoloque contenta fuit. *l. non eſt. de verb. ſign.* Illudq; ſit unum Largiani Senatuſconſulti caput. De reliquis eſt & illud, quo de ſexennio militiæ impenſo à Latino, legis Viſelliæ præſcripto, triennium remiſſum fuit, teſte Ulpiano. Illud prætermitto, quod Triumviri de ſucceſsione libertorum *Inſtit. 3. §. ultim. de ſuc libert.* referunt, & omnia rectè, niſi dum edictum Traiani poſt Largianum editum putant, contra Annalium omnium fidem, nullo argumento nixi, niſi ſolius autoritatis. Quod verò de ter enixa protulimus,

mus, in illa, quæ trino utero peperiſſet, planum eſt: at ſi tres ex uno utero, ſubſiſti potuit, quoniam *quæ ſimul*, ait Paulus, *lib. 4. Sentent. tit. 9. vno partu tres filios edidit, Ius liberorum non conſequitur.* Sed cùm partus perfectos exigat Juris ratio, & tres ſimul perfecti naſci non poſsint, poſtquam natura ſimul uno impetu, dicebat Tryphoninus, *L. Areſcuſa. D. de ſtat. hom.* duos infantes de uno utero matris excedere non permiſit, ex uno utero *ter enixa videtur, quæ tergeminos peperit, l. 137. D. de verb. ſign.* ſi inter naſcentes ſpacium & intervallũ intercedat. Non enim ter peperiſſe, ſed ſemel partum fudiſſe videtur, niſi fortè per intervalla pariat, inquit Julius Paulus: cuius ſententia, ut obiter moneam, in capite mendoſa eſt, ſi legatur ut excuſi & exſcripti libri omnes habent, cùm *ſimul uno partu,* non ſemel dixerit Paulus, ut ſimul uno impetu, Tryphoninus. Perfectum autem partũ exegerunt, vita, ut animatus naſceretur, qui exanimis & mortuus non profuiſſet, *l. qui mortui. de verb. ſign. Paul. d. tit. 9* ſicut neque abortus nec abactus: item perfectum tempore legibus probato, aut decem menſium ex verſibus XII. *Gell. 3. capit. 16.* aut ſeptem ex autoritate Hippocratis recepto jure: *Paul. ibid. & l. ſeptimo. de ſtat. hom.* item & perfectum

forma

ſorma, nihil enim partus monſtroſus prodigioſúſve profecit, ex Pauli ſententia, licet ei ex adverſo latere tota diametro repugnet ſcriptum Ulpiani *l. quæret. de verb. ſign.* ſed ea Cuiacij ope & opera enucleata ſunt, cuius teſtimonio contentus, ſenſa non recito, ne repetitione externorũ perdat narratio dignitatem. At tres liberi, quæ matribus Latinis adjumenta, quos favores importarent, ex ſuperioribus tenendum eſt, quæ de jure civium Rom. retulimus: & ita ſine beneficio, ſine iteratione, ſine nave, ſine ædificio, ſine piſtrino, quæ lex Junia, & edicta Claudij & Traiani introduxerant, liberis ex SC. Largiano mater Latina, civis Romana facta fuit. Equidem non ignoro plurimos civitatis conſequendæ & alios fuiſſe modos, quorum brevia capita ſummatim contulit Juſtinianus, in Conſtitutionem qua Latinitatem ſuſtulit. Inter cætera præcipuè illud obſervandũ antiquitatis ſuadet amor, quo ſi à tecto domini ſervus æger expulſus fuiſſet, in libertate Latina permanebat, ex Claudij Cæſaris edicto, ut habet Juſtinianus *§. ſed ſcimus. C. de Lat. liber. tol.* De quo Suetonij Tranquilli verba ſunt, *Claud. 25.* *Quum quidam ægra & affecta mancipia in inſula Aeſculapij tædio medendi exponerent, omnes qui exponerentur, liberos eſſe ſanxit, nec redire in ditionem domini, ſi convaluiſſent:*

ſent: quòd ſi quis necare mallet quem, quàm exponere, cædis crimine teneri. Exponendi mos efferus & immanis, tàm liberos quàm ſervos, vitiorum mater Græcia Romanos docuit: unde primis à Romulo temporibus, partus deformes in inſulas ablegare, & infantes abijcere invaluit. At ſervos qui malè affectos, ſive Romæ, ſive in alijs civitatibus è domo ejicerent, & miſericordiæ cauſa publicis locis exponerent, quam ipſi non habebant, quoniã necare videbantur, *l. necare. D. de lib. agn. l. 2. & 3. verſ. neque enim. C. de inf. expoſ.* nec ſuum dicere poterant, quem pereuntem contempſiſſent, à dominico jure cadebant. Item & Romæ ſi tædio medẽdi ſervos exponerent in inſula Tyberina (dicta AEſculapij, quòd illi ſub Epidaurij ſerpentis ſpecie templum ibi dicatum fuit, de quo Livius *libro 9.*) ut ab AEſculapio ob ſcientiam notiſsimam, & humanitatis faſtigium excedentem, cœlo donato, tanquam à medicinæ Deo, ſalutem ſervi acciperent, cuius curandæ nimium domini negligentes eſſent, ſervis contingebat libertas, ſi cõvaluiſſent, domini jugum meritò detrectaturis. Quòd ſi morbo langueſcentem ſervum dominus occidiſſet, quæſtionis eſſe potuit, cædíſne crimine teneretur, pro eo ac ſi liberum, an pro eo ac ſi ſervum alienum enecaviſ-

enecaviſſet. Hoc conſtitutione Antonini cautum fuiſſe in Pandectis profertur: *l. 1. & 2. D. de ijs qui ſunt ſui.* illud verius videbitur ex Martiani verbis, *l. 1. D ad leg. Cor. de ſic.* Qui hominem, inquit, occiderit, punitur, non habita differentia, cuius conditionis hominem interemit In eo certè difficultas eſt, quæ ad Tranquilli nimium conciſa verba elucidanda, alium locum & tractatum alium poſtulat. Verùm acutius expendentibus, ubi fides autorum labat, vel Juſtiniani autoritas elevanda eſt, vel Tranquilli compendium repræhendendũ. Illud primùm ſtatuo, quod ab alijs accepi, in inſula Tyberina fuiſſe Romę, velut νοσοκομεῖον, languentiũ, Hieronymo interprete, villam, ægrotorumque domicilium, ubi ſi ab hominibus non refovebantur ægri, Deus ipſe manu præſenti medicinam afferebat. Itaque Dei ope melius ſe ſervum habentem, edicto Claudij ait Tranquillus factum è ſervo liberum: ſed civémne Romanum, an Latinũ duntaxat, nihil ſignificat, minùs exprimit: Juſtinianus alios, juris putà, ſecutus autores, Latinum libertum factum ſcripſit: quid verum fuerit, Deus aliquis viderit, nihil enim mihi de duobus veroſimilius videtur. Porrò Juſtinianus *d. §. ſed ſcimus* refert ad Latinitatem perveniſſe ſervum ejectum à domino, cui

erat

erat libera facultas, *ſi non ipſe ad eius curam ſufficerat, in xenonem eum mittere, vel quo poterat modo eum adjuvare.* Sed præſentius remedium ullum ſervóne procuraſſet dominus, quam ſi erat inſula plena Deo (ut error gentilibus jus faciebat) ſervum committendo Dei illius curæ, à quo non languentes ſolùm, ſed & valentes ſalutem expectabāt? Potuiſséthe dominus ſervum in xenodochiū mittere, in quo medicina paratior, auxiliúmve promptius contigiſſet? Igitur in xenonem domino mittente ſervū, ſi Latinus is, nedum civis Romanus non fiebat, verum eſſe non poteſt quod ait Suetonius Claudium ſanxiſſe, mancipia in inſula AEſculapij expoſita, à dominorum manu exijſſe, aut falſum conſequitur quod habet Juſtinianus. Proculdubiò ſi pietatis & religionis cauſa, non tædio medendi ſervum ſuū dominus in AEſculapij ædē miſiſſet, nihil juris illi deperibat: qui ex aduerſo ſi ſpe mortis, non ſalutis, ſervum ſuū in xenodochiū miſiſſet, dominio cadebat, ut mea fert opinio, cuius fautrix autorū Juſtiniani & Suetonij conſonantia eſt. Quæ de Latinis ſatis ſint, deque modis adipiſcendæ civitatis: non temerè quidem illis otioſéve excogitatis, aut inventis, cùm magni veteres exiſtimarēt, ſin-

cerum

cerum atque ab omni colluvione peregrini ac ſervilis ſanguinis incorruptum populum ſervare. Unde parciſsimè civitatem dedit peregrinis Auguſtus, *Sueton.* 40. quos ſe Quirites inſimulantes Claudius *Sueton.* 25. ſecuri percuſsit, ſimiliter quoque *Sueton.* 24. Galba non niſi rarenter conceſsit.

De Iure teſtandi filiæ eidemq́; matri conceſſo liberorum gratia, deq́; veteri nuptiarum ritu & matrefamilias: inde Martiani, Modeſtini, Pauli, Marcelli, Caiq́; ſcripta veteri priſtinoq́; honori interpretatione reſtituta.

Caput XXX.

Superioribus accedit Jus item illud, quo matri filiorum trium, eius vivo patre teſtamenti factio à primis rei Romanæ temporibus conceſſa fuit. Cùm enim de honoribus à Numa Pompilio Veſtalibus tributis meminit Plutarchus, illis, quemadmodum matribus filiorum trium, conceſſum ſcribit, ut etiam vivo patre teſtamentũ condere, ac cætera ſine curatore gerere poſſent. Illius verba ſunt, *in Numa.* Τιμὰς δὲ μεγάλας ἀπέδωκεν αὐταῖς. ὧν ἐστὶ καὶ τὸ διαθέσθαι ἐξεῖναι πατρός,

καὶ

καὶ τ' ἄλλα πράττειν ἄνευ προστάτου διαγούσας, ὥσπερ αἱ τρίπαιδες. Quorum ſi quis interpres obſtinatior paulò reſiſtat, arguens nihil exprimi, quo jus hoc & commodum, de quo ſermo eſt, mulieribus tribuerit Numa, manus ei facilè dederim, dummodò illud Plutarchi ſeculo viguiſſe idem mihi conceſſerit. Illi enim ſcriptori obſervatum magiſtra lectione familiare eſt, veteribus nova, & novis priſca, jucundiſsima comiſtione intermiſcere. Sanè ſive reges olim jam olim, ſive ignotæ nobis leges, ſive poſteriores principes, his honoribus liberorum matres ornarint, id in uſu floruiſſe, ſive quòd ab ſcriptoribus acceperit, ſive quòd oculatus viderit, credo Plutarcho, qui mihi unus eſt, qualis Ciceroni Cato, pro centum millibus, intantum laudandus, inquantum intelligi eruditio poteſt. Ad rem autem primum firmumq; ſit, quod M. Port. Cato pro lege Oppia apud Livium *lib.* 44. dicebat, maiores voluiſſe nullã ne minimam quidẽ rem, ſine autoritate fœminas agere, ſed in parentum, fratrúmve, aut liberorum poteſtate eas eſſe. Eò reſpexit Plutarchus, Veſtalibus honoris & favoris habiti religionis cauſa permiſſum ſcribens, etiam patre ſuperſtite diſponere, & teſtari: at de quibus, non exprimit ille, neque nunc ego quæro:

itẽ & permiſſum cunćta ſine curatore facere, ſicut licuit matribus natorum trium. His igitur, ut eveniat quod volumus & quærimus, ex jure privilegiario jam & illa licebāt: & hoc ſat eſt, ut Veſtales ſacerdotes juris publici diſquiſitioni relinquamus. Cùm mulier à parentibus nuptui marito tradebatur, deſueta Confarreatione ab Ulpian. *Epit. de his qui in manu ſunt. tit. 9.* explicata, quæ uſu vivida Pontificalibus matrimonijs erat maximè propria, teſte Cornel. *lib. Annal. 4.* de tribus priſcis, duo tantùm ſupererāt modi, quibus nuptiæ contraherentur, Coëmptio & Uſus. Coëmptionis ritu ſolemni vir ut filiusfamilias futurus, fœminam ita rogabat, VIS mihi materfamilias fieri, ea reſpondente, VOLO: deindeque ut filiafamilias jus ingreſſura poteſtatis, VIS mihi paterfamilias fieri, dicebat mulier. Unde quòd antea vir vel pupillus, nomen patrisfam. habuiſſet, *l. pronuntiatio. §. 2 verſ. deniq. de verbor. ſign.* non patrimoniū conventio illa, ſed matrimonium, quaſi matris nomiū, metatheſi dićta fuit, muliere matris nomen ex conventione conſecuta. Hoc modo nuptiis coëmptione contraćtis, conſortium communis vitæ, bonorum ſocietatem, & mutua illa jura ſucceſsionis lege Romuli datæ, vir & uxor ſibi quærebant. Hinc ſuis hæredibus mulier

mulier connumerabatur, quæ in familiam, poteſtatem, & manum viri coiſſet, & conveniſſet, ſicut Modeſtinũ, *l. 27. D. de don. int. vir. & uxor.* Paulum, *l. Titia.* & Papinianũ *l. ex parte. §. 1. de verbor. oblig. l. uxorem. de ritu nup.* divinamus ſcripſiſſe, licet ſibi temporique placens Tribonianus, in matrimoniũ retulerit coire & convenire, inter verba Juriſprudentũ, qua forma loquendi uſus eſt & Aul. Gellius. *lib. 18. c. 6.* Hinc, ne duplicis poteſtatis in eandem unã perſonam cõcurſum admittamus, ut nubens marito materfamilias fiebat, cadebant iure poteſtatis eius parentes, qui filiam è manu miſerãt, quæ aliter velle ſe non potuiſſet dicere: quod arguũt illa Euripidis,

Γυνὴ μὲν ἐξελθȣ̃σα πατρῴων δόμων,
ȣ̓ τῶν τεκόντων ἐςὶν, ἀλλὰ τȣ̃ λέχȣς.

Alio modo veteribus Uſu nuptiæ contrahebantur, convenientibus ijs, quibus de agebatur, conteſtatione à viro & muliere interpoſita, quod ſobolis procreandæ cauſa coirent: & eo modo nuptam Latinè à concubio, Concubinam dicere potuerunt, licet generis ſolo nomine uxorem illam Tullius ad Trebatium nuncuparit. Conteſtationem principiò, aut poſtmodum leges non exegiſſe verius eſt, in ijs quas concubinas ſine metu criminis habere licebat, *l. 1. & 3. D. de concub.* ut fuêre liberta propria,

Digitized by Google

itẽ & permiſſum cunćta ſine curatore facere, ſicut licuit matribus natorum trium. His igitur, ut eveniat quod volumus & quærimus, ex jure privilegiario jam & illa licebāt: & hoc ſat eſt, ut Veſtales ſacerdotes juris publici diſquiſitioni relinquamus. Cùm mulier à parentibus nuptui marito tradebatur, deſueta Confarreatione ab Ulpian. *Epit. de his qui in manu ſunt. tit. 9.* explicata, quæ uſu vivida Pontificalibus matrimonijs erat maximè propria, teſte Cornel. *lib. Annal. 4.* de tribus priſcis, duo tantùm ſupererāt modi, quibus nuptiæ contraherentur, Coëmptio & Uſus. Coëmptionis ritu ſolemni vir ut filiusfamilias futurus, fœminam ita rogabat, VIS mihi materfamilias fieri, ea reſpondente, VOLO: deindeque ut filiafamilias jus ingreſſura poteſtatis, VIS mihi paterfamilias fieri, dicebat mulier. Unde quòd antea vir vel pupillus, nomen patrisfam. habuiſſet, *l. pronuntiatio. §. 2 verſ. deniq. de verbor. ſign.* non patrimoniũ conventio illa, ſed matrimonium, quaſi matris nomiũ, metatheſi dicta fuit, muliere matris nomen ex conventione conſecuta. Hoc modo nuptiis coëmptione contractis, conſortium communis vitæ, bonorum ſocietatem, & mutua illa jura ſucceſsionis lege Romuli datæ, vir & uxor ſibi quærebant. Hinc ſuis hæredibus

mulier

mulier connumerabatur, quæ in familiam, poteſtatem, & manum viri coiſſet, & conveniſſet, ſicut Modeſtinũ, *l. 27. D. de don. int. vir. & uxor.* Paulum, *l. Titia.* & Papinianũ *l. ex parte. §. 1. de verbor. oblig. l. uxorem. de ritu nup.* divinamus ſcripſiſſe, licet ſibi temporique placens Tribonianus, in matrimoniũ retulerit coire & convenire, inter verba Juriſprudentũ, qua forma loquendi uſus eſt & Aul. Gellius. *lib. 18. c. 6.* Hinc, ne duplicis poteſtatis in eandem unã perſonam cõcurſum admittamus, ut nubens marito materfamilias fiebat, cadebant iure poteſtatis eius parentes, qui filiam è manu miſerãt, quæ aliter velle ſe non potuiſſet dicere: quod arguũt illa Euripidis,

Γυνὴ μὲν ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων,
οὐ τῶν τεκόντων ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ λέχους.

Alio modo veteribus Uſu nuptiæ contrahebantur, convenientibus ijs, quibus de agebatur, conteſtatione à viro & muliere interpoſita, quod ſobolis procreandæ cauſa coirent: & eo modo nuptam Latinè à concubio, Concubinam dicere potuerunt, licet generis ſolo nomine uxorem illam Tullius ad Trebatium nuncuparit. Conteſtationem principiò, aut poſtmodum leges non exegiſſe verius eſt, in ijs quas concubinas ſine metu criminis habere licebat, *l. 1. & 3. D. de concub.* ut fuêre liberta propria,

liberta aliena, ingenua item fœmina, quæ vel obſcuro ignotoq; loco nata erat, vel quę corpore quæſtum fecerat, vel ex Octaveni recepta ſententia, *l. palam. §. 3. D. de ritu nupt.* quæ ſine quæſtu palàm ſe proſtituerat: eas etſi viduas & vacantes, qui cupidinis cauſa continebant, ſtuprum non committebant. *d. l. 1. D. de concub. l ſtuprum. D. ad leg. Iul. de adult.* Sed cùm ſe jure patrio fraudari illa coëmptione parentes ſæpius experti fuiſſent, hoc tandem nuptiarũ modo filias in uxores dederunt, nulli quidem mancipio, ait ille, verùm omnibus uſu, ſed teſtatione de liberis quærẽdis exacta, quæ, ut ſuprà deduximus, in aliis quoque juris articulis neceſſaria fuit. Unde lucem accipiunt obſcura Martiani verba, *d. l. 3. Si honeſtæ vitæ & ingenuam mulierem in concubinatu habere maluerit,* quàm in matrimonio ex coëmptione contracto, *ſine conteſtatione hoc manifeſtum faciente, non conceditur: ſed neceſſe eſt ei, vel uxorem eam habere, vel hoc recuſante eo, ſtuprum cum ea committere,* quoniam ſine teſtatione ab initio liberam honeſtæ vitæ mulierem cupidinis cauſa habere per leges non licuit. Juris enim civilis eſt regula Modeſtini, *l. 24. D. de ritu nupt. In liberæ mulieris conſuetudine, non concubinatus, ſed nuptiæ intelligendæ ſunt, ſi non corpore quæſtum fecerit.* Nuptias illas autem Uſu contractas ſine tabulis & inſtru-

mentis

mentis nuptialibus intelligimus, pro eo ac ſi Coëmptio interceſsiſſet: *l. ſi viciniꝰ. Cod. de nupt* idem enim fuit quoad nuptiarum conditionẽ. Sanè hoc caſu familiam manúmve mariti non ingreſſa mulier (neq; enim matrimonium dicebatur legitimum *l. pen. §. ult. D. ad municip.* matrisfamiliâs nomen non hábuit, neque jus ſui hæredis, quo neceſſario inſtitui debuiſſet, *Vlpian. Inſtitut. tit. 22.* neque jus ex lege Romulea inteſtato marito ſuccedendi: quoniam uſu, non mancipio uxor data, non emancipata in patris poteſtate retinebatur. At ubi ſocerorum commento Jus mancipij in uxores, ſi non ereptum, ſaltem non datum, & denegatum, mariti animadvertere graviterq; ferre cœperunt, præſentaneo remedio verſus ille XII. Tabul. adfuit, *Si per trinoctium vxor à viro abſuerit, vir eam vſurpato*: id eſt, præter jus moribus aut legibus anteà receptum vindicato, capito, & ſibi habeto: ex quo capite, velut aquæ nova reperta vena, ſine Coëmptionis ſolemnitate jus poteſtatis in uxorem marito reſtitutum fuit. Tum cautè viri uxores ſuas obſervare, mulieres ne trinoctio abeſſent, curare, parentes illas ſedulò admonere, ne ſe à manibus, à quibus tàm indulgenter, ingenuè, liberaliter auctæ & altæ fuiſſent, gratia mariti ſubducerent. Planè quid temporum

O 3 ſucceſſu

ſucceſſu habuerit legislatio poſt XII. Tabulas, de ea re nihil ex vetere memoria, tot ſcriptorum ruderibus, tot literarũ monumentis, quicquam comperio: & quidem hoc ingenioſi aſsidua lectione ſciunt apud Venuleium, *l. 2. D. de libe. exhib. l. filiæ licet. l. ut liberis. C. de collatio.* patrem, qui filiam in poteſtate habet, à marito de ea exhibenda rectè conveniri: quod ſi eſt, uti eſt, aut jus poteſtatis duplex in eandem perſonam concedemus, aut maritum dicemus uxorem ſuam in poteſtate non habuiſſe. Poſt decemviralem, legem aliam ponere quæ jus parentum in priſtinum reſtituerit, opus harioli opera & induſtria eſt. Sed aleam de conjecturis ita jaciamus: Cùm patresfam. rem eò deduci legibus cernerẽt, unde callidis inventis ſe abduxiſſe exiſtimabant, hoc jure uſos veteres colligo, ut filij ducturi uxorem, vel filiæ nupturæ, (Uſu, quo nuptias antè contrahebãt, deſueſcente) in matrimoniũ convenerint, & hæc in viri patrisfamilias manum, quòd formæ vulgares in Digeſtorũ libris obſervatæ probant. Porrò filiofamilias, qui mulieri conventuræ paterfamilias ex ritu nuptiarum fieri debuit, avo ſuperſtite, patreq; vivo, illius autoritate & huius conſenſu fuit opus: *l. oratione. D. de ritu nupt. l. nec filium. C. de nupt.* & illo furente, patris autoritas, hocque

que furioſo, & ſapiente avo, ſuffecit avi voluntas. *l. 9. de ritu nupt.* Ita verò neceſſaria iſthæc fuerunt, ut filiumfamilias etiam militem ſine patris voluntate matrimonium nō contrahere reſponderit Papinianus. *l. filiusfamil. eod.* Præterea filiæfamilias nupturæ, quæ in manum conveniens matremfam. fieri velle ſe marito diceret, avi ſuperſtitis voluntatem & autoritatē, patre neglecto, ſuffeciſſe accepi *d. l. oratione.* Illo verò defuncto, patris conſenſum neceſſariò leges exegerunt, *l. 2. l. 20. C. de nupt.* propter jus patrię poteſtatis moribus in id receptum: *§. 1. Inſtit. de nupt. l. 8. D. de iis qui ſui.* intelligi tamen ſemper filiæ patrem certioratū conſentire, niſi evidenter diſſentiat, Paul. ſcribit. *l. 7. de ſponſ.* Quocirca parentum juſſus, conſenſus, voluntas, & autoritas, tam filijs quàm filiabusfamil. (emancipatis enim filiis & filiabus jure veteri pro extraneis habitis, non fuit neceſſarius patris aſſenſus, *l. 10. eod. tit. & l. 25. & l. 55. de ritu nupt. l. 18. C. de nupt.* licet in his quædā Cæſares immutarint) ad nuptias neceſſaria viſa eſt, ne liberum arbitriū eſſet eis, qui alieno juri ſubeſſent: eoq; reſpexit Jul. Paulus ſcribens, *l. 2. de rit. nupt. Nuptiæ conſiſtere non poſſunt, niſi conſentiant omnes,* id eſt, *qui coeunt, quorumq; in poteſtate ſunt.* His obſervatis ſine emancipatione filiam pater ex animi ſenten-

tia locavit, maritus ſibi ex voto matremfamilias habuit, & nonnihil alteri quiſque de jure conceſsit ſuo: ut interim pater filiam natura in poteſtate retinuerit, maritus jure ſubjectam illam in familia inter ſuos hæredes habuerit, *l. pronuntiatio. §. jure proprio. de verb. ſign.* ſi qua Ulpiano fides eſt, *d. tit. 22. Inſtitut.* qui ſubſcriptorem & approbatorem habet Gellium, *d. cap. 6.* Item juris myſterio, ſicut res duplici jure cenſeri poteſt, *l. hinc quær. §. 1. D. de peculio.* perſona filiæ nuptæ in poteſtate patris & mariti videri cœpit, argumento actionis injuriarum & patri & marito datæ, *l. eum qui. §. 1. D. de injuriis. l. tutores. de iis quæ vt indign.* ſicut eadem filiafamilias & materfamilias fuit, duplici poteſtate in eandem concurrente, ut in Gallijs approbatũ ſcribit Joannes ille Faber. *§ 1 Inſtitut. de SC. Tertull.* Neque verò duplex ſtatus contrarius in eadem perſona conſtituitur, qui magnis viris diſplicuit, *l. 1. verſ. quis enim. C. de Lat. lib. Bar. l. ſeniũ. C. qui teſt. fa. poſſ. Barbat. conſil. 2. nu. 31. li. 2.* ſed jus duplex poteſtatis, quę in manu ſemper retinet filiã & uxorem. Filiam autẽ familiæ fuiſſe, matrimonij diſſolutio ꝓbavit, ejus quæ inſcio patre non potuit, aut ex officio non debuit renovare nuptias. *l. 18. de rit. nupt. l. 11. de ſtat. ho. l. 7. C. de nupt.* Matrẽ verò familias fuiſſe, quæ in mariti domo viveret,

procul-

Digitized by Google

proculdubiò eſt:ut enim dicitur paterfamilias, qui in domo dominium habet, quamvis filium non habeat, ita & materfamilias, quæ in dominij conſortium & communionem venit, etiam non ſublatis liberis. Unde quæ Gellio, *d. cap. 6.* vana & inanis Helij Meliſſi videtur obſervatio, jam ridicula apertiſſimè cernitur. Sed Gellius matronam, quæ in matrimoniũ cum viro conveniſſet, quoad in eo maneret, etiam ſi liberos non tolleret, matrem verò familiâs eam ſolam, quæ in mariti manum, mancipium, familiamq́; veniſſet, propriè dictam fuiſſe putat: eiuſq; ſententiæ ſuffragium Ciceronis accedit, qui Fabiæ, ut matrifamilias, legatum, niſi per coëmptionem in viri manum veniſſet, ad Trebatium ſcripſit non deberi. Erant illa quidem vera ſuo tempore: at poſteaquam Uſus, de quo tam multa, per non uſum ſublatus eſt, & ex Coëmptione ſolemnium reliquiæ duntaxat, quaſi ſcalmus è naufragio ſervatę ſunt, matronę & matrisfamilias promiſcuam acceptionem in autoribus legimus, *l. 1. §. omnem, l. 15. §. ſi quis virgines. D. de inju. Sueton. Tyb. 35* Amplius, hujus familiarior & uſitatior uſurpatio, latior multò quàm olim eſſet, cum tempore facta eſt Habet enim Ulpianus, *l. pronunciatio §. 1. de verb. ſign.* Matremfamiliâs accipere debemus eam, quæ

non inhoneſtè vixit: matrem enim familiâs à cæteris fœminis mores diſcernunt atq; ſeparant. Proinde nihil intererit, nupta ſit an vidua, ingenua ſit an libertina: nam neque natales faciunt matresfamiliarum ſed boni mores. Addo quoque Marcelli verba, *l. probrum. § 1. de rit. nupt. Si qua ſe in concubinatum alterius, quàm patroni tradidiſſet, matrisfamiliâs honeſtatem non habuiſſe eam dico.* Debuit enim pudica mulier ſe in matrimonium, non in concubinatum dare: niſi vir illam in concubinatu habere maluerit, vicinis aliisq; ſcientibus, ſobolis procreandæ cauſa, *d. l. 3. de concub. d. l. ſi vicinis.* qua teſtata, etiam ſi nulla inſtrumenta nuptialia ſint, non tam concubinatus quàm matrimonium, & nuptiæ Uſu veteri contractæ ſunt. Indeq; liberi legitimi, & fœmina honeſtæ vitæ, matrisfamilias nomen habet: & notabiliter id ſignificant Vlpiani verba, *neque nuptiæ* Decenter verò liberta concubina patroni fuit, quippe cùm honeſtius ſit patrono, libertam concubinam quàm matremfamilias habere, inquit Vlpianus, *d. l. 1. de concub.* libertam ſcilicet ſine teſtatione, aliam cum teſtatione, uti diximus. Ergo liberta à matrefamilias diſcriminatur, & ita ſe res habet: at nihilominus ſi cum patrono non inhoneſtè vivat, materfamilias dicetur, cujus honeſtatem illi con-

concedit Marcellus, Neque nuptiæ, neque natales, &c. ait ille. Sed quid de Ulpiano, cùm ſibi ipſi non ſatis conſtans, matresfamiliarum dixit *l. 4. §. 1. de his qui ſui.* quæ ſuę poteſtatis ſunt? an ſui ipſius illum diſſimilem, immemoremque dicemus? Hoc verum eſſe liquidò apparet, ſed admittit & illud, neque negat, de quo genere acceptionis diximus. Scioli verò de nominibus hîc agi in vulgus efferent, proferent, dictitabunt: at, niſi livor & oculis & mentibus obſtet, inſpiciant autorum juris ſententias elucidatas, quas non intelligunt, &, quod pejus eſt, diſſimulatione negligunt. Velit Deus Opt. Max. doctorumque calculus faxit, ut conjecturæ aut divinationes noſtræ tam amabiles probabilesq; ſint, quàm maximè cupimus, etſi veras minimè contendamus. Equidem potui Feſti Pompeij, Servi Mauri, Severini Boëtij, & complurimorum literas in teſtimonia ſuperiorum producere, ſed tot autorum nomenculatio ſtudioſis faſtidium ſine utilitate adfert, & putidæ cujuſdam diligentiæ potius ſpeciem præ ſe fert, ineptæq; ambitionis, quàm ingenij divitis ſpecimen, aut indicium eruditi maturíve judicij. Conſtitutum eſt igitur ex illo priſco jure civili mulierem eſſe & in patris poteſtate, & in mariti manu: quod ſi eſt, filiafamilias

lias n[illegible] teſtari minimè potuit, *l. 6. D. qui teſt. fac. §.* [illegible]. *Inſt. de SC. Tertul. ubi Are.* Tit. enim Cajus dicebat, *Qui in poteſtate parentis eſt, teſtamenti faciendi jus non habet*, quoniam teſtamentum eſt rerum ſuarum ordinatio atq; diſpoſitio, inquit Theophilus, *in Paraph. Inſt §. 1. quib. non eſt perm.* filia verò familias diſponere non poteſt, quæ nihil proprium habere poteſt: & ea ratio quandoq; Ulpiani, *epit. tit. 20.* fuit: *adeò ut quamvis pater ei permittat, nihilomagis tamen jure teſtari poſſit.* Hæc ex ſcripto Cai ſunt, cum quo idem Martianus, *l. tam is de donat. cauſ. mort.* ſentit: putà ſi de parte patrimonij ſui, pater filium teſtari velit, permittat & concedat (pro eodem enim ſunt licentia & conſenſus, à Tabulariis nimium repetita & diſtincta, ſicut eadem ſunt permittere patrem, & velle, *d. l. tam. l filiusfam. §. ulti. D. de don.*) adhuc tamen filius teſtari non poterit jure, ſcilicet, ut ejus teſtamentum ratum habeatur: de facto verò lex non curat. Ejus ſententiæ ratio inde promitur, quòd teſtamenti factio ſit publici juris, *l. 3. qui teſt. fac.* non illius quod ad magiſtratus attinet, in quo non obtemperat filiusfamil. patri, *l. nam quod. D. ad ſenatuſc. Treb. l. 9. de his qui ſunt ſui vel alie. l. 14. §. ſi. in numero. D. de munerib.* cujus poteſtas interquieſcit Tauro Philoſopho apud Gellium, *lib. 2. c. 2.* ſed juris communis

munis publicitùs recepti, *l. 8. D. de [illegible] 23. de eo quod met. cauſ. l. 29. de teſt. tut.* Ideò ne oporteat dicere privati hominis voluntatem legum viribus præpollere, juris conſtitutio patris conſenſu non cenſetur: cujus habita ratione fieri poſſet ut quidam filijfamilias teſtarentur, & quidam minùs, pro diverſa parentũ charitate & voluntate: ſed eſt TURPE incerto jure vagari, ait in Querela Juriſprudentia. Planè illò tam Ulpianus quàm Theophilus inclinaverunt, ut non teſtetur qui in poteſtate eſt, penuria defectuq; rerũ. de quibus ut ſuis diſponere ex voto poſſit: ſed & novi juris doctores, *Aret. §. 1. nu. 5. quib. non eſt per. fac. ex l. ei qui ſolu. D. de hæred. inſtit.* in eam ſententiam jerunt, ut dicerent eum, qui egeſtate inteſtabilis ſit, ceſſante impedimẽto teſtari poſſe. Equidem poſteaquam pagani filijfamilias certis caſibus proprium habent, *auth. excipitur. cum ſeq. C. de bon. quæ lib.* in quibus nec uſusfructus eſt patris, quid obſtat cur non teſtentur? In adventitiis, quibuſcunq; filiofamilias lex hæredem dedit, *l. quod ſcitis. & ſeq. eod.* quid cauſæ eſt quod ipſe ſibi facere non poſſit? hîc patris conſenſum non deſidero, ne filij voluntas poſtrema ex aliena pendeat: in quo ingenia noſtrorum defecerunt. Frenum autem eorũ animis adhibuit Imperatoria conſtitutio,

l. pe-

l. penul. C. qui teſt. fac. poſ. l. ult. §. filiis autem. C de bon. quæ lib. qua ſicut populus A. in ſuffragia ferens, dum antiquam approbaret legem, novam reijceret, Juſtinianus per omnia antiquam legem voluit conſervari, quæ filiorumfamil. teſtamenta niſi certis caſibus nō accipiebat. Antiquitatis ratio ob oculos poſita eſt, & eam hodie ceſſare oculis, ni fallor, ſubjeci. Conſtitutionis Juſtinianeæ rationem ſtudioſi juris novi quæſierint. Sanè durum & iniquum novum jus illud pleriſq; magni nominis videtur, ubi veritatem excutiunt, & hanc quæſtionem tractant, *Bart. ad d. l. 6. & Scrib. ad l. ſenium. & l penult. eod.* quorum non ab re erit ratiocinationem expendiſſe eos, qui ad unguem civilis diſciplinæ rationem callere cordi habent: neque enim delicatorum votis jus favet, qui nihil niſi Ciceronianum legere vel audire poſſunt. Sed nunc jam repetam, ait Lucretius, cœptum pertexere dictis. Nupta filiafamil. ex iis quæ diximus, fortaſſe tantùm ſubjecta marito, quoad juſta exhibenda, quo jure omnia quæ ſibi obveniſſent, patri quæſiſſet, *l. 1. D. ſi à par. quis ſu. ma. l. ſi uxorem. C. de condi. inſer.* teſtari non poterat: ſed ſi tres liberos ſuſtuliſſet, honoris cauſa, favoreq; liberorum, vivo ſuperſtiteq; patre, adverſus juris communis regulas rectè teſtabatur, ſi qua fides Plutarcho habenda eſt in jure veteri referē-

do:quòd ſi olim filiafamil. ut nunc eſt, capax acquiſitionis fuiſſet, de plano perciperetur. At ubi nihil habuit, ante non inanis habita illi gratia an non inutilis conceſſio privilegiarij juris fuit? quando ſcitum & tritum eſt illud Theophili, *extrem. §. 1. quibus non eſt perm. fac.* ſi is cui novi juris quidpiam conceſſum eſt, eo non utatur, locum eſſe veteri legi. Igitur mater filiorum trium deceſſit rerum inopia inteſtata. An patrem coactum fuiſſe dicemus, ad conſentiendum filiæ de dote teſtaturæ? quid ſi filia indotata nupſiſſet? nondum vigente ſervatáve Auguſtini ſententia, *can. nullum. 30. quæſt. 5.* matrimonium ſine dote nullum. Dicere filiæfamil. nihil habenti facultatem teſtandi inutilem, à vero non abhorret, aut certè à veriſimili: ſed filia dotata, quomodo ſe res habuit, non ita eſt expeditum. In alijs juris articulis ex Caſſio regula eſt, *l. 2. D. de jurisdict.* jurisdictione data, videri conceſſa ea quoque, ſine quibus jurisdictio explicari non potuit: in ſimili teſtamenti factione data, conceſſa & ea videri debent, ſine quibus fruſtratoria & inutilis eſſet conceſſio. Vnde conjectura colligo, ſimul cum teſtandi facultate dotis filiæfamilias conſtitutæ dominium eidem fuiſſe tributum, etiam patre ſuperſtite: indeque verbum Ulpiani,

l. 3.

Digitized by Google

l. 3. §. ergo. D. de minorib. l. Pater. de evictio. manaſſe puto, *Dos ipſius filiæ proprium patrimonium eſt,* quod faciliùs reperias qui oſtentent, quàm qui intelligant. Eò item & illud pertinet, quod ex Gordiani conſtitutione evincitur, *l. 7. C. de nupt.* filiam quæ nuptias inſcio patre renovaſſet, ob jura illius neglecta multari dotis amiſſione. Quid autem filiamfamiliâs attingeret repetitio dotis patri conceſſa, niſi à dotis dominio & jure cecidiſſet ea ipſa, quæ adverſus patrem actione caret, ſi velit cum dote reiterare nuptias? Hæc ejus reſcripti interpretes animadverterint. Quæ de jure teſtandi fœminis matribus natorum trium præſtito ſatis erunt, ſi unum addidero, deficiente patre mulieris nuptę, neque nuptias, neque jus mariti, uxoris teſtamento præpedimentum objicere, quod priſci certiq; juris eſt, *l. ult. D. & C. ſi quis aliq. teſt.* de eoq; non ſemel Baldus, *lib. 2. conſ. 39. & 59.* Alexander, *lib. 3. conſ. 31.* & L. Romanus ex facto conſulti reſponderunt. Galli Burgundiones ſine licentia mariti mulierum teſtamenta non probant ex jure moribus recepto, ut autor eſt Chaſſanæus, *Conſuetud. Bur. §. la femme ſoit. ver. ne peut faire.* Sed Licentiæ nomen in quotidiano ſermone vulgatum, ut à Latino expromptum eſt, autoritatem non ſignificat, in quo à Tabulariis, qui plus ſibi

ſibi ſapere videntur, plus peccatur, ſed conſenſum, ut jam diximus: idq; Juſtiniani conſtitutio confirmat, *l. ulti. § ubi autem puerilis. C. de bon. quæ lib.* ubi puerilem ætatem patri licentiam præſtare continet, quibus exaudire autoritatem patri præſtitam, plus quàm ridiculum ſit. Hæc autem ideò expendo, quòd conſenſus præponderat autoritati, ut Socino placuit, *lib. 4. conſil. 23. num. 10.* undeq; puto minorem inter Burgundiones fœminarum libertatem, quàm in Gallia Brachata, ubi jus ſcriptum in hac quæſtione ſequimur, quod temporum ſuffragia confirmarunt.

De tutelæ liberatione ex Iure trium, deque veteri iure tutelæ perpetua mulierum, varia Iuriſprudentum ſcripta illuſtrata.

Caput XXXI.

HIs tempeſtivum eſt adjicere caſum eò nobiliorem, quò poſitum in difficili cernimus ex ſcripto Plutarchi, ubi Veſtali ſicut matri natorum trium, ſingula ſine curatore facere licuiſſe refert: ergo Jus triū matres à tutela curaq; perpetua liberavit, cui ſubnixæ, libertate naturali defraudatæ fruſtrateq; videbantur. Erat autē perpetua tu-

tela in jure veteri: quod ſi tam facilè in uſum & comoditatem à mortalibus inter eos revocaretur, ac inter politioribus literis tinctos, vivæ doctrinæ compotes, in priſtinum eſt reſtitutum, meliuſculè reſpublicæ ſe haberent, multoq; meliùs cum privatis hominibus ageretur. Itaq; jus erat antiquis, quãtum ex Ulpiano ad nos pervenit, *epit. tit. 11. de tutelis.* ut tutores conſtituerentur, *tam maſculis quàm fœminis: ſed maſculis quidem impuberibus duntaxat propter ætatis infirmitatem: fœminis autem tàm impuberibus, quàm puberibus, & propter ſexus infirmitatem, & propter forenſiũ rerum ignorantiam.* Quibus pro ratione accedit Baldi urbanè faceteq; dictum, *l. 4. C. de ſponſalib. & lib. 3. conſil. 385. & alibi Mulieres integrum conſilium non habent.* De maſculorum tutela, nihil eſt nobis propoſitũ. De fœminarum tutela hoc primum videtur, illius, ut dativæ, duntaxat habitũ rationem, cùm illi defeciſſent qui moribus & legitimo jure in fœminas poteſtatem haberent, de quibus ſuprà relata fuit Portij Catonis ſententia. Quod nunc profero, de Hiſpala libertina ſignificat Livius his verbis, *lib. 49. Quin eò proceſſerat conſuetudine capta, ut poſt patroni mortem, quia in nullius manu erat, tutore à Tribunis & prætore petito cum teſtamentum faceret, unum Ebutium inſtitueret.* Ubi veſtigium priſci juris apparet, de

quo

quo ſic ex Ulpiano legimus, *d. tit. de tutel.* Lex Attilia jubet mulieribus pupilliſve non habentibus tutores, dari à prætore & majore parte tribunorum plebis: quos tutores Attilianos appellamus. Sed quia lex Attilia Romæ tantùm locum habet, lege Julia & Titia proſpectum eſt, ut in provinciis quoque ſimiliter à præſidibus earum dentur tutores. Id porrò, quod de lege Attilia ſcriptum eſt, ante DCLXVIII. Urb. cond. conſtitutum fuiſſe ex Livio temporũ ratio ſuadet, quiſquis ex tot Attiliis Conſulibus ex aliiſve fuerit autor legis Attiliæ. Sanè ſecutis temporibus Imperator Claudius, *Suet. Clau. 23. ſanxit ut pupillis extra ordinem tutores à Conſulibus darentur*, id eſt, quolibet loco quolibetque die, *l. 3. §. ulti. de tutel. l. 8. de tut. & cu. da.* Inde Cornutum à Conſulibus tutorem datũ in Plinij epiſtolis legimus, *Quadrato epiſt. 9. l. 1. D. de confir. tut.* & Conſularem poteſtatem, ſi quid deficeret in tutore non rectè dato, repleviſſe ex principalibus reſcriptis in Modeſtino. At ſi de pupillis tantùm edixit Claudius, de fœminarum tutela prætoris adhuc & tribunorum cognitio fuit, niſi fœminarum tutelam lege Claudia ſublatam ex Ulpiano, *d. titul. de tutel.* malimus, ſcripto ob varios ambiguo. Sed deſueſcente lege Claudia cum

Digitized by Google

tempore nihilominus Romæ, ſive à prætore cum tribunis, ſive à Conſulibus, ſive poſt Antonini Philoſophi legem à prætore tutelari vel in provinciis à proconſule, ſive ab ejus legato, ſive à præſide, ſive à præfecto, ſive à judice, qui idem cum præſide, rectore, & moderatore fuit, *l. 4. de tuto. & curat. l. 7. de cenſu ſive adſc. C. Th.* vel in municipiis à magiſtratibus, ut duumviris, ſive à decurionibus quandoque, tutor mulieri dabatur, cum illius è re erat, vel cùm ipſa poſtulabat. Illi verò ſine lege, quæ ad nos pervenerit, imò & contra Claudiam ipſam tutelæ fœminarum dationem, de qua tam multa Ulpianus, uſurpabant: quorum tandem uſus lege Conſtantini approbatus fuit, *l. 2. de tut. & cur. C. Th.* his verbis, in fœminis tutelam legitimã conſanguineus vel patruus nõ recuſet: quibus pro antiqui juris autoritate ſublatam legem Claudiam reſcripſit Imper. Leo, *l. 3. C. de legi. tut.* ad pupillas fœminas reſtringẽs, quod latè & generaliter tàm de puberibus, quàm de impuberibus ſanxerat Conſtantinus. Proinde ante Conſtantinianam legem, adverſus Claudiam uſu recepto, non uno tantùm caſu, nec uno duntaxat modo, tutores fœminis dati fuere: ſicut enim antiquis ex Ulpiani obſervatione tutores aut legitimi erant, aut Senatuſconſ. conſtituti, aut mori-

bus

busintroducti, mulier aut legitimum, aut ex Senatuſc. aut moribus tutorem nanciſcebatur. Legitimum, id eſt, qui ex lege aliqua deſcenderet, habuit mulier aut lege Attilia, aut Julia de marit. ordinibus. Illa, uti diximus, cùm deficeret tuor, ſive teſtamento datus, putà ante vel poſt certum tempus, vel ante vel poſt conditionem, *l. 7. l. 8. l.* 11. §. 1. *& ult. de teſta. tutel.* pendente jure legitimorum, dum teſtamentaria tutela ſperabatur, ſive deficeret tutor ex XII. Tab. conſtitutus, ut agnatus aut patronus, vel qui erat vice legitimi, ut parens manumiſſor, *l. 3. in ext. & l. 6. in fin. de leg. tutel.* deficeret autem ſive morte naturali, ſive civili, ut captivitate, *l. 14. & 15. de tutel.* alióve impediměto, quæ omnia Triumviri ſatis diligenter proſecuti ſunt in Juris elementis, lib. 1. Ex lege Julia habet Ulpian⁹, tutor datur à prætore urbis ei mulieri virginive quam ex hac ipſa lege nubere oportet, & ita pubes eſt, ad dotem dandam, dicendam, promittendámve, ſi legitimum tutorem illa non habeat. Hæc verò tutoris loco, ſuppoſito curatore, ex Ulpiani lib. 1. de omnibus Tribunalibus in Digeſtis ita legas, *l. 7. de tut. & cur. dat. Non tantùm ad dotem dandam nupturæ curatorẽ dari oportet, verùm etiam ei quæ jam nupta eſt: ſed & ad dotem augendam datur, & mutandæ quoque dotis gratia, curator dari poteſt.*

Unde cùm permutatio dotium conventione fieri poſſit, ea ſcilicet forma ſervata, quã Modeſtinus, *l. 25. 26. D. de jur. dot.* perſcripſit, quis non videt, ſi de nuptæ mulieris dote mutanda quæratur, quæ xxx. annos nata ſit, vel duntaxat xxv. exceſſerit, etiam & illi majori curatorem conſtitutum? cujus ſive generalis, ſive dotis dandæ cauſa conſtituti, ad amuſsim Terentius Clemens officiũ explicavit, *l. 61. eod. tit.* Sed ne diverſos unum & idem munus obijſſe, vel ne diverſa eoſdẽ autores de uſu forenſi retuliſſe dicamus, an non probabilius eſt pro tutore curatoris nomen eorum ſcriptis accommodaſſe Concinnatores? cùm tutorem ab Ulpiano, *l. 11. §. ult. de teſt. tut.* dictum, reperiam in epiſtola Imp. Alexandri, *l. 2. C. in quib. cau. tut. vel. cur. hab.* curatorem vocatũ, non ſine uſurpatione Senatuſconſulto mulier quoq; tutorem habuit, qui dabatur à Pręſidibus in Provinciis, ad illius exemplum quem ab Urbico Prætore ex lege Julia diximus dari, ſi legitimum tutorem illa non habebat. Præterea in locum muti furioſive tutoris, alterũ dandum eſſe tutorem ad dotẽ conſtituendam Senatus cenſuit. Eodẽ enim jure ſuccurſum oportuit illi, quæ tutorẽ inutilem habuit, ac illi quæ tutore caruit, ad inſtar legis Julię ſive in Urbe, ſive in Provinciis: quòd paria ſint non

non habere tutorem, & illum habere qui tueri non poſſit: & ita compluribus Senatuſconſultis factum eſt, *l. 17. de tut* ut in locũ muti & ſurdi tutoris, alij tutores dentur, ne ij retinerent tutelam, qui illam accipere vetarentur, *l 1 eod. l. 10. de leg. tut.* Obſervandus itaque caſus hîc eſt libris Conſtitutionum, *tit. 36. lib. 5. C. Iuſt.* omiſſus, quo tutorem habenti tutor datur, adverſus regulam juris antiqui, *l. 27. de teſt. tutel.* Tertiò ex Senatuſconſ. in omnem rem tutor datur mulieri ei, cujus tutor abeſt, inquit Ulpianus, ſive reipub. cauſa abſit, *l. 15. de tu. & cur. dat.* ſive propria, neſciens ſe tutorem creatum, *l. 2. eod.* ſive alio modo abſit à civitate, *l. 15. de tutel. & l. 11. verſic. plane. de teſta. tut. l. 1. C. in quib. cauſ. tut. vel cur hab.* ut qui ab hoſtibus receptus ad eos transfugerit, quo quidem capto, tutor Attilianus dandus fuiſſet priori morte civili deficiente: ſed cùm abſens tutor ſervus non efficitur, ait lex, tutor manet, & interim prȩſides ex Senatuſconſ. alium ejus loco ſufficient. In locum autem tutoris abſentis novum dari, decreto exprimendum fuit, ſi voluit magiſtratus cavere, ne datio nulla tamquam tutorem habenti facta diceretur, *l. 10. de tut. & cur. dat.* quod hodiè quoq; ſervandũ eſt. Suffectus verò uſque ad reditum tutoris abſentis tutor fuit, illoq; non redeunte in

tutela perſeveravit, *l. 12. de tutel.* in impuberibus uſque ad tempus pubertatis, ſed in puberibus, ut puto, non item, ne longior nec cogitantis implicatio recepta videatur: fuit ergo illi magiſtratus officium merum poſtulandum, & ſupplici libello, ut conjicio, jus publicum & commune invocandū. Excipitur tamen à ſuperioribus ſpecies illa, qua patronus, ejúſve filius, libertæ tutor, ſi abfuit, non propterea in illius locum datus alter tutor fuit, *niſi ad adeundam hæreditatem & nuptias contrahendas*, ut idem ſcribit. Hoc verò eò notandum eſt, quod vitiat regulam juris civilis, quę certæ rei tutorem dari prohibet, *§. certæ. Inſtit. qui teſt. tut. dar.* lex autem Julia primùm ad dotem dandam, dicendam vel promittendam tutores admiſit, muliere tutorem nullum habente, quod Senatus ab Urbe ad Provincias extendit. Deinde cùm vitio corporis tutorem inutilem habuit mulier, exemplo legis Juliæ, certæ rei nempe, doti conſtituendæ Senatus tutorem dedit. Item cùm abſens patronus, patronive filius mulieri inutilis tutor fuit, ſaltem ad rem certam, ut potè nuptias contrahendas, & adeundam hæreditatem, tutorem dari Senatus cenſuit: ſi non in omnem rem permiſit, honoris, ni fallor, eis habiti cauſa, ob Jus patronatus. Hiq; ferè ſunt caſus ex veteri ju-

ri jure ſervati, quibus certæ rei datos tutores legimus. Porrò mulieri impuberi tutorem ad adeundam hæreditatem permiſſum ex cauſa Martianus ait: *l. 9. de tut. & cur. dat.* ſed Ulpianus vult idē in impubere & in maiore: quod ex ratione fuiſſe puto, quoniam curatoris autoritas ad adeundam hæreditatem inutilis eſt, inquit Modeſtinus: *l. 17. D. de appel.* ergo mulier cum curatore adire hæreditatem non potuit. Jam ponas puberem mulierem fuiſſe, & annos adoleſcentiæ non exceſsiſſe, niſi per ſe adire potuerit, quod nequivit, certè tutore opus illi etiam puberi fuit. Amplius ad nuptias contrahendas tutorem mulieri datum quid ſit, Ulpiano in diſceptationē cadit. Nuptias contrahere, & matrimonium contrahere, pro eodem ſunt Julio Paulo, *l. 10. de ritu nupt.* ſed ad officium curatoris non pertinet, nuptiæ contrahantur an non. *l. 20. eod. gloſ. l. 4. C. de ſponſal.* Unde non videtur Ulpianus ad matrimonium contrahendum exegiſſe tutorem, quem plerunque pro curatore in hac quæſtione libri noſtri uſurparunt: *l. 3. C. de in lit. dan. tut.* nec reverentia patroni, quam Julianus *l. 45. §. ult. eod. l. qui duos. §. ſi cum filio. de reb. dub.* apud illum obſervat, efficit quò magis tutor extrarius matrimonio adhibeatur. Malim itaque *ad nuptias contrahendas* tu-

P 5 torem

l. penul. C. qui teſt. fac. poſ. l. ult. §. filius autem. C de bon. quæ lib. qua ſicut populus A. in ſuffragia ferens, dum antiquam approbaret legem, novam reijceret, Juſtinianus per omnia antiquam legem voluit conſervari, quæ filiorumfamil. teſtamenta niſi certis caſibus nō accipiebat. Antiquitatis ratio ob oculos poſita eſt, & eam hodie ceſſare oculis, ni fallor, ſubjeci. Conſtitutionis Juſtinianeæ rationem ſtudioſi juris novi quæſierint. Sanè durum & iniquum novum jus illud pleriſq; magni nominis videtur, ubi veritatem excutiunt, & hanc quæſtionem tractant, *Bart. ad d. l. 6. & Scrib. ad l. ſenium. & l penult. eod.* quorum non ab re erit ratiocinationem expendiſſe eos, qui ad unguem civilis diſciplinæ rationem callere cordi habent: neque enim delicatorum votis jus favet, qui nihil niſi Ciceronianum legere vel audire poſſunt. Sed nunc jam repetam, ait Lucretius, cœptum pertexere dictis. Nupta filiafamil. ex iis quæ diximus, fortaſſe tantùm ſubjecta marito, quoad juſta exhibenda, quo jure omnia quæ ſibi obveniſſent, patri quæſiſſet, *l. 1. D. ſi à par. quis ſu. ma. l. ſi uxorem C. de condi. inſer.* teſtari non poterat: ſed ſi tres liberos ſuſtuliſſet, honoris cauſa, favoreq; liberorum, vivo ſuperſtiteq; patre, adverſus juris communis regulas rectè teſtabatur, ſi qua fides Plutarcho habenda eſt in jure veteri referé-

do: quòd ſi olim filiafamil. ut nunc eſt, capax acquiſitionis fuiſſet, de plano perciperetur. At ubi nihil habuit, ante non inanis habita illi gratia an non inutilis conceſſio privilegiarij juris fuit? quando ſcitum & tritum eſt illud Theophili, *extrem. §. 1. quibus non eſt perm. fac.* ſi is cui novi juris quidpiam conceſſum eſt, eo non utatur, locum eſſe veteri legi. Igitur mater filiorum trium deceſſit rerum inopia inteſtata. An patrem coactum fuiſſe dicemus, ad conſentiendum filiæ de dote teſtaturæ? quid ſi filia indotata nupſiſſet? nondum vigente ſervatáve Auguſtini ſententia, *can. nullum. 30. quæſt. 5.* matrimonium ſine dote nullum. Dicere filiæfamil. nihil habenti facultatem teſtandi inutilem, à vero non abhorret, aut certè à veriſimili: ſed filia dotata, quomodo ſe res habuit, non ita eſt expeditum. In alijs juris articulis ex Caſſio regula eſt, *l. 2. D. de juriſdict.* juriſdictione data, videri conceſſa ea quoque, ſine quibus juriſdictio explicari non potuit: in ſimili teſtamenti factione data, conceſſa & ea videri debent, ſine quibus fruſtratoria & inutilis eſſet conceſſio. Unde conjectura colligo, ſimul cum teſtandi facultate dotis filiæfamilias conſtitutæ dominium eidem fuiſſe tributum, etiam patre ſuperſtite: indeque verbum Ulpiani,

l.3. §. ergo. D. de minorib. l. Pater. de evictio. manaſſe puto, *Dos ipſius filiæ proprium patrimonium eſt,* quod faciliùs reperias qui oſtentent, quàm qui intelligant. Eò item & illud pertinet, quod ex Gordiani conſtitutione evincitur, *l. 7. C. de nupt.* filiam quæ nuptias inſcio patre renovaſſet, ob jura illius neglecta multari dotis amiſſione. Quid autem filiamfamiliâs attingeret repetitio dotis patri conceſſa, niſi à dotis dominio & jure cecidiſſet ea ipſa, quæ adverſus patrem actione caret, ſi velit cum dote reiterare nuptias? Hæc ejus reſcripti interpretes animadverterint. Quæ de jure teſtandi fœminis matribus natorum trium præſtito ſatis erunt, ſi unum addidero, deficiente patre mulieris nuptę, neque nuptias, neque jus mariti, uxoris teſtamento præpedimentum objicere, quod priſci certiq; juris eſt, *l. ult. D. & C. ſi quis aliq. teſt.* de eoq; non ſemel Baldus, *lib. 2. conſ. 39. & 59.* Alexander, *lib. 3. conſ. 31.* & L. Romanus ex facto conſulti reſponderunt. Galli Burgundiones ſine licentia mariti mulierum teſtamenta non probant ex jure moribus recepto, ut autor eſt Chaſſanæus, *Conſuetud. Bur- §. la femme ſoit. ver. ne peut faire.* Sed Licentiæ nomen in quotidiano ſermone vulgatum, ut à Latino expromptum eſt, autoritatem non ſignificat, in quo à Tabulariis, qui plus ſibi

Digitized by Google

ſibi ſapere videntur, plus peccatur, ſed conſenſum, ut jam diximus: idq; Juſtiniani conſtitutio confirmat, *l. ulti. § ubi autem pueriliis. C. de bon. quæ lib.* ubi puerilem ætatem patri licentiam præſtare continet, quibus exaudire autoritatem patri præſtitam, plus quàm ridiculum ſit. Hæc autem ideò expendo, quòd conſenſus præponderat autoritati, ut Socino placuit, *lib. 4. conſil. 23. num. 10.* undeq; puto minorem inter Burgundiones fœminarum libertatem, quàm in Gallia Brachata, ubi jus ſcriptum in hac quæſtione ſequimur, quod temporum ſuffragia confirmarunt.

De tutelæ liberatione ex Iure trium, deque veteri iure tutelæ perpetuæ mulierum, varia Iuriſprudentum ſcripta illuſtrata.

CAPUT XXXI.

HIs tempeſtivum eſt adjicere caſum eò nobiliorem, quò poſitum in difficili cernimus ex ſcripto Plutarchi, ubi Veſtali ſicut matri natorum trium, ſingula ſine curatore facere licuiſſe refert: ergo Jus triũ matres à tutela curaq; perpetua liberavit, cui ſubnixæ, libertate naturali defraudatæ fruſtrateq; videbantur. Erat autẽ perpetua tu-

P telæ

tela in jure veteri: quod ſi tam facilè in uſum & cōmoditatem à mortalibus inter eos revocaretur, ac inter politioribus literis tinctos, vivæ doctrinæ compotes, in priſtinum eſt reſtitutum, meliuſculè reſpublicæ ſe haberent, multoq; meliùs cum privatis hominibus ageretur. Itaq; jus erat antiquis, quātum ex Ulpiano ad nos pervenit, *epit. tit.* 11. *de tutelis.* ut tutores conſtituerentur, *tam maſculis quàm fœminis: ſed maſculis quidem impuberibus duntaxat propter ætatis infirmitatem: fœminis autem tàm impuberibus, quàm puberibus, & propter ſexus infirmitatem, & propter forenſiū rerum ignorantiam.* Quibus pro ratione accedit Baldi urbanè faceteq; dictum, *l.* 4. C. *de ſponſalib. & lib.* 3. *conſil.* 385. *& alibi Mulieres integrum conſilium non habent.* De maſculorum tutela, nihil eſt nobis propoſitū. De fœminarum tutela hoc primum videtur, illius, ut dativæ, duntaxat habitū rationem, cùm illi defeciſſent qui moribus & legitimo jure in fœminas poteſtatem haberent, de quibus ſuprà relata fuit Portij Catonis ſententia. Quod nunc profero, de Hiſpala libertina ſignificat Livius his verbis, *lib.* 49. *Quin eò proceſſerat conſuetudine capta, ut poſt patroni mortem, quia in nullius manu erat, tutore à Tribunis & prætore petito cum teſtamentum faceret, unum Ebutium inſtitueret.* Ubi veſtigium priſci juris apparet, de

quo

quo ſic ex Ulpiano legimus, *d. tit. de tutel.* Lex Attilia jubet mulieribus pupilliſve non habentibus tutores, dari à prætore & majore parte tribunorum plebis: quos tutores Attilianos appellamus. Sed quia lex Attilia Romæ tantùm locum habet, lege Julia & Titia proſpectum eſt, ut in provinciis quoque ſimiliter à præſidibus earum dentur tutores. Id porrò, quod de lege Attilia ſcriptum eſt, ante DCLXVIII. Urb. cond. conſtitutum fuiſſe ex Livio temporũ ratio ſuadet, quiſquis ex tot Attiliis Conſulibus ex aliiſve fuerit autor legis Attiliæ. Sanè ſecutis temporibus Imperator Claudius, *Suet. Clau. 23. ſanxit ut pupillis extra ordinem tutores à Conſulibus darentur*, id eſt, quolibet loco quolibetque die, *l. 3. §. ulti. de tutel. l. 8. de tut. & cu. da.* Inde Cornutum à Conſulibus tutorem datũ in Plinij epiſtolis legimus, *Quadrato epiſt. 9. l. 1. D. de confir. tut.* & Conſularem poteſtatem, ſi quid deficeret in tutore non rectè dato, repleviſſe ex principalibus reſcriptis in Modeſtino. At ſi de pupillis tantùm edixit Claudius, de fœminarum tutela prætoris adhuc & tribunorum cognitio fuit, niſi fœminarum tutelam lege Claudia ſublatam ex Ulpiano, *d. titul. de tutel.* malimus, ſcripto ob varios ambiguo. Sed deſueſcente lege Claudia cum

P 2 tem-

tempore nihilominus Romæ, ſive à prætore cum tribunis, ſive à Conſulibus, ſive poſt Antonini Philoſophi legem à prætore tutelari vel in provinciis à proconſule, ſive ab ejus legato, ſive à præſide, ſive à præfecto, ſive à judice, qui idem cum præſide, rectore, & moderatore fuit, *l. 4. de tuto. & curat. l. 7. de cenſu ſive adſc. C. Th.* vel in municipiis à magiſtratibus, ut duumviris, ſive à decurionibus quandoque, tutor mulieri dabatur, cum illius è re erat, vel cùm ipſa poſtulabat. Illi verò ſine lege, quæ ad nos pervenerit, imò & contra Claudiam ipſam tutelæ fœminarum dationem, de qua tam multa Ulpianus, uſurpabant: quorum tandem uſus lege Conſtantini approbatus fuit, *l. 2. de tut. & cur. C. Th.* his verbis, in fœminis tutelam legitimã conſanguineus vel patruus nõ recuſet: quibus pro antiqui juris autoritate ſublatam legem Claudiam reſcripſit Imper. Leo, *l. 3. C. de legi. tut.* ad pupillas fœminas reſtringẽs, quod latè & generaliter tàm de puberibus, quàm de impuberibus ſanxerat Conſtantinus. Proinde ante Conſtantinianam legem, adverſus Claudiam uſu recepto, non uno tantùm caſu, nec uno duntaxat modo, tutores fœminis dati fuere: ſicut enim antiquis ex Ulpiani obſervatione tutores aut legitimi erant, aut Senatuſconſ. conſtituti, aut mori-

bus

busintroducti, mulier aut legitimum, aut ex Senatuſc. aut moribus tutorem nanciſcebatur. Legitimum, id eſt, qui ex lege aliqua deſcenderet, habuit mulier aut lege Attilia, aut Julia de marit. ordinibus. Illa, uti diximus, cùm deficeret tuor, ſive teſtamento datus, putà ante vel poſt certum tempus, vel ante vel poſt conditionem, *l. 7. l. 8. l* 11. §. 1. *& ult. de teſta. tutel.* pendente jure legitimorum, dum teſtamentaria tutela ſperabatur, ſive deficeret tutor ex XII. Tab. conſtitutus, ut agnatus aut patronus, vel qui erat vice legitimi, ut parens manumiſſor, *l. 3. in ext. & l. 6. in fin. de leg. tutel.* deficeret autem ſive morte naturali, ſive civili, ut captivitate, *l. 14. & 15. de tutel.* alióve impedimẽto, quæ omnia Triumviri ſatis diligenter proſecuti ſunt in Juris elementis, lib. 1. Ex lege Julia habet Ulpian⁹, tutor datur à prætore urbis ei mulieri virginive quam ex hac ipſa lege nubere oportet, & ita pubes eſt, ad dotem dandam, dicendam, promittendámve, ſi legitimum tutorem illa non habeat. Hæc verò tutoris loco, ſuppoſito curatore, ex Ulpiani lib. 1. de omnibus Tribunalibus in Digeſtis ita legas, *l. 7. de tut. & cur. dat. Non tantùm ad dotem dandam nuptura curatorẽ dari oportet, verùm etiam ei quæ jam nupta eſt: ſed & ad dotem augendam datur, & mutandæ quoque dotis gratia, curator dari poteſt.*

Unde cùm permutatio dotium conventione fieri poſſit, ea ſcilicet forma ſervata, quã Modeſtinus, *l. 25. 26. D. de jur. dot.* perſcripſit, quis non videt, ſi de nuptæ mulieris dote mutanda quæratur, quæ xxx. annos nata ſit, vel duntaxat xxv. exceſſerit, etiam & illi majori curatorem conſtitutum? cujus ſive generalis, ſive dotis dandæ cauſa conſtituti, ad amuſsim Terentius Clemens officiũ explicavit, *l. 61. eod. tit.* Sed ne diverſos unum & idem munus obijſſe, vel ne diverſa eoſdẽ autores de uſu forenſi retuliſſe dicamus, an non probabilius eſt pro tutore curatoris nomen eorum ſcriptis accommodaſſe Concinnatores? cùm tutorem ab Ulpiano, *l. 11. §. ult. de teſt. tut.* dictum, reperiam in epiſtola Imp. Alexandri, *l. 2. C. in quib. cau. tut. vel. cur. hab.* curatorem vocatũ, non ſine uſurpatione Senatuſconſulto mulier quoq; tutorem habuit, qui dabatur à Pręſidibus in Provinciis, ad illius exemplum quem ab Urbico Prætore ex lege Julia diximus dari, ſi legitimum tutorem illa non habebat. Præterea in locum muti furioſive tutoris, alterũ dandum eſſe tutorem ad dotẽ conſtituendam Senatus cenſuit. Eodẽ enim jure ſuccurſum oportuit illi, quæ tutorẽ inutilem habuit, ac illi quæ tutore caruit, ad inſtar legis Julię ſive in Urbe, ſive in Provinciis: quòd paria ſint non

non habere tutorem, & illum habere qui tueri non poſſit: & ita compluribus Senatuſconſultis factum eſt, *l. 17. de tut* ut in locū muti & ſurdi tutoris, alij tutores dentur, ne ij retinerent tutelam, qui illam accipere vetarentur, *l 1 eod. l. 10. de leg. tut.* Obſervandus itaque caſus hîc eſt libris Conſtitutionum, *tit. 36. lib. 5. C. Iuſt.* omiſſus, quo tutorem habenti tutor datur, adverſus regulam juris antiqui, *l. 27. de teſt. tutel.* Tertiò ex Senatuſconſ. in omnem rem tutor datur mulieri ei, cujus tutor abeſt, inquit Ulpianus, ſive reipub. cauſa abſit, *l. 15. de tu. & cur. dat.* ſive propria, neſciens ſe tutorem creatum, *l. 2. eod.* ſive alio modo abſit à civitate, *l. 15. de tutel. & l. 11. verſic. plane. de teſta. tut. l. 1. C. in quib. cauſ. tut. vel cur hab.* ut qui ab hoſtibus receptus ad eos transfugerit, quo quidem capto, tutor Attilianus dandus fuiſſet priori morte civili deficiente: ſed cùm abſens tutor ſervus non efficitur, ait lex, tutor manet, & interim prętides ex Senatuſconſ. alium ejus loco ſufficient. In locum autem tutoris abſentis novum dari, decreto exprimendum fuit, ſi voluit magiſtratus cavere, ne datio nulla tamquam tutorem habenti facta diceretur, *l. 10. de tut. & cur. dat.* quod hodiè quoq; ſervandū eſt. Suffectus verò uſque ad reditum tutoris abſentis tutor fuit, illoq; non redeunte in

ri jure ſervati, quibus certæ rei datos tutores legimus. Porrò mulieri impuberi tutorem ad adeundam hæreditatem permiſſum ex cauſa Martianus ait: *l. 9. de tut. & cur. dat.* ſed Ulpianus vult idẽ in impubere & in maiore: quod ex ratione fuiſſe puto, quoniam curatoris autoritas ad adeundam hæreditatem inutilis eſt, inquit Modeſtinus: *l. 17. D. de appel.* ergo mulier cum curatore adire hæreditatem non potuit. Jam ponas puberem mulierem fuiſſe, & annos adoleſcentiæ non exceſsiſſe, niſi per ſe adire potuerit, quod nequivit, certè tutore opus illi etiam puberi fuit. Amplius ad nuptias contrahendas tutorem mulieri datum quid ſit, Ulpiano in diſceptationẽ cadit. Nuptias contrahere, & matrimonium contrahere, pro eodem ſunt Julio Paulo, *l. 10. de ritu nupt.* ſed ad officium curatoris non pertinet, nuptiæ contrahantur an non. *l. 20. eod. gloſ. l. 4. C. de ſponſal.* Unde non videtur Ulpianus ad matrimonium contrahendum exegiſſe tutorem, quem plerunque pro curatore in hac quæſtione libri noſtri uſurparunt: *l. 3. C. de in lit. dan. tut.* nec reverentia patroni, quam Julianus *l. 45. §. ult. eod. l. qui duos. §. ſi cum filio. de reb. dub.* apud illum obſervat, efficit quò magis tutor extrarius matrimonio adhibeatur. Malim itaque *ad nuptias contrahendas* tu-

torem adhibitum exaudiri, pro eo quem lex Julia ad dotem dandam, dicendam, promittendámve accommodavit: illi verò qui melius conjecerit, erunt per me credita omnia. Alia quoque in ſpecie Senatus cenſuit tutorem pupillo pupillæve dari in eius locum, qui ut ſuſpectus remotus fuerat, *l. 14. ver. præterea de tutel. l. 11. de teſta. tut. l. 2. & 4 C. in qui. cau. tut. vel cur. hab.* vel juſta excuſatione liberatus, ſed hæc ad nos non pertinent, qui tantùm de puberum mulierum tutela quærimus, Moribus autem is tutor, quem introductum ex Ulpiano dicimus, dabatur ab Urbico Prætore mulieri pupillóve, qui cum tutore ſuo lege aut legitimo judicio agere vellent, eo autore ſolemnitate juris ſervata ubi tutor *l. 4. & 5. C. de in lit. dan. tut.* exigitur acturi, *§ ult. Inſt. de aut. tut. l. curatorem. D. eod.* & is Prætorianus dictus fuit. Lege autem agebant, cùm ex forma legis & poſitura conſtitutionis in jure experiebantur: legitimo judicio, cùm formulam & judicium à prætore ſecundū leges daturo impetraſſent: quæ diſcrimina poſtquam extraordinaria omnia judicia facta ſunt, *d. § ult. de aut. tut.* ſublata quoque ſunt, & eò res judiciaria redacta, ut poſsimus cum Julio Paulo *l. actio § 1. D. de neg. geſt.* dicere, In extraordinarijs judiciis, ubi conceptio formularum

larum non obſervatur, ſubtilitas ſupervacua eſt: qua de re plura ad conſtitutiones De formulis ſublatis. Sed generale in omni ſpecie tutorum, obſervatum ab Ulpiano diſcrimen fuit inter tutores pupillis & mulieri datos: quod impuberum tam pupilli quàm pupillæ tutores, & negotia gerunt, & autoritatem præſtant, inquit ille, ſed mulierum tutores duntaxat autoritatem interponunt: & in his ferè rebus, ſi lege aut legitimo judicio agant, ſi ſe obligent, ſi libertæ ſuæ in contubernio alieni ſervi morari permittant, ſi mancipia alienent. Pupillis autem hoc ampliùs etiam in rerum nec mancipi alienatione tutoris autoritate opus eſt, ut idem ſcriptum reliquit. In hæc autẽ plerumque officiũ tutoris deducitur, quod de trium fontium oritur ex aliquo: neq; enim facilè in libris civilibus tutoris eſt mentio, qui non aut ex legibus, aut ex SC. aut ex moribus ſuperiorũ collatione arguatur deſcẽdiſſe. Planè mulieres, ſi triplici modo ſubnixas tutelæ probavi, condoleant nobiſcũ pragmatici Concinnatorũ vicem, qui dũ æq; & benignè ſe litiũ fomẽta excidiſſe videri vellent, iniquè & malignè Tutelare jus antiquũ à luce fori & civiũ aſpectu ſuſtulerũt: dum illud, ex unguibus cognito leone, quotidie Galliarum Senatus areſtis ſuis deſiderant,

rant. Autoritatem mariti neceſſariam judicium ſuſcepturæ mulieri litium eventus, & curiæ Pariſienſis decreta docuerunt. *Papo Areſt. 10 & 11. tit. 1. lib. 7.* Sed marito fortè latitante quomodo potuit cum muliere judicio agi? Ampliſsimus ordo ſæpe mulieri præſtitit autoritatem judicium ſuſcipiendi, *Areſt. 12. 13. & 18.* quam & Juridicus ex officio, recuſante marito, dediſſe poteſt. Sed ubi conficta abſentiæ maritalis cauſa probabilis, vel ubi inopia mariti periculum executorij judicij ex juſſu judicis nuntiati, & comminationem eludit, an nō proluſoria curiæ ſacroſanctæ decreta, & ludibrio habita judicum præcepta cernuntur? Quòd ſi tutores adhuc puberibus fœminis darentur, tutore autore rectè judicium ſuſciperent, neque tot litium incommodis res privatorum vexarentur. Imp. Juſtiniani qualiſqualis legiſlatio, fortaſſe noſtrorum animis ſuggeſſit, maritum autorē uxori fieri poſſe: quod neque ille prodidit, neque ex jure mariti fuit. Socerum quandoque nurui curatorem datum, vivo filio maritoque, item & virum uxori curatorem conſtitutum, mandatis principum accepi, & alios eorum loco creatos curatores. *l. 3. C. de interd. matr. l. 4. & l. 17. C. de excuſ. tut.* Nunc verò quid cauſæ eſt cur non dentur, ſi non priſci tutores, ſaltem

Digitized by Google

ſaltem eiuſmodi curatores? Quid maritus rerum dotalium dominus eſt? Saltem in parafernis, quare ubi mulier agitur, non dant tutorem aut curatorem pro ſua juriſdictione magiſtratus? Si Juriſprudentium teſtimonio etiam in libris civilis ſtudij recepto, *d. l. 61. de jure dot. & l. 7. de tut. & curat. dat.* ad dotem augendam ſimiliáve facienda, aut indiſtinctè generalis curator datur, nónne vel è Cimmerijs tenebris elucet, mulieres indiſtinctè, ſive maiores, ſive minores XXV. ſine curatore non fuiſſe? Sed inſtitutum noſtrū intentius perſequamur. Mulieribus tutores datos diximus, quos in Digeſtorū ſcriptis, ſi cum Ulpiani Inſtitutionibus conferas, dictos curatores videbis. Docebit autem ille hoc amplius, futilem & vanam obſervationem Theophili *§. 1. de cura.* de differentia tutorum & curatorum, quòd tutor ad certam cauſam non detur, curator e contrà: ſed & illum ad certam cauſam datum ex Ulpiano ſuprà demonſtravi, & hoc in facili eſt. Quod autem Theophilus notat curatorem & puberibus & impuberibus dari, tutorem autem ſolis impuberibus, ex ſuperioribus corruit, ſi Ulpiani non elevatur autoritas, qui & puberibus fœminis tutores datos ſcribit. Sed puella XII. ann. implente, tutorem deſinere Papiniano *l. 13. §. ſed ſi*

puellæ

puella. de tut. & cur. dat. placuit, quoniam tunc curâtores deſiderantibus & volentibus dari ſolerent. Equidē illa vera ſunt, nec à traditionibus noſtris abhorrent: pupillorum pupillarumq́ue tutorem & negotia geſsiſſe, & autoritatē præſtitiſſe dixit Ulpianus, idq; munus anno duodecimo puellę finitum voluit Papinian. nec Ulpianus repugnat, cùm id non impediat ad autoritatē mulieri præſtandam etiam maiori tutorē datum. Eò ſanè, quòd datū poſtulantibus maioribus XII. curatorem Papinianus voluit, non conturbari debemus, cùm non impediat exinde quoq; tutorem datum, ubi petitus fuit. Titi namque Livij teſtimonium protuli, ſi magis hiſtoria delectat, quo Hiſpala libertina mortuo patrono ex illius manu liberata, finita tutela, quam ille ex XII. Tabulis habebat, *§. 1. Inſtit. de leg. pat. tut.* tutorem ſibi dari petijt, quo autore ut ſuaſore teſtamentū faceret: ei verò etſi puberi teſtamenti factio fuiſſet, *l. 6. D. qui teſt. fac. poſſ.* exinde tamen teſtaturæ tutoris neceſſaria erat autoritas. *Vlpian. extr. tit. de teſt. Inſt.* Unde tentari poteſt puberem fœminam ſibi tutorem petijſſe, ſine quo nihil agere, gerere nihil, aut contrahere poterat. Ea de re egrediens tutela, niſi me coniectura fallit, ab eo qui impuberis tutor fuiſſet, admoneri ſolebat, de tutore qui ei in po-

in poſterum autor fieret electione vel voluntate poſtulando: quod tutori deficienti ex officio adhuc non diſsimiliter incumbit. *l. 5. §. ſi tutor pup. de admin. tut.* Quo tamen caſu negligebat fœmina tutorem ſibi habere & petere, cogi eam à Prætore potuiſſe, ubi aliorum interfuit, multa nobis argumento ſunt: *l. 3. §. ſi pupil. de tut. l. 1 §. ſiquidem. D. qui peta. tut.* & tunc, ſicut impuberi, etiam invitæ puberi ex juris ratione tutor erat. *l. 6. de tuto vel cur dat.* Hincque plus quàm manifeſtum fit, quis ille fuerit antiquis mulieri cõtrahenti præſtans autoritatem, cui neque tutoris officium, neque curatoris nomen, in libris huius ſtudij aut dari poſſe, aut convenire Zaſius *lib. 2. reſponſ. c. 7. & l 2 §. his leg. de orig. jur.* ante nos animadvertit. Porrò ſuſpectam totam hanc de tutela conjectationem reddit ſcriptum Scævolæ, *l. 26. de tut. & curat. dat.* his quæ ſequuntur, *Seia egreſſa annos* XII. *decreto prætoris ex inquiſitione datus eſt tutor, quaſi minori: quæro an excuſare ſe deberet? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, neque excuſationem neceſſariam eſſe, neque obligari quod non gereret.* Inde puberi fœminæ minori XXV. ann. ex inquiſitione placet tutorem non rectè dari. Namque fœminæ puberis tutor nihil adminiſtrare ex officio debuit, ſed tantùm autoritatem interponere,

qui

qui ex voluntate ut plurimùm ipſius mulieris dari ſolebat: huiuſmodi autem tutori, utpotè nihil geſturo, excuſatione opus non erat. At ille, quem ex inquiſitione dederat prætor ſi rectè datus fuiſſet, ex edicto ſatiſdare tenebatur: *l. 19. § hoc edictum. de teſtam. tutel.* ideò contra juris formam tutor datus, non habuit opus excuſatione, neque enim illa tutela oneri fuit, neque tutelæ actionem directam aut utilem ſive fictitiam vereri debuit, quòd nihil gerere, ſed tantùm autoritatem præſtare puberum fœminarũ tutores ſoliti fuiſſent. Quàvis curatores fœminarũ adoleſcentiũ ſatiſdediſſe non dubitẽ, ut ex Ulpiano conijcio, cuius ſententia propalàm eſt in Pandectis, *l. 4 § 1. & ult. D. rem pup. ſalu. fo.* negligenteſque rem adultarum gerere actionibus legitimis ſciam damnum ceſſationis reſarciſſe. Ex quibus ob oculos poſitum eſt jus tutelare, quo in fœminas uſi ſunt veteres, ut veriſsimè liqueat dictum à Boëtio, fœminas in perpetua fuiſſe tutela: quod apertius Cicero pro Muræna illis verbis, *Mulieres omnes propter infirmitatem conſilij, maiores in tutorum poteſtate eſſe voluerunt.* Ut verò fuerint, ſive illæ impuberes, ſive nuptæ, ſive duitate vacantes, ex ſuperioribus innoteſcit. Inde quòd mulieres in tutela ſint, in plano ratio ponitur, quare tutrices aliorum
aut

aut curatrices eſſe non poſsint, *l. 2. D. de regul. jur. l 1. C. quand. mulier off. tut. l. ult. D. de tutel.* & ita Papiniani, *l. jure noſt. de teſt. tutel.* Modeſtinique ſcripta *l. ſcire. de tutor. vel cur. dat.* elucidantur, Verùm ut tandem poſt varios exceſſus ad Jus liberorum veniamus, ſi mulier tres liberos ſuſcepiſſet, tutela, cui ſubnixam docuimus, liberabatur, quæ ſingula ſine tutore, & ſine curatore idoneè agere, contrahere, gerere, facereque potuit: nec ei ut minus rebus tractandis aptæ, neceſſaria fuit ullius autoritas, ſive adire hæreditatē, ſive nuptias contrahere, ſive dotē conſtituere, mutaréve, ſive ſe obligare, ſive mancipia alienare, ſive lege agere, ſive teſtari voluerit. Itaque Jus trium liberorum naturalē mulieribus reſtituit libertatem, quā olim amiſerant, & ſexus infirmitate, & inopia conſilij, quo illas egere veteres exiſtimabant, Vindicationem porrò liberæ voluntatis, & naturalis facultatis, mulieribus Plutarchi diligentia, *in Numa. & Alex. Geni. 4. cap. 8.* & fœlicitas in tot ſcriptorum naufragio reſervavit, cui conjectationem meam, & generali traditioni exceptionem ſimul ſubjicio. Ab autoribus enim accepi caſus compluri mos, quibus ob liberos gratioſis matribus favores conceſsi, & privilegia irrogata fuerūt, ſed ita ut matres ferè ſemper

Digitized by Google

diſcriminatæ ſint, utpotè cùm ingenuę duo nati ſufficerent, & libertinam tres habere oporteret, exemplumque patuit ex lege Papia de ſucceſsione libertorum: *ſuprà cap. 14. & 25.* item ubi tres ingenuæ ſatis fuerunt, libertinæ quatuor neceſſarios fuiſſe obiter attigimus ex Senatuſconſulto Tertulliano. *ſuprà cap. 27. & 28.* Equidem in ſpecie noſtra liberationis à tutela, libertam quatuor liberorum Jure à tutela patroni exiluiſſe, autore Ulpiano didici, unde conjecturam capio, ingenuæ fœminæ tres natos à tutela volenti liberationem importaſſe: de qua ſatis hæc ſuperque dicta & enarrata ſint.

De Iure quatuor liberorum gladiatori primùm conceſſo, explicatus Suetonius in Tyberio & Claudio, & Rudis ſignificatio expreſſa.

Caput XXXII.

PERVENIAMUS hinc ad Jus quatuor liberorum, quod patribus & matribus, ſicut & cætera, datũ fuit. Illud porrò Lacedæmoniorũ legibus & moribus priùs receptum comperio, apud quos trium liberorũ pater à cuſtodia, & quatuor natorum pater ab omnibus muneribus erat immunis, ſive illa perſonalia, ſive patrimonialia eſſent,

ſi vera

ſi vera Ariſtoteles Politicõn lib. 11. Tyberius autem Cæſar Jus quatuor filiorum contempſit, cùm paucorum *Senatorum inopia ſuſtentata, ne pluribus opem ferret, negavit ſe aliјs ſubventurum, niſi Senatui juſtas neceſsitatum cauſas probaſſent. Quo peracto, pleroſque modeſtia & pudore deterruit, in quibus M. Hortalum Q. Hortenſij oratoris nepotem, qui permodica re familiari, autore Auguſto, quatuor liberos tulerat*, ut retulit Suetonius. *Tyber. 47.* Hic enim Hortalus, ut Tacit. lib. 11. ſcribit, erat illectus à Divo Auguſto, liberalitate decies ſeſtertiûm, ducere uxorē, ſuſcipere liberos, ne clariſsima familia extingueretur: non, ut quidam putant, coactus lege Julia de maritandis ordinibus: qui quatuor filiis ſublatis, ſaltem triplicem eorum nomine dum ſe teſſeram, ut ſuprà diximus, percepturum mortuo Auguſto ſperabat, ab eo jure cecidit: & cùm antea omnis ordinis patres trium liberorum, illa veteri munificentia gauderent, multo magis, ſi quis rationi locus, patri natorum quatuor, tribuenda largitio illa, & inopi Senatori concedenda fuit. Sed Tyberius de paupertate cauſam cognoſci à Senatu voluit, & ab eodem, cui alimenta eſſent danda, decerni. Sanè Claudij Cæſaris laudabilior munificentia eſt, ubi hoc Jure Gladiaturæ immunitatem dedit: & *quū eſſedario, pro quo quatuor filij*

deprecabantur, magno omnium favore indulſiſſet rudem, tabulam illicò miſit, admonens populum quanto opere liberos ſuſcipere deberet, quos videret & gladiatori, præſidio gratiaq; eſſe, ut ille ipſe refert. *in Claud. 21.* Omnium autem favore tribuit Cæſar Jure natorum vacationem gladiatori, quòd omnes condolerent filiolis, quorum patris ſalus in tam manifeſto aſsiduoque periculo verſaretur: exitiũ namque & mors alterius depugnantium ut plurimùm ludi finis erat, ſub Marte judice, ut Livius & Tertullian. deſcribũt, ille XXVIII. Urb. Cond. hic conſolatoria ad Chriſtianos, ob Verbũ Domini noſtri in carcerem detruſos. Unde gladiatorum tandem ſpectacula ut cruenta prohibuit Conſtantinus Magnus. *l. 1. de gladiator. C. Iuſtin. & Theod.* Inter cæteros eſſedarij fuerunt, qui ex eſſedo & curru Belgico vel Britannico depugnarent: quibus rudes indultas exaudimus pro conceſſa vacatione, ſicut in Ovidiano verſu,

Et me donari jam rude tempus erat.

Fuit autem rudis Priſciano, virga, qua gladiatores donati, à munere gladiationis ceſſabant, ut illa oblectarentur, qua maximè virium & animorum ſpecimen edidiſſent. Eò reſpexit Cicero *2. Philip.* in Antonium, *Tam bonus gladiator rudem tam citò accepiſti.* Item ad Octavium, *Qui veteres gladiatores reliquias*

reliquias ludi Cæſaris ad rudem compuliſſet. Rudibus verò gladiatores, & cum eis etiam Caligulam, & deinde Commodum Imperatores, depugnaſſe teſtes recepti ſunt Tranquillus, & Lampridius. Sed eſſedario nec quis impetratitium Jus liberorũ conceſſum putet, quod pro eo filij deprecati fuerint: oportuit enim cùm principes ad colligendam gratiam orari geſtirent, eorum vultibus & oculis ſubjici liberos: cuius vetuſti moris notæ & veſtigia ſunt in lege Conſtantini. *l. 1. de his qui numero lib. exc.* C. *Theo.* Impetratitium autẽ dicemus Jus natorum, quod ſolitariis orbíſve & liberos non habentibus conceſſum fuit. Quod verò tabulam à Claudio emiſſam ait Suetonius, edictum interpretor, quo præmijs & invitamentis populum alliceret ad procreandos & tollendos liberos: nominatim verò quæ præmia continerentur, nos equidẽ fugiunt: ab illo quippe alia quamplurima emiſſa & effata novimus, quibus ſobolis gratia privilegia concederet: ſed ſi per peritiores licet, gladiatoribus omnibus quatuor liberis vacationem muneris datam, non inutile eſt conjectari.

Digitized by Google

De Iure quatuor, patrem in Italia à tutela excuſante.

Caput XXXIII.

ALter caſus eſt, quo proficuos quatuor liberos ſenſit pater in tutelæ remiſsione, de qua Imperatoria cõſtitutio eſt Severi & Antonini AA. Herodiano, *l. 1. c. qui nu. lib. ſe excuſ. Qui ad tutelam vel curam vocantur, Romæ quidem trium liberorum incolumium numero, de quorũ ſtatu non ambigitur, in Italia verò quatuor, in Provincijs autem quinq; habent excuſationẽ.* Filiorum verò qualem ſtatum exigit conſtitutio, ſi ſe pater Romanus excuſare voluit, denuò adjectũ in Itali & Provincialis excuſatione interpretandum eſt, ut poſterior reſcripti pars ad priorem relata videatur: ne diverſa ſententia inducat, magis extra Urbẽ, quàm Romæ patribus principes faviſſe. Planè cætera, quæ judicavi ad excuſationem ob Jus trium pertinere, in ſuperioribus executus ſum. *cap. 17.* & huic loco rectè accommodari poſſunt: Ideoq; à repetitione abſtineo, ne non modò alijs, verùm ipſe mihi moleſtiã pariam. Cur autem Roma ab Italia, & Provincijs in conſtitutione diſcriminetur, tempeſtivius & aptius in ordine quinque liberorũ explicabo. Et hæc de Jure patrum.

De matre

De matre libertina filio ex SC. Tertulliano ſuccedente.

CAPUT XXXIV.

MATRIBUS autem, ſicut & patribus, nec uno caſu leges favent: quamvis in multis noſtri juris articulis earum, quàm maſculorum, deterior ſit conditio. Quippe mater libertinæ conditionis, defuncti filij bona ex Senatuſconſ. Tertulliano percepit, ſi Jus quatuor liberorũ habuiſſet, & ita Triumviri ex veteri jure retulerunt, & epitomator Ulpiani *de legitimis hæredibus. tit. 26.* Neq; tamen, in quo peccatur à multis, cuilibet hoc libertinæ cõceſſum fuit, ſed civi Romanæ duntaxat, & Jus Quiritium cõſecutæ, ut ſignificat Julius Paulus *lib. 4 Sententiarum. tit. 9.* Si quidem dedititia libertina neque veræ germanæq; libertatis ſpeciẽ habebat umbra duntaxat & imaginibus utebatur. Latina vixiſſet quidem libera jugo ſervitutis, ſed ſerva deceſsiſſet, niſi ſemel peperiſſet: quo caſu tam maritus Latinus quàm ipſa, & partus filius filiáve, Jus Quiritium ex lege Junia habebat. Inde ſolæ cives Romanæ filijs ſucceſſerunt, ſive juſtè, ſive vulgò quæſitis, ſive in ſervitute conceptis, & à libera editis: quæ pluribus & curioſè Ul-

pianus *l. 2. D. ad SC. Tertul.* tractat. Hac verò in ſpecie de avo paterno, de patre, deque fratribus & ſororibus filij defuncti, petenda illa omnia, quæ ſuperiùs propoſui, & expoſui: item & illud ad Jus liberorū profuiſſe etiam natos antè defunctos, & juſtū numerum Impetratitio jure repletū quandoque, & ſuppletū fuiſſe. Verba tamē Senatuſconſulti in matrum diſcrimine mihi injiciunt ſcrupulum, cur potius tres nati ingenuæ, quàm libertinæ ſufficiant, cur potius quatuor à libertina, quàm ab ingenua exigantur. Hæc quidem obſervaſſe videri volo, ſed explanaſſe videri non poſſum: adeò fugit Antiquitatis ratio ab oculis noſtris remota in tenebras exteriores.

De liberta Iure quatuor à tutela patroni exiliente.

Caput XXXV.

Observavi præterea ex Ulpiani epitome ſpeciē, qua matri libertinæ quatuor nati profuerunt, ut à patroni tutela exiliret, & factionem teſtamenti ſine tutoris autoritate conſequeretur: Ulpiani vel Epitomatoris verba ſunt, *tit. 29. Lex Papia Poppæa libertas quatuor liberorum Iure tutela patronorum liberavit: & cùm intulerit* jam *poſſe eas ſine autoritate*

autoritate patronorum teſtari, proſpexit ut numero liberorum libertæ ſuperſtitum, virilis pars patrono debeatur. Explicui, *ſuprà cap. 31.* & oculis ingenioſorum ſubjeci ferè omnia quæ de tutela fœminarum dici potuerunt in Jure natorũ trium: ex quibus id unum firmatum eſt, etiam puberibus fœminis tutores datos: ſcitum autem ex alijs patronum fuiſſe libertæ legitimum tutorem ex legis XII. Tab. mente, ſeu, ut ille loquitur, ex conſequentia. Ita cùm mulieres nec lege, nec legitimo judicio agere, nec ſe obligare, nec civile gerere negotium, nec alienare ſine tutore poſſent, ſicuti retulimus, excluſæ quodammodo videbantur ab his ferè omnibus quæ inter homines geruntur, contrahuntur, aguntur, fiunt, & quæ liberis inter liberos licent. Sed ingenuam fæminam, quæ ter peperiſſet, exemptam tutela, & omnia per ſe gerere potuiſſe diximus, illiq; amplius non opus eſſe tutoris autoritate, quod lege Papia conſtitutum non ſine conjectura dixerit ſtudioſus, veréne, hariolus affirmaverit: ſed tamẽ neq; ille jurare poſſet ita ſe rem habere, neq; ego Exegit autem eadem lex, ut aſſolet, prolem numeroſiorem à libertina, fortaſſe ſordidis natalibus multò minus grata quàm ingenua, ſubindeq; illam quatuor liberorũ Jure à legitima tutela patroni liberavit. In-

Digitized by Google

de ſi generaliter & indiſtinctè mulier exiluit à tutela, & autor ſibi ipſi ſufficere viſa eſt, conſequens fuit libertam ſine legitimo tutore patrono ſuo, ut cætera omnia facere, ita quoque teſtari potuiſſe. Sanè legis illius lator, ne ſibi ipſi diſſimilis, videretur hoc capite Jus patronatus ſubvertere, quod aliis compluri mis auxiſſet, cavit ut pro numero liberorum, ait ille, libertæ ſuperſtitum, virilis pars patrono debeatur. Hæc verò notanda ſunt ideò, quòd in Juris elementis, *§. poſtea. de ſuc. libert.* tres natos liberti patronum excludere referatur, & libertum Jure trium liberè teſtari poſſe ſuprà diximus, nec legibus teneri quicquam patrono relinquere: ſed in liberta diverſum eſt, quæ, etſi quatuor aut quinque liberos ſuſceperit, nihilomagis liberè teſtari potuit: omni verò modo & omni caſu patrono in bonis libertæ locus fuit, qui cum filiis in virilem partem admittebant ex lege Papia, niſi nos epitomator Vlpiani fallat. Et hæc ferè ſunt, quæ de Jure quatuor liberorum in autoribus reperio: qui poſt nos hac de re ſcribent, plura illi fortaſſe majoris ſtudij proferent, ſed non cupidioris voluntatis ſtudioſos in juris cùm veteris tùm novi cognitione ex facultate juvandi aut promovendi.

De

De Iure quinque liberorum, & patris excuſatione à tutela, deq́s inter Romam, Italiam & provincias ratione diſcriminis.

CAPUT XXXVI.

IUs quinque liberorum, quod legibus datum magiſtra lectio docuit, jam in illa ſpecie proditum eſt, qua diximus, *cap. 33.* in Italia quatuor liberos, & in provinciis quinque, patri tutelæ remiſſionem afferre: quæ ſatis de plano poſita ſunt in legibus, neſcio an ita placidè ſequantur qui juriſdictioni præſunt. Unum autē huc uſq; diſtuli, quod explicare non cujuis, ut opinor, facilimum eſt, & ad ingenia excitanda adiungo, cum maximè quæſtionibus poſitis extollantur, ſi diſputatio ad rationem referatur. Vetus quæſtio eſt, & avorum & noſtra memoria, à magnis viris tractata, *ad §.1. Inſtit. de excuſ.* nec inutiliter agitata, cur Imperatoria cōſtitut. Romę tres tantùm, in Italia quatuor, in provinciis quinq́; liberos à patribus exigat. Movet dubitationem quod ait III in Verrem Cicero, *An aliud Romæ æquum eſt, aliud in Sicilia?* Ideò non eſſe è juſtitia temporis ſui ſignificavit Juſtinianus, *l. ulti. C. de ædif. priv.* aliud jus in regia civitate, aliud de eodem à provin-

cia-

cialibus obſervari, cur ergo Romæ ab Italia & Provinciis diſcrimen permiſit ipſe referri in Inſtitutiones civiles? Item cur ex Severo & Antonino, quos Triumviri autores habent, differentia relata eſt in Codicem Imperatorium, poſteaquam in orbe Romano, *l. 17. D. de ſtatu. hom.* qui ſunt ex conſtitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti ſunt, id eſt, qui in terris, quas ex orbe Romani poſſident (eo ſenſu & in Lucæ Evãgelio, *cap. 2.* orbis univerſi mentio eſt) ſi jus idem civium omnes habent, quare non eodem jure utuntur? ne opus ſit dicere in coloniis vel in provinciis, quæ jus Italicum habuerunt, *l. 1. 6. 7. 8. D. de cenſib.* non provincię ſed Italiæ jure uti debuiſſe liberorũ patres. Aliter alij reſponderint: ego arbitror dici poſſe, principiò Romanis patribus, qui ſe circa proprios liberos occupatos cauſarentur, ubi tutores dati eſſent ex prudentum ſententia, tres natos neceſſarios fuiſſe: quatuor autem Italis, ad patrum Romanorum diſcrimen, ſed non tot ac provincialibus, propter conjunctionem originis Romanæ, ut in ſimili Calliſtratus ait, *l. non tantum. §. 1. D. de excuſat.* & propter inclytam nobilitatem Italiæ, quam dominam & principem Provinciarum vel ſuo tempore aſſeveravit Accurſius, *gloſ. authent. qua in provinc. C. ubi de cri.* agi

Digitized by Google

agi opor. l. ulti. C ſine cenſ. vel rel. fun. Quinque verò ſuſtuliſſe natos in provinciis, exigit cõſtitutio, quoniam tutelam munus publicũ eſſe & perſonale placuit, & munerum civilium perſonalium ut plurimum non niſi quinq; liberi vacationem tribuunt. Planè tot natos habuiſſe, qui Romanorum jure viverent, patres oportuit: non qui SALVIS LEGIBUS ET MORIBUS, in ditionem Popul. Rom. veniſſent, ut Siculos legimus in Pediano, Romano jure non tantùm, ſed & cujuſque civitatis propriis legibus vivere conſueviſſe, & tamen Siciliam primam omnium provinciam appellitatam, autor eſt M. Tullius: qua de re multa Gellius, *lib. 16. cap. 13.* Sobole ſanè provincias numero locupletiores illi voluerunt, quò imperium firmius redderent, & ſeminarium juventutis, quaſi fontes hominum Romanis exercitibus miniſtrarent: quare non inconcinnè civium numerum oppidi firmiſſimum ornamentum Plinius ad Fabatum, *Epiſt. 7.* ſcribit. Ita, quòd minus cum Urbe communitatis habeant Provinciæ quàm Italia, non in hac ſolùm quæſtione diſtinguuntur, ſed & in alio Severi reſcripto, *l. 1. D. de colle. illic.* & eum, cui provincia interdicit, Italia quoq; & Urbe ſummotum Claudius Imperator cenſuit, *Suet. in Clau. 23.* Neq; in propoſito diverſo jure Italia

Italia Romæ & provinciæ utuntur: liberorũ enim Jure utrobique excuſatio eſt, licet ſolemnitas varia juris diverſi umbram quandam inducat. Quòd ſi, ut ille de petitione conſulatus, Roma eſt, inquit, civitas ex nationum conventu conſtituta, orbis univerſus civitate donatus eſt, id fuit ut jure civiũ tàm Italici quàm Provinciales uterentur, de quo tam multa diximus: non tamen quòd in omnibus aut per omnia juris ſolemnibus exæquati ſint. Ita verò ne Latij aut peregrinitatis eſſent veſtigia ſemper & notæ, gentes univerſas ſub Romanorum ditione poſitas, donatas jure civitatis interpretor: ſicut Italiæ jure, in tractatione de cenſibus, colonias, municipia, & provincias, velut jure ſociali ne ſtipendia penderent, quæ pro Romanorum libito populis, plerumque in annos ſingulos, imponebantur: ut omni Galliæ in provinciæ formam redactæ, exceptis ſociis & benè meritis civitatibus, imperaſſe ſtipendia Juliũ Cæſarem legimus, *Suet Iul.* 25. Fructus autẽ & utilitas quæſtionis in eo maximè cernitur, quòd quib⁹ in terris Jus Romanũ & commune, quod vocant, *l.* 10. *de juriſ. C. Th.* in gradu retinetur, & ex ſcripto jus dicitur, ſi Romæ jam nunc etiam excuſatio proponatur, quatuor aut quinq; natis patri non erit opus, neq; in Italia quinq;. In provin-

vinciis verò tres nec ſatis eſſe poſſunt, nec debent: & judex, ne conniventia contra jus tam manifeſtum, à publico munere promiſcuam admittat vacationem, pro religione cavebit. Res privatorum prętextu levidenſę excuſationis, & quandoq; moratoriæ, negligendęnon ſunt, ab eis oculos avertere nō debent, qui Reipublicæ præſunt: domus enim incuria exhauriūtur, & ex domibus civitas conſtat, quæ valere non poteſt, quaſi corpus aliquod membris malè ſe habentibus & affectis. Hinc religioni ſuæ & conſcientiæ judices caveant, ne non illam, quæ maxima pars juſtitiæ eſt, perſpicientiam in cognitionibus adhibeant.

De ſacerdotijs provinciarum, deq; priſcis ſacerdotibus, & Iure liberorum eos excuſante, ex Vlpiano, Papiniano, Hermogeniano, Modeſtino, Plinio, Cicerone, Suetonio, Iſidoro loci illuminati: Inſcriptiones veteres & Conſtitutiones ex Theodoſiano relatæ & explicatæ.

CAP. XXXVII.

ALII quoq; ſunt caſus, quib9 Jus quinq; liberorum inter veteres receptū fuit, in muneribus tam perſonalibus, quàm patrimo-

trimonialibus. De illis expeditiſſimum eſt quod poſterius collocabo: de his quæ ſumptibus patrimonij & damnis adminiſtrantis expediuntur, ſcripſit Ulpianus, *l. 2. §. Quæ patrimoniorum D. de. vac. mun. l. 6 § munera 4. D. de muner. Quæ patrimoniorum munera ſunt, numero liberorum non excuſantur.* Sed in Aſia, inquit Papinianus, *l. 8. in pr. de vac. mu.* provinciæ ſacerdotium ſuſcipere non coguntur numero liberorum quinque ſubnixi: quod Opt. Max. que princeps noſter Severus A. decrevit, atque poſtea in cæteris provinciis ſervandum eſſe conſtituit. Sacerdotij autem munus patrimonij eſſe non ambigitur, ait Conſtantinus, *l. 8. C. de mu patr.* Quid proferemus? in autorum varietate difficile eſt diſcernere verum: & antequam proferam hac in re quod per caliginem video, conſtituendum eſt priùs ex primo Commentariorum ad Varronem, quid de ſacerdotio referant autores, quod attinet ad Jus civile. Equidem in Urbe de eo, ut ad ſtatum rei Romanæ, & ad jus publicum pertinente, acerrimè controverſum, & variatum, qui Livij decimum, Paterculi poſteriorem, Plutarchi Gracchos legerint, ſatis ſciunt. Latam item inter cæteras legem Liciniam, qua ſacerdotes non collegium, ſed populus crearet. Sacerdotes univerſi Varroni à ſacris dicti ſunt

qui

qui Pontifices, quòd eos Dei ſacris vacare oporteret, ut ait Julius Paulus, *l.32. §. ſacerdo. D. de rec. arb.* Eorum princeps in Urbe & in provinciis Pontifex quidem dictus, ſed Romæ Pontifex Maximus, & in provinciis Maximus item quandoque, ſed ſæpius Pontifex ſine addito, aut Princeps ſacerdotum: ut intelligo in inſcriptione, quam Viennæ Allobrogum vidimus & legimus ſub ijs, VIRTUTE FORTISSIMO ET PIETATE CLEMENTISSIMO D. N. FL. CONSTANTINO MAXIMO ET INVICTO AUG. M. ALFEUS APRONIANUS P P. F. VIENNE. DEV. N. M. Q. EIUS. Dedicare verò & devovere ſi publicè nemo præter principem ſacrorum, & pontificem potuit, *arg. l. ſacra. D. §. ſacræ Inſti. de rer. diviſ.* numini Conſtantiniano alius niſi flaminum princeps devoviſſe publicitus videri non debet. Uſurpationem autem illam, & conjectationem noſtram confirmat LXX. virorum interpretatio vetus, & Theologorum nova, dum ἀρχιερέα, principem ſacerdotum familiariter exponunt, *Evang. Matthæ: 21. & 26. Marc. 14.* item & ſummum ſacerdotem reddunt. Sed ex eorundem ſtylo obſervari idem verbum, verbo Pontificis expreſſum, ubi Caiphas in divis Matthæo & Marco, princeps ſacerdotum, & in divo Joanne,

Digitized by Google

anne,*c.18.*Pontif. eſſe dicitur: quo ſenſu Pontificis Arcadius Chariſius, *l. ult §. ab. hujuſmodi. D. de mun. & ho. Iſid. etym. 7. cap. 12.* meminit. Sanè Pontificis & ſummi provinciæ ſacerdotis munus erat, ſacris præeſſe, & religionis & ritus publici in tota provincia curam gerere. Unde Pontificalis autoritatis & principalis meminit Papinianus, *l. hæredit. in extr. de pet. hæred.* de monumento faciend- ſcribens, ut Princeps, qui Pontifex Maxi erat, cogeret hæredem in Urbe, & ſummus ſacerdos in provinciis compelleret ad monumentum extruendum: quò pertinet Baiis veteri Campaniæ oppido monumentum, pauperibus P. Actilio Ruſo & Actiliæ Beronicæ etſi nihil bonorum ſupereſſet, cura Pontificis in memoriā humanę conditionis erectū, ubi legitur, INDULGENTIA PONTIFIC. LOCUS DATUS. Equidem tam inter ſacerdotes Urbanos quàm Provinciales diſtinctum ordinem invenio, ut alij primi gradus, alij poſterioris fuerint: qui primi gradus, vel ad eum pervenere, cum flamines divorum omnium, vel Augures, vel II. III. V. VI. vel VII. viri, vel inter octo Pontifices, quos Livius dicit minores, cooptati fuerant vel qui apud ſuos (quod permagni fiebat) honores omnes geſſerant, quales ex Anconitanis Inſcriptionibus Titum Appalium &

Q. Vo-

Digitized by Google

Q Volcatium, & ex Lugdunenſibus Caium Catullum & Q. Julium Severinum accepimus: vel in gradum ex beneficio & honoris cauſa aſcendebant, ut ænea tabula Lugduni manifeſtum facit ſub iis verbis, EX QVA COLONIA INTER PAVCOS EQVESTRIS ORDINIS ORNAMENTVM L. VESTINVM FAMILIARISSIME DILIGO, ET HODIEQVE IN REBVS MEIS DETINEO, CVIVS LIBERI FRVANTVR QVÆSO PRIMO SACERDOTIORVM GRADV, POST MODO CVM ANNIS PROMOTVRI DIGNITATIS SVÆ INCREMENTA. Quæ de Viennenſium colonia & Veſtini liberis verba ſunt, ad Senatum Romanum Tyb. Claudij Druſi F. Germanici Cæſaris; ut filiis Veſtini ordo ſuperior ſacerdotiorum, ſolidi beneficij gratia, quaſi honoraria dignitas tribueretur à Senatu, dum reverentiores Principes ejus omninò nondum autoritatem imminuiſſent. Similiter in municipiis patres & Decuriones inter primores ordinis Auguſtalium (qui ſacerdotes ad Urbis ſimilitudinem, in civitatibus erant, Imperatoribus indigitatis decreti per Decuriones, quos ob merita honorem Auguſtalitatis gratuitum dediſſe nos Inſcriptio antiqua docuit) honoris cauſa adlegebant, ſicut Fauſtũ inter primos

Auguſtales Decurionum decreto cooptatum Mediolani vetus monumentum arguit Hos in provinciis Principes ſacerdotum ſacri Interpretes dixerunt, & Protoflamines Gratianus appellatos refert, *21. diſtinct.* quorum argumento exaudire licet alterius ordinis & inferioris gradus, quaſi minorum gentium habitos illos, qui ſodalitijs duntaxat conſcripti ſacerdotum nomen & nihil præterea ſuſtinerent. Erat autem ſors eorũ ejuſmodi, ut ſacerdotes facti, & ſacerdotiũ nacti, diſcedere ab eo non poſſent *ſalva* religione (ſic ex ea in Rullum apud Ulpianũ, *l. prætor. D de vac. mu.* lego, non *ſine*, S. nota dante cauſam errori) & in perpetuum collegio tenebantur: *l. 2. quemamun. civil. ind* C. *Th.* quod Plinius *lib 4. Epiſt.* ad Arrianum ita ſcribit, *ſacerdotium ipſum cùm priſcum & religioſum, tum hoc quoque ſacrum planè & inſigne eſt, quod non adimitur viventi.* De filiis quoq; eorũ comperimus Hieroclem, *apud Stobæ. 73.* dicere, ὅθεν ὁ μὲν ἱερεὺς ἐςω τῇ πόλει τῇ ἑαυτῦ ἱερέας ὀφείλων, ut ſacerdos civitati ſuæ ſacerdotes debuerit: ita tamen ne duo ejuſdem collegij eſſent: fuit enim Romanis lex quædam id apertè prohibens, ut refert XXXIX. Dio. Cæterùm ex conſtitutionibus eſt hoc unum, ſacerdotales eos fuiſſe quidem, ſed invitos, non coactos ad ſacerdotium provinciæ, ut innuit

Ar-

Arcadij & Honorij epiſtola ad Pompeianum Proc. Africæ: *l. 166. C. Theod. de Decurionibus.* ſacerdotalium item ſuperfluæ turbæ, alia quædam meminit conſtitutio, *176. eod.* Verùm quod omnium maximè celebrandum eſt, Principis ſacerdotū creandi, Pontificatus honorem obtinendi & conferendi liberior in provinciis, quàm in Vrbe poteſtas fuit. Enimuerò deſiit Romæ, etiam quatuor collegiis ſacerdotum, Pontific. Augurum, VII. vir. & XV. virorum ſuperſtantibus, ſummi Pontificis honor ex populi ſuffragiis dari, ex arbitrióve Senatus, cùm ex lege Regia de Imperio lata (quam ex Tabula ænea in Lateranenſi publicavit noſter Vacca) Imperatores Pontifices Maximi omnes ferè fuerunt (quod poſt Dionem lib. LIII. teſtantur hæ PONT. MAX. item & hæ P. M. uſitatiores notæ in nummis aureis, argenteis & ęneis, quos vel habemus, vel vidimus) dum vel ſuo jure acciperent, *Suet. Tit. 9* vel deſtinari ſe & deſignari pro imperio & autoritate operam darent. Tum ab illis ut honores cæteri, ſacerdotium quoque petitum in Vrbe fuit; unde Plinius ad Traianum, *Rogo dignitati, ad quam me provexit indulgentia tua, vel Auguratum, vel* VII. *viratum, quia vacant, adijcere digneris, ut jure ſacerdotij precari Deos pro te publicè poßim.* Qui ſacerdotium petiiſſet à prin-

 cipe,

cipe, vel qui placuiſſet ei, in cooptandis per collegia ſacerdotibus, ab eo nominabatur, ut de jurato Claudio indicat Suetonius, *in Claud.* 22. item & ab alijs ſacerdotibus in deficientis locum ſufficiendus, quod fiebat certo & ſtato die: ita intelligo Plinij ſcriptũ Epiſtolarum lib. 11. *Sic illo die, quo ſacerdotes ſolent nominare, quos ſacerdotio digniſſimos judicant, me ſemper nominabat.* Obſervandum præterea unum ex Urbis ſtatu profero, dum jure Pontificis Maximi Imperatores uterentur, in collegiis ſacrorum & ſodalitiis Principes ſacerdotum fuiſſe, quorum annuum honorẽ in templo Caligulæ dicato illa Suetonij docent, *Calig.* 22. Magiſteria ſacerdotij ditiſſimus quiſque & ambitione, & licitatione maxima vicibus comparabant. Similiter & illa, quibus in Albano Minervalibus inſtitutis à Domitiano, ſorte ductos magiſterio functos claret, *Sueton. Domit.* 4. Et hæc quidem Romæ: ſed jam de provinciis dicamus. Callidum fuit Romæ illud Cęſarum repertum, quo ne luminibus Imperatorij ſplendoris majorum gentium magiſtratus officerẽt, ſupremos honores omnes uſurpaverunt, ut fuere TRIB. P. ut in lege Regia belliſſimè, & PONT. MAX. Sed cùm in provinciis nihil ſimile vererentur, Pontifices Maximos creari inter Provincia-

ciales non prohibuerunt, quod Menteſcæ in Hiſpania teſtatur priſcorum induſtria, LIBERO PATRI SACRVM IN HONORE PONTIFICATVS L. CALPVRNIVS L. F. GAL. SILVINVS L. F. VRBIS FLAMEN SACRORVM MVNICIPALIVM PONTIFEX MAXIMVS AVGVR. D. S. P. D. D. Is ſive Princeps ſacerdotum, ſive Pontifex, ſive ſummus ſacerdos provinciæ, conventus extremo die, quo provinciæ Conſilium habebatur, *Theoph. §. in fraudem. Inſt. quib. ex cauſ. manumi. Vac. l. 2. de offi ejus cui mand.* noſtri Status vocant, in honorem flaminij, ut loquitur Conſtantinus, *l. 21. de decurio.* C *Th.* cooptabatur, populi ſuffragiis, inconſulto Imperatore, ad inſtar veteris legis Liciniæ. Hic eſt ille mos in ſacerdotibus creandis, hic eſt ille publicus ex more tractatus in ſacerdotibus ordinandis, quem A. A. ſervari præceperunt, *l. 60. l 148.* C. *Th.* Annuus autem plerumque & temporarius, non ad vitam perpetuus, honor ille ſacerdotali alicui decernebatur: unde Pontificem anni illius Caipham legimus, poſteaquam Judæa à Pompeio Magno in provinciæ formam redacta in P. R. ditionem venerat. *Antea autem Pontifices & reges erant*, ait Iſidorus, *Etym. 7. cap. 12. nam majorum hæc conſuetudo fuit, ut rex eſſet Sacerdos & Pontifex.*

Ita Archiflaminium & honorem ſacerdotij firmamentum potentiæ aſſumebant Judæorum reges, Tacito auctore, *lib. 21. Annal.* Planè è Protoflaminibus & primatibus ſacerdotum Pontifex Maximus creatus *ſpontè provinciæ ſacerdotium iterare* non *prohibetur,* ait Hermogenianus, *l. 17. D. de mu & bon.* quæ nimis conciſa ſunt. Juriſprudentis erat propoſitum ex jure conſtituto, neminem, licet in Concilio provinciæ ſuffragijs populorũ electum, cogi iterare Archiflaminium & Pontificatum, at ſpontè & volentem, ſcilicet populo, qui jam antè in culmen illud evexerat, non repugnante, iterare & iterum gerere non prohiberi: nec novum ſpontè, eo ſenſu dictum putare, ut in Lucret. III.

Sponte ſua volitent alterno percita motu.

Quæ ſi juſta non eſt, nulla certa alia illorũ interpretatio eſt. Porrò ſub Latinis Cæſaribus cùm ſacrorũ & ſacerdotiorum ratio, ut in Vrbe, in municipiis adhuc extaret, ut plurimũ Pontifices Maximi de ſodalitij numeroſioris principibus legebantur, puta qui Auguſtalium ſanctimonia meritiſſimus honoris inter Provinciales eluceret. Eò pertinent illa verba, quæ Gebennæ in monumẽto leguntur, PRÆF. FAB. FLAM. AUG. PONTIF. Sed tamen quandoq; flamines Romanos, quum in provinciis vel ſtudiosè, vel aliud agentes eſſent, vel abeſſent (quoniam

etiam abſentium in mandando ſacerdotio rationem habitam Cicero ad Brutum *Epiſt. ad v. Kalend. Mai.* ſcribit) nuncupatos à Provincialibus Pontifices Maximos ſacrorum municipalium, ex Hiſpania vetus memoria, quam retulimus, præſtat firmiſsimũ argumentum. Tum contraverti poteſt, ſummũ ſacerdotium petitúmne fuerit, quia Modeſtinus ad legem Juliam de ambitu ait, *l. 1. §. 1. ad leg. Iul. de amb. Si in municipio contra hanc legem magiſtratum aut ſacerdotium quis petierit, per Senatuſconſ.* &c. *punitur.* Unde colligo in lege Julia, quam ad Brutum refert M. Tullius, ſcriptum, PRÆTER EUM QUI PETIT, CUIUSVIS RATIO HABEBITUR: quæ apertè indicant poſſe, ait ille, rationem haberi, etiam non præſentis, intellige niſi petierit. Equidem eum, qui honores à populo petebat, in Provincialium aut Municipaliũ conventu ambitus reum minimè factum exiſtimo, *argum. l. 12. D. de decur. l. reus. extr. D. de mun.* Laudandum enim & populare fuit, operam ſuam, magiſtratum aut curationem petendo reipublicæ offerre, judiciumque de ſe faciendo populo permittere, ſine dolo malo. Hoc genus ambitionis nullis legibus prohibitum cenſet Cicero in Saluſtiũ, ſed ſemper ac à maximis & præſtantiſsimis viris exercitum & approbatum. Neque verò Mo-

Digitized by Google

deſtinus ait, omnimodo petentem puniri, ſed petentem contra legem: quæ ubi voluit rationē haberi cuiuſvis(ſic contendo legendum in Tullio) excepit eum, ni fallor, qui petijſſet contra legis cautionem. Petebatur autē contra legem hoc modo: Qui mille homines invitabant, aut plures, prandij modum excedentes (quos in ſpeciem Diamories & factionis Plinius *ad Traian. epiſt. Qui viril.* dicebat incidere) præter morem nundinas & conciliabula obibant, ut ſibi populi favorem conciliarent, & ſuffragia peterent, in VII. Livio referente: vel qui apud ſequeſtres depoſita pecunia, ſodalibus ſuffragia corrupturis operam dabāt ut per interpretes & diviſores populus venali & emendicato calculo faveret, cùm in Urbe honor ambiretur: ita & in provincijs & in municipijs factum conijcio, & cùm ad POPULI FAVOREM, dixit Modeſtinus, pertineret honores conferre, ita captantes popularem gratiam ſeorſim à conventu publico petijſſe honores puto, & in laqueos legis Juliæ incidiſſe. Sanè virtute palàm, non fautoribus & largitione per cuniculos Pontificatum & ſacerdotium petere licuiſſe inter Latinos, ex his videor comprobaſſe. Sub Græcis Imperatoribus obſervatū invenio, *l. 75. & 77. C. Theo. de decur.* ne niſi gradatim & ex or-

ex ordine perfuncti patriæ muneribus ſacerdotes, ſummi Pontifices in provincijs eligerentur, cùm antè nihil huiuſmodi præceptum eſſet: item ut provectioris ætatis eſſent, qui Archiflamines crearentur, ſaltem non minores annis XL. neq; enim minores ſacerdotiũ poterant inire, vel in cœtũ ſacerdotum cooptati ab AEdituis non admittebantur, quod Theophilus *§. proponebant. Inſt. de jure natur.* refert ad AEdilium Curuliũ ſolicitudinẽ pertinuiſſe. Amplius item, licet anteà in ſacris diligẽtiſsimus è Protoflaminibus cuiuslibet ſodalitj ſive Auguſtaliũ, ſive aliorum ſacerdotum, Pontifex Maximus provinciȩ crearetur, *è ſolis advocatis, eorumq; conſortio dari provinciæ ſacerdotem* Conſtantinus & Conſtans præceperũt: quorum conſtitutio *l.46* C.*Th. de decur.* mendoſa in capite legitur ab omnibus, à pro è, in fronte gerens. In ea, ut erant Judæis ſcribæ, ex advocatione ſacerdotes Chriſtianis ne intellexerint Chriſtiani Imperatores, non ſatis conſtat. Illud apertè indicat conſtitutio, omnes qui ex origine Decurionum, negotijs apud judices tractandis operam darent, quive ad cauſas perorandas laudũ atq; induſtriæ amore ducerentur & oneribus patriæ genitalis, & honoribus provinciæ devinctos, cùm res aut neceſsitas poſtularet. Illis igitur ex cõſtitutione

tione ſacerdotia provinciarum collata & eo exemplo exiſtimem, quo ſacerdotia ad ſenatorij ordinis homines deferri ſolita, Cicero in ea pro Rabi. Poſth. ſcripſit. Advocatos autem habet conſtitutio, oratores, patronos, & cauſidicos illo nomine exaudiēs, quamvis dialogo de Oratoribus diſcriminet eos Tacitus, ut qui diverſis ſtudijs incumberent. Advocatus quidem eſt Aſconio, qui jus ſuggerit, aut præſentiam ſuam accomodat amico, patroni & oratoris cuſtos, ne prævaricetur, & ne erret aut labatur, adjutor. Porrò qui ex advocatione, plebis ventoſæ ſuffragia venari, populi favorem conciliare ſibi liberíſve ſuis, & ſacerdotium nanciſci affectaret, ut munificentia & liberalitas auræ popularis captatrix ſemper fuit, eo nomine ſi honor decerneretur, pecuniam civitati, vel munus, putà ludorum populo promittebat, judicium de ſe faciendum Provincialibus aut Municipalibus concedens. *l. ſi quis ob. D. de pollicit. l. 1. C. de per. ſuc. part. l. 145. de decur.* C *Th.* Gratioſos autem his artibus ſacerdotales viros, Archiflamines perpetuos in provincijs à populo decretos conijcimus. Sic à Lugdunenſibus olim Pontifex perpetuò creatus Sextius Ligurius, ſingulatim ordinib. & collegijs Denarios, & omnibus ſpectandos ludos Circenſes

cenſes dedit, ut comperio memoria huiuſmodi: SEX. LIGVRIVS, SEX. FIL. GALERIA MARINVS, SVMMVS CVRATOR C. R. PROVINC. LVG. QIIVIRALIB. ORNAMENTIS SVFFRAG. SANCT. ORDINIS HONORATVS, IIVIR DESIGNATVS, EX POSTVL. POPVLI OB HONOREM PERPETVI PONTIF. DAT. CVIVS DONI DEDICATIONE DECVRIONIB. -X. V. ORDINI EQVESTRI IIIIIIVIRIS AVG. NEGOTIATORIBVS VINARIS -X. III. ET OMNIB. CORPORIB. LVG. LICITE COEVNTIBVS -X. II. ITEM. LVDOS CIRCENSES DEDIT L.D.D.D. Fuere tamen cum tempore reperti complures, qui Pontifices creati ſacerdotia recuſarent, & illos, ſi filij ſacerdotum fuiſſent, excuſavit Mecilianus legatus, *l. 166. C. Th. de decurio.* vel aditus Severus Auguſtus, ſi Jus quinque liberorũ habuiſſent, munere liberavit. *d. l. 8. D. de vac. mu.* Cura ſanè ſacrorum totius provinciæ cùm ad Pontifices pertineret, & illis ex ſacerdotij jure præeſſent, gubernacula provinciæ, quod attinet ad ſacra & templorũ ritus, habuerunt, ut arguit principalis Conſtitutio. *d. l. 77. C. de Theo. de decurio.* In quo inter flamines, municipales & ſacerdotes provinciæ, muneris ſolicitudine, & honoris amplitudine diſcrimen erat. Cæterùm

terùm Conſtantin. ad Gregoriū *l.1. C. de nat. lib.* Phœniciæ & Syriæ ſacerdotia Phœniciarchias & Syriarchias dicit: ut antè ſcripſerat Modeſtinus, *l. 6. §. 14. D. de excuſat tut.* Ἐθνοῦς ἱερωσύνη ὡς ἀσιαρχία, βιθυναρχία, καππαδοκαρχία, &c. Similiter Lyciarchiæ Leo A. ad Urſeium meminit: *l. 1. C. de off. com. orient.* cuius epiſtola argumento eſt ludos à Pontificibus editos, & ab eis ſumptus eorū miniſtratos fuiſſe: intellige ſi antea promiſiſſent, cùm à populo honores ſacerdotiorū peterentur: *l. 12. D. de decur. l. reus. extr. D. de Muneri & honorib.* ſed etſi nō promiſiſſent, poſteà quàm nulli Decurionum, neque volenti, idem munus vel honorem obijſſe licuit, quod ut cætera ad curam principis, non ad populi favorem, in provincijs, ſicut in Urbe, voluit idem ſpectare. Hæc de ſacerdotiis & ſacerdotibus plana ſunt, niſi ſubſit in Plinio ad Arrianum ſcrupulus, de quo aliâs: ſimile verò, niſi fortaſſe fœlicius huic noſtro, ſtudium fuit Auguſtini libro ſingulari ad Modeſtinnm. Sed jam ad Jus liberorum revertamur. Si ſacerdotiū munus dicā oneroſum, quod illi mirum quàm placeat, ab eo ut à patrimoniali munere, vacatio nulla fuit. *d. l. 8. & l. 5. C. d. mun. patr.* Si honor & dignitas cum ſumptu dicatur, ut Plinij ad Traianum, & Leonis ad Urſeiū epiſtolæ nominatim exprimunt, jam

occurit

occurrit illud Ulpiani, *d. l. 2. §. 1. de vac. mun.* numerus liberorũ aut ſeptuaginta annorũ ab honoribus aut muneribus his cohærentibus excuſationem non præſtat. At hæ proculdubiò pugnantes ſententię ſunt: ad concordiam igitur tempora diſtinguamus. Primò cùm honor eſſet ſacerdotium, & neque maior annis LXX. neque pater v. natorũ excuſaretur, Severus Imperator *d. l. 8. D. de vac.* jure privilegiario in Aſia quinq; liberis à ſacerdotio provinciæ vacationem decrevit, & cùm principis decretũ Theophili teſtimonio *§. ſed quod principi. de jur. nat.* ſimilem cauſam quoquo tempore exortã dirimeret, idẽ in cæteris provincijs conſtitutũ ab illo ipſo fuit. Deinde ſecuta Antonini conſtitutio, *l. 1. C. de his qui nu. lib. exc. mer.* niſi conciſior juſtò ad nos pervenit, neglecta ſacerdotij exceptione privilegiaria, numerum liberorum ab honoribus non excuſare ſine diſtinctione cavit. Poſteà verò cùm erogationem & impenſam, quæ ſacerdotio cohærebat, pluris quàm Pontificatus honorem facere, & muneribus patrimonij annumerare Provinciales acceperunt, Caro Carino & Numeriano *d. l. 5. C. de mun. patr.* placuit neque ætate, neque liberis excuſationis à patrimonij muneribus, rationem haberi: qua in re jus antiquũ renovarunt. Demum

mum exorta de ſacerdotio quæſtione, niſi animi fallor, cùm vacationem ſibi ab honore Pontificatus, ſacerdotalis ex privilegio Severiano vindicaret, Conſtantinus *d. l. 8. eod.* ſacerdotium non honorem, ſed onus, & munus patrimonialibus annumerandũ voluit, (cuius mendoſa conſtitutio ubique circunfertur, ſacerdotiæ pro ſacerdotij nullo ſenſu ſcriptum hab[illegible]as, quòd adoleſcens aperui, & Auguſti[illegible]us probat.) Hic ſive generaliter patrimonialia intelligas, ſive diſtinguas in tributoria & cohærentia, qua in re Tribonianus membrum diviſionis apud Chariſium prætermiſit, *d. l. 6. §. ſciendum. l. ult. §. patrimo. autem. D. de muner. l. 10. l. 11. de vac. mu.* licet in alio non ſatis inter auctores conveniat, hoc inter eos non diſcrepat, nullo privilegio nec ætatis nec liberorum tributam remiſsionem. Itaque Pontifices creati, ſacerdotiũ ſine remiſsione adminiſtrare cogebantur, quouſq; Gratia Valẽtin. & Theodoſ. epiſtolam ad Proculum Com. Orientis emiſerunt, his verbis, *l. 103. de decur. C. Th. Voluntate propria vnuſquiſque Syriarchiæ munus ſuſcipere debet, non neceßitate impoſita.* Unde exemplo ſumpto Aſiarchiæ, Bithyniarchiæ, Cappadocarchiæ, Lyciarchiæ ſacerdotia nemo coactus, nemo invitus, nemo niſi lubens geſsit. Tunc verò excuſatio neceſſaria

non

non fuit cùm nemo cogeretur, & tunc deſiit Jus quinque liberorum exquiri. Sed & ipſum tandem ſacerdotium à populo dari deſiit, ut diximus, cuius tribuendi beneficij loco ad favorem colligendum nihil quicquam prætermittens Imperator Leo, *d. l. 6. C. de offic. com. orient.* ſibi jure poteſtatis curam & creationem arrogavit.

De Iure quinq; in remiſſione perſonalium munerum, deq; operibus publicis, & muris reficiendis, Marcellus & Vlpianus elucidati: itemque de munere ſitoniæ, & Traiani ad Plinium epiſtola obiter explanata.

CAPUT XXXVIII.

VIDEAMUS de publicis muneribus, quæ perſonalia ſunt, & cum corporibus, cum labore, cum ſolicitudine animi ac vigilantia, principaliter obeuntur: & ſic habet Gordiani conſtitutio, *l. 1. C. de ſumpt. recuper. Muneribus civilib. non fungêris, quæ perſonis mandantur, ſi quinque filios incolumes habeas.* Quod ita placuit Ulpiano, ut & emancipatos liberos patri prodeſſe opinetur. *l 2. §. incolumes. de vacat. l. 3. § quamvis. de mun. & honorib.* Specialiter autem jus quinque in civilium ſeu

S publi-

publicorum munerũ excuſatione receptũ fuiſſe, uno & altero exemplo confirmat idẽ. *l. 4. de Munerib.* Cura, inquit, extruendi vel reficiendi operis in civitate, munus publicum eſt, à quo quinque liberorum incolumium pater excúſatur. Operis intelligo publici, ſive veteris, ſive novi. Sed idem dicendum, ſive publica ædificia, ſive palatia, ſive navalia, ſive manſiones extruendæ vel reficiendæ & reparandæ deſtinentur. *l. ult. §. hi quoque. D. de mun.* Olim tamen priuſquã munus huiuſmodi deferretur, ſive in muris, ſive in portis, ſive in alijs publicis rebus, aut locis opus faciendũ foret, ex divi Marci reſcripto præſes provinciæ adeundus erat, qui principem cõſuleret ea de re quid fieri placeret: *l. 6. D de oper. pub.* unde clareſcit intellectus illorum Marcelli, *l. 3. eod. Publico ſumptu opus novum ſine principis autoritate fieri non licere,* cùm ob ſanctitatis ſpeciem, tùm ne pecuniæ publicæ interciperentur. Inde & illorum Ulpiani, *l. ſacra. de rer. diviſ. Muros municipales nec reficere licet, ſine principis, vel præſidis autoritate, nec aliquid eis conjungere, vel ſupponere.* Sed Impp. Arcadij & Honorij ad Cæſarium conſtitutio ordinibus civitatis & municipiorum novos muros facere, & veteres renovare permiſit: *l. 11. & 15. Cod. de oper. pub. l. 11. 16. 17. 19. 27. 31. 34. 37. Cod. Theo. eod. Pa-*

po. lib 6. tit. 1. areſt. 5. quod deinde & ex alia in ædibus quibuslibet vetuſtate ruinam minantibus, etiam inconſulto principe licuit, & illo jure utimur. Sanè remiſsio publici operis patri Jure liberorum conceſſa, non levis momenti aut parui emolumenti eſt. Taceo moleſtiam & faſtidium coactæ voluntatis, ſolitarij ad id munus vocati. Hoc tantùm recenſeo, omnes, quibus vel cura publicorum operum mandata, vel pecunia ad eorum extructionem tradita eſt, uſque ad annos XV. cum ſuis hæredibus operis periculo devinciri: quos, ſi quid intra id tempus acciderit (niſi fortuitò) reparare teneri, certi & recepti juris eſt. *l. 8. C. Iuſtin. eod. l. ult. §. 1. D. de admin. rer. ad civit. pert.* An non multo melius feciſſet patri à publicis abſtinuiſſe, quàm implicatam ita & ſuam habere rationem, & involutam hæredibus tradere? Poſtremò, pater hic natorum quinque, qui curator ſtruendi vel reficiendi operis creatur, pro ſtructore & ædificatore accipiendus non eſt, cuius ſordidum olim habitum munus, ſuperiùs poſuimus: *cap. 28. l. 12. Verſ. publicis. Cod. de excuſ. mun. l. ultim. D. de vac. mun.* huic namque patri, quo de agimus, vacationem Jus liberorum, illi verò gravior & vilior conditio tribuit. Alterũ exemplum idem Ulpianns po-

nit his verbis, *l. 3. de vac.* Cura frumenti comparandi munus eſt: & ab eo ætas LXX. annorum, vel numerus quinque liberorum incolumium excuſat. Sicut in Urbis, ita in civitatum, & municipiorum alimentaria ratione, frumentatio publica, & pecunia frumentaria fuit: *l. 3. C. de compenſa. l. 2. § frumentariæ 3. D de admin. rer. ad civit.* quæ ſitonis & frumentatoribus ſive curatoribus fruměti dabatur, ut patrię neceſsitati ſuccurreretur, & tenuioribus è publico ſubveniretur. Sitonas quidem indemnes eſſe oportere, ex cōparatione niſi fraudem commiſiſſent, ſecundum literas Hadriani Papirius ait. *d l. ultim. §. item reſcripſi. ſitonas. 6. de admin. rer.* Sed tamen cùm hæc cura munus perſonale fuerit, *l. 1. § 2. l. ult. §. cura quoque. 5. de muner.* quæ ſolicitudo & vigilantia animi, quod ſtudiū, & miniſterium ei impenſum oportuit, id pater quinque natorum favorabili jure potuit recuſare. Ex his exempla propoſita in plano poſita ſunt, eodem jure in reliquis munijs perſonalibus conſtituendo: hæc verò de pluribus enumeraſſe ſufficiat. Illud prius uſu percelebre fieri poteſt, ſi Decurionum, quos Conſules vocant, decreto, publici operis cura patri quinque liberorum deferatur. Poſterius, ne hoc taceam ſtudioſis, quidam legibus Aureliani & Anaſtaſij

Digitized by Google

ſtaſij Impp. ſublatum exiſtimaverunt, dum ille comparationem & tranſvectionem ſpecierum ad neceſsitates Illyricanas univerſis præcepit, nullius privilegij excuſationem admittens: *l. 1. Cod. de quib. mun. vel præſt. nem.* ergo Jus quinque liberorum inutile illo caſu fuit. Anaſtaſius ſimiliter urgente neceſsitate, comparationes frumenti vel hordei aliarùmve ſpecierum ab omnibus obiri juſsit, excuſatione privilegij cuiuſcunque abrogata: *l. 1. C. ut nem lic. in empt. ſpec.* ergo & Juris liberorũ, quod quinque natorum pater ſibi prætendiſſet. In contrarijs legibus utra poſterius lata ſit, conſiderare oportet; nam poſtrema quæque graviſsima eſt, ait Cicero II. de Inventione. Sed hîc Cæſaribus cum Juriſconſultis nulla pugnantia, ſed ſola diverſitas eſt. Prudentes de muneribus in civitatibus & municipiis ex decreto ordinũ obeundis tractant. Augusti verò de his, quæ Illyrico & *quibuslibet provincijs indicuntur*, ut de indictitia publica frumenti comparatione, & tranſvectione, quam exercitu intra provinciam conſiſtente, obiri à Provincialibus opus fuit. *l. 1. de indictio. l. 2. de pub. comp. C. Theod.* Indictiones autem non perſonis, ſed rebus indici ſolitas principalis conſtitutio docet. *l. 2. C. de an-*

no. & trib. Sic univerſæ provinciæ indictio publicæ comparationis, & ſitoniæ in uſum civitatis vacatio, ſe non impediunt. Planè de hac, quod non alio loco ſcriptum legi, unum addam ex Traiani Imperatoris ad Plinium epiſtola. Is de Maximo liberto ſuo cúm ad frumentum comparandum ijſſet in Paphlagoniam, *Fungebatur*, inquit, *enim & ipſe extraordinario munere*: ergo ſitoniam & curam frumenti extraordinarium munus & ſordidum eſſe dicemus? At cùm non perſonis, ſed poſſeſsionibus indicta extraordinaria munera doceant reliquiæ Theodoſij, *lib. 11. tit. 16.* rectius perſonale publicum munus ſitoniam diximus. Libertus autem Maximus cùm eſſet Cæſaris procurator, qui ob dignitatem civilibus muneribus ut indulgentia principali ante Diocletiani legem, excuſaretur, *l. 41. D. de excuſ. tut. l. 1. C. de excuſ. mun. l. 12. extre. D. de vac. mun.* ex Traiani præcepto, non ex ordine dignitatis ſuæ, curam gerebat extra ordinem imperatam: licet muneris publici vacationem habentes, ad ea compelli non ſoleant, quæ extra ordinem imperantur. *l. 6. eod.*

Hæc de patribus.

De ma-

Digitized by Google

De matrum ob quinq; natos excuſatione, Gordiani & Philippi conſtitutiones declaratæ, & illis Vlpianus conciliatus.

CAPUT XXXIX.

FOEMINIS verò ſicut & maribus, ob quinque liberos, ſi quinquies pepererunt tributum & datũ favorem juris noſtri Diocletianus & Maximianus reſcripſerunt his verbis *l. 5. C. de his qui num. lib.* *De perſonalibus muneribus, quæ fœminis pro ſexus conditione indicuntur, exemplo mariũ, quinq; ſuperſtitũ numero liberorum eas excuſari divi parentes noſtri conſtituerũt.* Aiunt Cæſares, *De perſonalibus*, ad differentiã patrimonialium: quæ non ſolùm viri, ſed etiã mulieres privilegijs ceſſantibus ſuſtinere debent, *l. pen. & ult. C. de mun. pat. l. 1. ext. C. de mulierib.* & meritò ab omnibus agnoſci, in quibus eſſe Reipubl. nervos nemini dubiũ eſt, *l. 1. §. in cauſa. D. de quæſtionib.* quibus neceſſitatibus ſuccurratur, & obſequijs publicis pareatur: qua de cauſa ſervos Auguſtus & fœminis & viris pecunioſioribus indixit, quos ſine mora manumiſit, ait Sueton. *in Auguſt. 25.* Neque ſunt diſtinguenda cohærentia munera propriæ rei & poſſeſsionibus indicta, *l. 10. & 11. D. de vac. mu. l. 5. ext. l. ult. §. patri-*

moniorũ autem. D. de mune. l. 22. extr. D. ad municip. à tributoriis, quæ vel non poſsidentibus ut fœneratoribus intribuuntur (ita diviſionis membrum prætermiſſum à Concinnatoribus appello) à neutris enim liberorum, ætatis, ſexus, militiæ, ullúmve aliud privilegiũ excuſationẽ tribuit. Perſonaliũ autem matribus quinq; natorũ, non ſine ratione conceſſa vacatio eſt: corporis namq; debilitas eorum munerũ excuſationem præſtat, quæ corpore implenda ſunt, ait Ulpian. *l. 2. §. 7. verſ. corpor. de vac. mu.* item quæ conſilij infirmitas eſt in ſexu muliebri, eorũ vacationem affert, quæ animo gerenda ſunt. Inde latiora lumina illius ſcripto aperiuntur, *l. 3. §. corporalia. D. de muner. Corporalia munera fœminis ipſe ſexus derogat: quò minus honores vel munera ipſis injungũtur.* Dixerit ingenioſus non ſatis fœliciter colligere Ulpianũ, eò quòd mulieres functas muneribus divi fratres Marcus Anton. & L. Verus reſcripſerant, *l pen. §. 2. l. ult. §. item 3. D. ad municip.* antequàm ille ſcriberet, unde & eas ad honores gerendos cogi potuiſſe veroſimile eſt. Ulpianus illud ſcripſit ſententiæ perſeverantia, qua fœminas ab omnibus officijs civilibus & publicis removet, *l. 2. D. de reg. jur.* & ab honorib. arcet, & ab oneribus prohibet: dum quæ ut plurimũ cõtingerẽt, ſolũmodo ſpectavit, ea quę minus ſæpè, neglexit. Divi fratres etiã de eo

quod perrarò eveniret, jus conſtituerunt, quamvis neceſſe nō eſſet: unde anſa præbita fuit Philippo A. dicēdi, *d l.1. C. de mulierib. in quo loco munera.* etiam *apud incolatum mariti ad honores ſeu munera, quæ perſonis cohærent, quorúmque is ſexus capax eſſe poteſt, compelli poſſe fœminas.* Qui locus ſatis obſcuritatis habet, & in eo interpretes nutantes tamquam in ſalebris hæſerunt. Illud plus quàm ridiculum eſt, Philippum de muneribus municipij tractantem, de honoraria dignitate, quæ principali beneficio tribuitur, extra propoſitum cogitaſſe. Minus illud recipiendum, fœminas coactas, ut vult conſtitutio, ad honores, *l. imperialis § ſimiles C. de nupt.* quibus ex maritorum gloria ſplenderent, *l. ulti. C. de incol. l. mulieres, C. de dignit.* Ego non poſſum oculis animóve cernere, quomodo quandóve fœminæ honores ſuſceperint, ſi id non fuit ex uſu longa conſuetudine, vel ex legibus civitatum: neque me pudet in re, præſertim non vulgari, de ignoratione confiteri. *Seu munera* dixit Cæſar Philippus, ampliandi gratia, *l. 30. de aur. arg. leg.* ut & ad munera fœminas compellendas poneret: *quorumq́ʒ is ſexus,* &c. putà ſi calefactio publici balnei publico ſumptu fuit curanda, quę munus perſonæ dicitur, ſive aliud ſimile diligenti & vigilanti cura factum oportuit, à quibus etiam poſtea tan-

dem immunes fuiſſe fœminas acccepimus, *l. 137. de decur. C. Th* Sed niſi in civium paucitate factum id credibile non eſt, & rarenter contigiſſe divinat Accurſius, *d. l. 5. de his qui nu. lib.* cujus opinio non parum nobis adijcit ornamenti. Verùm mandata illa & Divorū fratrum & Philippi ceſſaverunt, & adhuc ceſſarent, ubi quæſtio in cognitionem incideret, ſi fœmina, de qua agitur, quinquies enixa, tempore excuſationis liberos haberet ſuperſtites. In Tertulliano habere deſijſſe ſatis fuit, & mortui profuerunt; quando mortuorum ſucceſſio ex illo Senatuſconſ. matri deferenda erat. Hoc verò caſu ad inſtar maſculorum, fœminis jure tributo, ſicut à maſculis vivos de quibus diximus, *l. 3. & d. l. 5.* ita & à fœminis liberos incolumes, conſtitutiones exegerunt. Illis ejuſmodi gratiam munerum matres ſenſerunt, Jure liberorum ſalubriter pro earum utilitate inducto: quod ſi eſt, uti eſt, inepta cauſatio fuit ejus, qui matrem quinque liberorum nondum annos xxv. egreſſam pro majore contra ipſius commodum aſſerebat, *l. 1. C. de in integ. reſt* nulla enim juris ratio aut æquitatis benignitas patitur, favoris cauſa producta in invidiam converti. Porrò niſi patimur aciem ingeniorum hebeſcere, ſi viribus ſcriptum illud Ulpiani ſubſiſtit, ſi veritate nititur,

tur, quo ſenſu interpretati ſumus, an nō hæc juris liberorum tractatio inanis, diſputatio vana, diſquiſitio inutilis, Gordianiq; reſcriptum futile & ſuperfluum videtur? Fruſtrà à principe deſiderantur, quæ jure publico & communi competunt, *l. 14. D. de privil. cred.* igitur non opus fuit perſonalium munerum vacationem à Gordiano poſtulare fœminas, quam ſibi ex autoritate Ulpiani illuſtris ingenij Juriſconſulti vindicaſſent: vel ſi non oportuit aditum Imperatorem, is ad preces non neceſſarias, ſupervacuum reſponſum accommodavit. Quid conſtituendum? quid efferendum eſt? ego arbitror, ut rem in pauca conferam, & verum ſcriptum Ulpiani, & neceſſariam Gordiani conſtitutionem fuiſſe, & eſſe, ſi quando in virorum paucitate munera fœminis delata fuerint, quę jure quinq; natorū patrocinante, beneficio epiſtolæ Gordiani potuerint recuſari.

Deprecatio culpæ pro Iure ſex, ſeptem, octo, novem, decem, & undecim liberorum omiſſo: inibi quædam Beroaldi relata.

CAP. XL.

HACTENUS compoſuimus numero Jus filij unius, duorū liberorum, triū, qua-

quatuor, & quinque, ex reliquiis vetuſtatis & ex autorum monimentis: nunc Jus natorum ſex, ſeptem, octo, novem, decem, undecim, exquirit ordo, quem inſtituimus, & polliciti ſumus. Sed neque ſtipulatione devinctus, neq; pollicitatione obſtrictus, ex liberalitate ſua tenetur in plus quàm facere poſſit. Equidem quotquot inveni ſcriptores, qui mihi copiam ſcientiæ & conſilij facerent, in rem præſentem deduxi, protuli, & recta ſentientes ingenuè teſtatus ſum: quorum veſtigia implens ex antiquitate repetita ſatis multa, inquantum in me fuit, reſtitui nitori ſuo; benè an malè, ſcriptum indicabit, & ſine invidia judicabit poſteritas. Quid autem calami aviditati nunc reſiſtat, quid manum retineat, pergo dicere Quemadmodum urbium, gentium, Imperiorum, ita & literarum nunc naſcitur, nunc floret, nunc perit honos & fortuna. Incunabula Imperij Romani loquentiam, rerum cognitionem, Juriſprudentiam, naſcentem viderunt, & faventibus animis auxerunt. Optimus rei Romanæ ſtatus, & Imperij culmen cum eloquentia, melioribus literis, Juriſprudentiam ſupra faſtigium humanæ diſciplinæ florentem in Republica, ſubſelliis, & civium luce coluit honorificentiſſimè. Deinde imperio decreſcente, & ſeneſcentibus lite-

literis, intereuntem & ſenſim labentem ex oculis ſanctiſſimam civilem ſapientiam viri prudentes, veri philoſophi, ſtudiis ne deperiret laborarunt, & monimentis curarunt: Illa ſi cariosa vetuſtas non ſepeliſſet, ſi tempus edax non intercepiſſet, meliuſculè ſtudia noſtra ſe haberent: quantum oculis luſtrare, mente concipere, lectione percipere vellemus, nobis è penu antiquitatis in facili eſſet promere: nec partes Oedipi tam ſæpè, in tam frequenti literatorum amphitheatro, ſine perſona ſubire oporteret: Græculorum & leviculorum hominum verba, pro verbis gravium & Latinorum obtruſa, ſciolorum monſtra, pro ſenſis juris & juſtitiæ antiſtitum accommodata & ſuppoſita, minùs ſæpe negotium nobis faceſſerent, & quæſtiones juris civilis fœlicius tractarentur. Ad Jus liberorum autem ut redeam, ſi extarent conſultorum ſcripta, ſi Imperatorum conſtitutiones, omiſſi numeri, ordinis interrupti culpam non deprecarer: qua mihi vacare jam videor, ut ſunt libri ſtudij civilis: non quòd eam in alios transferam, ſed quòd in plus non tenear quàm vel ab ſtudioſiore fieri poſſet. Contendam verò, niſi ut Plinius Spurinæ, *magis in ſtudijs homines timor quàm fiducia decet*, neque in Pandectis, neque in Juris autorum fragmentis, neque in

libris

Digitized by Google

libris conſtitutionum Juſtiniani, neque in reliquiis Theodoſij, de jure ſex, ſeptẽ, octo, novem, decem, undecim liberorum mentionem factam reperiri, ſi libri fideles ſunt, quos habuimus, & dum noctes ſerenas vigilamus, in manibus trivimus. Non ſum neſcius me non eſſe eum, qui omnes ſermones malignorum evadere poſſit: ſed ſi quos juvat clariores accedere fontes, atq; haurire, juvatq; novos decerpere flores ex aliis autoribus, interea dum conatus noſtros minus probãt, ſi meliora, veriora & ampliora proferãt, & nobis & rei literariȩ com̃odùm gratificabuntur. Ponatur hoc interim tamẽſine dubitatione recipiendum, illa omnia emolumenta, quæ minore liberorum numero data ſunt, in majori locum habere: ut favores quinque natorum gratia enumeratos, tributos maximè ſex liberos habentibꝰ colligamus, numero invaleſcente ſimiliter in cæteris. Beroaldus Bononienſis, *ad Sueton. Claud 19.* cenſuit, eſſe Jus liberorum pro numero nobilius, ad majores pertinens immunitates, ut inquit Juriſconſultus, ait ille, dum Ulpianum laudare vult autorem, *l. 2. §. 1. de vac. mun.* Sed neque quiſquam Juriſprudens illud unquam expreſſit, neque is, quẽ ille citat in teſtem, ſignificatum voluit. Quod idem ſcribit, *ad Sueton. Galb. 14.* Bono-

niæ

niæ qui decem liberos habet, à publicis oneribus immunis eſt: verum nécne ſit, facti quæſtio eſt: quæ nihil ad Gallum, Bononienſes viderint: qui ſi illo jure utuntur, ſibi Jus liberorum & gratiam legum factam placidè gratulētur. Hinc ego ad Jus XII. XIII. & XVI. natorum tranſeo.

De Iure XII. XIII. & XVI. natorum, Cla. Iuliani A. reſcriptum caſtigatum & evolutum, itemq; Aelij Pertinacis, & ſubinde Vlpiani regula iuris.

CAPUT XLI.

ANTEQUAM legislatio Juſtiniani in orbe evulgata fuiſſet, Juliani A. viguit uſu recepta cōſtitutio, quæ in reliquijs Theodoſij *l. 55. C. Th. de decur.* extat: Imper JULIANUS A. Leontio Conſul. Palæſtinæ, *Qui pater ſit* XIII. *liberorum, non modò ad curiam non vocetur, verùm etiam ſi ſit Decurio, honoratiſſimæ quiete donetur. Dat. Kal. Mart. Antiochiæ, Iuliano A.* IV. *& Saluſtio Conss.* Eadem verò, inſcriptione & ſubſcriptione non diſsimili, Juſtinianei juris concinnatores in codicem Imperatorium his verbis tranſcripſerunt, *l. 24. Cod. Iuſtin. eod. Si quis Decurio pater ſit* XII. *liberorum, honoratiſſima quiete donetur.*

Jam

Jam collatio ambarum conſtitutionum fidem facit, æquius multo & benignius Juſtinianeum eſſe jus, ubi dempſit è filiis tredecim unum, & duodecim liberis fœcunditatem parentum probans, antiquam rigiditatem lenijt, & ſeveritatem remiſit. Ex Juliani lege tredecim nati ad curiam invitum patrem vocari prohibebant, & in libertate ex voto retinebant, ſi plebeius pater auctis facultatibus, rei familiaris amplificatione inter poſſeſſores conſpicuus eſſe cœpiſſet, uti ſuprà, *cap. 23.* diximus. Sed quamvis multa probentur facta, quæ non utiq; fieri liceret, non ſolùm in Decurionum ordinem adlegi vetabatur pater, ſed etiam jam nominatione cooptatus, *l. 19. eod. C. Th.* favore liberorum ab oneribus & honoribus honeſtiſſimè vacabat, quæ ſine jure privilegiario municipalis ratio & civilis neceſſitas ab illo poſtulaſſet, *l. 41. eod.* Sanè Concinnatores Decurionem creatum quiete donari ex Juliano retulerunt: at creari, & in conſortium Decurionum adlegi non vetuerunt, fortè ut ex animi ſententia liberum eſſet patri, in ordine ſcribi, & honoris cauſa inter Decuriones præſidere. Quæ cùm ita ſint, appoſitè & pertinenter poſuit Accurſius & à patrimonialibus ob duodecim, patrem excuſatum. Habuit autem ille in ſuis nomen *Mune-*

rum,

Digitized by Google

rum, quod in vulgaribus libris ſuperfluum edocebo. Cum ſtudioſorum voluntate, ut neque hodie coaleſcunt, opes olim non cõcurrebant: adeò ut Plinius Secundus quendam in Epiſtolis laudaverit quòd cùm in facultatibus eſſet, amaret ſtudia, ut ſolent pauperes, inquit. Sic temporibus reviviſcentis Juriſprudentiæ, in Italia tot Langobardis regibus & legibus miſerè tractata & perdita, qui pro ſeculi calamitate legũ Romanarum ſuavitatem oboluiſſent, qua auditores, qua ſpectatores renovatæ prudentiæ trahentes, ut illos in veræ philoſophiæ ſtudiis retinerent, publicè & è loco ſuperiore verba legum excipientibus dictabant, cùm pauciſſimis ratio facultatum libros civiles exſcribere permitteret, & ferè omnibus res anguſta domi prohiberet. Exceptores illi ſub antiquis doctoribus minùs vel dictata exaudientes, vel excepta percipientes, ut ferè fit, ad libitũ & ingenij captum recognoſcebant: poſt illos ſimiliter librarij peccabant: ſicq; tam multa menda in tam multis locis juris autorum obſervata & ſpectata ſunt. Cætera ſilentio prætereo: hoc tantùm de Juliani conſtitutione ad nos impræſentiarum pertinet. Docentes Decurionem Jure liberorum & ab honoribus & ab oneribus ſive muneribus conquieſcere, meminerunt

nerunt Munerũ, & ſubitò in contextum irrepſit illud. Ego ita conijcio, primùm quòd à complurimis manu fideliter ſcriptis abſit, deinde quòd Juliano A. & Concinnatoribus veroſimilius ſit placuiſſe, honores ſicut munera patri remitti, ſi quiete donandus fuit, cùm jure civili muneris publici vacationem habens, honorem accipere gerereq́; compellatur, *l. cui muneris. D. de muner.* Hîc enim honoris gerendi ſolicitudo niſi remiſſa dicatur, non erit honoratiſſima quies, non erit pleniſſima beneficij principalis interpretatio, contra rationem juris antiqui, *l. pen. D. de conſt prin.* Conſequens item eſſet, ſi patri duodecim honor gerendus incumberet, ut non ſemper à muneribus patrimonij vacaret, illo putà caſu, quo cum erogatione obitur honor, cui munera cohærent, *l. honor. D. de mun. l. 2. §. 1. de vac. mun.* Hîc obiter referendum eſt, quod ex Calliſtrato, *l. ſemper. §. Demonſtratur. D. de jur. immun.* concinnatores obiter retulerũt, dum ille reſcriptũ profert AElij Pertinacis ad Salvium Candidum, *εἰ καὶ μὴ πασῶν λειτουργιῶν.* &c. quo etſi numerus filiorũ omnia munera, ut quæ ſunt perſonalia patri nõ remittat, *l. 3. §. quamvis. l. 6. § munera. quæ. D. mun & ſimil.* favorabiliter tamen & privilegiario jure, ſexdecim liberorũ patri Salvio Candido, otiari & ceſſare à muneribus

per-

permiſit, quò liberorũ educationi ſtudioſi operam impenderet. Inde fortaſſe exemplo moti (nam & principum decreta in aliis & ſimilibus cauſis obtinent, ſi vera Theophilus, §. *ſed quod principi. de jure natur.*) ſub ipſo Pertinace & ſub aliis Cęſaribus patres in orbe Romano Jure XVI. liberorum uti cœperunt, & omnium munerum ſibi vacationem vindicare: quouſq; Claudius Julianus Imperator factus (niſi tot intercedentes principes leges quoq; de eodẽ evulgarint) tredecim liberos ſufficere fœcundis patribus ſanxit, & non ſolùm à muneribus, ſed & ab honoribus liberavit Julianus, ut docui, dum antè à muneribus duntaxat dimitteret AElius Pertinax. Scitum eſt ex literis Antonini liberorum numerum ab honoribus non excuſare *l.1.C. de his qui nu. lib.* quod Ulpianus opinatus eſt, *d.l. 2. §. 1. de vac.mun.* Verùm obtinuerit illud apud eos Cęſares, non impediã: at favorabilior videtur poſterior à Juliano emiſſa conſtitutio, ſi dicamus eam honorũ ſicut munerũ, patribus tot liberorũ remiſſionem adieciſſe. Placet autem ita reſcriptũ explicare, & producere, quoniam legem utilem reipublicæ, & ſobolis procreandæ & provocandæ cauſa latam, adiuvandã interpretatione à Terentio Clemente accepi, *l. 62. §. 2. D. de cond. & demonſtr.* De honoribus

Digitized by Google

quod pono; tentare duntaxat volo, ubi conticuere omnes: ſed de muneribus quod ſentio, majorum gentium doctores Accurſius *d. l. ſemper.* & Bartolus ſentiunt, ut ab intributione municipij vel civitatis patres XII. liberorū abſolvant. Baldus in diverſo latere diſtinguit, *ad l. ſi quis decur.* 2. C. *de decur. & conſil.* 312. *nu.* 1. *lib.* 3. aut pater Decurio eſt, & nati duodecim ei proſunt, quod idem Reſponſorum libro III. exiſtimavit, aut pater Decurio non eſt, & ei ad omnium munerum excuſationem ſexdecim liberis eſt opus. Sed Imperatorem Julianum è veteri obſervatione remiſiſſe ita planum feci, ut diſtinctio Baldi ſupervacua diſcernatur: quæ vel eò evaneſcit, quòd non ſatis liqueat quibus Decurionum appellatio hoc tempore conveniat. Fovet autem aſſeverationē noſtram, quod Arrianus ſuadet, ut faciliores ad liberationem ſimus: item & illud, quòd optima legum interpres forenſis conſuetudo, indiſtinctè munera patrimonij in cōtradicto judicio, patribus duodecim natorum remiſerit, Florentiæ & Bononiæ jus ſuggerente Angelo Aretino, §. 1. *ver. ex quo infert. Inſt. de excuſ.* item & Aquis Sextiis ex uno & altero decreto Provincialis Senatus ampliſſimi. Cùm verò Juris liberorum impetratio non ſit neceſſaria liberos habentibus, poſt Ho-

norij

norij & Theodoſij reſcriptum, non laudo quorundam ex noſtris ſententiam, qui patribus duodecim natorum diplomate principali utendum eſſe cenſuerunt. Nulla ſanè ratio eſt, cur potius reſcriptum exigat hic caſus, quàm tutelæ excuſatio: & quoniam ſuperfluum ait Imperator, à principe poſtulare, quod jam lege permiſſum eſt, magis puto Galliarum vulgato jure, libello ſupplici adeundos Proſeneſarchos, vel Præſidiales, vel Regales judices, qui vocatis quorum intererit, ſi non ſit legitima contradictio, vacationem pro Tribunali cauſa cognita edicent poſtulanti. Nec cautioni noſtræ reſiſtit Ulpiani regula, *l. nec quicquam §. 1. de offic. proconſu. l. omnia de reg. jur. Quæ ca[illegible] cognitionem deſiderant, per libellum expediri non poſſunt*: quibus in verbis latet ille mos ſubſcribendi libellis: at ex ſubſcriptione, ut in ſpecie, de qua agimus, neq; petenti jus conferri potuit, neq; à petito auferri quod eſſet, *Expedire*. Debuit verò commonitus vocari reus apud Ulpianum, ut ego vocandos cenſeo illos quorum intererit, vel ex ſubſcriptione magiſtratus, vel ex mandato vulgaris formulæ, ſicut Gallorum ſcriptorum principes viri fœliciter & viriliter tractaverunt, *Fab. §. omnium verſ. ſed debet. Inſtit. de pœ. tem. lit. Imbert. Forenſ. Inſtit. 1. cap. 2. extr. gloſ.* Ex his ferè poſita ſunt omnia,

quæ à nobis conquiſita reperiri potuerunt, ad Jus liberorum datum vel legibus, vel Senatuſconſultis, vel principum placitis evolvendũ. In quo nec me animi fallit quàm ſint obſcura permulta, & ſi cuiquam, mihi incognitiſſima: ſed de illis congruo loco & tẽpeſtivè confeſſus ſum, & ſtudioſè proferens dubitationes meas, aliis Democriti puteum indicavi: faxit Deus Opt. Max. inde fœliciùs veritatẽ expiſcentur. Non deerunt tamẽ qui corruptis moribus, potius quàm ſuppleant Jus ſitientibus, ſi quæ prætermiſi (ſunt autẽ plura) notabunt, & reprehendent omiſiſſe me Jus unius liberi, in ſucceſſione inteſtati liberti, viam patrono intercludentis, item & Jus duorũ, trium, pluriúmve patri virginis, quæ in Veſtalẽ caperetur, de qua Gellius, *lib.* 1. *c.* 12. aut primipilaribus Oſdroënis conceſſum. Verùm in illis caſibus, nec quicquã pater ſenſit vacationis honoris, favoris, aut gratiæ: in hoc verò tacui, quòd principalis, *l.* 79. *de decur.* C *Th.* ad Modeſtũ conſtitutio τοπικὴ ſit & localis, ſi cũ Juſtiniano ita per elegãtiores loquimur, *l. ulti. C. de ædif. priva.* Equidẽ Nobis non licet eſſe tam diſertis, Qui Muſas colimus ſeveriores. Quòd ſi reſponſum ſatis non facit, quando non mihi omnia Deus dedit intueri, ut neq; Druſo Cæſari, & in eo, & in ſimilibus ſubeant illi vicem meam.

De

De liberis & filijs, qui eorum appellatione continea ntur, enucleata Iuriſprudentum ſcripta varia, & ſententiæ conciliatæ, Iulijq́; Pauli locus emendatus ex literis Antonij Vaccæ Iuriſconſulti.

CAPUT XLII.

HIs conſequens eſt ſubijcere, toties liberorum facta mentione, qui & quales parentibus ſuffecerint. Cum lex unico libero contenta fuit, Jus liberorum ſermone multitudinis nihilominus diximus: enuntiatio enim liberorum plurativo numero profertur, *l. 148. & 149. de verb. ſig.* quæ antiquis oratoribus, hiſtoriæq́; aut carminum ſcriptoribus, etiam in filio ſolo vel filia, vera exiſtimata fuit, & ita in complurium veterum libris ſcriptum aliquoties Aulus Gellius, *lib. 2. cap. 3.* animadvertit, videndusq́; de eo Divus Auguſtinus, *de civitat. 16. cap. 40.* Sed & illo caſu, & cùm duo, aut plures liberi exiguntur, nepotes verò tantùm ſuperſunt, videamus quid dicendum ſit: è ſeſſione AEmylij Ferreti viri principis, omnium ſeculorū perpetuis laudibus excipiendi, ante quadrieñium publicavi de liberis ſententiā

meam, ad illud Calliſtrati, *l 220. D. de verb. ſign.* Liberorum appellatione nepotes, & pronepotes, cæteriq;, qui ex his deſcendunt, cõtinentur. Si quidem eo ſenſu id nomen in XII. Tabulis uſurpaverunt Decemviri: quorum exemplo moti Juriſprudentes, cùm ſe obtulit, idem cenſuerunt: de reliquis & Modeſtinus, *l. 104. de V. S. & Vlpian. in l. 56. eod. & l. 10. §. liberos. D. de in jus voc. & Paulus in l. 10. §. parentes. D. de grad. & aff.* In hujus tamen ſententia, τῶν τέκνων προσηγορίαι, &c. debuit interpres reddere *liberos*, non *natos*, autoris indolem ſervaturus, ut Alciatus primùm poſuit, & Auguſtinus probat, *lib. ad Modeſt. l. 2 de excuſ.* Quod ad rem attinet, ſi liberi deficiãt patri, quò minùs honore commodóve gaudeat, aut à muneribus vacet, & ex ſe relictis natis deceſſerint, nepotes eorum locum ſubeunt & ſupplent avo, qui licet plures ſint ex uno filio, pro uno numerantur, *l. 2. §. ὀ μόνον. D. de excuſ. l. 3. C. de his qui nu. lib. § 1. Inſt. de excuſ.* Diverſum tamẽ in natis ex filia arguit Modeſtinus: qui ſicut non avo materno, ſed patri oneri ſunt, ita illi non, ſed huic tantùm prodeſſe debent: & quo caſu, puta egente patre filiæ nati, avo materno oneri eſſent, perinde eſt, ut ei non proſint, quia numquam in ejus poteſtate fuerunt, *l. penult. D. de lib. agnoſc.* Sed exoritur dubitatio ex Severi & Antonini

ad

ad Claudiæ libellum epiſtola: *l. 1. C. de conditionibus inſert. l. ult. D. de pollic.* relicto fideicommiſſo ab hærede, ſi ſine liberis diem obijſſet, & is ex filia nepote inſtituto deceſſerit, conditionem adſcriptã fideicommiſſo defeciſſe, manifeſtum aiunt CC. Jam ſi non dicitur ſine liberis decedere, qui nepotem ex filia relinquit, quid eſt, quòd in Juris liberorum quæſtione nepos ex filia non proſit? Imperatoria conſtitutio habet rationem, quòd filia, in qua defecerat conditio mortua, cùm perpetuò per natum vivere intelligatur, *d. l 220. §. ult.* nepote ſuperſtite, avus non dicitur ſine liberis: quæ ad Ulpianum *d. l. 56. extr.* referenda ſunt omnia, ubi ex fœminis ſicut ex maſculis deſcendentes enuntiatione liberorum exaudit. Inde verò non commovemur in propoſito, lege liberos, vel qui ſint in poteſtate, vel qui fuerint, exigente, *d. l 2 §. ὃ μόνον* cuius ratio, ut nec omnium à majoribus conſtitutorũ, requirenda non videtur. Sanè liberorũ nominis rationẽ inveſtigavit Antonius Vacca amicus noſter, & juris civilis præter veterẽ & bene fundatam peritiam anxiè diligens, quam, dum Provinciæ Venayſsinorum præſideret, nobis Avenione communicavit. Liberi, dicebat, antiquitùs appellati ſunt, tam filij quàm nepotes, & deinceps ferè qui in poteſtate

 eſſent,

eſſent, ad ſervorum differentiam: & cùm idem propè jus vitæ & necis Romani veteres haberent in utroſque, filios à ſervis. liberorum nomine diſtinxerunt, quòd utrique in poteſtate eſſent, licet ut plurimùm filijs ut liberis hominibus, ſervis ut animalibus, juſta diversè præberentur. Sunt enim non diverſa tantùm, ſed ex diametro oppoſita, liber & ſervus: *l. 182. D. de verb. ſign.* unde Julio Paulo filius qui ſe extra patris poteſtatem contendit, *ſe liberum eſſe quodammodo contendit. l. ſi filius. D. de probat.* Hæc ille poſteà in expoſitiones Obſcuriorum ad 1. Pandectῶn retulit. *ad l. 3. D. de his qui ſu. ſui.* Obſervabit ergo ingenioſus liberorum nomen, quaſi collectivum eſſe, quòd ſuo ſignificatu omnes omninò deſcendentes comprehendat, & ſemel poſitum ſignificet idem, quod filius, nepos, pronepos, &c. nominatim expreſsi. Verùm ſi quæ fuere leges, ſi quæ ſenatuſcōſulta, ſi quæ principum placita, in quibus pro liberorum nomine filiorum mentio facta fuiſſet, an illa ſe ad nepotes extēderit, diſquiſitio non inutilis eſt, & quæ in fideicommiſſorum tractatu accuratiſsimè ſolet à viris præſtantibus diſputari. Filij appellatione, ait Paulus, *l. 84. de verb. ſign.* omnes liberos intelligimus: ſed liberi in infinitum deſcendentes omnes dicuntur: ergo & hi filiorum

rum enuntiatione exaudiēdi. Inde juſta interpretatione recipiendū cenſet Julianus, filij nomine nepotē comprehendi, *l. 201. eod.* ut in Macedoniani, *l. filium. D. ad Maced.* & alterius cuiuſdā Senatuſcōſulti explicatione, *l. 59. de rit. nup.* legimus. Inde quoque legatis ſervo villico & filiis, nepotes ex ijs contineri Papirius Fronto reſpondit, *d. l. 220. §. ſed & Papirius de V. S.* & ſibi filij appellatione ſæpè & nepotes accipi, multifariā placere. Diverſæ factionis Ulpian. autor ſcribit, tutores non ſolùm filijs, ſed & nepotibus poſthumis à teſtatore datos videri, *ſi modò liberos dixit: cæterū ſi filios, non continebūtur: aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. l. 6. de teſt. tut. §. ult. Inſtit. qui teſt. tut. dat.* quæ verba Triūviri in Inſtitutiones retulerunt. Hîc ſi veritas diſputatione limanda eſt, an ad opinionē, quæ plurimos autores habet, unde cōmunis Plutarcho *Rom. Barb. conſ. 8. nu. 64. lib. 2.* dicitur, Ulpiani ſcriptū reducemus? Accurſius putat propriā ſignificationē illos in interpretatione juſta & legib⁹ accomodata ſcrutari, ut ſit illis alia ſubtilitas alia Ulpiano & ſubſcriptorib. Triūviris: quorū traditione ad cōmunem uſum hominum, tota accōmodatur oratio, in qua popularia & uſitata verba exactè expendiſſe Ulpian. exiſtimatur. Sed hæc, quorū ſuſpecta veritas eſt, Aldobrandino minimè placent

cent, dum aliam ipſe conciliationem comminiſcitur & ponit: quòd ſcilicet filiorum enuntiatio nepotes complectatur apud juris autores, & Ulpianus à communi traditione recedat, ne videatur avus (qui nullo caſu, niſi quo nepotes in filij poteſtatem, ſe mortuò, recaſuri non eſſent, tutores eis dare potuit *§ permiſſum. Inſtitut. de tut.*) in caſu ſpecialiter à lege conceſſo, *l. 4. extr. D. de vulg. & pup. ſubſt.* ſine expreſſa mentione, tutorē nepotibus ſub filiorum appellatione dediſſe: quæ ratio acutiſsimi ingenij eſt, ſed ſubtilis magis quàm vera. Accurſij ſenſus non recipitur, quòd plures autores potius quàm Ulpianus, conſuetudinem loquendi, & cōmunem uſum nominis filij, perpendiſſe videantur. Aldobrandini quoque eliditur opinio, ex eo quòd non dentur tutores in Ulpiani ſcripto, ab avo nepotibus, qui patrem eundemque filium ſuperſtitem habeant. Hoc autoris conjunctæ ſententiæ, cōtinuata verba, in fronte promptum gerunt: *l. 5. & 6. D. de teſt. tutel.* ſed ſi quod ille ait, verum eſſet, non magis tutores nepotibus darentur ab avo, qui *Liberos* diceret, quàm ab eo qui filiorum meminit: & tamen Ulpianus diverſum nominatim ſcribit. Alciatus Magnus *libro Paradoxωn* III. *cap. 14.* idem habens propoſitum, filij uſurpationem diſtin-

xit,

xit,ut aliud ſit in verbis legis, aliud in cautionibus hominum: in illis, ſi non ex vi verbi, ſaltem ex rationis ſimilitudine, extenſio in facili eſt, ut ipſe cenſet: at in cautionibus hominũ, ex integro voluntas ſervanda eſt, quam ſibi ipſo jure antiquiorem Plinius ad Calviſum ſcribit lib. v. adeò ut ad eam debeat verborum aptari & accommodari interpretatio. Sed variæ conjecturæ & præſumptiones voluntatis, nihil quicquam juris certi relinquunt, aut tradunt, quod ſequantur interpretes conſulti: ut apud Papirium reperitur caſus, quo, ne dura filiorum à genitoribus inducatur ſeparatio, villico & filijs legatis, nepotes villici veniunt: *l. poſſeſſionum. C. commu. utriuſ. jud. l. 1. com. divi. C. Theo.* at dato filijs tutore, nepotibus datus non videtur Ulpiano. Cur hæc tam variè? non docet Alciatus: minus Germani ponunt, qui illum auctorem habent & ſequuntur. *Cantiun. d. §. ult. Inſtitut. qui teſt. tut. dar.* Ideò non ſatis placent, quæ diſsidentiam non componunt. Hæc & eiuſdem argumenti ſimilia multa cùm è loco ſuperiori Avenione prodidiſſem, & nihil præterea poſuiſſem ad virorum prudentium *διαφωνίαν* conciliandam, notatus in illo quidem non fui, ut ore veridico quidam retulerunt, ſed in hoc quorundam reprehenſionem incurri. Depravatis

pravatis enim moribus eò ventum eſt, ut turpe exiſtimetur docentem de quopiam, licet in apicibus juris, dubitare: adeò qui genti ad fingendum paratæ monſtro ſimilia mendacia aſſueti ſunt, inſcitiæ ſtatim illum damnant, ſi novum non prodiderit, non conjecerit, vel, ut uno verbo revelem, nõ divinaverit. Sic alter Lactantius Firmianus, licet diſparis eloquentiæ, brevi dictus fui, in refutando ſubtilis, in conſtituendo parum vehemens. Aderas tu, Bugnoni, alijque docti cõplures, & honoris mei cauſa aderat tuus, vel noſter potiùs Angelus ille Papius, incomparabilis memoriæ Juriſconſultus, cui ingratus ſum, niſi honoris delati ſum̃am ſemper habeo gratiam, Quid cùm ingenij velo cõtracto liberè profeſſus ſum, tot ingenio florentibus & præſtantibus doctrina viris, meipſum mihi plus ſapere non videri, ille de me judicaverit, permulti ſciũt: quid tu, ipſe ſcis: ego retineo me dixiſſe, aut mendum in conſultorum ſcriptis, aut implacabilem & manifeſtiſsimam eſſe inter Ulpianum & cæteros antinomiam. Subinde ad Præſidem Antoniũ Vaccam v. c. ſcripſi fœliciſsimas literas, quæ mihi illius amicitiam conciliarunt: & quærenti quid ſibi de quæſtione expoſita placeret, humaniſsimas reſcripſit, & officij & amoris pleniſsimas

mas. Ita verò literas ſuas ad meã ſuſpicionem, & mendi conjectationem accommodavit, ut diceret in Pauliano loco principe diſputationis, fœdatos libros & mendoſos in eo circumferri, quod legitur vulgò, Filij appellatione omnes liberos intelligimus, *d. l. 84. D. de verb. ſign.* contendens ita ponendũ, *Filij appellatione homines liberos intelligimus*: eo ſenſu, ne vernæ ex ancilla & domino nati, filij generali & indiſtincta enuntiatione exaudiantur. Qui piſtrinis ingeniorum dediti ſunt, audaciam culpabunt, conatus reprehendent: ſed viri eruditiſsimi cõjectura inſolens videri non debet, cùm apud Ulpianũ *l. 2. D. de jure patr.* liberti omnes, pro *Libertini homines*, ad Hervagiũ uſque libri omnes habuerint. Hoc modo ſeducitur Paulianũ illud à propoſita quæſtione, ne pronepotes, aut trinepotes, & alios deinceps filij nomine intelligere neceſſe ſit. Sunt autem aliorũ ſententiæ cõponendæ, Juliani ſcilicet, Papirij, & Calliſtrati, & illiuſdẽ Pauli, qui præeunte natura, & pietate paterna duce, filiorũ appellationem ad nepotes extendũt: *d. l. 220. § ult.* & cùm filij & nepotis nomen gradus liberorũ diſtinguant, & diſcernant, non ex vi verbi, filius nepotem comprehendit, ſed ex rationis ſimilitudine ad illud extẽditur,

quod

quod prudentium ad ſenatuſconſulta interpretationes arguunt. *d. l. filium. ad Mac. & l. 59. de ritu nupt.* Sanè Ulpianus in alia ſententia non eſt, neque Triumviri ſunt: natos enim & ſuperſtites nepotes, non negant filij ſimplici enuntiatione contineri, ſed poſthumos nepotes: ſic qui filiis dat tutores, explicatione Juriſprudentis dare poſthumis videtur: *l. nomen filiar. D. de verb. ſign.* ne verò duplex productio in idem nomen cõcurrat, *Guil. Cugn. l. ab emptione. D. de pactis.* filij productio ad poſthumos, qui nepotes ſint, Ulpiano inviſa fuit, liberorum non item: quòd nomen ex vi ſua nepotes & cæteros, non minus quàm extenſione comprehendat, *d. l. 104. eod.* ideoque facilior ad poſthumos nepotes productio & explicatio eſt. Obſervandum autem in Græco Modeſtini, verbum ἐκτείνεται, quod extenditur & porrigitur ſignificat, non ſatis rectè locatum, aut cum aliorum juris autorum ſcriptis ſententijs non admodum convenire, dum nomen liberorum continere nepotes ajunt, *d. l. 56. & l. 220.* non ad illos produci, porrigi aut extendi. Notandum illud quoque, non legi in libris civilibus, filij nomen ad pronepotes aut cæteros deſcendentes extenſum, ſed ad nepotes duntaxat. Unde leges, ſenatuſconſulta, principum placita, prætorum edicta, conſul-

conſultorum reſponſa, quæ vel de liberis, vel de filijs loquuntur, in plano poſitam interpretationem habent. Planè ſi quæ Jus liberorum tribuunt, & filios vel liberos exigunt, qui utraque appellatione contineantur & legibus ſuffecerint, expoſiti ſunt ex uſu Juris civilis.

De varia & multiplici filiorum ſpecie, Vlpiani, Pauli & Iaboleni ſcriptis enucleatis, & quæſtione de nepote, auo paterno in adoptionem dato, item & de illegitimis, qui fiunt iuſti principis reſcripto, explicata.

CAPUT XLIII.

VIDEAMUS jam quales liberos exigant leges, & id ſciri ferè non poteſt, niſi liberorum ſpecies multiplices excutiamus. Animadvertendum igitur eſt, quo loco, & qua ratione liberorum mentionem habeant autores. Ubi de procreatis liberis & adoptatis ſermo fit, illi naturales tantū, hi adoptivi & legitimi dicuntur, ut apud Suetonium, *Tyber. 52.* Tyberius *filiorum neque naturalem Druſum, neque adoptivum Germanicum patria charitate dilexit.* Hic per eminentiam legitimus etiam Latinis dicitur, quòd legis puro

ſoloque miniſterio, nihil cooperante natura, filius creatus ſit: ſicut Ulpiano tutor legitimus, qui ex lege deſcendit, *Inſt. tit. 11. de tutel.* & jus legitimum, *l. 22. D. de jur. patr.* & hæreditas legitima, *l. 3. §. de illo. pro ſocio. l. 69. in fin. de legat. 2. l. 11. de Iur. patron.* quæ legis conſtituto defertur: ita uxor legitima alludenti ad legem Juliam Martiali libro v.

Quæ legis cauſa nupſit tibi latè Quinte,
Vxorem potes hanc dicere legitimam.

Similiter naturalis nomen habet, quòd natura filius ſit, lege, quæ matrimonia confirmat, naturæ locum, ob ſanguinis rationem, concedente. Hoc ſenſu patris & filij naturalis, patris item & filij legitimi, ſæpiſſimè juris autores meminerunt. *l. 6. 7. 8. D. de in jus voc. l. 14. §. nam & is. l. 61. §. quid. ergo. 3. D. de rit. nupt. l. 29. 31. 40. de adopt. l. 5 de his qui ſuĩ. ſui. l. 7. D. ad SC. Tertul. l. 1. & 5. D. vnde cogn.* Alia itẽ uſurpatio filij legitimi, & naturalis eſt, cùm legitimũ pro juſto filio accipimus, qui ex legitimis nuptijs tollitur: vulgus legitimũ & naturalem appellitat, & νομιμὸν Modeſtinus. Legitimum ea forma dicimus, qua legitima conventio eſt ea Paulo, *l 6. D. de pact.* quæ lege aliqua cõfirmatur. Huic è regione ponimus naturalem filiũ, apud profanos literatores dictũ naturalẽ tantùm, quem ſola natura genuit, non honeſtas conjugij, ut ſcripſit

pſit Iſidorus. Naturalis tamen filius ſine figura matrimonij ſuſcipitur, & dicitur in libris huius ſtudij potiſsimùm duob. modis. Primo, ſi ex domino & ancilla, quæ in illius manu eſt, naſcatur filius, is naturalis, cuius tam frequentē Juriſconſ. *l. natural. D de præſcr. verb. l. deniq. D. de pign. l. 17. §. Lucius. D. quæ in fr. cred.* mentionem faciunt, filius ſimul & ſervus eſt, qui matris conditionē ſequitur, ubi defecit connubiū, *l. 6. de decur. l. 3. de liber. cauſ. C. Th.* Unde mirum videtur apud Ulpianū, ubi *mulieri volenti filiū naturalem ſuū manumittere* permiſſum ex Marcello exiſtimat. *l. ſi rogatus. §. 3. D. de man. vind.* Si partus ventrē ſequitur, qua ratione filius naturalis mulieris liberæ, ab ea manumittendus eſt? Obiter ingenioſos monitos velim, mulierem illam ex ancilla factam libertam fuiſſe, & patroni teſtamento filium communem legato conſecutæ matri, jamque dominæ, permiſſum filium & ſervum è manu ſua mittere. *l. ult. Cod. com. de manum.* De hujuſmodi filiorum ſpecie ſignificat Julius Paulus *l. 84. D. de verb. ſign.* non accipiendum, ſi filio legetur, ſi filius naſcatur, cùm ait, interprete Vacca noſtro, *Filij appellatione homines liberos intelligimus*, & non ſervilis conditionis. Ut enim liberi ex libero matrimonio, liberorúmve copulæ deſcendūt, ex ea conjunctione, cui libertas

deficit, non eſt exaudiendus liber filius, cujus per excellentiam acceptio de filio juſto, & liberæ ſaltem conditionis eſſe debet. *can. liberi 32. quæſt. 4.* Altero modo naturalis filius ſuſcipitur, *l. 7. D. de confirm. tut.* de his quæ ſunt extra poteſtatem, ex quavis muliere, quæ juſta non eſt uxor: ex qua natus liber à patre, & ſui juris eſt, nec invitus in patriam poteſtatem redigitur, auctore Modeſtino. *l. ultim. D. de his qui ſu. ſui. ubi Vac.* Hujus acceptionis permultas ſpecies Baldus *5. conſ. 68.* & Alciatus *4. Parerg. cap. 5.* obſervarunt. Sed dum extra poteſtatem eſt filius, nec principis beneficio jus patriũ ſibi quæſivit pater libertinus, *l ult. D. de adopt. ubi Vacca.* qui filium ex contubernali in ſervitute ſuſtuliſſet, à domino vel ſimul cum patre, vel poſtea manumiſſum, an filij appellatione exaudierint veteres, quæri poteſt, & monumentum Piſauri vetus extat, AGABORIUS FELIX VIVOS SIBI FECIT ET MINDIÆ EPITEVXI CONIUGI RARISSIMÆ ET INCOMPARABILI ET MINDIÆ CLAUDIANÆ FILIÆ NATURALI LIBERTIS LIBERTABUSQ. ET POSTERIS. Quo ex ſcripto manifeſtum fit liberam non fuiſſe Agaborio ab Epiteuxi conjuge natam Claudianam, cui ſuperfluò naturalis nomen additum fuiſſet. Unde colligo creatam

tam in contubernio, & à patrono vel ante patrem, vel poſt patrem, vel cum patre manumiſſam dici naturalem: & ad idem Trebatius *l. ult. D. de jure delib.* dicebat, filij appellatione naturalem libertinũ contineri, cum quo Papinianus *l. cum pater. §. volo.* & Scævola *l. 88. § Damæ. de leg. 2.* & Ulpian. *l. ex facto. § ſi quis rogat. 1. D. ad SC. Trebel.* ſentiunt. Labeo contrà: cùm filio libertino & impubere, inſtituto, Dama liber eſſe à teſtatore juſſus fuiſſet, ea conditione, *Si mihi filius nullus erit, qui in ſuam tutelam veniat: quia eo loco verum filium accipi oporteret*, inquit. Ideoque Jabolenus, ſi non appareat quid ſenſerit teſtator, Labeoni ſubſcribit, ut Dama libertatem conſequatur: quod malè Caſtrenſis accepit, & pejus interpretatus eſt. Sanè id illo in caſu probant, ne libertatis exitus impediatur, quæ non privata ſed publica res eſt: *l. 53 D. de fid. lib. l. 10. de teſt. tut.* alibi verò ipſemet Labeo parentes, qui in ſervitute ſuſceperint, nomine parentum exaudit: *l. 4. extr. D. de in jus vocan.* ergo & in filijs idem probat, uti reciproca ſunt & relata Pater & filius. Ego verò arbitror verbis legis aut edicti, non niſi ex ſimilitudine rationis, huiuſmodi filios ſub enuntiatione filij contineri: *d. l. 4.* at in cautione hominũ voluntatis quæſtionem puto, & ex dignitate,

& ex conditione perſonarum conjiciendũ, Ulpianus non diſsimiliter ſcribit. *d. §. ſi quis rogatus. 1.* Alijs placuit diſtinguere favorem ab odio, ut in re favorabili benignè naturalis pro filio accipiatur, in odioſa non item: *Papo. lib. 21. tit. 3. Areſt. 2.* qua de re cum pompa ampliſsima, longiſsimi tractatus extant ſcriptorum, qui dum ex legibus ſapere tantùm debuerunt, in opinionum ambages ſeſe, & alios in ſupervacuas difficultates conjecerunt. Nunc de multiplici filiorum ſpecie, ex ordine colligamus, quos approbarint leges, qualesq; ad Jus liberorum profuerint. Primùm, adoptivi ſive legitimi filij, quos ſibi quivis adquiſititios parat, an Jus liberorum ſuppleant, ſi in diſceptationem cadat, tenenda ſunt menti verba Taciti libro xv. *Percrebuerat* (inquit) *ea tempeſtate praviſſimus mos, cùm propinquis comitijs, aut ſorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adſciſcerent filios, præturasq; & provincias ſortiti, ſtatim emitterent manu quos adoptaverant. Qui magna,* &c. *Factũ ex eo Senatuſconſ. ne ſimulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, ac ne uſurpandis quidem hæreditatibus prodeſſet.* Verùm in Senatuſconſulto adoptionis veræ nulla facta mentio eſt: at de utraq; generaliter Ulpian. dixit. *l. 2. D. de vacat. mun. Adoptivi filij in numerum non proficiũt eorum liberorũ, qui excuſare parentes ſolent.* Inde in

tutelæ

tutelæ remiſsione non proſunt adoptivi liberi apud Triumviros. *§. 1. verſ. ſed adoptivi. de excuſ.* Ita verò ſe excuſaturo patri ſunt inutiles, ut legati commodum *in tempus liberorũ* percepturo nõ proſunt. *l. 51. extr. de leg. 2.* Unde neutri conſulũ prius datos faſces ob adoptivos liberos putem, neq; prærogativam candidatis. Ratio verò cur excuſationem non adjuvent, ponitur à quibuſdam in eo, quòd Reſpublica munificibus fraudari poſſet, adoptionis commento, ut loquitur Papinianus, *l 76. De cond. & demonſtr.* id eſt, factitijs ex arte, & fictitijs liberis. Mihi videntur adoptivi liberi, extra legis propoſitum, quę liberis hominibus repleri, & ampliari imperium deſiderat: *l. 7. §. 3. D. de bon. damn.* & ideò legitimo patri non prodeſſe, *arg. l. his. Cod. qui milit. poſ.* quia naturali faveant. Uno caſu an adoptivus proſit, ſubſiſti poteſt: cùm avus paternus, qui filium emancipavit, nepotem ex eo ſibi adoptione fecit filium, ubi naturalia ſanguinis & civilia adoptionis jura cõcurrunt nepotem huiuſmodi avo acquirere, quæ poſſunt acquiri, & prodeſſe cõſtitutio Juſtiniani principis ait: *l. penult. §. ſi verò. C. de adopt.* ſed magis eſt, quoniam lex nepotem filium efficit, licet non repugnante natura, ut avo ad Jus libero-

rum non proficiat. Et hoc habet rationem, ne idem duos, patrem naturalem, & avum, patrem factitium adjuvet, néve fraudibus, ad commoda percipienda, & onera fugienda aperiatur via, qua filius & nepos Jus liberorum afferrent: ne item nepos inter natos vivo patre eodemque filio in hac quæſtione proſit avo, quod nuſquam proditum eſt, imò contrarium præceptum, *l. 2. §. βοηθοῦσιν. D. de excuſ. d. l. 2. C. qui nu. lib. ſe excu.* Sanè imprudentem orbum exiſtimabat Sophocles, *Stobæi, Serm. 74.* qui alienos liberos in domũ aſciſceret ſuam: eorum etenim nullum jus, nulla vis, nulla utilitas erat: quò verſus Euripidis,

Θετῶν γὰρ παίδων ποῦ κράτος: τὰ φύντα γὰρ
Κρείσσω νομίζειν τῶν δοκησάντων χρεών.

Igitur ad Jus natorũ naturalibus liberis opus eſt, quos & legitimos diximus, ubi illegitimis opponuntur. Teſtem verò, qui elevari non poſsit, evoco Modeſtinũ, *d. l. 2. νομιμοὺς δὲ παῖδας εἶναι δεῖ πάντας*, &c. quæ ſic Latinè redduntur, Legitimos autem liberos eſſe oportet omnes, qui debent patri remiſſionẽ muneris afferre. Multa hîc cauſa brevitatis omitto, dum ita ex partiũ remotione colligo, Neq; adoptivi liberi, neq; illegitimi legibus probãtur, ut patri ꝓficiant: ergo naturales & legitimos eſſe oportet eos, quibus leges

leges favent. De adoptivis diſputatũ eſt: de illegitimis, quos & naturales diximus, paucis videam°. Si liberos legitimos exigit Modeſtinus, ergo illegitimos improbat: neq; Juriſprudentem Sophocleum illud movit, nothos exæquans legitimis,

ὁ δὴ νόθος τοῖς γνησίοις ἴσον σθένει.

Augeri etenim non incertis liberis rempublicam, ſed multis hominibus legitimè progenitis frequentari leges noſtræ deſiderant, *l. 2 extr. C. de indi. vid. tol.* Quòd ſi illegitimi, ſive, quos vocant, naturales tantùm à ſola natura cogniti, ſubſequenti matrimonio legitimi fiant, *l. cum quis. & ſeq. C. de nat. lib.* videtur proclivius ut patri proſint. Idem dicendum, ſi principis reſcripto fiant legitimi: modò ne hi ſint, qui nec nomen naturalium ex parentum nefario ſcelere mereantur, *auth. ex complex. C. de inceſt. nupt.* Vereor tamen ne hæc non vera ſint, eo ſolo quòd leges nullæ, ſive, veteres, ſive novæ, ubi Jus legitimorum naturalibus largiuntur, parentum rationem habent: & omne earum in eo ſitum eſt ſtudium, omnis legum mens & cogitatio, ut filiis nativitatis maculam abluant, & notam injuſtæ procreationis tollant, ne filij, qui non peccaverunt ab aliis diſcriminentur. Illud ſi propoſitum eſt legibus, vel in omniũ ſilentio Juſtiniani No-

Digitized by Google

vellis, *74. & 89.* indicatum, nulla occaſio eſt, cur legitimos factos adiumento aut levamento patri eſſe dicamus, qui liberos tollere ex peccato, & ex voluntate carnis maluit, quàm nuptias legitimas contrahere: vel eò duntaxat ineundas, quòd nuptiarum inexpertus Paſnutius confeſſor, *Tripart. 2. cap. 14.* non minus honorabiles, non minus amabiles, quàm cœlibatum exiſtimavit, & caſtitatem cum propria conjuge dicens, concubitum, in Synodo Nicena laudibus ampliſſimis in cœlum ideò evectus fuit. Sanè ſi probamus genitoribus ad Jus liberorum proficuos illegitimos natos, ubi princeps illis ſordes nativitatis ademerit, proruentes ad libidinem homines, in peccato deliteſcentes, & divitiis floreſcentes, ad negligenda matrimonia invitamus: eo fretos, ubi ex concubina filiis ſublatis, Jus legitimorum à Comite (ſi diis placet) Palatino alióve principe exoraverint, ſe juſtos filios & veros, ſine uxore, ſine matrimonij oneribus & Jus liberorum, irritis legibus habituros. Hac de re videre eſt quid Patritiis doctoribus, *ad l. ſi quis ita. D. de legat. 1.* placuerit: ego contentus ſum meam ſententiam protuliſſe, de qua peritiores judicabunt.

Libe-

Liberos incolumes eſſe ad Ius natorum oportere: & in obſidione mortui qui intelligendi apud Vlpianum: an item religioni addicti aut pœnæ proſint, & quo tempore vivos filios exigant leges, quove mortuos negligant, vetus quæſtio tractata, & Vlpiani ſcriptum Conſtantiniq́ reſcriptum explanatum.

CAP. XLIV.

CONSTITUTI juris eſt igitur filios, qui Jus liberorum parentibus afferunt, naturales & legitimos eſſe oportere, nec patribus alterutrius duntaxat ſpeciei ſufficere. Quod in matribus non ſemper verum eſt, & ut plurimùm eis vulgò quæſiti proſunt, & eas, ſive ex juſtis, ſive ex injuſtis nuptiis, ſatis eſt peperiſſe. Diſpiciamus autem ne non ſatis ſit filium natura & lege ad parentes attinere, an quædam amplius exigantur. Imprimis leges ferè omnes, quæ Jus liberorum tribuunt, ſuperſtites liberos deſiderant: quò illud Ulpiani, *l. 2. §. 5. D. de vacat. mun. Incolumes liberi, etiam ſi in poteſtate patris ſui deſierint eſſe, excuſationem à muneribus civilibus præſtant.* Idem dixeris ut in prærogativa honoris, aut commodi capeſſendi proſint, ſi de eo diſceptatio in cognitio-

tionẽ cadat. Hæc verò in patre magis quàm in matre vera ſunt, ut plerumque fœminas ſufficit in hac quæſtione peperiſſe: quandoque tamen patri gratiam leges fecerunt, & amiſſi liberi adiumentum importarunt, *l.37. §.1. de oper. libert.* & ſingula de ſuperioribus exempla obſervata, ſingula teſtimonia puto Sed cùm filios incolumes requirimus, excipere licet illos, qui in acie mortui ſunt, *l. bello. D. de excuſ. l. ult. D. de vac. mun.* qui pro Republica, pro patria cadentes, perpetuò vivere intelliguntur, & certè gloria immortales, volitant vivi per ora virûm. Ponas tamen indictum bellum civitati, & hoſtiles copias illam obſediſſe: an qui à muris, portis, domibus, delubris Divorum, ſacris tum publicis, tum privatis, hoſtem irrumpentem averterit, non debeat ut bello juſtiſſimo amiſſus, parentibus ſuis prodeſſe? Et Ulpianus negat, fortaſſe quòd non tam publicæ ſalutis gratia, quàm propriæ tuendæ cauſa, in obſidione pugnetur ab obſeſſis, indeq; non tam pro re publica videntur interire, qui moriuntur, quàm pro re familiari & privata tuenda. Aliò quoq; trahuntur verba Juriſprudentis, ut quæratur in obſidione, ſi quis inter obſidentes ſtipendia merens, intereat, an ad parentum commodum vivere videatur: quòd ſi in animo Ulpianus

habuit,

Digitized by Google

habuit, cur ipſe negaverit, peritio . explicent. mihi certè non li Quid verò ſi filium religioni pater addi ,an, Benedictinus puta, vel Franciſcan um rebus ſeculi mortuus dicitur. *§. diſti t Nov. de his qui iter. nuptias* dans ſacris operam, vivere patris emolumento intelligantur? Movet dubitationem, quòd ſervis filij ſacris addicti æquiparentur, à primoribus autoritate & excellentibus prudentia viris, *Innocen. c. cum olim. de privileg. Bald. l 4. C commu. de ſucceſſ. Scrib. §. 1. Inſt. de excuſat.* ſed magis puto, ut nihilo ſecius filius hujuſmodi patrem adiuvet: ſibi enim ipſi tantùm mortuus fingitur, qui tacitè, vel expreſsè ſeculo renunciavit, at aliis non itē. Licet verò ſervis comparet, & filij ſervi facti non proſint, ut ſuperiùs in tutelæ excuſatione, *cap.* 17 diximus, quæ ut ſimilia conferuntur, neq; eadem, neque in omnibus ſimilia ſunt. Quid verò dicendum, ubi capitalis pœna filium patri ſubduxit, & ſervum pœnæ effecit, cui miſerrima relicta vita, libertatem eripuit, proficiat nécne is filius, inter majorum gentium ſcriptores controverſæ diſceptationis eſt, *Bald. & ſeq. l. deo nobis. C. de epiſc. & cler.* is mortui loco habetur, *l. 1. §. ulti. D. de bon. poſ. cont. l ſi necem. D. de bo. lib.* is ſervus pœnæ dicitur & filij ſervi facti non proſunt, quia liberi homines non ſunt: at neque verè mor-

mort[illegible] eſt, neq; ingenuus ſervus pœnæ fit amplius, *§. quod [illegible]rius. Novel. de his qui iter. nupt.* vnde veriu[illegible] erim hoc caſu filiũ patri prodeſſe. Neq; [illegible] in Juris liberorũ quęſtione mares filios [illegible] leges diſtinguũt, *l. ulti. C. de his qui nu. lib. er[illegible] mer.* nec nos diſtinguere debemus: etſi maſculos utiliores ſe præſtare reipublicæ ducat Theophilus, *§. cæterùm Inſt. de leg. agn. ſuc.* quòd aut bella gerant, aut ſacra faciãt, aut publicis muneribus fungantur: illis enim deficientibus, mulieres fœcundę alios ſemper ſuppeditant & ſufficiũt. Generaliter autẽ illud probandũ eſt, de incolumibus & ſuperſtitibus liberis nõ referre, ſint, dum de Jure eorũ gratia favorabili agitur, antéve fuerint in poteſtate, *l. 2. de excuſ.* modò liberi ſint, neq; ſervitutem ſerviant. Planè ſi pater eos in adoptionẽ dederit, adhuc naturali patri, nõ autem adoptivo proſunt, *§. 1. Inſt. eod.* Hæc verò nihil ad matres attinent, ſed enixæ liberos ferè ſemper nati indiſcriminatim proſunt illi, quæ quantum in ſe fuit, liberis hominibus replere voluit civitatẽ. Præterea de incolumibus liberis eſt hoc ex jure conſtituto, *d. l. 2.* oportere jam tum eos eſſe, cùm Jus natorũ prætendit pater: neque enim proderunt, qui antè nati & mortui, vel poſtea ſuſcepti ſunt, autore Modeſtino. Verùm qui filij Jus liberorum attulerunt,

lerunt, ſi poſt decretum moriantur, an pater nihilominus Jure Dativo potiatur, vetus quæſtio eſt, quam Joannes Andreas tractavit pleniſſimè, *ad c. decet. de reg. ju. 6. Fab. l. 1. C. qui num. lib.* Ego arbitror diſtinguendum, ſi commoda & honores percepit Jure liberorum pater, & liberi deficiētes nihil mutant, data enim legibus ſervanda ſunt, *d. l. ult. C. de his qui nu. lib. excuſ.* ſi munerum vacationem obtinuit ob liberos, invenio poſſe diſcriminari munera patrimonij & perſonę. Illorū excuſatio perpetua nō eſt, ſed nuda tātùm muneris vacatio, exiguior & temporaria, *l. 4 § 1. D. de mu. & hon. l. 10 §. auct. de vac. mun.* Perſonaliū verò plenior vacatio eſt, qua donati, quādiu vixerint, perfruuntur, *l eam. C. de exc. mu.* & his facilius vel cum minore incommodo carere Reſpublica poteſt. Sanè quotiens patri munerum proba excuſatio eſt, unum obſervatur, an filij ſint ætatis legitimæ, *l. 1. 2 C. qui ӕt vel prof. l. ad. remp D. de mun.* id eſt, xxv. ann. quales exigunt leges, qui munera pro patre obire poſſint: tum enim patri promiſſa legibus immunitas ſervatur, ut Conſtantinus Magnus, *l. ulti C. de his qui nu. lib. excuſat. mer. l. 1. eo. C. Th.* ad Dalmatium reſcripſit, & Reſpublica necquicquā detrimenti capit. cùm ejus utilitates minimè deſeruntur. Eò ſpectant illa Ulpiani, *l. 3. §. 6. D. de muner. & honor.*

Quam

Quamvis, inquit, *maior* LXX. *annis, & V. liberorum incolumium pater ſit, ideoque à muneribus civilibus excuſetur, filij tamen ejus ſuo nomine competentia munera agnoſcere debent. Ideò enim proprium præmium immunitatis propter filios patribus datum eſt, quod illi ſubibunt*. Inde patris vacationem filijs non prodeſſe, ut perſonalia non excedunt perſonam, Franciſcus Accurſius & Bartolus exiſtimaverunt: quod non omninò falſum eſt, ſed Ulpiani ſcripto minimè accommodari poteſt. Quamobrem filiosfamilias patriæ munera ſubire patrum nomine putem & patrum periculo, ut potè paternis facultatibus oneribus functionum obnoxiis: quæ verba *ſuo*, & *proprium præmium*, Latinè ſcientibus arguunt. Hoc caſu pater in filij perſona munera ſuſtinere compellitur, & muneribus filij & honoribus conſentire, itemq; patrimonium oneri adminiſtrationis & functionis ſubijcere, quamvis aliâs non cogeretur, *d. l. 3. §. quod pater. §. ſi duo.* Quòd ſi ſcripto prudentis alia aptetur interpretatio, ut filij ſuo nomine & proprio, munera impleverint, unde Reipublicæ cautum fuiſſe dicemus, cùm nec emancipati fuerint, nec pater conſenſu adhibito, functionũ oneribus patrimonium ſubiecerit? Placet igitur filios pro ſuo patre obeundis muneribus apud Ulpianum applicari, ſicut præ-

Conſtantinus. Equidem ex his, ut in Juſtinianeo codice refertur, epiſtola Conſtantini ad umbilicum luce donata eſt: ſed quod in Theodoſiano caput habet, adjiciendum quoque videtur: ut ſcilicet, poſt tam multa legum reperta de liberorum ſtatu, à judice ne qui jus liberorum prætendit ſibi vindicare, alienos liberos in judicium deducat pro ſuis. Qua de re Imperator ait, *Quoniam cognovimus nonnullos vacationem à nobis perſonalium munerum impetraſſe, alienos pro ſuis liberis noſtris conſpectibus offerentes, jubemus eos, cùm hoc probatum ſit, indulto beneficio privari*: ne ſcilicet fraus illi patrocinetur, & commodum afferat. Hæc de liberis Imperatorio conſpectui oblatis ſcripta ſunt, cùm à principibus nihil ad gratiam colligendam prætermittentibus, Juris liberorum ſibi vindicandi patres licentiam peterent: quod præ ſe ferunt illa ejuſdem conſtitutionis verba, *Impetrata ſemel vacatione potiri*. Sed iniquam & ambitioſam fuiſſe neceſſitatem Juris liberorum poſtulandi à principe diximus, *cap. .2 ſuprà*. Honoriiq; & Theodoſij legem omnibus, qui liberos haberent (ſic Accurſium imitati, *l. ulti. verbo omnes. C. ſine cenſ. vel. rel. fun. Barba. conſ* 11. *nume.* 58. *lib.* 2. eam interpretati ſumus) impetrationem Juris natorũ remiſiſſe. Licet verò ſublata ſit impetratio, non ideò magis ob ſup-

X poſi-

poſititios liberos alienos, impoſtor ex fraude juris habebit: æquitatis enim & cauſæ cognitio, citra caput Conſtantinianæ legis, ex ſcriptis Ulpiani, *l. 1. in pr. D. de vacat. mun.* adſueta jam & familiaris eſt judicibus. Jus liberorum decreturis. Quamobrem aut legitimum teſtimoniũ producendum eſt ad Tribunal de liberorum ſtatu & conditione, aut filij in conſpectum judicis deducendi: quo caſu ſicut Imperatori offerebantur olim, ita & nunc offeruntur judici, ne penitus deductio illa vetus interiiſſe dicatur: quòd ſi nequitia vel teſtium perfidorum, vel alienæ ſobolis, prudentia Judicis peſſimo exemplo circunſcribatũ. adhuc definitioni Conſtantinianę locũ putẽ, ne gaudeat privilegio quod fraude nixus eſt conſequi, ſive jure ſive injuria. Similia hîc ſubjicerẽ multa, niſi jam rivulus claudendus & libellus concludendus eſſet: & adhuc aliqua reſtarent, quæ fidei noſtræ exolvendę & præſenti operi ſunt magis neceſſaria. Sanè ex his Jus Dativum, quod cœperam explicare, ad exodium deduxi, cujus colligens fragmina quæ vel hominum improbitas diſſiparat, vel, ut aliò culpa derivetur, fortunæ vis è gradu priſtino dejecerat, quædam capita conſtitui, quæ ſi ſequantur vel non improbent, qui ſimile argumentũ executuri ſunt (id autem ſperandum ſtudioſis

dioſis & materiæ ubertas ſuadet, & noſtræ ſterilitas tractationis) non omninò malè oleum & operam mihi videbor collocaſſe: aperui interea locos unde alij ſumere, & ubi, pro ea quæ eſt in occultiſſimarum rerum indagatione oblectatio, ingenioſi ad Juris Pop. Ro. cognitionem accenſi, veteris politiæ & peritiæ ſtatum poterunt ſcrutari.

De natorum Iure Impetratitio, eiusque & Dativi diſcrimine, deq; forma impetrandi, & eius prima in uſum deductione.

CAPUT XLV.

DATIVO Jure liberorũ exacto, pergo de Impetratitio dicere, memor pollicitationis meæ: & hoc ferè diximus eſſe, quod motu proprio, nulla ſuffragante veteri lege, his tribuebat princeps, quibus ſola ratio miſericordiæ patrocinabatur, ſive ſolitarij, ſive orbi liberis eſſent. Equidem illud petitũ & oratum, multa ex ſuperioribus arguent, quòd preces à liberorum patribus funderentur, *d. l. 1. de his qui nu. lib. ex. mer.* C. *Th.* ſed non ideò minus Dativum dici debet, cùm leges id darent: licet imperioſi principes, quò Majeſtas auguſtior eluceret, in omnibus & per omnia conſuli ſe vellent, legibus antè la-

Digitized by Google

tis album calculum approbationis addituri, in quorum placito vis legum, & juris autoritas reſideret. Illorum temporibus leges, quæ multa cœlibes notaverunt, parentes præmijs honoraverunt, dicebantur, & verè, fundamenta reipublicæ, quia ſeminarium juventutis, & quaſi fontem humani corporis, ſemper Romanis exercitibus miniſtrarent, ut legimus in Panegyrico ad Conſtantinum. Tùm qui liberis carerent, vulgo non ſolùm contempti, deſpecti, & inviſi erant, quod de Galba refert Plutarchus, ſed & ſuis hæredibus, quos melius merentes oportuit: unde illud Statij ad Maximum libro Sylvarum IV.

Orbitas omni fugienda viſu.
Quam premit votis inimicus hæres.

Ad ea ſanè, quamquam multa reſtent, ſunt à nobis multa profecta, & prius quàm de Impetratitio natorum Jure tractaremus, ſicut priùs Dativum in Republica Romana locum habuit, cui liberis ex mulieribus ſublatis conſultum eſſe voluerunt, ut ait Conſtitutio, *l.* 178. *extr. de decurio.* C. *Th.* Laudatur à Plinio Epiſtol. IV. Aſinius Rufus, functus officio optimi civis, quòd fœcunditate uxoris largè frui voluerit, cujus laudationis ſuaſiones complurimas videris poſt Dionem, *lib.* 56. in Collectaneis Stobæi: ſed qui, ut ipſe

ipſe Plini⁹, duplici matrimonio aut multiplici, ſterilitatem expertus, fœcunditate illa frui non potuerit, ei Jus liberorum Impetrativum reperio neceſſarium fuiſſe. Igitur infœlix deſolatus orbitate adibat principem, & ſupplicem illi porrigebat libellum: quod Martialis ad Dentonem, *lib.* 8. *Epigram.* 31. expreſſit.

Neſcio quid de te non bellè, Dento, fateris.
Conjuge qui ducta jura paterna petis.
Sed jam ſupplicibus dominum laſſare libellis
Deſine, & in patriam ſerus ab Vrbe redi:
Nam dum tu longè deſerta uxore, diuq́ʒ,
Tres natos quæris, quatuor invenies.

Quod is ait *Conjuge ducta*, innuit maritis & uxorē habentibus non fuiſſe adeundū principem ad Jus natorū exorandum, & meliùs illos de liberis procreandis cogitaſſe. Sanè Dentoni ridiculum fuit non priùs Veneris dulcia dona experire, & tentare fœcundámne duxiſſet uxorē, quàm ad Impetrativū Jus properaret: quod voluit Martialis, non maritos ab impetratione remotos ſignificare, illoq́; ſpectat Epigrama ad Fabullum, 68. *lib* 9.

Vxor cùm tibi ſit formoſa pudica puella,
Quid tibi natorum jura Fabulle, trium?
Quod petis à noſtro ſupplex dominoq́ʒ, deoq́ʒ,
Tu dabis ipſe tibi, ſi potes arrigere.

Idem autem ad uxorem ſibi Jus natorum

roganti à Cæſare datum ſcripſit, cùm vetaret illum fortuna è conjugio fieri genitorẽ, quare, *lib. 2. Epig. 91. & 92.* ad Cæſarem,

Quod fortuna vetat fieri, permitte videri
Natorum genitor credar ut eſſe trium.

Sed ſi ſupplicibus libellis Domitianum laſſabat Dento, ſine cauſæ cognitione Impetrativus favor concedebatur: neq; verò negotiis, quæ cauſæ cognitionem deſiderarent, libelli ſubſcriptio ſatis erat, *l. omnia quæ de reg. jur.* & hoc eò mirandum magis, quòd facilius, aut ſaltem cum minore ſolemnitatis umbraculo. Jus hoc natorum, quàm Dativum illud tribueretur, in quo neceſſariò diximus de cauſa cognoſcendum fuiſſe. Attamen ne facilitate nimia, aut paſſim & ſine delectu, jus hoc conceſſum orantibus puteamus, facit placitum principis, qui in Dativo leges è veſtigio ſequebatur, & quamvis poſſet quicquid vellet, non volebat in illo tribuendo, niſi quod per leges liceret: nullæ autem in Impetratitio præibant principi leges quarum veſtigia implere teneretur, idcò difficilius erat exoratu, cùm ab ejus nuda voluntate penderet, compóſne fieret an impos voti, qui Jus, de quo agimus, poſtulabat. Hæc verò illuminant Suetonij verba, *Galb. 14.* ubi de Galba ſcribit, *Iura trium vix uni atque alteri, ac ne hiu quidem, niſi ad certum, præfinitumq;*

tumq; tempus, dedit. Verùm Impetrativi exorandi, major quàm Dativi difficultas, cum facilitate penſabatur, qua preces nixas veritate in hoc caſu, ſicut in illo, apud judicem docere non oportuit. Planè modo, quo retulimus, & ab illis quos protulimus, peti ſolitum, & à principibus ex animo concedi Jus Impetrativum, ab Octavio Cæſare fœminis primùm cœpit. Cùm enim Urbis exhauſta frequentia, propter multitudinē eorum qui bellis civilibus interierant, C. Julius Cæſar dictator perpetuò (ſic illum plumbeus nummus appellitatum docet) præmia poſuiſſet ijs, qui multos liberos procreaſſent, & nihilominus cœlibes ſterilē patriam & infœcundam reddentes cuniculis proderent, viris & viribus nullos gignentes orbarent, *Dio lib. 43.* nec per nuptas fœminas ſtaret quin liberorum matres fierent, Octavius Auguſtus poſt edictum à Julio evulgatum anno XXXVI. Druſo Tyberij & Liviæ filio diem in Germania functo, funere curato & collatis honoribus, Liviam jam conjugem ſolatij cauſa ſtatuis donavit, & in matrum, quæ ter peperiſſent, numerum retulit: quibus enim, refert Dio, *lib. 55.* vel viris vel mulieribus fortuna tertiam prolem non conceſſit, eorum nonnullis tamen lex quædam à Senatu primùm, nunc autem ab Impe-

ratore etiam lata Jus trium liberorum largitur, ut neq; mulcta ea, quæ ſterilibus eſt propoſita, teneantur, & paucis duntaxat exceptis, copioſæ proli conſtituta prçmia omnia adipiſcantur: poſt hæc ſequentia tempus edax corroſit, & trunca ſunt ſcripta Dionis uſque ad hoc ſeculum, & quæ ad manus Xiphilini pervenerunt. Sanè Jus Dativum ingenioſis ſpecies hæc præſe feret: ideò verò Impetratitio accommodo, quòd ex motu proprio principis, certo ſcientis Jus natorum illi non competere, in ſolatium tributum fuerit Liviæ, ut orbatæ Druſo filio ſuaviſſimo, nec juſtum numerum natorum habenti, cùm Tyberius, qui deinde Imperator fuit, alter filiorum duntaxat ſuperviveret. Quod refert Dio antea Senatui placuiſſe, *nunc autem ab Imperatore,* &c. de Auguſto intellexerit, an de Alexandro, quo cum ipſe II. Conſul fuit, ut incompertũ, in medium relinquã. Hoc unum ſcio, XXII. annis ante legẽ Juliam & Papiam, orbis & viris, & mulieribus, Jus trium liberorum conceſſum, qui Julio Cæſare auctore nupſiſſent, timentes legem, quæ de conjugij expertibus lata fuerat. Similiter quoq; eadem præmia quæ matribus liberorũ ijs, quæ perpetuam virginitatẽ ſervarent, data accepi: *Dio. lib. 56.* ſed hæc planè Jus Impetrativum non conſtituunt.

Ego

Digitized by Google

Ego arbitror in veteri Republica, cùm pleriq; nitebantur ut numerus liberorũ in candidatis præpolleret, quod lex, Tacito teſte, *lib. 2.* jubebat, potitos primùm honoribus, qui liberos ſuſtuliſſent. Deinde ſteriles mariti & honorum cupidi, commentitia adoptione & leges & patres candidatos circũvenerunt. Cui obviam ituri patres, magna cum invidia Senatum adeunt, jus naturæ, labores educandi, adverſus fraudem & artes & brevitatẽ adoptionis enumerant. Satis pretij eſſe orbis, quod multa ſecuritate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obvia haberẽt: ſibi promiſſa legum diu expectata, in ludibriũ verti, quando quis ſine ſollicitudine parens, ſine luctu orbus, longa patrum vota repentè adæquaret. Factum ex eo Senatuſconſult. ne ſimulata patrum adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, ac ne uſurpandis quidem hæreditatibus prodeſſet. Quibus ſub Nerone *Tacit. 15.* Romæ agitatis, ſi non profuit adoptio ſimulata, vera igitur orbos adjuvit: ut jam naturalibus liberis opus non fuerit, cùm adoptivi ſuffecerint. Inde ſi mortuæ legis ſolemnitas fœcundo patri ſterilem exæquavit, principi videtur ad gratiam colligendam aperta via: qui ſi lex viva, *Novell. de conſul. extr. l. 5. C. de jur. fiſc.* ſi vigor juſtitiæ eſt,

 nihil

ratore etiam lata Jus trium liberorum largitur, ut neq; mulcta ea, quæ ſterilibus eſt propoſita, teneantur, & paucis duntaxat exceptis, copioſæ proli conſtituta prȩmia omnia adipiſcantur: poſt hæc ſequentia tempus edax corroſit, & trunca ſunt ſcripta Dionis quæ ad hoc ſeculum, & quæ ad manus Xiphilini pervenerunt. Sanè Jus Dativum ingenioſis ſpecies hæc præſe feret: ideò verò Impetratitio accommodo, quòd ex motu proprio principis, certo ſcientis Jus natorum illi non competere, in ſolatium tributum fuerit Liviæ, ut orbatæ Druſo filio ſuaviſſimo, nec juſtum numerum natorum habenti, cùm Tyberius, qui deinde Imperator fuit, alter filiorum duntaxat ſuperviveret. Quod refert Dio antea Senatui placuiſſe, *nunc autem ab Imperatore*, &c. de Auguſto intellexerit, an de Alexandro, quo cum ipſe II. Conſul fuit, ut incompertũ, in medium relinquã. Hoc unum ſcio, XXII. annis ante legẽ Juliam & Papiam, orbis & viris, & mulieribus, Jus trium liberorum conceſſum, qui Julio Cæſare auctore nupſiſſent, timentes legem, quæ de conjugij expertibus lata fuerat. Similiter quoq; eadem præmia quæ matribus liberorũ ijs, quæ perpetuam virginitatẽ ſervarent, data accepi: *Dio. lib. 56.* ſed hæc planè Jus Impetrativum non conſtituunt.

Ego

Ego arbitror in veteri Republica, cùm pleriq; nitebantur ut numerus liberorũ in candidatis præpolleret, quod lex, Tacito teſte, *lib.* 2. jubebat, potitos primùm honoribus, qui liberos ſuſtuliſſent. Deinde ſteriles mariti & honorum cupidi, commentitia adoptione & leges & patres candidatos circũvenerunt. Cui obviam ituri patres, magna cum invidia Senatum adeunt, jus naturæ, labores educandi, adverſus fraudem & artes & brevitatẽ adoptionis enumerant. Satis pretij eſſe orbis, quod multa ſecuritate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obvia haberẽt: ſibi promiſſa legum diu expectata, in ludibriũ verti, quando quis ſine ſollicitudine parens, ſine luctu orbus, longa patrum vota repentè adæquaret. Factum ex eo Senatuſconſult. ne ſimulata patrum adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, ac ne uſurpandis quidem hæreditatibus prodeſſet. Quibus ſub Nerone *Tacit.* 15. Romæ agitatis, ſi non profuit adoptio ſimulata, vera igitur orbos adjuvit: ut jam naturalibus liberis opus non fuerit, cùm adoptivi ſuffecerint. Inde ſi mortuæ legis ſolemnitas fœcundo patri ſterilem exæquavit, principi videtur ad gratiam colligendam aperta via: qui ſi lex viva, *Novell. de conſul. extr. l.* 5. *C. de jur. fiſc.* ſi vigor juſtitiæ eſt,

nihil minus (ne plus dicam) potuiſſe videri debuit, quàm lex mortua, ſilens, & muta. Unde ſicut in caſibus Senatuſconſ. aut legibus prohibitis, principale, quod aiunt divinum, impetrare beneficium licuit, *l. ſi tutor. C. de interdict. matrim. l. 1. extre. D. de oper. publ.* in hac ſpecie conſimili jure frui debere, æquabiliter viſus eſt, à principe fictus & factus pater, ac ille qui ſibi fictitios liberos legis commento & adoptione adſcivit. Neque verò lex candidatis patribus prærogativam tribuens, principum voluntate poſteriore, quam legem nemo negaverit, *l. 1. D. de conſtit. princ.* primùm agitari cœpit, quæ victa fuerat ſine dubio, in Senatus diſceptatione, cùm Haterius Agrippa Germanico & Druſo fautoribus, *Tacit. 2.* in locum demortui Vipſanij prætoris ſuffectus fuit. Sic ubi agere pro ſuo arbitrio, etiam præter legũ præſcripta, principes potuerunt omnia, florentium legum æmuli, cum illis placito contenderunt, & facile certè fuit vincere non repugnantes: dum autem principes voluntate duce, Jure natorum orbos donaverunt, ſicut leges ratione duce patribus ſobolis gratia faverant, Impetratitium natorum Jus cum gliſcente Imperatorum faſtigio in ũſum deductum conjicimus.

De Impetra-

De Impetratiuo Iure communi, explicatus Vlpiani locus, & Iſidori alter, agitataq; Honorij, & Theodoſii conſtitutio.

CAPUT XLVI.

SANE à principibus ſolitarij & orbi cõjuges Jus liberorum exoraverunt, aut Commune, id eſt, numero filiorum addito nullo, & ſine diſtinctione liberorum duorum aut plurium, aut Speciale & nominatim expreſſum liberorum trium, de quo initio conqueſti ſumus: at ſingulatim unumquodque perſequamur. Illud ſimpliciter & indefinitè poſtulatum & exoratũ ſic appello, vetus monumentum ſecutus, cuius inter deficientes literas, hæc Piſauri veſtigia reſtant, ſi rectè ad nos exſcriptum pervenit, - - - - - - CVI IMP. - - - - - - - IVS COMMVNE LIBERORVM CONCESSIT. L. D. D. D. Sed non legitur in libris prudentũ indiſtinctè & generaliter natorũ Jus petitum quin triũ exaudiri debeat, prӕterquàm apud Ulpianum De ſolidi capacitate inter virum & uxorem, *Epit. tit. 16. Aliquando,* inquit, *vir & uxor inter ſe ſolidum capere poſſunt: velut ſi uterque, vel alteruter eorum nondum eius ætatis ſit, quæ quidẽ liberos exigit*: id eſt, *ſi vir minor annorum*

norum XXV. ſit, aut uxor annorum XX. minor. Item *ſi utrique lege Papia finitos annos in matrimonio exceſſerint, id eſt, vir LX. annos, vxor L. item ſi cognati inter ſe coierint uſq; ad ſextum gradum: aut ſi vir abſit, donec abeſt, & intra annum poſtquam abeſſe deſierit, libera inter eos teſtamenti factio eſt, ſi Ius liberorum à principe impetraverint, aut ſi filiũ filiámve*, &c. Cùm à cœlibibus maritos mulcta relictorum ſecrevit Auguſtus Cæſar, teſte Dione, *lib. 56.* annuo ſpatio præſtituto, intra quod qui præceptis eius morem gerere cœpiſſent, culpa vacarent, factum eſt quoque lege Julia & Papia, ſicut ex Tertulliano dicebamus, vel virorum prudentiũ ad eas interpretamentis, ut maritorũ inter ſe diſcrimen eſſet: cùm patres liberos habentes relicta quæcunque meruiſſent, ex virorum teſtamento capeſſerent, & mariti ſolitarij, aut orbi decimas tantùm pro numero liberorum, non item ſolidum capere poſſent, niſi puberem filium vel filiam, trimóſve duos, aut novem dierum tres natos habuiſſent, quæ ſuperiùs à nobis illuminata in lucem emergunt. Hinc ſciri poteſt gratiſsimos liberos priſcis legibus, & eorum cõjuges deſiderantiſsimos fuiſſe, puta vel tum maximè, cùm Neroni ex Poppæa nata filia FOECUNDITATI Romæ templum decretum à Senatu fuit, *Tacit. 15.* Memmio Regulo & Virginio

ginio Rufo Conss. Verùm legibus ſoluti principes, ſupplicibus gratificantes, jus proprium, quibus placuit, communicarũt, & legum gratiam, ſicut ſibi ipſis lege Regia facta fuerat, deprecatoribus favorabiliter fecerunt. Inde quamvis neq; filium neque filiam novendio ſuperſtitem habuiſſet, qui Jus liberorum ſine liberis à principe impetraſſet, decimas potuit capere: item qui neque puberem filium, neque duos trimos, neque tres novendiales habuiſſet, ſi principem oraſſet de juris beneficio concedendo, & exoraſſet, potuit pro eo ac ſi pater fuiſſet, ſolidum ex uxoris teſtamento relictum capere. Quæ vetuſti juris ambages dicuntur Theodoſio & Valent. II. AA. ad Albinum II. Præf. Præt. & Patritium. *Novell. Valent. de teſtam. I.* Ideoque in Perſona Leontij V. Spect. & Jucundæ uxoris eius, ad alios quoque idem explicantes, neceſsitatem impetrationis ijdem Cæſares apertiſsimè ſuſtulerunt, Aëtio III. & Symmacho Conss. licet huic Tatianum Annales collegam tribuant. Porrò cùm de principis altaribus conjuges peterent, ut prius decedenti ſuccederet ſuperſtes, fuſis precibus petere Jus liberorum dicebantur. De illo ex Iſidori libro v. talia proferuntur, *Ius liberorũ eſt conjugũ ſine liberis invicem pro loco pignorum*

tum hæreditatis alterna conſcriptio. Quæ definitio, niſi ad hoc Jus commune Impetratitiũ, de quo ſermonem habemus, reſtringatur, non ſubſiſtet. & ex ſuperioribus de Jure Dativo & ex ſequentibus de Impetrativo ſpeciali, minus proba curioſo videbitur. Sed fuerunt quibus placeret Honorium & Theod. 11. Jus illud emiſſa ad Iſidorum P. Urbi, conſtitutione antiquaſſe, *l. ult. C. de infir. pœn. cœlib. l. 1. C. de jure. lib.* licet Imperatorij reſcripti diſſecta verba, & in duos contiguos titulos collata ſint, quæ ad eundem ſcripta, eodemque die, & ab eodem Conſule Varrone ſubſcripta legi poſſunt: ubi fœdiſsimè Varana libri omnes habent, adverſus Annalium fidem. Equidem ſi temporum ratio in latis legibus exigatur, obſervavi ex Symmachi Conſulatu, veterem impetrationem ſolidi capiendi à Valentiniano juniore & Theodoſio ſeniore ſublatam. *d Novel. 1.* Poſtea anno undeviceſimo invenio Honorium & Theod. juniorem Flavio Varrone & Tertullo Coss. omnibus, qui natos ſuſtuliſſent, & educaſſent ſine impetrationis ſolemnitate, Jus liberorum dediſſe, quale dari antè à principibus ſolebat, cùm ſuo jure utendi licentiã patres peterent. *d. l. 1. de jur. liber.* quam quidem ſolemnitatem etiam ſub Conſtantino obſervatam eiuſdẽ epiſtola ad Dalmatium

tium arguit, ſubſcripta à Criſpo III. & Cõ-ſtantino II. Coss. *C. Th. de his qui num. lib. excuſat. mer. l. ult. C. Iuſt. eod.* Quòd autem ijdem Cæſares inſcriptores, eadẽ dies, & idẽ Conſul ſubſcriptor, de duabus epiſtolis unã facere videntur, arguta ſanè conjectura eſt, ſed non vera: fuiſſet enim poſt Valent. & Theod, I. reſcriptũ vacua & inanis Honorij & Theod. II. conſtitutio. Adjutrix præterea eſt amici noſtri, hominis multi ſtudij, & antiquorum ſcriptorũ exequentiſsimi, indagatio, qui ex vetere manu ſcripto codice Conſtitutionũ Theodoſij, non unã, ſed duas numero diſtinctas in lib. VIII tit. XVI. epiſt. ad Iſidorum indicavit: quarum ſecunda, eſt poſterior De infirm. pœnis in Juſtinianeo codice, & tertia, prior tractatus Juris liberorum, quem penè jam explicauimus. Neque timendũ eſt, quod alij verentur, ne ſuperfluè & inutiliter altera cõſtitutio cognominis tractatus in Imperatorio codice, lata à Juſtiniano videatur, quæ duntaxat matribus in filiorum ſucceſsione gratiam fecit, at nihil præterea, ut ſuperiùs expoſuimus. Itaque ob oculos ponitur, quomodo novella Valentiniani derogarit Impetrativo Juri communi: apparet item unde illud commune dictum, quòd communiter & ex æquo fingeret orbum, & filij quatuordecim an-

cim annorum, aut filiæ duodecim, & duorũ bimorũ, & trium novendialiũ eſſe patrem.

Impetrativum Ius trium olim ut fuit conceſſum, hodie quoque dari poſſe, & an perpetuũ viventi fuerit, penſitata Epigrammata Martialis.

Caput XLVII.

Alterum genus Impetrativi Juris diximus ſpeciale, quòd ſpecialiter & nominatim Jus triũ, aut quatuor, deprecationis forma, in conceſsione expreſſum haberet. De Jure trium paſsim autores meminerunt: de cæteris ex profeſſo Julius Paulus in ea recepta ſententia, *lib. 4. tit. 9. Neq; habet, neque habuit, quæ beneficio principis Ius liberorũ conſecuta eſt.* Et ubi matrem peperiſſe ex verbis Senatuſconſulti neceſſarium fuit, ſi naturæ vicem principis reſcriptum ſubire potuit, in alijs ſpeciebus, ſive matri, ſive patri, liberi tres neceſſarij forent, idem ſentiendum videtur. Ut nihil impediat dicere à ſacratiſſimo Galliarum Imperatore peti Jus trium, & quatuor, &c. natorum poſſe, & ab eo rectè cōcedi & tribui poſſe, quò liberis orbus, ut pater, excuſetur à tutela, & à muneribus cæteris. Planè Jus trium à Traiano pro ſe Plinius oravit, & exoravit, cujus extat gratiarum

tiarum actio: *lib. 10. epiſt. 1* item & pro Voconio Romano ſe conſecutum, ad Priſcum lib. 11. Epiſtol. ſcribit, *Nuper ab optimo principe triũ liberorum ei Ius impetravi, quod quamquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tamquã eligeret, indulſit.* Martialis itẽ familiariter Iuris huius mẽtionem habet, quod non ſatis accuratè explicuit Domitius Calderinus in Commentarijs. Unum porrò ſignificant duo eius epigrammata, quod nemo adhuc animadvertit, in ijs ad Nævolum, *lib. 3. epigr 53.*

Præmia laudato, tribuit mihi Cæſar uterque,
Natorumq; dedit jura paterna trium.

Et ad Julium, *lib. 9. epigr. 99.*

Rumpitur invidia, tribuit quòd Cæſar vterque
Ius mihi natorum, rumpitur invidia.

Ex quibus elicio Impetratitium Jus liberorum trium cum vita principum expiraſſe, & perpetuum viventi privilegium minimè fuiſſe: inſtituerat enim Tiberius, ut donata conceſſáve beneficia à ſuperioribus principibus rata non eſſent, niſi inſequentes eadem confirmaſſent, novoque quodã quaſi beneficio iterum ipſi dediſſent, ut ait Sextus Aurelius Victor, à quo in Tito 8. non diſcrepat Sueton. Inde quòd à Tito primùm habuiſſet, à Domitiano Jus natorũ orbus Martialis rogavit & obtinuit. Nos eo jure utimur,

mur, ut privilegia, quæ quis habuit à principe, ſi aſsiduo uſu intercidere nō ſiverit, perpetuò ſerventur & valeant, etſi ſpecialis nulla privilegij confirmatio ſecuta ſit, in qua niſi ob cauſam reſcindere nunquā Dijs licet acta Deûm, ait Ovid. *Metam. 14.* Amplius cenſuit Faber *ad l. privilegia. C. de ſacroſ. eccleſ.* confirmatione (ſive generalem, ſive ſpecialem intelligas) non eſſe opus: tamen ut res ſit in tutiore loco & expeditior, alterutra confirmatio bona & utilis eſt, ut privilegiorum, quæ princeps novus confirmavit, major ſit autoritas. Quæ verò de nova conceſsione, aut confirmatione ſpecialis Impetrativi cōjectamus, in Communi locū habuerunt, ſi Jure liberorum exorato ante mortem conjugis (ut aſſolitum docuit Valentiniani prolata conſtitutio *Novell. 1. de teſtament*) interea princeps, qui tribuerat, interijſſet: neque aliâs jam ſucceſsione conjugi ſuperſtiti applicata, neceſſaria confirmatio fuit: ſubitarium namque factū ut omne eſt, *Scrib. ad rubri. D. de acquir. poſſ.* Jus liberorum ubi hæreditatis aditione conſumptum fuit, nullus extitit ſub novo principe revocationi locus. Sanè de ſpeciali Jure trium obſervatum eſt, Jus liberorū ſimpliciter & ſine addito quandoque dici, *l. 8. C. Theod. de bon. proſcript.* ſed materia ſubjecta ut accipiendum

ſit,

ſit, apertiſsimè indicat: ubi autem patri aut matri legitur tributum fuiſſe, quod Imperatores ex electione concederent, exaudire debemus Jure huiuſmodi honoratos, licet orbi & ſolitarij forent, ijſdem privilegijs ornatos, & immunitatibus donatos, quibus liberorum patres in enumeratis caſibus & conſimilibus uſi fuiſſent. Illud juri Impetrativo quam proximè accedit, quod Octaviæ ſorori & Liviæ uxori conceſsit Auguſtus, ut ſine tutore ſuis ipſarum facultatibus uterentur, quod ob tres natos matribus datum protulimus.

Fueritne Ius quatuor exoratum à principibus, expenſus Claudius Tranquilli: Statius quoque, & ſuper eo Iulij Pauli ſententia.

CAPUT XLVIII.

QUATUOR verò natorum Jus orbis ac ſolitarijs tributum non ita paſsim ac Jus trium invenio. Hæc tamen in Claudio Suetonij *cap. 18.* lego, *Naves mercaturæ cauſa fabricantibus magna commoda conſtituit, pro conditione cuiuſque, civibus, vacationem legis Papiæ Poppææ, Latinis, Ius Quiritium, fœminis, Ius quatuor liberorum, quæ conſtituta hodie ſervantur*, ait Suetonius: is quidem fœdè à librarijs macu-

latus eo loco,& ineptiſsimè à ſciolis diſpertitus in delicatorum gratiã, cùm perpetua & continua dictione ſcripſerit. Inibi ſteriles fœminas non ſolùm matribus triũ, ſed & genitricibus natorum quatuor exæquavit, quò beneficiũ amplius conferre videretur, & plures, ſive ingenuas, ſive libertinas, ad rem naviculariã alliceret. Sic ob navem, tam ingenuæ quàm libertinæ, potuerunt omnia matrũ privilegia duorũ, trium, quatuor liberorum nomine, ex Claudij conſtitutione adipiſci. Verùm ſi acu tangenda res eſt, ſecurè non admodum Impetratitium Jus hoc liberorũ orbis mulieribus datũ dici poteſt, vel ex eo, quòd non oratum fuerit: neque ſecius Dativũ videri poteſt, quòd ob natos datũ non ſit, ſed ob navẽ onerariam. Hoc equidem certum eſt, navis cauſa ſterili fœminæ Jus quatuor tribuiſſe Claudiũ: neque enim fœcundis opus fuit nave ad privilegia legũ adipiſcenda. Utinam autẽ ſic pro certo ſciri poſſet, quomodo pater à judicandi publico munere vacationẽ haberet, *l. ult. §. judicandi. de muner. & honor.* an Impetratitij juris, an Dativi eſſet illud beneficium, ſub eodem Claudio 15. cuius idem meminit. Si tamen expreſsior Juris, de quo ſit ſermo, quæratur ſpecies, in fœmina libertina inveſtiganda eſt, ubi ex Senatuſconſ. Tertulliano Jus

no Jus quatuor liberorum ei neceſſariũ fuit. Prudentium enim interpretatione Jus liberorum habet mulier, & in illa ſpecie & in ſimilibus, quæ neque liberos habet, neq; habuit, ſed principis beneficio conſecuta id eſt, ut habere videretur, qua de re Pauli prolata *cap. prox.* ſententia eſt. Cæterùm niſi hæc inductio quatuor natorum Jus exoratum arguat quod non ſatis eſt tutum, mihi de eo conſtat nihil amplius: & ita conſtat, ut ferè audeam aſſeverare nunquam id petitũ, aut à principibus exoratũ fuiſſe. Quod verò colligunt quidã ex mendoſo Statij verſu Sylvarum IV. ad Menecratem,

- Auſoniæ pater auguſtiſſimus urbis
Ius tibi ſex geminæ dederat lætabile prolis,

caſtigati libri Veneti & Lugdunenſes commentitium oſtendunt, & ibidẽ *Tergeminæ* omnes habent, quomodo verba Poëtæ ſuperiùs retulimus, huc uſque explicationẽ differentes: ut ſcilicet, Jus tergeminæ prolis datum Julio Menecrati dicatur, id eſt, Jus natorũ trium. Sic tergeminos exaudimus eos qui diverſo & multiplici nixu naſcuntur, ut Horatij & Curiatij tergemini, qui inter ſe fratres germani ſunt. *l. 3 D. ſi pars hæred. pet.* Alio ſignificatu tergemini dicuntur, uno partu à muliere editi: quo ſenſu ait Paulus, *l. 137. de verbor. ſign.* *Ter enixa videtur etiam*

ea, quæ tergeminos peperit. Eodem item Lucretius. v.

Quídve tripectora tergemini vis Gerionai.

Neque ſanè probandum eſt ſexgeminæ prolis habitam ab Statio mentionem, cùm Jus quatuor aut plus eò impetratum literæ nullæ prodant, autores, quos legerim, ab aliiſve acceperim, teſtentur nulli: at ſi quiſquam ex ijs, qui animum bonis artibus induerunt, plura obſervaverit, illius ſtudia laudabimus, & ſenſa placidè faventibus animis accipiemus: non enim ego invideo alijs bonum, quo ipſe careo, ſed contra ſenſum quendam & voluptatem percipio, ſi ea, quæ mihi denegentur, ut ait Plinius, amicis video ſupereſſe. Sanè deſperandum non eſt in tanta ingenioſorum & autorum multitudine, quin ſtudioſior aſsiduo labore & diligentia plura proferre poſsit ad juris quæſtionem, cuius ſtatus receptui nos canere jam imperat. Interea dum potius quàm materia ſterilis judicetur, ſi parum fœlix ſcriptor ſum, nemo infirmitatem pro crimine poſuerit, ſi quod debui, non potuerim, cùm quod potui, certè id omne avidioribus literarum communicatum eſſe voluerim.

OPE-

OPERIS PERORATIO.

Hæc ſunt de Iure liberorum, Philiberte Bugnoni, quæ longũ jam ſomnum dormientia intra ſacraria veterũ, excitavi: ea ſi ſaltem clandeſtina eruditiorum exiſtimatione probantur (quantũ ingenua proborũ apud me ſimplicitas valet) ſtudia, quibus veſtigijs ingreſſus ſum, proſequar lætius, libentiusq́; animos in officio literarum continebo. Quòd ſi commodiſsimè Dei Optim. Max. beneficio dicere jam poſſumus, ut Traianus ſcribit *nulla provincia eſt, quæ non peritos & ingenioſos homines habeat*, illis in lucem emergunt, quas literis cogitationes mandamus: eorũ verò qui dum neminem verentur, neminem imitantur, ipſi ſibi exempla ſunt, ita ſapiunt, nihil hîc nobis curæ eſt. Culpabũt factioſi, tamquam ex ſpecula proſpicio, nimis antiqua & jam obſoleta ſectari me, & in priſcis prudentibus notata ijs Ammiani Marcellini verbis, *lib. 30. Iuriſperiti, ut altius videantur jura callere, Trebatium loquuntur & Caſellium & Alphenum, & Aruncanorum Sicanorumq́ue jamdiu leges ignotas, cum Evandri matre abhinc ſeculis obrutas multis.* Sed ſi ex antiquitate repetere militarem diſciplinã bonum putavit Tyberius Cæſar, *Sueton. Tyber. 19.* eius æmulam civilem ex veteri me-

moria cur non in lucem deducemus? hoc docti jam omnes præclaræ & eximiæ virtutis exiſtimãt: & cum eis ſi in hoc erro, libenter erro, neque mihi hunc errorem, dum vivã, extorqueri volo. At quotuſquiſq; tam patiens, ut velit diſcere quod in uſu non ſit habiturus? Hinc rudes & imperiti deprehenduntur, ait Plin. Inculcabunt tamen ijdem, etſi minus intelligantur, tolerabilia eſſe quæ vetus conſuetudo comprobat, Papirij autoritate abutentes. *l. 13. extr. D. de pollicit.* Quî autem mos fideliſsimæ Vetuſtatis ex Honoriana lege retinebitur, *l. 18. C. de teſtam.* niſi eius liquidò cognitio conſtet? Et ignaviæ perfugium illud eſt hominũ, qui in inſcitia volutati, peſsimè optimis ingenijs utuntur. Verùm

- quoniam minui rem quamque videmus,
Et quaſi longinquo fluere omnia cernimus ævo,
Ex oculisq; vetuſtatem ſubducere noſtris,

ut cecinit Lucretius, ab antiquis cogitata, & nobis per magiſtros cognita, ingenioſis exponere næniæ ſciolorum non impediunt: & ſicut gratias non mediocres, ſed infinitas agendas cenſemus maioribus, qui non inuidiosè animi ſenſa ſiluerunt, pariter nobis quãdoq; poſteros relaturos ſperam', quòd ex autorum naufragio ſcalmos ſervaverimus, rei literariæ cõmodùm ſubſervituros.

Sanè

Sanè non quod Domitianus, *Domi. Sueton. 5.* dum ampliſſima opera reſtituit omnia ſub titulo ſuo, ac ſine ulla priſtini autoris memoria, mente revoluebat, id unquam in animum induxi meum, doctos fraudare debito teſtimonio: ſed cùm ingenui hominis ſit fateri per quem didiceris, ſi quid anteriores rectè ſenſerunt, eos teſtatus ſum: ſin minus, aut nomen reticui, aut leviter perſtrinxi. Quòd occaſione data aliquando vagari placuit, & intra modum ſemper licet, propoſitum illuſtraturus, ſicubi incidi in florũ varietatem, id opera conſulta præſtiti: & proculdubiò ridiculus ſit is, qui cùm viridia floreant, latiora lumina non aperiat, ut eorum proſpectus ſint ſuaviores. Sed cùm plura ſecum tulerit vetuſtas, ab auribus ſeduxerit, & ab oculis noſtris removerit, multa novis verbis & cõmentitiis agenda & explicanda fuerunt, ob linguæ egeſtatẽ, & novitatem quæſtionis, vel novationem potius. Priorum enim temporum ſervitus ut aliarum optimarum artium, ſic etiam multorum juris tractatuum oblivionem & ignorationem induxit: de qua ſi Plinius Epiſtol. VIII. conqueritur, quid eſt quòd hodie non defleant literarum amantes? CANDIDA FULVO NOBILIOR AURO FELIX ANTIQUITAS, in marmore ſcriptum eſt Ro-

mæ: felix, inquam, antiquitas & prior ætas tanto, quanto avorum & patrum infœlix & miſera dici potuit, noſtraq́; deberet, niſi magni dignitate & autoritate viri doctrinam amplexi fuiſſent: qui virtutem ſecuti ducem, comite fortuna, lumen nobis de ſuo lumine accenderunt, & commonſtraverunt viam apertam & facilem, ut commercio literarum & ſtudiorum, ſanctiſſimam civilem ſapientiam, veram nec ſimulatam Philoſophiam adiremus, profiteremur, & coleremus. Simile verò huic noſtro ſtudiũ fuiſſe Alpheno Varo Servij diſcipulo, quem rerum antiquarum non incurioſum vocat Gellius, *lib.6. cap.5.* Digeſtorum fragmenta in plano ponunt. Simile Maſurio Sabino fuiſſe indicat teſtimonium, quo in omni genere literarum ſui ſeculi eminentiſsimus proditur. Idem certè fuit Ariſtoni, cui ſemper curæ Plinius ait, ſic jura publica ut privata, ſic antiqua ut recentia, ſic rara ut aſſidua tractare. Illos niſi autores habeant juri operam daturi, avij à vera diſcendi ratione videantur. Prudentum enim, quos præterita omnis ætas admirata eſt, & omnis poſteritas colet, rectius ſcripta percipientur, ſi eorum ſimus quàm ſimilimi, qui nullius ſcientiæ expertes, iſta nobis monumenta reliquerunt: quorum ſi tantopere ſtudioſi volumus

lumus videri, cur non eorum ſtudia imitamur? Adhibenda certè eſt cuiq; opera non ſegnis, & præparatio diligens, ut libri civiles continuè in manibus verſentur, & ſi quid reliquũ eſt temporis, ut id omne in politiorib. autoribus cõteratur: eo pacto in receſſu ſtudiorũ, exceſſus non inutilis erit, & ſubceſiva quæ incurrent tempora, nemo prętetire patietur. Ego in pueritia iis artibus & diſciplinis inſtitutus, quę literis mandata cognitione & congreſſu familiaria faciũt, jam in juris ſtudio multis tranſactis annis, eo primùm animo civilẽ prudentiam attigi, duce & autore IOAN. GERALDO Juris & juſtitiæ conſulto, altero parente meo: cui ut omnibus virtutibus, ita humanitatis laudibus inſtructiſſimo, ſi mihi ingenium operibus & præmiis operarũ fœlix fuerit, librum de Fiducia jam amuſſitatum, intra paucos menſes paro, dũ alios formandos fœtus retineo noſtris hominibus aptiores: qui ſi Langobardorũ leges propter rationem, quæ in eis deliteſcit, *Bald.c. tranſlata. de conſtitut. Barb. conſ.3.in fi. lib. 2.* in judicio proferrę ſe poſſe exiſtimarunt, Romanorum priſcas leges florente & ſpirante ratione, allegare fortaſſe non dedignabuntur. Interea ſuaſore te, mi Bugnoni, hæc evulgari paſſus ſum, quæ communicatione & comercio ſtudiorũ noſtrorum

rum

rum & jure ſocietatis cum meliore parte mei tibi potes vindicare. Si eis inſunt quædam ſimulachra virtutis, & fœlicitas placato favore doceat converſa numina, gratiores nobis ad alia in poſterum vigiliæ & lætiora erunt ſtudia, modò illud ipſum is, cui omnia accepta refero, conceſſerit Deus.

FINIS.

INDEX CAPITUM.

Caput. Pagina.

1 *Quid ſit Ius liberorum, & definitionis explicatio.* 5

2 *Quotuplex ſit Ius liberorum, & diviſionis explicatio, conſtitutione* Honorij *enucleata.* 8

3 *De Iuris Dativi origine, & ſenectuti habita reverentia.* 13

4 *De Iure unici filij in decimis percipiendis, & ſolidi capacitate: Tertullianus, Plinius explicati: item & tractatus de infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis.* 16

5 *De retentionibus ex dote, diſſoluti matrimonij ſpecies explicatæ & inibi Ius unici filii gratia datum ex veteri Iuriſprudentia.* 29

6 De unico liberti, deq; operis impoſitis, & impoſititiorum differentia. 39
7 De filio unico Latini, & de Iure Latii & Civitatis. 45
8 De unico Decurionis filio, & obiter de Decurionum origine. 48
9 Ad Ius duorum liberorum quæſtio. 52
10 De duobus liberis Decurionis: ſubinde de auro coronario, & glebali præſtatione. 53
11 De duobus liberis libertini: explicatum legis Iuliæ caput de operis impoſitis, obiterq; de infamibus & onerata libertate: varii Iuris autores in variis elucidati. 58
12 Quando Ius natorum liberto inutile ſit, & de operarum delegatione, deq; expromiſſore & reis pluribus debendi: Pomponii ſcriptum enucleatum. 75
13 De Iure duorum, & lege Voconia reſtituta, Ciceronis & Plinii locis emendatis & explicatis. 84
14 De duobus liberis patronæ, & lege Papia, Vlpiani ſcripto luce donato: deq; patronæ & patroni diſcrimine. 91
15 De Iure trium liberorum ex lege Iulia agraria. 97
16 De Iure trium in alimentis è publico percipiendis, & frumentatione: Suetonius & Plutarchus repugnantes, collati. 101
17 De tribus liberis tutoris ſe excuſantis, Severi & Antonini conſtitutione, & Pauli reſponſo, explanatis. 108
18 De patris excuſatione nodi ſoluti, Antonini reſcripto, & Vlpiani ex Opinionibus ſcripto, emendatis & reſtitutis. 116
19 De forma iuris trium in tutelæ excuſatione proponendi, notatoq; Scævolæ reſponſo & explicato. 125
20 De tribus liberis legati, deq; legationis & tutelæ diſcrimine. 137
21 De tribus liberis liberti centenarii ex lege Papia, & liberti à Iure patronatus liberatione triplici. 139

De

Digitized by Google

22 *De Iure trium verſus Iuvenalis explicati.* 144

23 *De tribus liberis Decurionis, deq; Buleutarum ſtatu, & ſuper eo variis principum reſcriptis: obiterq; de ordine Senatorum Pomponii ſcriptum explanatum.* 147

24 *De Iure trium matribusfam. dato, & earum ornamentis.* 158

25 *De matris patronæ Iure trium ex lege Papia.* 162

26 *De Iure trium filiabus patroni & patronæ liberis competente, Caii explanata ſententia.* 163

27 *De materno Iure trium in filiorum ſucceßione, deq; Senatuſconſ. Tertulliano, Iure manumiſſorum parentum, & bonorum poſſeßione Vnde X. perſonæ, variis Diocletiani, Theodoſii & Iuſtiniani, Vlpiani, Modeſtini, Pauliq; placitis luci priſtinæ reſtitutis.* 168

28 *De Iure trium ex Tertulliano, Iuſtiniani legibus una & altera ſublato, ſubindeq; poſterioris conſtitut. Cod. de iure liberorum explanatio.* 191

29 *De Iure trium Latinæ Iunianæ civitatem dante, & modis civitatis adipiſcendæ, Vlpianus, Tranquillus, & Iuſtinianus explicati.* 194

30 *De Iure teſtandi filiæ, eidemq; matri conceſſo liberorum gratia, deq; veteri nuptiarum ritu & matrefamilias: inde Martiani, Modeſtini, Pauli, Marcelli, Caiq; ſcripta veteri priſtinoque honori interpretatione reſtituta.* 208

31 *De tutelæ liberatione ex Iure trium, deq; veteri iure tutelæ perpetuæ mulierum, varia Iuriſprudentum ſcripta illuſtrata.* 225

32 *De Iure quatuor liberorum gladiatori primùm conceſſo, explicatus Suetonius in Tyberio & Claudio, & Rudis ſignificatio expreſſa.* 242

33 *De Iure quatuor, patrem in Italia à tutela excuſante.* 246

34 *De matre libertina filio ex SC. Tertulliano ſuccedente.* 247

35 De liberta Iure quatuor à tutela patroni exiliente. 248
36 De Iure quinque liberorum, & patris excuſatione à tutela, deq; inter Romam, Italiam & provincias ratione diſcriminis. 251
37 De ſacerdotiis provinciarum, deq; priſcis ſacerdotibus, & Iure liberorum eos excuſante, ex Vlpiano, Papiniano, Hermogeniano, Modeſtino, Plinio, Cicerone, Suetonio, Iſidoro loci illuminati: Inſcriptiones veteres & conſtitutiones ex Theodoſiano relatæ & explicatæ. 255
38 De Iure quinque in remiſsione perſonalium munerum, deq; operibus publicis, & muris reficiendis, Marcellus & Vlpianus elucidati: itemq; de munere ſitoniæ & Traiani ad Plinium epiſtola obiter explanata. 273
39 De matrum ob quinque natos excuſatione, Gordiani & Philippi conſtitutiones declaratæ, & illis Vlpianus conciliatus. 279
40 Deprecatio culpæ pro Iure ſex, ſeptem, octo, novem, decem, & undecim liberorum omiſſo: inibi quædam Beroaldi relata. 283
41 De Iure XII. XIII. & XVI. natorum, Cla. Iuliani A. reſcriptum caſtigatum & evolutum, itemq; Ælii Pertinacis, & ſubinde Vlpiani regula iuris. 287
42 De liberis & filiis, qui eorum appellatione contineantur, enucleata Iuriſprudentum ſcripta varia, & ſententiæ conciliatæ, Iuliiq; Pauli locus emendatus ex literis Antonii Vaccæ Iuriſconſulti. 295
43 De varia & multiplici filiorum ſpecie, Vlpiani, Pauli, & Iaboleni ſcriptis enucleatis, & quæſtione de nepote, avo paterno in adoptionem dato, item & de illegitimis, qui fiunt juſti principis reſcripto, explicata. 305
44 Liberos incolumes eſſe ad Ius natorum oportere: & in obſidione mortui qui intelligendi apud Vlpianũ: an item religioni addicti aut pœnæ proſint, & quo tempore vi-

vos

vos filios exigant leges, quóve mortuos negligant, vetus quæſtio tractata, & Vlpiani ſcriptum Conſtantiniq; reſcriptum explanatum. 315

45 *De natorum Iure Impetratitio, eiusq; & Dativi diſcrimine, deq; forma impetrandi, & eius prima in uſum deductione.* 168

46 *De Impetrativo Iure communi, explicatus Vlpiani locus & Iſidori alter, agitataq; Honor. & Theodoſii conſtitutio.* 336

47 *Impetrativum Ius trium olim ut fuit conceſſum, hodiè quoque dari poſſe, & an perpetuum viventi fuerit, penſitata Epigrammata Martialis.* 175

48 *Fueritne Ius quatuor exoratum à principibus, expenſus Claudius Tranquilli: Statius quoque, & ſuper eo Iulii Pauli ſententia.* 176

INDEX

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

RERUM AC VERBORUM IN HOC LIBRO memorabilium

INDEX.

A

A. in ſuffragiis Pop. Rom. antiqua approbata 222
Abſens XX. *ann. mortuus præſumitur* 110
Acceſsio etiam pretioſior cedit principali 159
Accurſius honore proſequendus 53. lapſus 40. & 300
Acquieſcit nemo ſententiæ, à qua non fuit appellandum 136
Actori conreorum electio non auferenda 80
Advocatus propriè quis 268
Advocatorum numero qui contineantur 268
Æmilius Ferretus & eius ſeſsio 295
Æſculapius, ſcientia medicinæ creditus Deus 205
Alciatus magnus 177. & 300
Aldobrandinus 40. 300
Alexandri magni largitio 158
Ambiendi modus lege Iulia vetitus 265
Angelus Papius I.C. 302
Annales ſuſpecti 333. *emendati* 134
Antiquitatis in lucem deducendæ ſtudium 343. 344
Antiquitatis prærogativa 50

Anti-

ℰ

Antiquitatis vt habita ratio à Triboniano & ſociis 167
Antonius Auguſtinus Iuriſprudentiæ lumen 121
Antonius Vacca P.P. Venayſſinæ I.C. 41. 197 Mauri ad eum literæ, & eius reſponſoria epiſtola 302. 303
L. Apuleius Saturninus 103
Archiflamines perpetui in Provinciis 268
Arena, cavea amphitheatri 62
Argenti libra 151
Ars ſimia naturæ 116
Artificiales operæ quæ 76
Aſini machinarii 199
Aſinius Rufus quare à Plinio laudatus 324
Auditorum depravati mores in docentes 302
Auguſtales ſacerdotes qui, & quibus ſacri 259
D. Auguſtini à Gellio diſſenſio 68
Auguſtus Cæſar ſingulis liberis ſingula millia nummorum dedit 158
Aurum coronarium quid, & quibus imperatum 56
Aurum coron. voluntarium primò, deinde neceſſarium munus 55
Auri libra 151

B

M. Bibulus conſ. Cæſaris collega 99. & 110
Bona gratia diſſolvere matrimonium 35
Bonitarius dominus 44. & 201
Bononiæ Ius x. liberorum 286
Bonorum poſſeſſ. Vnde x. perſonæ 175

C

Caducum 146

Cæſar.

Cæſar Cenſoria poteſtate uſus 106
Campanus ager locatus 98
Capere ſolidum inter coniuges, ex Iure liberorũ fuit 23
Capere ſolidum quare coniuges prohibiti 21
Capua in Præfecturam redacta quando, & à quo 98
Capua Oſcella dicta 98
Caſtrenſis peculii non erat hæres filio inteſtato 172
Cato Ciceroni pro centum millibus 209
Cauſæ cognitio ut ſit in Iure liberorum 109
Cenſeri pro uti 164
Cenſus Decurionum 148
Cenſus vir qui 85
Civitas rarò & parciſſimè data 208
Civitatis adipiſcendæ modi 195
Clariſſimatu decoratus, in Curiam retractus 150
Claudius Cæſar à populo Rom. infeſtatus 195.196
Claudii Cæſaris edictum de frumentariis 195
Claudii Cæſ. edictum de ſervis ægris non exponendis. 204
Claudii Cæſaris pro matribus edictum 169
P. Clodius annonariæ legis lator 104
Cælebs qui, & is teſtamento capere prohibitus 17.18 ſolidum & partem relicti, licet ei Conſtantii lege gratia facta fuerit 20
Coemptionis nuptialis commoda 210. 211. 212
Coemptionis ritus 210
Coire in manum & in matrimonium 211
Coloniæ plebem & patres habuerunt 48
Commentarii ad Varronem de lingua Lat. 160.198.256

Digitized by Google

Communis opinio quæ
Concinnatorum Iuris ſtudium 165. *propoſitum* 16[illegible]
ticentia admirata 35. 145. 96. *negligentia* 140.
mia diligentia 111. *oblivio*
Concubina à concubio
Concubina materfam. non dicta
Concubinæ licitæ ſine teſtatione
Condictio indebiti nulla ob Ius liberorum
Conditio, ſi filii emancipentur, quid contineat
Confarreatio Pontificum nuptiis propria
Conſularis poteſtas
Conſules tutores dederunt ex Claudii ſanctione
Convenire in manum & in matrimonium
Correctorum & corruptorum culpa 135. *audacia*
Corruptæ lectiones quomodo in libros Iuris irrep[illegible]
rint 2
Cuiacius 1
Curator ad adeundam hæreditatem inutilis 2
Curia quandoq; pro Senatu ampliſſ. 1
Curiæ ut deſolentur 1
Curiales à Curia dicti
Curiatii tergemini 1
Cur in Provinciis quàm in Italia, & in Italia quà[illegible]
Romæ, numerus amplior natorum exigatur ſe
tutela excuſante 251. & 2[illegible]

D

Damnum dicitur ſine diminutione patrimonii averſ[illegible]
commodi. 2[illegible]
Debitæ portionis nomine quid exaudiatur. 9[illegible]

Deci

Decimæ bonorum matrimonii nomine debitæ 21. & 22
& aliæ Iure liberorum adiectæ ibid.
Decimæ non à fiſco, ſed à coniugibus captæ 23
Decurio unici filii gratia Senator permanebat 50. & 51
Decurioni munera patriæ obeunda 151
Decurioni Senatus ampliſſ. prohibitus 151
Decurioni, ſi ſuo loco idoneum ſubſtituiſſet, in Senatu ampliſſimo locus 152
Decuriones, buleutæ 149
Decuriones manus iniectione curiæ vindicati 154
Decuriones qui, & eorum ordo 48. & 49
Decuriones, Senatores dicti 149
Decurionum curia, Senatus dicta 149
Decurionum liberi curiæ obſtricti 152
Decurionibus difficile in Senatores adlegi 157
Democriti puteus 294
Deus religionem & charitatem animis infudit 115
Dionis diſſenſio in Voconia lege à Latinis autoribus 86
Duarenus 11
Duitas fons numerorum 53
Dulciarii piſtores 199

E

Egregiatu ornatus, curiæ ſuæ redditus 150
Elenchi quid Scævolæ 160
Emancipatio, aut cum fiducia, aut ſimplex 172. 173
Eminentia numquam invidia carent 14
Emptio imaginaria 175
Error Catanæi 117
Error commentariorum ad Sueton. Claud. 197

Error

Digitized by Google

Error Cuſpiniani in lege Papia 23
Error Ioan. Britannici in lege Papia 23
Error Theophili §. j. Inſtit. de curat. ſi legiſlatio vetus ſpectetur 237
Error Triumvirorum de SC. Tertull. Inſt. 170. de ſucceſſione libertorum 202
Eſſedarii qui 144
Exemplum l. in multis. de ſtat. hom. 97
Exemplum l. liberi. de aßign. libert. 166
Exemplum l. non omnium. de legib. 41
Exemplum, quo certæ rei tutor datus 232
Exemplum, quo tutorē habenti tutor datus 231. & 232
Exponendi liberos aut ſervos unde mos 205
Expromiſſor cur teneatur conreo liberato 81
Expromiſſor quis 79

F

Fatales dies prorogantur, ſi per iudicem ſtet quominus appellatio definiatur 133
Fatalia damnóne ſint 191
Feras depugnaturi, infames 60. 61. 62
Fiducia ut contracta 171
Filiafam. mater, trium natorum Iure teſtata 208. 222
Filia nuptura, manu olim emittenda. 213
Filiæ cur mentio in lege Voconia 85
Filiæfam. nuptæ qui ſuccederent 30
Filiusfami'. teſtari poſſet hodie paradox. 172. 222
Filii defuncti, potiores matre, ex L. XII. Tab. 170
Filiifamil. quare non teſtarentur olim 172. 222
Filiorum appellatio ad nepotes, non item ad pronepotes

tes extenditur. 305
Fœcunditati decretum Romæ templum 332
Fœderatorum libertas 44
Fœmina in perpetua fuit tutela 240
Fœminæ puberi teſtaturæ neceſſarius tutor 238
Fœminam teſtari nuptiæ non impediunt 224
Fœminæ an ad honores coactæ ut ad onera 281
Fœminæ Burgundionum ſine licentia virorum non teſtantur 224
Fœminæ conſciæ fraudum 159
Fœminæ plus corporis quàm animi ſtudioſæ 159
Fœminæ remotæ à corporalibus munerib. 161
Fœminarum gloria inaures 160
Fœminis turpibus matronalia ornamenta prohibita 161
Frumentatio gratis data 103
Frumentatio indicta quando 276.277
Frumentatio lege Gracchi ſemiſſaria & trientaria 103
Frumentationis Ro. origo 103
Frumentum annuum quanti Rom. ſteterit 104
Frumentum menſtruum quanti æſtimatum 104
G
Galliarum principes omnia pro ſuo jure non egerũt 70
Gladiatura à Conſtantino ſublata 244
Gleba ſenatoria quid 51
Glebalis præſtatio quid 56.57
Glebaria præſtatio ſublata 57
Gradus prærogativa cur inter aſcendentes 180
Græcia mater vitiorum 205

Her-

INDEX.

H

Hervagii lapſus 118.134.174.176
Hiſpala libertina 226
Hiſtrionibus à Domitiano ſcena interdicta 77
Homo ad iuſtitiam legis editus 115
Honorarii tutores qui 117
Honor percipiendi relicta alienis teſtamentis 145
Horatii tergemini 101.102
Hotomanus 177
Humanarum rerum nihil perpetuum 19

I

Ianitores dignitatum ſuffragia emendicata aut administratio 49
Imperatores Pontifices Max. facti, & quare 261
Imperatores rogari geſtientes 9
Inaures quid Scævolæ 160
Inſipiens qui cum amico pugnat 193
Intereſt clientium fidos habere patronos cauſarum 130
Intereſt creditoris plures debendi reos habere 80
Intereſt defunctorum habere ſucceſſores 90
Intereſt Reipub. peritos eſſe iudices 130
Italia domina & princeps Provinciarum 252
Italiæ iure donari quid 254
Iudæa à Pompeio provincia facta 263
Iudicandi munus liberorum Iure patri remiſſum 340
Iudicem praxeos non ignarum oportet 129
Iudicis religio 128. *perſpicientia, maxima pars iuſtitiæ* 255
C. Iulius Cæſar alterum lumen imperii Rom. 98

Iulii

Digitized by Google

Iulii Pauli IC. liber de Iure liberorum 3. *ad caput legis Iuliæ de mar. ordinib. interpret. & ei nova ſubiuncta* 64. 65
Ius antiquum in caducis 147
Ius antiquum non minus tenendum quàm novum 43
Ius antiquum quid 74
Ius aſyli 2
Ius civile commune & anonymum 95. 189
Ius gladii quid 49. 50
Ius Impetrativum commune quid 331
Ius Impetrativum cum vita concedentis finitum 337
Ius impetrativum orbis duntaxat datum 245
Ius impetrativum quid, undeq́; dictum 11. 323 *quomodo in lucem prodierit* 329
Ius impetrativum ſine cauſæ cognitione datum 326
Ius impetrativum ſpeciale quid 336
Ius liberorum 3
Ius liber. Dativum, quid ſit, undeq́; dictum 8
Ius liberorum duplex, Dativum & Impetratitium 8
Ius liberorum indefinitè dictum pro Iure trium Impetratitio 338. 339
Ius liber. quando primùm cœperit 13
Ius liberorum trium & quatuor in Lacedæmone primùm 102. 242
Ius natorum orbis datum primò ab Auguſto Cæſare. 327. *annis* XXII. *ante legem Iuliam & Papiam* 328
Ius publicum pro iure communi 114
Ius quatuor liberorum à gladiatura liberavit 245

Ius

Ius quatuor natorum à tutela excuſat in Italia 246
Ius quatuor natorum uno caſu impetratum 340.341
Ius Quiritium conſequendi via 47 48
Ius trium liberorum mulieres à tutela liberat 241
Ius vetus quid 174
Iuris liberorum Dativi & Impetrativi differentia 326
Iuris liber. definitio 5
Iuris liber. introducendi cauſa 7
Iuris liberorum in uſum deducendi via 292.& 293
Iuris liberorum origo ſecundum quoſdam 102
Iuris trium liber. Impetratitii cur frequentior quàm quatuor,&c. mentio 11.12
Iure publico uti,quid 114
Iure quinq; liberorum, civilium munerũ remiſſio 273
Iuſtiniani conniventia. C. de Latina libert. tollenda 201
Iuſtiniani præceptum in antiquorum ſcripta 111. 112

L

Largianum SC. ſub Antonino Pio factum 202
Latina ingenua, quæ 170
Latini colonarii 44
Latini filius unic. patrẽ facit civẽ Rom. idẽ in matre 46
Latini Iuniani 48
Latinorum ius 44
Lectica, militaris, lucubratoria 160
Lectica qui uſi 160
Lecticã à muliebri ſella diverſã ſignificat Suetonius 160
Legilegulorum ſilentiũ de capit. variis legis Papiæ 144
Legislatio generalis Græcorum Imperatorum de Iure Dativo & Impetrativo obſervata 334.338

Legi-

Digitized by Google

Legitima hæreditas 306
Legitima uxor 306
Legitimum ius 306
Legitimus filius adoptivus per eminentiam, à lege creatus 306
Legitimus filius, pro Ex iuſtis nuptiis 306
Legitimus tutor 306
Legitimo iudicio agere quid 234
Lex Attilia 227
Lex Capuana 98. 99. 100
Lex Claudia fœminarum tutelam ſuſtulit 227. 228
Lex de alimentis ex publico dandis 103
Lex XII. *Tab. de inteſtati ſucceſſione* 168
Lex XII. *Tabul. de ſucceſſione liberti* 92
Lex XII. *Tab. de teſtandi iure* 91
Lex XII. *Tab de uxore uſurpanda* 213
Lex Iulia agraria 99
Lex Iulia de maritand. ord. 2. liberto patri duorum filiorum favet 58. *& iusiurandum remittit* 70
Lex Iulia & Titia 227
Lex Iulia Norba. quæ Latinorum ſtatum introduxit, & eiſdem aperuit civitatem quando lata 201
Lex Papia ad minores centenario non pertinuit 140. 141. *an filiis patronorum ut ipſis patronis faverit* 163 164. *in quo patronorum ius auxerit* 96. 97. *& patronarum* 92. *ut libertinæ trium natorum matri faverit* 162 *ut liberto centenario trium natorum patri* 139 *quando lata fuerit* 144
Lex Regia fœminis favens 84

Lex

Digitized by Google

Lex Voconia ad inteſtatos non pertinuit 189
Lex Voconia reſtituta 85. *eiusq́; pœna* 88
Lege agere quid 234
Lege Iulia & Papia cœlibi, ſolitario & orbo, diverſimodè negatum ius capiendi 145. 146
Lege Papia caduca confiſcata 147
Lege Papia conſtituta mulieris à tutela liberatio 249
Leges coniugia ſuadentes, fundamenta Reipublicæ 324
Liberi ab anno XXV. *patris excuſati periculo munera ſubeunt* 319
Liberi addicti religioni ſupplent Ius natorum 317. *idem, ſi pœnæ ex condemnatione dediti ſint* 317
Liberi, dona deorum 191
Liberi, etſi mortui, patri liberto proſunt 67
Liberi illegitimi patrem non iuvant 312. 313. *licet reſcripto principali fiant legitimi* 313
Liberi in obſidione mortui cur non proſint patrib. 316
Liberi nomen, filium iuſtum per excellentiam ſignificat 308
Liberi ſimulata adoptione quæſiti non proſunt patri, neq́; item vera 310. *& qua ratione* 311
Liberi tam mares quàm fœminæ proficiunt, modo vivant, cùm Ius natorum ſibi vindicat pater 318
Liberorum nomen quaſi collectiuum 298
Liberorum plurativa appellatio vni conveniens 295
Liberorum pro filiis appellatio vnde 297. 298
Liberis non annumeratur qui in utero eſt 108
Liberta mater natorum quatuor, è patroni tutela exiit 248. *& ſine eius autoritate teſtata eſt* 250

Digitized by Google

Libertas publica res 309
Liberti à iure patronatus liberati uno de tribus modis 142
Libertina in SC. Tertulliano intelligitur non dediticia aut Latina, ſed civis Romana 247
Libertina, quæ manumiſſa eſt 162
Libertinus pro manumiſſo 83
Libertini acceptio obſoleta 83
Libertinorum tres ſpecies 194. 195
Licentia non ſignificat autoritatem, ſed conſenſum 220. 224
Literæ naſcuntur, florent, intereunt 284
Ludi ſcenici unde Romam venerint 60
Luxuriam attulit rerum viciſſitudo 159

M

Machinæ frumentariæ 198. 199
Magiſtris & magiſtratibus inſcitia & confidentia turpiſſ. 130
Manumiſſio iuris gentilis 194
Manumiſſio pro è manu conceſſione 194
Manumiſſor extraneus liberi, habueritne ius patronatus 175
Manumiſſor liberi capitis, prælatus cognatis 175
Mare hyeme clauſum 196
Mariti cœlibibus præpoſiti 15
Maritis ſterilibus Iure natorum Impetratitio opus 325
Martini de dote in totum retinenda, ex parte exploſa ſententia 31. 34
Maſſilienſium exemplo antiqua perquirenda 183

Mater

Digitized by Google

Mater à fratribus adoptivis filii excluſa 181. & à conſanguineis 179. item & à patre, non autem ab avo 171. & cur avo prior & iure potior 178.179

Materfâmiliâs quæ 217. 218

Mater fratri defuncti emancipato tertia hereditatis ceſſit 183

Matri adverſus agnatos defuncti ius triū profuit 183 184

Matri cum patre filio deportato ſucceſſuræ Iure liberorum opus 185

Matri deportato filio ſucceſſuræ, ſine marito Iure trium non opus 185

Matrifamilias quis olim ſuccederet 29

Matri liberi etiam mortui ex Tertulliano ſupplent Ius trium 186 187

Matri non ita ac frater, defuncti ſoror obfuit 181

Matres libertina & ingenua cur diſcriminatæ 250

Matribus cur immunitates datæ 168

Matrimonium cur à matre dictum, non à patre 210

Metius Suffetius 101

Molæ manuariæ aut iumentariæ 198.199

Mors curarum, onerum liberationem affert 69

Mors naturalis, civilis, violenta 184.185

Mortalibus innata cupiditas gloriæ 157

Mulieri autorem decernentia Iudicum pcepta eluſa 236

Mulieres fontes generis humani 178

Mulieres integrum conſilium non habent 226

Mulieres lege Voconia ſolutæ 91

Mulieres nihil olim per ſe poterant 209

Mulierum opus, panificium 198

Munera patrimonialia, aut cohærentia, aut tributoria 279

Mu

Municeps definit eſſe Senator Curiæ maximæ 149 150
Muros facere & renovare permiſſum 274

N

Natalibus diſſentiente patrono, liberti nõ reſtituti 142
Naturalis filius, pro nato ex legitimo matrimonio 306
Naturalis filii ſine coniugii honeſtate nati, uſurpatio duplex 306.307
Naturalium appellatio pro legitimis 140
Naviculariarum fœminarũ Ius 4. liberorum 198.240
Navicularii qui 196
Naviculariorum civium præmium l. Papiæ gratia 196
qui ut ſolidi capaces eſſent etiam ſine liberis 24
Navicul. Latinorum præmium, Civitas 197
Negotiatores qui 196
Nepotes loco filiorum Ius liberorum afferunt 154
Nullitas ſententiæ ſuper principali aut incidenti coràm eo qui malè iudicavit, tractari poteſt 132
Nuptias & matrimonium contrahere pro eodem 233

O

Obligationis expromiſſoriæ & fideiuſſoriæ ſimilitudo & differentia 82
Obligationis initio cùm lex reſiſtit, fruſtrà adiicitur illi quicquam 82
Occiſor ſervi proprii teneatúrne homicidio vulgari, an quali ſi ſervum alienum enecaſſet, quæſtio 205.206
Officiales operæ cur non delegentur 75 76.
Omnibus ſatisfacere Dei, non hominis eſt 84
Onerandæ libertatis cauſa imponere quid 73
Operæ fabriles & officiales exaudiendæ, ſed quandoque

per eminentiam officiales 39
Operarum obligatione cur unicus filius liberet patrem, non item obligatione doni & muneris 41
Operarum voluptariarum æſtimatio eſt, contra Zaſium 77
Operas ſi exegerit patronus, nihil de liberti ſucceſsione conſequetur 74
Opinio de rebus antiquis coniectura eſt 102
Oppidi ornamentum, civium numerus 253
Orbi capere non prohibiti 17. 19
Orbi contempti 324
Orbis Romanus quid 194. 252
Ordines Patrum & Plebeiorum in Coloniis & Municipiis 148
Ornamentorum nomine, gemmæ, lapilli & margaritæ 159

P

Paſnucius cum uxore concubium caſtitatem dixit 314
Pandectarum heluo 137
Pater defuncti cur matre potior in ſucceſſ. 177
Pater filio non ſuccedit ut agnatus 177
Pater manumiſſor filio ſuccedit, ut liberto patronus 173
Pater naturalis defuncti potior matre 171
Patri filius ſervus, inutilis 109
Patri quando querela inoffic. competebat 173
Patri qui emancipavit, nec manumiſit, quid iuris in filii bonis 174. 175
Patres liberorum trium XX. M. in coloniam exierunt 100

Patres

Patres quando primùm orbos præceſſerint 15

Patronæ & patroni liberorum differentia 165.166

Patronus à quatuor filiis libertæ non excluſus, etſi à tribus liberti ſucceſsione pelleretur 250

Patroni & patronæ differentia in liberti ſucceſsione 95

Patrono, patronæ, liberisvé eorum promittere quid ſit, ex novata ſententia legis Iuliæ 64

Pauli Caſtrenſis lapſus 309

Peregrinorum liberti manumiſſoribus exæquati 194

Peregrini ſe pro civibus gerentes, ſecuri percuſsi 208

Peregrinis libertis civitas exorata 195

Perfectiſsimatu decoratus, curiæ ſuæ redditus 150

Perfecto partui quæ neceſſaria 203

Perſarum reges aureos mulieribus elargientes 158

Perſona duplici iure cenſetur, diverſo, non contraria 216

Pila de ſpoliis Curiatiorum 102

Piſtores Romæ quando cœperint 198

Piſtorium inſtrumentum 198

Piſtorium opus ſordidum 200

Piſtrinenſes principis 200

Piſtrinenſes ſervi 199

Piſtrinum quid, & unde ita dictum 198

Piſtrinum ſordidum 198

Piſtrino Latini cives Rom. facti 200

Piſtrina à Theodoſio diruta 199

Piſtrina publica quæ, & ubi 199

Placere quid in libris civilibus 122.123

Plea

Aa

Plebei quomodo Decuriones facti 148
Plebs ieiuna non timet 199
Plinii in aliorum doctrina oblectatio 342
Plutarchi & Suetonii diſſenſio 105
Pœna pro averſione commodi 18.27
Poetarum libertas 147
P.M. in nummis & inſcription. 261
Pontifex liberè in provinciis creatus, non in urbe 261 & ratio diſcriminis 262.263
Pontifex Max. creatus in Provinciis quo tempore 263
Pontifex Maximus & Romæ & in Provinciis Princeps ſacerdotum 257
Pontifices ludos ediderunt propriis ſumptib. 268 269
Pontificatus annuus 263
Pont. Max. in inſcrip. & nummis 261
Princeps, lex viva, non minus quàm lex mortua poteſt 329
Principes ſacerdotum Romæ præter Pontificem Maximum 261.262
Principale beneficium poſtulatum in caſibus lege aut SC prohibitis 330
Privilegium etiam dicitur quod ſcriptum in libris Civilib. 162
Privilegii etymolog. 5
Privilegia cauſæ aut perſonæ 6
Privilegia in Galliis perpetua, nec confirmationem exigunt 338
Privilegia perſonalia duplicia 6
Proſcripto ſextans bonorum relictus 185

Pro-

Digitized by Google

Protoflamines qui 260
Provinciæ conſilium, dictum Status 263
Provinciæ reſcriptis Auguſtorum ab Italia diſtinctæ 253
Pubertas Homero genarum florentium 107

Q

Quæſtio de liberto in fraudem legis alienante, an Iure liberorum à lege dato frueretur 141
Quæſt[illegible]e ſcenico gratis prodeunte, infamíſne fuerit 62
Quæſtionibus ingenia excitata 251
Quintæ liberorum nomine ut à patre retinerentur 34
Quiritarius dominus 44.202

R

Ratio cur infames filii patri liberto non profuerint 60
Regulæ Acquieſcentem probare ſententiam, interpretatio 136
Regulæ, Coniuncta inutilia, quæ ſeparata non proſunt, explicatio 52
Res privatorum prætextu excuſationis non derelinquendæ 255
Rei principalis obligatione ſublata, fideiuſſoria tollitur 71
Reipublicæ nervi, tributa 279
Retentionis commodum ad patrem ſpectavit 34.35
Rex, Sacerdos & Pontifex 263
Romanorum civium propria 44
Roma quæ civitas 254
Rudis quid 244

Sacer-

Digitized by Google

S

Sacerdotales perpetui 260
Sacerdotes à principibus aut ſacerdotalibus nominati 261. 262
Sacerdotes cur ita dicti 257
Sacerdotes eiuſdem collegii duo fratres non fuere 260
Sacerdotes ex advocatis electi 267
Sacerdotes non minores annis quadraginta 267
Sacerdotes quales Pontifices Max. facti 267
Sacerdotes ſummi gubernacula Provin[illegible] habuere 269
Sacerdotum municipalium & archiflaminis differentia 268
Sacerdotum princeps habuit ſacrorum provincialium curam 269
Sacerdotum princeps, ſummus ſacerdos, & Pontifex, in Evang. idem 258. 263
Sacerdotum Vrbanorum & Provincialium duo gradus 258. & primi ordinis qui ibid. & qui inferioris 260
Sacerdotium à principib. petitum 261
Sacerdotium in municipiis à populo petitum 266. deinde ab Imperatore 270
Sacerdotium munus patrimoniale 356
Sacerdotii excuſatio probáne fit 270. 271
Sacerdotium abſens rectè petiit 265
Salvis legib. & morib. qui Romanis ſuberant, legib. Romanorum inviti non tenebantur 253
Scævolæ notata ſententia & reſponſum ad illius quæſtionem 136

Scenæ

Scenici famoſi 60.61
Scientia ſumma, inſcitiam fateri 139
Senatores functionum præter glebariam expertes 56 57
Senatus ordo inferior 155
Senatus ordo ſuperior 155
Senatus Rom. *ſimulachrum in Coloniis & Municipiis* 49
Senes honorati 14
Sententiæ antiquorum examinandæ 105
Sententiæ Iudicialis ſtricta interpretatio eſt 130
Seu, adverbium ampliandi 281
Sicilia, prima omnium provincia dicta 253
Similis ſpecies l.non put.de cond.& dem. 46
Sobolis gratia parentes Reip.chari 7
Sociorum libertas 44
Solarium 57
Solutionis vicem obtinet delegatio, quid ſibi velit 78
Sponte, quid 137
Status liberorum quid 108
Stellas campus 99
Steph. Forcatulus 123
Structorum & ædificatorum munus non ſordidum 197 198
Studioſi Iuris veteris ſcrutatores 184
Suetonius Adriani magiſter epiſtolarum 190
Suetonius dilaniatus, qui continua oratione ſcripſerat 340
Sui hæredes, filius adoptivus, & uxor 96

Digitized by Google

T

Tergeminorum duplex acceptio 341.342
Tertullianum SC. ſub Antonino non ſub Adriano factum 169
Teſſeræ frumentariæ ſingulis datæ 106
Teſtamenti factio libera impetratio 143
Teſtatio quid 46
Traiani Cæſ. edictum de Latinis libertis 201
Triboniani confidentia 3. indulgentia 95
Tumultus principes metuentes 199
Turpe incerto iure vagari 155.221
Tutela honor dicitur 116
Tutela liberatæ Livia & Octavia ſine liberis ex privilegio 339
Tutela onus eſt 117
Tutela quare publicum munus dicatur, excogitata ratio 121.122
Tutelæ adminiſtratio cuius periculo ſit pendente cauſa nullitatis, nova quæſtio 133
Tutor ad hæreditatem adeundam puberi & impuberi fœminæ neceſſarius 233
Tutor aut legitimus, aut ex SC. aut morib. 229
Tutor dictus curator 230
Tutor ex Senatuſconſ. mulieri quis, & quando datus 229.230
Tutor legitimus mulieris qui fuerit, & quando datus 230
Tutor moribus quando fœminæ datus, & ad quid 234
Tutor omnis etiam legitimus excuſatur 125

Tutor

Digitized by Google

Tutor puberis fœminæ tantùm autor ei fit 236
Tutor vel curator etiam iure Iuſtinianeo nuptæ mulieri dari poteſt 237
Tutorem ad nuptias contrahendas datum mulieri, quid ſit 233.234
Tutorem habere mulier à Prætore coacta 239
Tutores fœminis puberibus & impuberibus dati, & quamobrem 226
Tutorum pupillis & fœminis puberibus datorum communia 235
Tyberina inſula cur Aeſculapii dicta 205
Tyberina inſula fuit velut noſocomeîon 206
Tyberius Cæſar iusiurandum remiſit 70
Tyberii edictum de temporib. beneficiorum principalium 337

V

Vagitus naſcentium 187.188
Venalitiariæ prudentiæ cultores 178
Veritas dubio colore ſubterfugiens 122
Veſtalib. ſine curatore facere licuit omnia 225
Veſtalib. teſtari permiſſum, & cuncta ſine curatore facere 209
Virginitatem ſervantib. eadem quæ matribus privilegia irrogata 328
Vnitas arithmet. 16
Vnitas non eſt numerus 15
Q. Voconii lex 189
Votum parentibus commune 142

Vrbs

Digitized by Google

Vrbs ab Italia cur non diſtincta in legationis, ſicut in tutelæ excuſatione 138.139
Vrbis & Municipiorum frumentaria ratio 276
Vſu quomodo contractæ nuptiæ 211
Vxor quæ ſit Ciceroni 211

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

1471

Digitized by Google